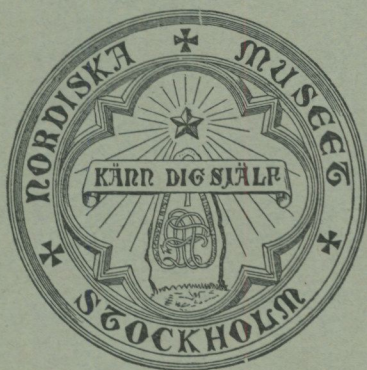

MEDDELANDEN

FRÅN

NORDISKA MUSEET

1903.

Mäktig är den, som ej underhandlar med sin plikt.

ERIK GUSTAF GEIJER.

STOCKHOLM.

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

1905.

Gåfvor till Nordiska museet emottagas med tacksamhet. Från landsorten insändas de under adress *Nordiska museet*, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet å Lejonslätten eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan vara af vikt, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

För dem, som ej närmare känna museets plan, bör anmärkas, att det samma är ämnadt att belysa *alla* samhällsklassers lif, således icke endast allmogens, och att därför med nöje äfven föremål emottagas, som afse borgerskapet eller ståndspersonsklasserna öfver hufvud, äfvensom minnen efter framlidna utmärkta personer, som i olika riktningar främjat vårt fosterlands utveckling och ära.

Erinras bör ock, att, ehuru samlingarna äro i några afseenden tämligen fullständiga, förefinnas i många andra stora luckor, som böra fyllas. Hvad exempelvis allmogeafdelningen angår, kan museet af det forna lifvet i flere af våra bygder ännu gifva endast en alt för svag och ofullkomlig bild.

Då erfarenheten gifvit vid handen, att många låta afhålla sig från att till museet insända föremål, emedan de föreställa sig, att flere exemplar där redan förut finnas af de samma, må här framhållas, dels att likartade föremål dock ofta äro så skiljaktiga, att denna skilnad bör åskådliggöras, dels att många exemplar i flerfaldiga afseenden underlätta forskningen och möjliggöra säkra slutsatser. Den ofta hörda anmärkningen om ett öfverflödigt antal exemplar har altså sin grund i en bristande insikt om, hvad frågan här gällor, och bör därför på det kraftigaste motarbetas, då hon utan tvifvel hindrar museet att fylla sin uppgift.

☛ Ledamöter af Samfundet för Nordiska museets främjande, bosatta i hufvudstaden, kunna mot erläggande af halfva boklädspriset erhålla **Meddelanden från Nordiska museet 1903** genom museets expedition.

MEDDELANDEN

FRÅN

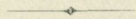
NORDISKA MUSEET

1903.

Mäktig är den, som ej underhandlar med sin plikt.

ERIK GUSTAF GEJER.

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1905

1912

REDAKTION

REDAKTION:

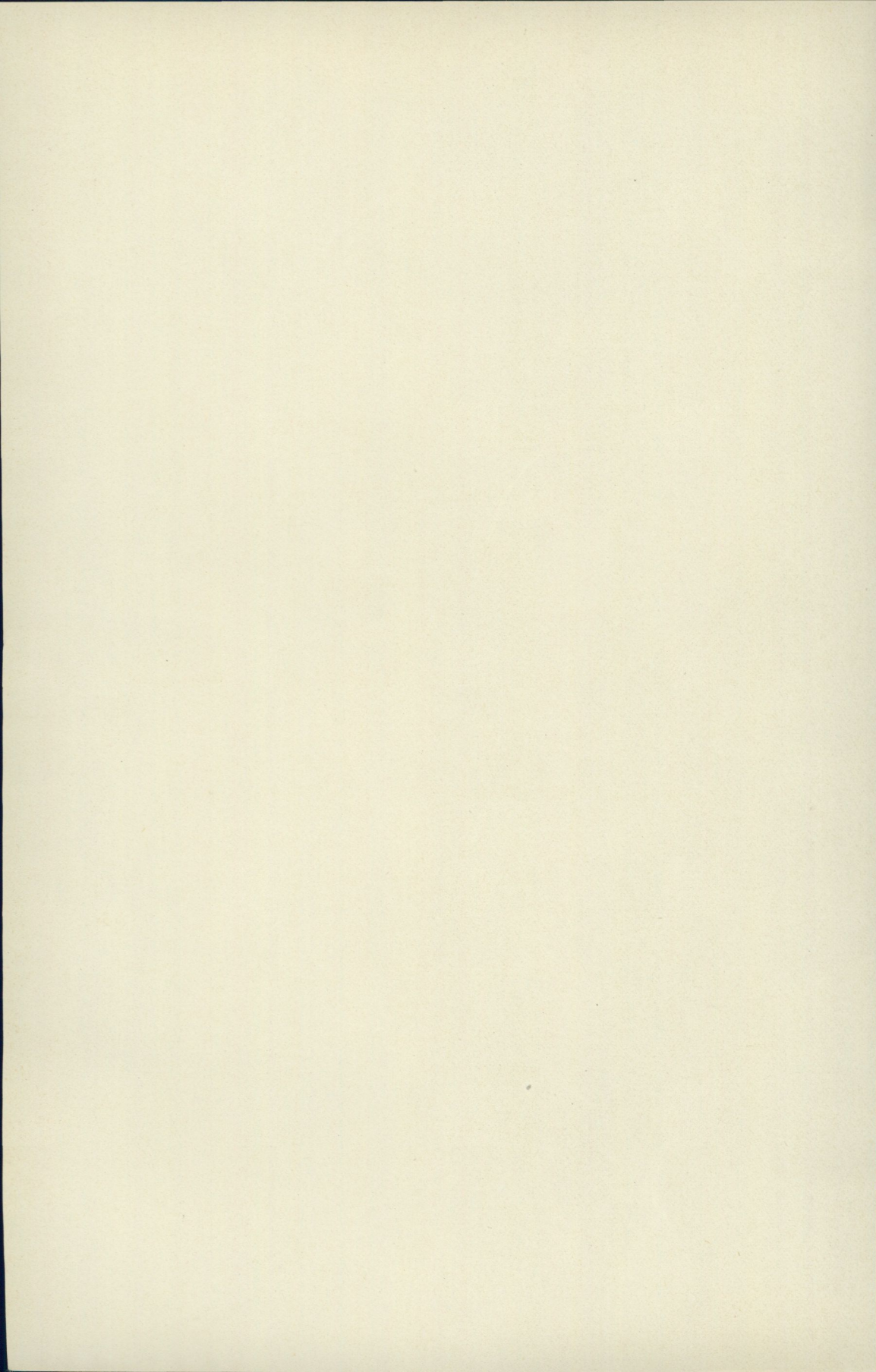
JOHN BÖTTIGER.

GUNNAR HAZELIUS.

BERNHARD SALIN.

VISEN LEWIN.

1.

Nordiska museets styrelse och tjänstemän.¹

Styrelse.

- Ordförande. Professor CARL CURMAN. (1890) 1902.²
Styresman. Ej tillsatt.
Skattmästare. Byråchefen VIKTOR ALMQUIST. 1897.
Öfriga ledamöter. Professor ISAK GUSTAF CLASON. Vice ordförande.
(1899) 1902.
Ingeniör CLAES GUSTAF NORSTRÖM. 1900.
Hofintendenten dr JOHN BÖTTIGER. 1901.
Riksantikvarien dr HANS HILDEBRAND. 1902.

Tjänstemän.

- Intendent vid museet. Fil. dr BERNHARD SALIN. 1903.
Intendent vid Skansen. Fil. lic. GUNNAR HAZELIUS. (1901) 1903.
Ordinarie amanuenser. PER GUSTAF WISTRAND. (1875) 1881.
Fil. dr JOHN BÖTTIGER. 1891. Tjänstfri.
EDVARD HAMMARSTEDT. (1890) 1893.

¹ I denna förteckning angifvas förhållandena, sådana de voro den 31 dec. 1903.

² Årtalet inom parentes angifver tiden, då personen i fråga inträdde i museets styrelse eller i museets tjänst, det följande året det år, då befattningen tillträdde.

Ordinarie amanuenser. ALARIK BEHM. (1897) 1900.
 Fil. lic. GUSTAF UPMARK. 1902.
 Fil. kand. AXEL NILSSON. 1902.
 Fil. dr JOHNNY ROOSVAL. (1901) 1903.
 EMILIA HELLEDAY. 1876.
 AGNES LJUNGBERG. 1881.
 VISEN LEWIN. (1885) 1886.
 ANNA LEWIN. (1886) 1893.
 SELMA STRÖM. (1886) 1893.
 LOUISE HAGBERG. (1891) 1894.
 LOTTEN HAGBERG. (1891) 1899.
 GERDA CEDERBLOM. 1900.
 HEDVIG BRATT. (1899) 1901.
 HEDVIG BOIVIE. (1898) 1902.
 ELLEN PLANTHABER. (1893) 1903.
 IDA MÖLLER. (1898) 1903.

Extra ordinarie amanuenser. HILDA WALLIN 1885.
 MARIANNE BÄCKSTRÖM. 1892.
 ELSA VON SCHWERIN. (1898) 1900.
 ELIN SJÖSTEDT, f. BOMAN. (1899) 1900.
 GUDRUN BILLER. (1899) 1901.
 ELSA BROMAN. (1900) 1901.
 ELSA QUENNERSTEDT. 1902.
 Fil. lic. SUNE AMBROSIANI. 1903.
 Fil. mag. ALMAR FABRITIUS. 1903.

Tecknare. EMILIE VON WALTERSTORFF. 1903.

Rustmästare vid museet. FRANS OSKAR HOLMSTRÖM. 1879.
 Vaktmästare vid museet. VIKTOR HOLMSTRÖM. 1898.
 AUGUST LINDSTEIN. 1899.
 RIKARD MAGNUSSON. 1903.
 Fogde å Skansen. ANDERS EKLUND. 1903.

Fodermarsk å Skansen. JOHAN FREDRIK ZETTERGREN. 1896.

Trädgårdsmästare å Skansen. ANDERS EDVARD SVENSSON. 1892.

Museets byggnad å Lejonslätten.

Arkitekt. Professor ISAK GUSTAF CLASON. 1888.

Biträdande arkitekt. AXEL R. BERGMAN. 1902.

Byggnadskontrollant. Ingeniör CLAES GUSTAF NORSTRÖM. 1891.

Byggmästare. HÅKAN LARSSON. 1889.

Strödda meddelanden

angående Nordiska museet år 1903.

Styrelse. Inom museets nämnd egde ingen förändring rum under år 1903. Med fäst afseende å det betydande bidrag af statsmedel museet åtnjuter beslöt nämnden vid sammankomst den 18 november 1903 en ändring af museets stadgar, genom hvilken ledamöternas antal ökades från sex till sju, och skulle den nya ledamoten af Kungl. Maj:t tillsättas. Skrifvelse med hemställan härom inlämnades till K. eklesiastikdepartementet.

Tjänstemän och öfrig personal. I enlighet med nämndens beslut tillträdde de båda föregående år utsedda intendenterna sina befattningar vid museet den 1 januari 1903, nämligen fil. doktor Bernhard Salin såsom ledare af museiafdelningen och fil. licentiat Gunnar Hazelius såsom ledare af Skansen. Under tiden från den 1 till den 21 januari åtnjöt intendenten Salin tjänstledighet för vårdandet af enskilda angelägenheter, och uppehölls befattningen under denna tid af ledamoten af museets styrelse hofintendenten dr John Böttiger.

Till ordinarie amanuenser vid museet antog nämnden den 30 jan. 1903 förutvarande e. o. amanuensen fil. doktor Johnny Roosval samt den 8 dec. e. o. amanuenserna fröknarna Ellen Planthaber och Ida Möller. Till e. o. amanuenser antogos den 8 dec. fil. licentiat Sune Ambrosiani och fil. magister Almar Fabritius.

Som museets tecknare anställdes den 25 febr. fröken Emilie von Walterstorff.

Afsked beviljades på därom framställd begäran åt amanuensen fröken Sigrid Millrath, som af hälsoskäl, efter af styrelsen förut beviljad längre tjänstledighet, önskade lämna sin befattning vid museet. Fröken Millrath antogs som e. o. amanuens vid Nordiska museets afdelning å Skansen redan år 1892, och hade alt sedan dess med ospard möda egnat sina krafter och sitt varma intresse åt det ansvarsfulla och mångskiftande arbete, som där kräfdes af henne.

Tjänstgöringstiderna voro 6 timmar dagligen för så väl ordinarie som extra ordinarie amanuenser.

Vasamedaljen i guld tilldelades af Konungen rustmästaren vid Nordiska museet F. O. Holmström, som under nära ett fjärdedels sekel plikttroget tjänat museet.

Museets hela personal utgjordes vid slutet af år 1903 af 124 personer, nämligen 2 intendent, 18 ordinarie och 9 extra ordinarie amanuenser, 1 rustmästare, 1 fogde, 1 husmoder, 1 bokhållare, 7 djurskötare, 7 stallbetjante, 5 trädgårdsmästare och trädgårdsarbetare, 6 timmerarbetare, 4 stenarbetare, 5 portvakter, 3 nattvakter, 3 maskinister, 3 vaktmästare, 26 kullor och annan kvinlig betjäning samt 22 arbetare för hvarjehanda göromål. Under sommaren, då vakthållningen och öfriga arbeten vid museet kräfdes en större arbetspersonal, har antalet betydligt ökat.

Samtliga vid museet anställda arbetare olycksfallförsäkrades enligt lag.

Den vid byggnadsarbetet å Lejonslätten använda arbetsstyrkan utgjorde under år 1903, utom arkitekter, kontrollant och byggmästare, i medeltal 69 man.

Resor för museets främjande. Intendenten G. Hazelius företog till sammans med amanuensen A. Nilsson dels i mars 1903 en resa

till Nora och Fellingsbro för att taga kännedom om den s. k. arbogaboden i Nora och ett soldattorp i Fellingsbro, dels i juni till åtskilliga platser i Norra Tjust för att bese äldre byggnader. Intendenten Hazélius besökte vidare i juni Kristiania för att få tillfälle att närvara vid Norsk folkemuseums vårfest samt i november Göteborg för att studera Göteborgs slottsskog.

Amanuensen P. G. Wistrand reste den 3—24 aug. i Dalarna, därvid besökande Evertsbergs och Elfdalsåsens kapellförsamlingar samt Elfdalens, Särna, Transtrands, Lima och Malungs socknar. Omkring 300 föremål insamlades. För dessa förvärf är en särskild redogörelse införd å sid. 18 o. f.

Amanuensen E. Hammarstedt undersökte i slutet af september och början af oktober socknarna Nafverstad och Mo i norra Bohuslän, hvarvid han särskildt riktade sin uppmärksamhet på bostadens för dessa orter egendomliga rumsindelning och konstruktion äfvensom på ännu fortlevande fornsed. De af honom insamlade redskapen och husgerådssakerna erinra ofta nog till karaktär och äfven typ mycket om de i våra nordligare landskap förekommande.

Utom de ofvan nämnda resorna till sammans med intendenten Hazélius har amanuensen A. Nilsson företagit flere forskningsfärder för museets räkning. Så den 8—28 juni först till Söderköping för att uppmäta »Gunilla Bielkes lusthus» och öfvervaka nedtagningen af det samma samt därifrån till Skåne för att i Albo härad göra inköp och studier. Här förvärfvades en god samling väfnader samt togos fotografier och ritningar af äldre allmogebyggnader. Vidare den 1 sept.—1 okt. till Bohuslän med hufvudsyfte att för Skansen uppsåra en fiskebod och stuga från de bohuslänska fisklägena. I samband härmed gjordes färder dels i inlandssocknarna mellan Kongälf och Uddevalla, hvilka orter hittills varit högst obetydligt representerade i museets samlingar — bland förvärfven må särskildt nämnas silfversmycken och textilalster (ryor, s. k. finnväfnader m. m.) — dels till Falkenberg, hvarest en större samling allmogeföremål samt ett fullständigt bränvinsbränneri inköptes. För öfrigt gjorde amanuensen Nilsson några kortare forskningsresor, nämligen: till Närke och Karlskoga för att studera gamla allmogebyggnader — utom en rik sam-

ling fotografier, som här inhöstades, inköptes en del äldre jordbruksredskap —; till målarstäderna för att uppsöka märkligare byggnader, som möjligen kunde komma i fråga för Skansen; till Norrtälje samt Märsta, Skeppstuna och Närtuna socknar i Uppland, likaså för studier af äldre byggnadsförhållanden; samt slutligen till Åby, Fornåsa och Östra Ryd i Östergötland för att bese en del gamla soldatorp. Från samtliga dessa resor hemfördes en stor mängd fotografier och ritningar.

Äfven amanuenserna G. Upmark och S. Ambrosiani hafva under året företagit kortare resor för museet, båda inom Uppland och för studier rörande herrgårdarnas arkitektur och inredning.

Arkitekten G. Améen besökte för museets räkning Söderköping för att undersöka möjligheterna för det därstädes befintliga, museet erbjudna lusthusets förflyttande till Skansen.

Fil. kand. N. Keyland reste för museets räkning dels i Värmland för studier af finska byggnader, dels i Dalarnas och Västmanlands bergslag och medförde från denna senare resa utom etnografica (öfver 800 nummer) en större samling anteckningar om folktro och fornsed. Jfr sid. 47.

Timmermannen Tors Erik Eriksson, sedan länge anställd å Skansen, företog delvis på bekostnad af intendenten G. Hazelius en förvärfresa i Dalarna, hvarvid föremål insamlades särskildt från Bjursås, Rättvik, Ore och Boda socknar.

Amanuensen A. Behm företog under april—maj 1903 med anslag af museet en längre resa till utlandet i ändamål att studera zoologiska trädgårdar, samt på sommaren en kortare tur i skärgården till sammans med en af Skansens djurvårdare för att fånga sjöfågel.

Museibyggnaden å Lejonslätten. I södra delen af byggnaden fortsattes under 1903 arbetet med putsningen af inre väggar och murpelare samt inmurning af beklädnadssten. Äfven utfördes golfbeläggning med kalksten i jordvåningen och en del af stora hallen samt uppsattes 14 marmorkolonner i första galleriet, hvarjämte bjälklagen öfver det samma inlades.

Hufvudsakliga arbetet utgjordes dock af uppmurningen af byggnadens midtparti, där främre fasadens trapptorn i september och gafvelpartiet i slutet af oktober blefvo färdigmurade. Af absiden har äfven fasaden till största delen fullbordats. Det inre murverket hann dock ej uppföras till den höjd, att takstolarna kunde uppställas mer än öfver midtpartiets främre del, men öfriga takstolar liksom en stor del af träkonstruktionen till stora takryttaren blefvo färdighuggna.

I ångpannerummet hafva de tre återstående ångpannorna inmurats, och värmeledningen i södra delen har i öfrigt fullbordats.

I norra delen fullbordades under sommaren amanuensrummen å vinden med målning etc.

Arbetsstyrkan har i medeltal utgjort 69 man. Utgifterna för byggnadsarbetet hafva uppgått till kr. 305,821: 65, hvadan nybyggnaden vid 1903 års slut var bokförd till ett värde af kr. 2,389,291: 53.

Museets byggnadsfond, som under år 1903 ökats med kr. 823,915: 67, utgjorde vid slutet af samma år, sedan utgifterna för året kr. 326,274: 57¹ afdragits, 1,239,726 kr. 33 öre.

Installationen i museibyggnaden. Under första delen af året fortsattes den redan 1902 började utflyttningen af i staden magasinerade föremål till den nya museibyggnaden å Djurgården. Den 6 april stängdes de gamla utställningslokalerna i husen Drottninggatan nr 77 och 79, hvilka varit för allmänheten öppna nr 79 alt sedan den 26 juli 1877 och nr 77 sedan den 2 maj 1883, hvar efter de därstädes utställda föremålen flyttades till byggnaden å Lejonslätten. Innan flyttningen verkställdes, fotograferades de gamla utställningsrummen. I sammanhang med denna flyttning insattes tvänne brandskåp i museumsbyggnaden å Lejonslätten.

Till museipersonalens arbetsrum anskaffades möbler, hvarjämte lokaltelefoner uppsattes inom den vidsträckta byggnaden och ställdes i samtrafik med de å Skansen redan förut befintliga.

¹ I denna summa ingå installationskostnader samt förvaltningsbidrag.

Uppförandet af en desinficieringsanstalt för skyddande af museiföremålen mot trämask, mått, mal och dylikt beslöts. En sådan anstalt var af behovet starkt påkallad, i ty att särskildt trämasken förorsakade stor skada å föremål från södra och mellersta Sverge. Enligt gjorda beräkningar skulle emellertid omkring två år åtgå, innan museets samlingar hunnit blifva desinficierade, oaktadt den beslutade anstalten torde vara den största i sitt slag. En särskild byggnad af sten, afsedd att inrymma alla för desinfektionsanläggningen behöfliga apparater, började uppföras å platsen bakom museibyggnaden, och desinfektionsinrättning med fullständiga tillbehör beställdes hos Nya aktiebolaget Atlas.

Ekonomiska förhållanden. Jämväl detta år uppbar Nordiska museet ett statsanslag å 50,000 kr.

Bland de donationer, som 1903 tillföllu museet, må här nämnas:

H. M. KONUNGEN behagade i likhet med föregående år öfverlämna en summa af 500 kr.

Styrelsen för 1903 års riksskyttetäflingar lämnade såsom gåfva till Skansen 1,628 kr. och 55 öre. Af denna summa har enligt Nordiska museets nämnds beslut 428 kr. 55 öre tillförts Skansen till täckande af uppkommen brist för anordningar vid riksskyttefesten å Skansen den 7 okt. 1903 samt återstoden — 1,200 kronor — under namn af Riksskyttetäflingarnas festfond reserverats till bestridande af Skansens omkostnader för ett festligt högtidlighållande af nästa riksskyttetäflan i Stockholm.

År 1903 uppbar museet af fru CLARA SCHARP, f. WESTMAN, enligt testamentariskt förordnande af den 8 maj 1890 donerade 10,000 kr.

Till Tivolifonden aflämnades genom ingenjör C. A. RAMSTRÖM å teckningslistor insamlade 16,189 kr. 34 öre.

Till åstadkommandet af ett porträtt af Artur Hazelius för styrelserummet i den nya museibyggnaden skänkte civilingenjör C. G. NORSTRÖM i likhet med föregående år ett belopp af 2,500 kr.

Museet fick detta år lyfta 785,694 kr. 59 öre, utgörande öfver-skjutande vinst å det föregående år afslutade lotteriets samtliga serier. Hela detta belopp har tillförts byggnadsfonden, dock så att de två sista seriernas öfverskott skall för Nordiska museets bästa användas på sätt, som af Kungl. Maj:t fastställles.

Sedan museisamlingarna detta år utflyttats till nybyggnaden å Lejonslätten, sålde museet de hufvudsakligast såsom utställnings-lokaler använda husen nr 77 och 79 Drottninggatan för ett sammanlagdt belopp af 305,000 kronor.

Museets *inkomster* under 1903 belöpte sig enligt räkenskaperna till kr. 384,185: 94. Häruti ingår emellertid jämte åtskilliga donationer och gåfvor en vid försäljningen af fastigheterna vid Drottninggatan uppkommen vinst af 15,000 kr. äfvensom beloppet af den för fastigheterna afsatta reparationsfonden 22,252 kr. 13 öre, hvilken såsom för framtiden för sitt ändamål obehöflig tillförts museet. *Utgifterna* utgjorde under samma tid kr. 344,910: 06. Häraf belöpte sig på Skansen med Bredablick af inkomsterna kr. 261,327: 47 och af utgifterna kr. 258,771: 39. I utgifterna för Skansen ingår af betalning å köpeskillingen för Tivoliområdet kr. 9,000.

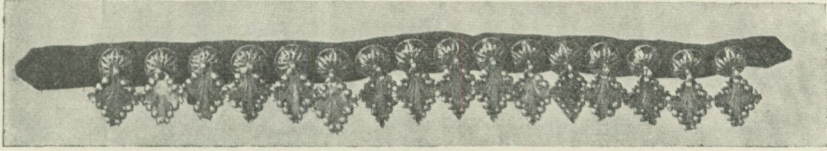
Förvärf. Bland 1903 års förvärf till Nordiska museets skilda afdelningar anföras följande.

Museets svenska *allmogefdelning* har under året ökats med i rundt tal 2,500 föremål, af hvilka det största antalet kommer på Dalarna med öfver 1,200 och på Bohuslän med omkring 370 nummer. Men det är ej endast på grund af antalet nummer, som årets förvärf kunna anses vara mer än vanligt märkliga. Flere af de tillkomna sakerna hafva visat sig vara ej allenast sällsyntheter af rang, utan äfven för museets samlingar ytterst värdefulla tillökningar, som fyllt åtskilliga betänkliga luckor.

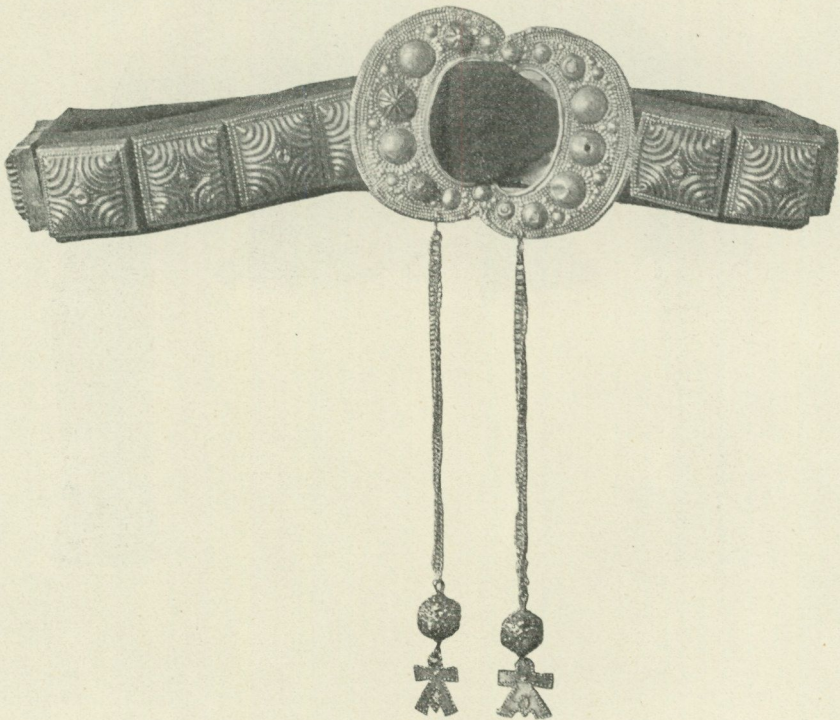
Till de anmärkningsvärdare förvärfven må räknas:

Från Skåne: ett par dräkter från Gärds härad, hvilka burits första gången 1817 af brud och brudgum; en kvinnokappa eller

kapprock från samma bygd och sydd 1826; en kvinnotröja af skinn och ett par *vrielausböjser*, båda dessa plagg från Ingelstads härad;

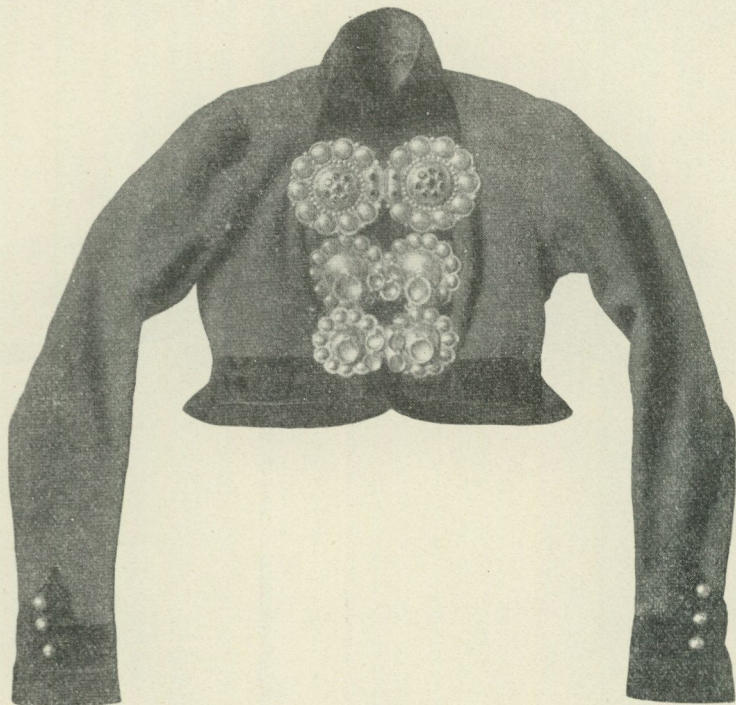
1. Hufvudla af silfver,
från Gälds hd, Skåne.
L. 0,52 m.; br. 0,028 m. Nord. m. nr 94,203.

2. Brudbälte af silfver,
från Gälds hd, Skåne.
L. 0,885 m.; br. 0,055 m. Nord. m. nr 94,204.

ett s. k. *hufvudla* eller pannband, bild 1, af förgyllda silverbucklor med bestämd anslutning till medeltida motiv samt ett brudbälte bild 2), bestående dels af 16 prässade och graverade silverbucklor,

uppfästa å ett rödt skärp af ylletyg, dels af ett stort silfverspänne med två vidhängande pansarkedjor, som uppbära kulknappar och monogram. Dessa smycken hafva tillhört den i Gärds härad brukliga gamla rika bruddräkten och representera typer, som förut saknats i museets eljest välförsedda samling af skånska bondsmycken. I samma köp ingingo vidare en halskedja af silfver med tre länkar

3. Brudtröja

från Gärds hd, Skåne.

L. 0,32 m. Nord. m. nr 94,201.

och ett platt lås, det senare prydt med röda glasflusser i filigran, samt en s. k. *bordatröja* (bild 3), af »borda», som på skånskt bygdemål betyder band, rikt utstyrd med graverade kulknappar och ej mindre än 6 förgyllda större och mindre silfverbucklor. Såsom märkliga förvärf från skånebygden må äfven framhållas 12 ingelstadsmaljør af gammal typ; 28 par *söllhagar*, silfverspännen från skilda bygder inom Skåne; flere karakteristiska hängsmycken, såsom

trillekors och *striglakors*, tillhörande Ingelstads eller Herrestads kvinnodräkter och arbetade af ystadsguldsmederne P. M. Wallengren, P. Wigren m. fl.; samt till sist en del väfda och sydda åkdynor, *bänkapjös*, *stolahjönnen* och täcken utförda i olika slags söm eller i väfnadsarterna rödlakan, flossa och krabbasnår med mer eller mindre karakteristiska mönster- och färgsammanställningar.

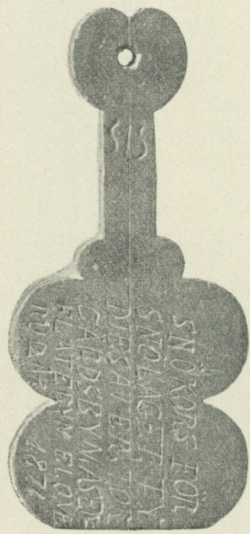
Från Bleking: mansdräkt, starkt påverkad af kejsartidens smak och bestående af jacka, väst, långbyxor och kapprock af blått kläde samt svart cylinderhatt.

Från Småland: byklubba med inskriften: ÅLDERMANS KLUBBA FORSHEDA BYELAG 1777; ett kniftyg från 1763 med vackert arbetad knif och gaffel i slida af läder.

Bland förvärfven från Dalsland må antecknas en snöplogklubba af trä (bild 4), med inskriften: SNÖKORS FÖR SNÖLAGET, TYDIESÄTER, TORGÄRDSBYN, ÅSEN FLATEBYN ELOVERUD ÅR 1871.

Från Bohuslän, en landsdel som intill sista tiden varit mycket ofullständigt företrädd i museets samlingar, hafva förvärfven under årets lopp varit mera omfattande än någonsin förut. Främsta rummet intager en samling väfnader på grund både af sin omväxling och typernas ålderdomliga hållning. Synnerligen belysande för landets hemslöjd

är en del rödlakansväfnader, flossatäcken eller *ryor*, de senare ofta karakteriserade af vackra och praktfulla färgsammanställningar, samt 5 s. k. *finsktäcken*, det älsta från 1772, det yngsta från 1854, alla väfda i Bohuslän. Finsktäckena, som tillhöra en, hvad Sverige angår, mycket lokaliserad textilgrupp — hittills åtminstone hafva fynd af dylika väfnader icke gjorts annat än i Bohuslän, Jämtland och Härjedalen, d. v. s. i de fordom norska områdena af vårt land —, äro dubbelväfda i två färger, vanligen rödt och hvitt (bild 5), grönt och hvitt (bild 6) eller svart och

4. Snöplogklubba af trä,

från Valbo hd, Dalsland.
L. 0,208 m.; br. 0,098 m.
Nord. m. nr 95,621.

5. Täcke
från Bohuslän, Kongälfstrakten.
L. 1,91 m.; br. 1,21 m.
Nord. m. nr 94,434.

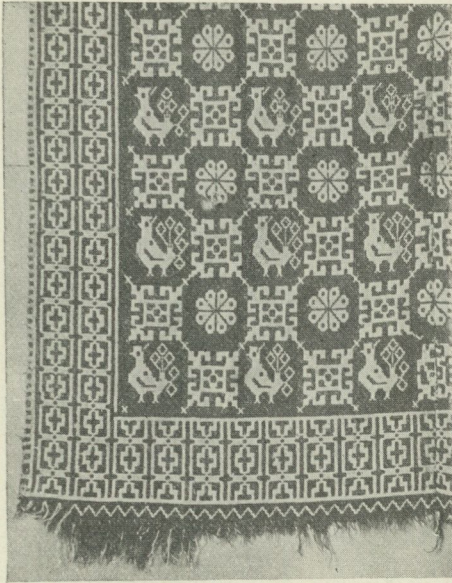
6. Täckes

från Romelanda sn, Inlands hd, Bohuslän.

L. 1,71 m.: br. 1,43 m.

Nord. m. nr 95,933.

hvitt (bild 7) med mönster af geometriska figurer, omväxlande med strängt stiliserade bilder af människor, djur eller växtmotiv, en mönstergifning, som ganska mycket erinrar om textilarbeten från

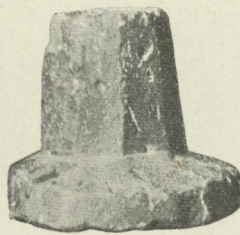

7. Täcke

från Romelanda sn, Inlands hd, Bohuslän.
L. 1,64 m.; br. 1,42 m.
Nord. m. nr 95,935.

8. Ljusstake af
brändt lergods,
från Krokstads sn,
Sörbygdens hd,
Bohuslän.
H. 0,106 m.
Nord. m. nr 94,160.

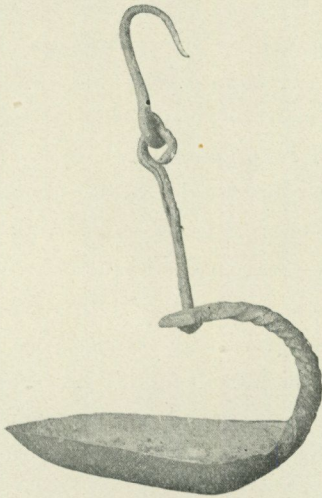
9. Ljusstake af
brändt lergods,
från Skredviks sn,
Lane hd, Bohuslän.
H. 0,075 m.
Nord. m. nr 94,167.

renässansens tidigare dagar. Anmärkningsvärd är förekomsten af monogrammet IHS såsom ornamentsmotiv i bårderna å flere af dessa väfnader. Att finsktäckena fordom haft större spridning och brukats äfven bland de högre folkklasserna framgår af våra slottsinventarier från 1500—1600-talen, i hvilka de alt emellanåt omtalas. Till märkligare förvärf från denna landsände kunna äfven föras några tappskålar af säregen hållning, en silversked från 1657 samt några belysningsföremål, bland hvilka ett par ljusstakar (bild 8 och 9) af lergods samt några tranlampor (bild 10), som utmärka sig genom gamla, stundom ytterst forntidsmässiga drag.

I detta sammanhang må äfven nämnas inköpet af en omkring 80 nummer stark samling allmogesmycken, innehållande bland annat 35 st. halsklädespännen af silfver, hvilka med få undantag torde kunna hänföras till Västergötlands och västkustens folkdräkter.

Från Södermanland har museet fått en ovanligt väl

bevarad och fullständig vingåkersdräkt för kvinna, bestående dels af en »grannlåtsdräkt» med silfverbälte och pungtross samt dennas tillbehör af silfversked och kniftyg, dels af *kåpan*, en svart klädeskappa med silfverspännen, dels af halskläde och bokkläde samt *bindtröja* af svart kläde och liksom *kåpan* prydd med ett par silfverspännen. Bältet, som utgör dräktens praktstycke, är sammansatt af 14 präsade, fyrkantiga bucklor och ett par spännen, alt af silfver med guldsmedsmärket IPB, ett otydligt stadsvapen, sannolikt Norrköpings gamla, samt årsbokstafven för 1762.

10. Tranlampa af järn,
från Morlanda sn, Orusts hd,
Bohuslän.

L. 0,15 m.; h. 0,105 m.
Nord. m. nr 94,638.

11. Skämtkrus af brun-
glaseradt lergods,
från Sala, Västmanland.

H. 0,17 m.
Nord. m. nr 94,830.

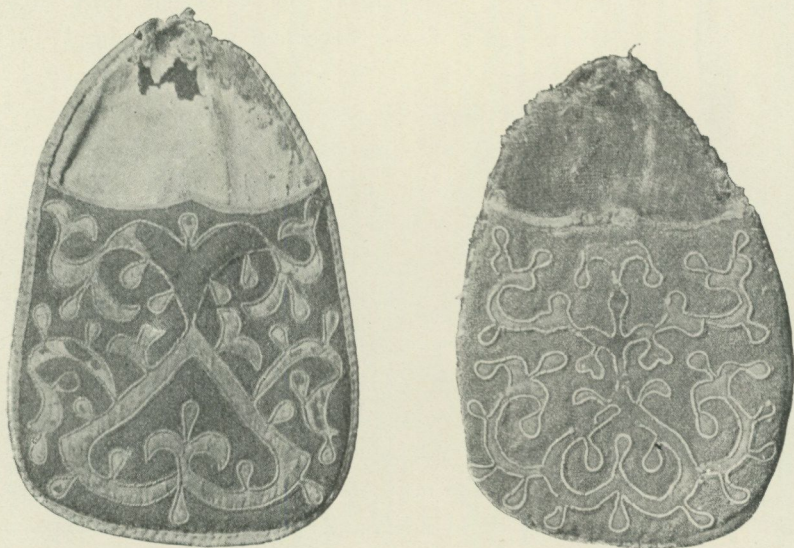
Från Västmanland: ett svartglaseradt *skämtkrus* af lergods, bild 11. I södra Sverge hafva dylika gilleskär, afsedda för skämtsamt bruk, fordom varit allmänt använda, och flere till denna grupp af kär, hörande sydsvenska exemplar hafva hamnat i Nordiska museet. Från mellersta och norra delen af vårt land åter eger museet förut endast ett par gyckelkrus af lergods, hvilka förvärfvats i målarkontrakten, samt en s. k. *gästbods-narr* af trä, från Mora socken i Dalarna.

Bland årets förvärf från dalasocknarna intaga dräkterna såsom kompletteringar af förut varande samlingar ett mycket framstående rum. Utom enstaka dräktplagg hörande till leksands-, malungs-, ore- och bodadräkterna hafva under årets lopp inköpts fullständiga eller i det närmaste fullständiga sockendrakter från Lima, Transtrand, Särna, Elfdalen, Evertsberg och Bjursås. Af dessa saknades alldeles dräkterna från Transtrand, Särna, Evertsberg och Bjursås; elfdalsdräkten företrädde af en under närmast föregående år förvärfvad kvinnoutstyrel och limadräkterna af några smådelar till en kvinlig högtidsdräkt. Förvärfvet är altså af utomordentlig vikt, i all synnerhet som de nämnda dräkterna, om vi undantaga dem från Bjursås, sedan omkring 30—40 år till baka varit aflagda. Utrymmet medgifver ej att här i ett sammanhang redogöra för dräkternas karaktär och sammansättning. I förbigående må dock nämnas, att lima- och transtrandsdräkterna, som i det allra närmaste sammanfalla — det fordras åtminstone en infödings vana blick för att kunna se skilnaden dem emellan —, äro de rikaste och färggrannaste (bild 12 o. 13); särnadräkterna i vissa fall, t. ex. genom sina *huss-skor*, erinrande om lapp-skorna, sin lifkjortel med det betecknande namnet *fliken* och sin skinnjacka, de ålderdomligaste, samt att evertsbergs- och elfdalsdräkterna på grund af sin forntidsmässiga namngifning å dräktdetaljerna ega en särskild betydelse för klädebonadens historia.

Ur anteckningar, som gjordes under besöket i Elfdalen och Evertsberg 1903, må följande anföras såsom prof på inom bygden vanliga benämningar å dräktplagg: *knibrotji*, knäbyxor; *sturtroia*, långrock; *suckur*, strumpor; *kasung*, skinnklädnad; *laung-* eller *nidåkasung*, skinnkjortel; *kjölskupp*, kjortelsäck; *rod-boð*, rödt lifstycke för kvinna; *ås-ärmklä*, halsduk; *oait-magd*, hvitt förkläde; *jauunge i knaivstjedr*, knif i slida; *oättur*, vantar; *hofvusärmklä*, hufvudkläde, och *skarphattu*, bindmössa.

Bland förvärf, som belysa samfundslifvet, jordfördelningen och kommunalväsendet i de gamla dalbyarna, må anföras: kvarnstickor för kontrollering af mäldtillförseln vid den för bylaget samfällda husbehofskvarnen; en samling refstickor med årtalet 1795, hvilka

härstamma från Evertsberg och visa huru många snes- och bandland en namngifven bonde egde af byns jordområde; budkafjar, som kring-skickades inom bylaget, för att kalla bymännen till stämma; rot-kafjar och rotsedlar, som skulle finnas tillgängliga hos »hufvudbon-den», och som innehålla uppgifter om de respektive roteböndernas bomärken, skyldigheter till soldaten m. m. Flere af dessa kafjar äro försedda med inskrifter — de äldre med inblandade runmynder —, som angifva kafjarnas ändamål. att samla bylagets besutna leda-

12, 13. Kjorteltaskor med tennbroderier,
från Lima sn, Dalarna.

L. 0,24 m.; br. 0,17 m.
Nord. m. nr 95,566.

L. 0,23 m.; br. 0,15 m.
Nord. m. nr 95,565.

möter till gemensam rådplägning. Som prof på dessa inskrifters innehåll kan följande, hemtad från en rotkaffe från Elfdals-Åsen, anföras: NO : 132 SMDS (smeds) ROTA STÄMMES TIL HVFVVD BONDEN DEN SOM INTET GHR (obs. H uttalas i en del dalmål som Å) PLIKTAR EN (skilling) HRS GÅNG 1824. Märkligt är att liknande kafjar ännu förekomma i bruk. I Elfdalen tillvaratogs sålunda en postklubba af trä, hvilken angifver, i hvilken ordning och på hvilka dagar bylagets medlemmar under året 1902 skulle hemta post från Elfdalens station.

Till märkligare förvärf må vidare hänföras en del redskap för matberedning, husgeråd, verktyg för spånad m. m., alla af mycket forntadt kynne. Hit höra s. k. *bark-kyttur* eller *furutycklor* (bild 14) från Elfdalen och Särna, ett slags spadformiga redskap af horn, trä eller järn, hvarmed furubark till bröd och kreatursfoder afskalades; *gåsformar* eller *gåskräld* af trä och växlande storlek, i hvilka s. k. »gåsar» formades. Till högtider såsom jul,

14. »Furutyckla»
af renhorn,
från Särna sn,
Dalarna.
L. 0,27 m.;
br. i eggen 0,07 m.
Nord. m. nr 95,461.

påsk och pingst skulle enligt gammalt bruk hvarje medlem af ett hushåll få en större eller mindre sådan »gåse», som öfverlämnades upplagd på en brödbulla och en tunnbröds-kaka. Denna plägsed fortlevver ännu i Särna och Idre socknar i Dalarna samt på sina ställen äfven i Härjedalen och Jämtland.¹ För öfrigt må nämnas skopor och fantastiskt formade skålar af träkotor, hvilka användes som matskålar och ej sällan äro märkta med bomärken och tidigare årtal; fat och skålar af lergods från t. ex. 1724, 1749, och prydda med målningar, ofta af förträfflig färgverkan, samt vackert snidade träskedar, hvilka täljdes af »gossarna» under sommarvistelsen i fåbodarna och på hösten, då de unge männen återvände till byarna, förärades »kullom». Som exempel på huruledes redskap af mycket gammalt kynne kunnat intill våra dagar bibehålla sig så godt som oberörda af nyare kultur-inflytande må slutligen antecknas några sländor, på dalmål *sländ*, *långrockar* eller *snällor*, med till dem hörande linhufvud; å en af sländorna kvarsitter nämligen spånad af lin, som utförts med detta ursprungliga redskap för kanske ett tiotal år sedan. Bland den kvinliga befolkningen träffades för öfrigt så väl i Elfdalen som Särna flere, både gifta och ogifna kvinnor på en 40—50 år, som kunde visa, huru en slända skulle skötas, och som spunnit å sådan. Af textilsaker må särskildt nämnas ett i Ore

¹ Jfr *Meddelanden från Nordiska museet* 1902. Stockholm 1904. S. 18, 21.

socken tillvarataget öfvertyg till en bänkdyna, väfdt i »flamsk» med stiliserade frukter, blommor och blad i öfvervägande gult och grönt mot svartbrun botten.

Till årets anmärkningsvärdaste förvärf må äfven räknas några s. k. *lyror* eller *häfteträ* och *vårdträ*, alla från Söderbärke socken i Dalarna, hvilka användts såsom medel af vidskeplig art mot urin-stämman hos folk och få samt mot engelska sjukan, »riset», hos barn. Dessa föremål äro i Nordiska museets samlingar de första dalafynd i sitt slag; från Värmland, Uppland och Torne lappmark eger museet dock sedan 1890-talet flere hithörande saker, som till form och användning öfverensstämma med de nyss antyddas.¹

Från Jämtland: hyende af blått vadmal med stjälkstyngs- och applikationsbroderier, årtalet 1744 m. m., samt ett flossatäcke med årtalet 1795.

Från Ångermanland: ett flossatäcke, »rya», i flere färger med fyra tappar, två och två emot hvar andra, fyrkantiga rutor, sicksacklinier och märket: KRÅNGED — 1803 AED, alt inom ett bredt ramverk.

P. G. W.

Samlingen af föremål egnade att belysa vårt folks forntro ökades genom åtskilliga, trots sitt anspråkslösa yttre, värdefulla förvärf, såsom ett par takhängfåglar,² den ena, gåfva af pastor E. MODIN i Ytterhogdal, är rödmålad, och förskrifver sig från Ångersjö församling i Helsingland, den andra (bild 15), som är omålad, skänktes af hemmansegaren PER OLSSON i Hädanberg i Anundsjö socken i Ångermanland. Af fru ELEONORA KJELLIN, f. THALÉN, skänktes åtskilliga mer eller mindre egendomliga julbröd från Västmanland. Bland förvärf till denna afdelning märkas vidare några naturdanade, »vårdbundna», träringar från södra Dalarna och Ångermanland, hvilka användts på ett eller annat sätt för »genomdragning» eller »genomgjutning» till botande af sjukdom.³ En af dessa ringar

¹ Jfr *Samfundet för Nordiska museets främjande 1891 och 1892*, Stockholm 1894, sid. 34 o. f., samt *1893 och 1894*, Stockholm 1895, sid. 57, 58.

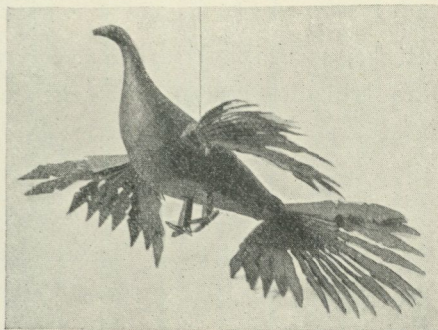
² Jfr *Meddelanden från Nordiska museet 1901*. Stockholm 1903. S. 166 o. f.

³ Jfr ofvan.

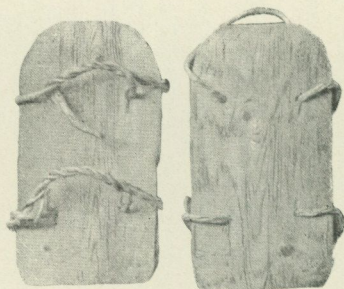
skänktes af herr P. PERSSON i Grytänge. Från norra Bohuslän erhöles ett s. k. dvärgsmide, »värsmi», ett slags amulett mot sjukdomar — »trollskott», »finnskott» — hos folk och kreatur. I detta fall utgöres »smidet» egendomligt nog af en liten rund genomborrard stenplatta, mycket lik en sländtrissa och till utseendet fullkomligt motsvarande de i mellersta Sverge vidskepligt använda s. k. ältstenarna.

E. H.

Till samlingen af redskap för äldre folklig idrott och enklare samfärdsel förvärfvades åtskilliga skidor, trygor och skridskor. Bland skidorna, hvilka förskrifva sig från Orsa och Tyngsjö i Da-

15. Takfågel
från Anundsjö sn, Ångermanland.
L. 0,158 m.
Nord. m. nr 95,158.

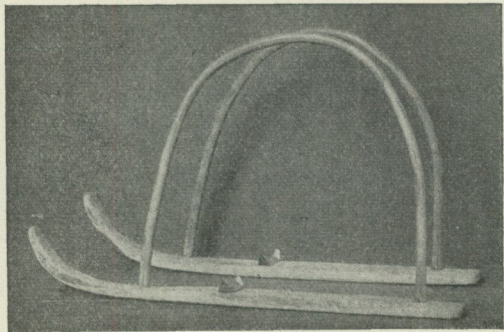
16. Trygor (»tröjor»)
från Anundsjö sn, Ångermanland.
L. 0,403 m.
Nord. m. nr 95,153.

larna, Undersåker i Jämtland, Anundsjö i Ångermanland, Kuivaniemi i Österbotten, Finland, samt från Åsele lappmark (sannolikt Vilhelmina socken), torde ett par med sistnämnda härkomst förtjäna att särskildt omtalas. Dessa skidor, af omkring 3,15 meters längd, ega nämligen en bredd af ej mindre än 0,124—0,130 m. Dock öfverträffas de i detta hänseende af ett par förut i museet befintliga skidor från sannolikt samma lappmark,¹ hvilka hafva en bredd af ända till 0,175—0,177 m. och i ännu högre grad visa likhet med nordsibi-

¹ Nordiska museet nr 92,877.

riska skidformer. Skidsamlingens ökning har, liksom under föregående år, äfven under detta mycket berott på fil. licentiat I. ARVIDSSONS i Uppsala medverkan. Trygor och skarbågar erhöles dels från Dalarna, dels från Ångermanland. Bland de senare finnes ett par s. k. folktrygor (till skilnad från hästtrygor) af hel träskifva (se bild 16). Genom denna förut inom museets mycket rika trygsamling saknade typ har förvärfvats en form, som af så väl historiska som typologiska skäl måste anses i hufvudsak representera trygans urtyp. De skänktes jämte andra ångermanlandstrygor af hemmansegaren JONAS HEDBERG i Hädanberg i Anundsjö socken.

Bland redskap för färd på is må nämnas några skridskor af öfvervägande eller ren 1700-talstyp från Västmanland och Dalarna samt ett par islägggar, använda ännu för ett eller annat årtionde sedan på sjön Bullaren i Bohuslän. Af ett ännu i andra orter okänt idrottsredskap, kalladt *käsior*, hvaraf museet förut endast egde ett par, förvärfvades under året

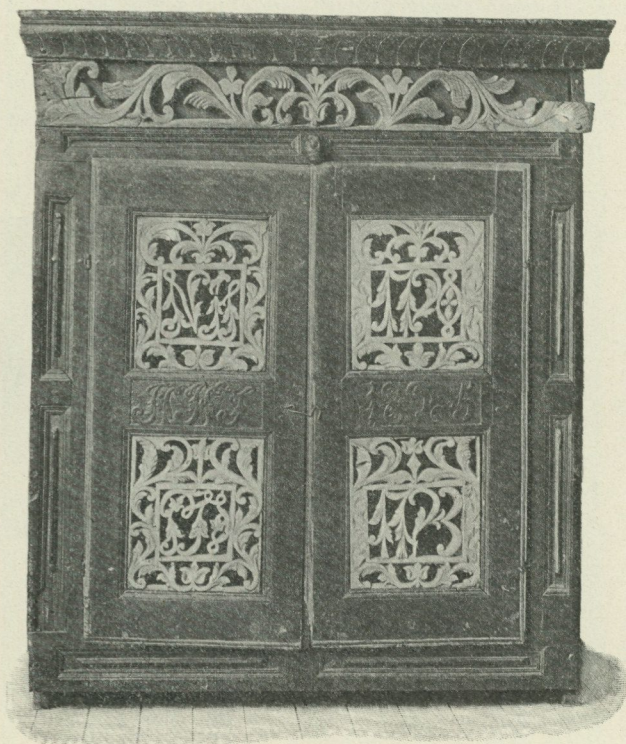
17. Käsior
från Boda sn, Dalarna.
L. 0,91 m.
Nord. m. nr 96,082.

åtskilliga exemplar från Bjursås, Boda och Ore socknar i Dalarna. Dessa redskap, hvilka i sig till en viss grad förena skidans och kälkens egenskaper (bild 17), användas af ungdomen för backåkning och altså endast till lek.

E. H.

Museets *norska afdelning* har under år 1903 ökats med flere värdefulla föremål. Särskildt må nämnas några från Telemarken härstammande möbler, bestående af en säng och två skåp, hvilka, såsom ofta i Norge, äro sammanbygda; vidare ett hörnskåp, en *langhyilde* och en mindre hylla, alt måladt med samma grundfärg

och med likartad ornering, förskrifvande sig från samma stuga och bärande årtalet 1793. Ett pryddligt väggskåp med ornering å fris och dörrar i genombrutet arbete (bild 18) samt ett långt, smalt bord med »rosemalinger» å skifvan, utmärkande ölbollarnas plats, utgöra båda möbelpref från en hallingdøls bestestue. En vacker

18 Skåp
från Hiterdal, Telemarken.
H. 1,53 m.; br. 1,29 m.
Nord. m. nr 95,313.

vagga med årtalet 1804 (bild 19), inköpt från en konsthandlare i Kristiania, är ett af de talrika exemplen på huru ålderdomliga motiv in i 19:de århundradet bibehållit sig vid sidan af rokokons vidt utbredda »rosemaleri».

Till belysande exempel på telemarkingens skrockfullhet kan tjäna en kubbestol med i sitsen inslagna tänder. Seden var näm-

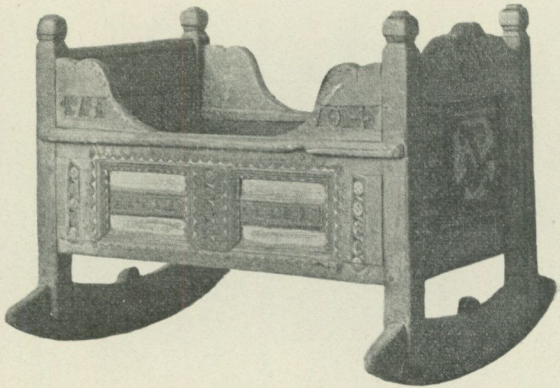
ligen att, när någon, ung eller gammal, förlorat en tand, genast knacka in den i sitsen af en kubbestol, hvarigenom värk eller andra missöden med tänderna ansågs kunna förebyggas.

Af norskt husgeråd, tillkommet under året, må nämnas några bollar från Telemarken. Museets intill omkring 1200 uppgående samling af dylika ölskålar, representerande en tidrymd af öfver 300 år, kommer otvifvelaktigt att lämna ett värderikt material vid studiet af äldre tiders bordseder och skämtlygne. Närmare ett 500-tal

med så väl årtal, inskrift som ornering omfattar tiden från slutet af 1500-talet till 1800-talets början. Å en af de under året inköpta bollarna läses å bräddens yttre sida: *En Bolde med ol På Bon Dns Bor er Bedr n mange Sode or. K E § 1825.* Å en annan, som bär årtalet 1780: *Pærten speler i en Frone*

og den giever hende glans dyden Stiener hos en Fone og er mandens æerre Frans. Å samma bolles inre brädd läses något mindre högstämndt: *Vegle dræf af mig i nat | saa de glemte af baade hansker og hat | ja dem gieff som non nar.* Denna senare inskrift något varierad återfinnes å en del af museets älsta bollar. Så läses t. ex. å en dylik daterad 1602: *En bonde dræff aff mig ij natt, | oc hand forløb Baade Zette oc hatt, | Nu ligger Bonden ij gade pøll | igien staar ieg fuld med gaatt øll.*

Samlingen af musikinstrument i norska afdelningen har från Telemarken fått en värderik tillökning i en prydligt utstyrd fiol med inläggning i horn och pärlemor samt ett tillhörande fodral med rik reliefornering.

19. Vagga
från Norge.

H. 0,63 m.; l. 0,78 m.; br. 0,68 m.
Nord. m. nr 96,820.

Dräkt- och textilafdelningens tillökning under året inskränker sig till en del klädesplagg, bland andra några synnerligen väl utsydda *kvaler*, kragar, från Telemarken.

G. C—M.

Till den *lapska afdelningen* förvärfvades bland annat en bröstlapp med silfversmycken för kvinna, s. k. silfverkrage, från Pite

20. Krage med barmlapp, för kvinna,
från Pite lappmark.
 $\frac{1}{5}$ af nat. storl.
Nord. m. nr 96,618.

lappmark, bild 20. Smyckena visa såsom vanligt en mer eller mindre urartad medeltidsprägel. Vidare inköptes ett par kvinnobälten med påfästa plåtar och spännebeslag af förgylt silfver. Af dessa är det ena, hvars lapska härkomst dock möjligen kan sättas i fråga, intressant, därför att bälteplåtarnas ornering här ännu tydligt visar bilden af tre torn, ett motiv som eljest å de lapska bältena urartat till oigenkänlighet och därför fått allahanda godtyckliga förklaringar. Genom jägmästaren H. SAMZELIUS inköptes åtskilliga före-

mål från Lule lappmark, såsom korgaskar, skinnpåsar, enkla verktyg m. m.

E. H.

Till *grönländska afdelningen* skänkte den såsom museets gynnare bekante kolonibestyrer R. MÜLLER en större och värdefull

samling af gamla eskimoiska husgeråd och redskap, hvilka i regel äro jordfynd från gamla boplatser och grafvar och visa former, som äfven i dessa aflägsna trakter måst vika för nyare tiders kulturinflytanden. Samtidigt omfattar samlingen äfven åtskilliga intressanta prof på de kulturprodukter — glaspärlor o. d. —, hvarmed dessa kulturinflytanden under 1700-talet på detta håll först lyckliggjorde nordpolens naboer.

E. H.

Såsom förvärf till *afdelningen för jakt och djurfångst* må nämnas modell till giller med spjut för älg samt järnspjutspets, original, för dylikt giller, hvilket alt skänktes af pastor E. MODIN i Ytterhogdal i Helsingland. Då denna barbariska fångstapparat, i Ytterhogdal kallad *älg-drag*, snart nog torde hafva svunnit t. o. m. ur mannaminne, är det ett mycket intressant vitnesbörd om forna släktens hänsynslöshet i kampen för tillvaron, som genom denna gåfva räddats åt eftervärlden.

E. H.

Skråafdelningen. Af skomakarmästaren S. A. HÄGG i Uppsala har såsom gåfva öfverlämnats låda, arkivalier och böcker, som fordom tillhört skomakarämbetet i Uppsala. Lådan, af ek med järnbeslag och tre nycklar, har alt sedan ämbetets upplösning förvarats hos hr Hägg. Hr C. F. PALMÉR, Stockholm, har skänkt fem handlingar rörande Stockholms skomakarämbete, och af grosshandlaren OSKAR LINDSTRÖM, Kopparberg, har öfverlämnats en stor samling arkivalier rörande skomakarämbetet i Arboga (protokoll 1655—1870; räkenskaper 1696—1874, m. m.) och skräddarämbetet i samma stad (protokoll 1812—1850).

Inköpen till denna afdelning utgöras bl. a. af samtliga de föremål, som funnos i behåll hos timmermanslaget vid Stockholms Stora varf (Södra varfvat), numera ombildadt till en sjuk- och begravningskassa. De förvärfvade föremålen voro tre lådor, af hvilka en (bild 21) med inlagdt arbete och bronsbeslag från år 1749, två tennkannor, två glasflaskor, åtskilliga dricksglas, en bricka af plåt, ett stort bårtäcke och två mindre täcken med silfverbroderier, dat. 1739 och 1815, samt

slutligen arkivalier rörande timmermanslaget och pensionskassan 1730—1903. Den sista handlingen utgöres af det protokoll, där be-

21. Låda, som tillhört timmermännen vid Stockholms Stora varf.

Från år 1749.

H. 0,355 m. Nord. m. nr 94,790.

slutet om föremålens försäljning till Nordiska museet finnes infördt.

— En sparbössa af koppar bär inskriften *Stoft wäfwarens Fattig : Bössa. A. W. S. B. I. M. M. D. M. L. Anno 1769.* En sigillstamp

af silfver (bild 22) med två stampplattor har tillhört Stockholms slaktarämbete;

inskrift: STOCKHOLMS · STADZ · SLACKTARE · EMBETES · SIGILL · 1725 samt å den andra plattan STOCKH · STADS : SLACHTARE . EM-

BETES · SIGILL · 1761. — En kort staf, s. k. schafferholz, af mörkt trä med silfverbeslag bär inskriften CORDT · LOSE · ELTER-

MAN · DER · GLÄSER · DISES · VORERET 1653; den har möjligen tillhört Stockholms glasmästarämbete.

22. Stockholms slaktarämbetes sigill 1725.

Diam. 0,039 m.

Nord. m. nr 94,274.

Af notarien A. DEHN, Kristianstad,

har som gåfva öfverlämnats en liten kista, dat. »Año 1685», hvilken enligt uppgift tillhört skräddargesällerna i Kristianstad, jämte en del arkivalier rörande dessa från 1800-talet, ett schafferholz och en

sparbössa af mässing; den sistnämnda bär å framsidan en punsad inskrift: *Denna Arm Bössa är Skiengt Till Skreddaregesellerna af Mester H. Lud. Ahlström Christianstadh d. 30. Septr. A° 1751*, samt är å undersidan stämplad med Kristianstad stads vapen och bokstäfverna IA inom hjärtformig sköld.

G. UPK.

Arbetets historia. Bland den mängd föremål af olika slag, som till museet öfverlämnats af fröknarna R., J. och Z. SJÖBERG må äfven omnämnas en stor samling verktyg (öfver 100 nummer), tillhörande skilda yrken. — Till denna afdelning hafva inköpts dels en samling äldre guldsmedsverktyg, härstammande från en gammal verkstad i Lule, dels ett fullständigt bränvinsbränneri med alla därtill hörande kärl och anordningar.

G. UPK.

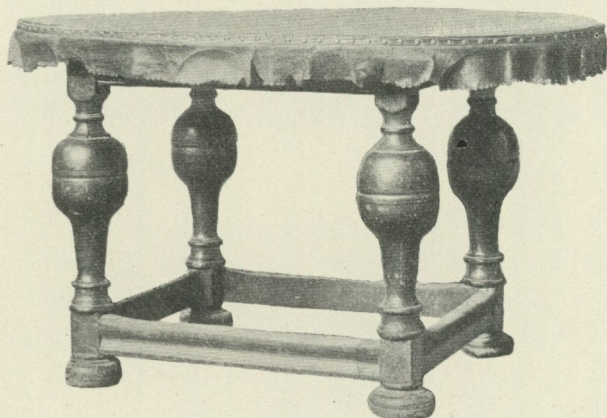
Bland förvärfven till *vapenafdelningen* märkas i främsta rummet sjutton artilleripjaser från flottan, de flesta från senare hälften af 1700-talet, af hvilka de flesta dock redan år 1884 genom Varfschefs-ämbetet i Karlskrona såsom deposition öfverlätos till museet, ehuru de först år 1903 blifvit afhemtade. Dessa pjaser utgöras af 12 kanoner af 1,²⁹ till 2,⁶¹ meters längd, bland dem några märkta å axeltapparna med årtal från och med 1761 till och med 1804; vidare fyra karronader af 1,³³ till 1,⁹⁹ meters längd utan årsbeteckning samt en mörsare af 0,⁸⁸ meters längd och 26 cm. kaliber, märkt 1771. Sex, de längsta af de lämnade kanonerna, äro s. k. sexpundingar af Aschlings modell och bära tillverkningsårtalet (17)86. Till de deponerade pjäserna hör en med hjul försedd ugn af järn för glödning af tändkolor. Ett par från andra håll erhållna hillebarder, några värjor af olika typ från början af 1700-talet samt ett par pistoler, den ena signerad G. Brolin (hemort okänd) och den andra L. Rånge, Jönköping, torde ock här böra nämnas.

Förbigås må ej håller en större samling af äldre utensilier och ammunition för jägare, hvilken skänktes af herr M. WIDFORS i Stockholm. Museets uniformsafdelning ökades genom byte med åtskilliga uniformspersedlar, som tillhört Stockholms borgerskaps kavalleri, samt med en del uniforms- och utrustningspersedlar för lifregementets

dragonkår under Karl XIV Johans och Oskar I:s tid. Sistnämnda föremål, hvilka tillhört ett rusthåll vid Ulfunda i Bromma socken i Uppland, skänktes af NYA AKTIEBOLAGET ATLAS i Stockholm.

E. H.

Afdelningen för de högre stånden. Bland möbler förvärfvade under året torde följande förtjäna att särskildt uppmärksammas såsom värdefulla och för olika stilperioder karakteristiska.

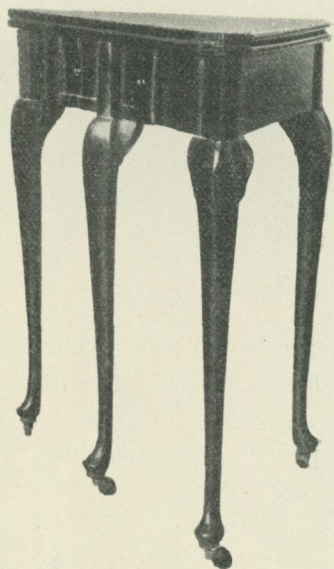

23. Bord med skinnklädd skifva.
1600-talet.

H. 0,80 m.; l. 1,39 m.; br. 1,04 m. Nord. m. nr 94,578.

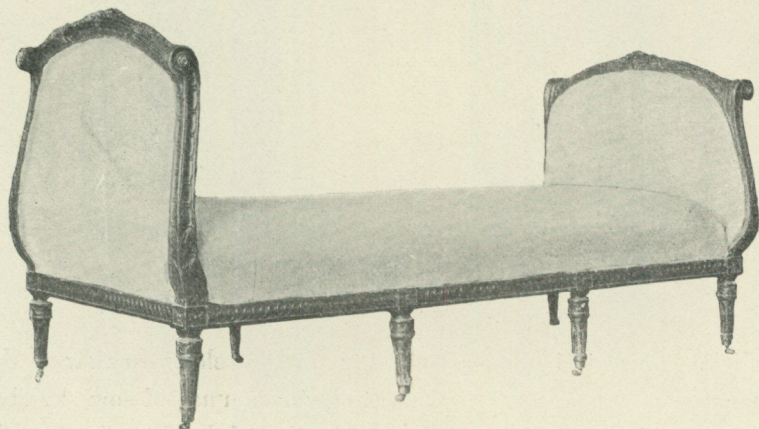
Ett bord med fyra genom kryss förenade, kraftigt profilerade balusterformade ben och oval skinnklädd skifva företräder rätt väl den tunga och solida möbelstilen omkring 1600-talets midt (bild 23). Rokokon i en snarast engelsk skiftning representeras af ett med jakaranda fanerad spelbord med elegant och smäcker formgifning (bild 24). Eljest trekantigt kan det genom en af ett utdragbart ben stödd fällskifva göras kvadratisk. I stilen nära nämnda möbel står ett skänkbord af mahogny, sign. J. N. E. (= Johan Niclas Eckstein?). Af denne snickare eger museet ett toalettbord (nr 34,400), sign. »Johan Niclas Eckstein Stockholm December 1763». På öfvergången mellan rokoko och den antikiserande Louis XVI-stilen står en förgyld och snidad hvilsäng — lit de repos — en sällsynt praktpjäs, som tillhört

prinsessan Sofia Albertina och bär hennes egarmärke P. S. A. under hertiglig krona, bild. 25 och 26. — Från det sen-gustavianska skedet stammar en byrå af mahogny med beslag och lister af mässing samt skifva af hvit marmor, signerad »C. Tollström 1794», testamenterad till Nordiska museet af fröken O. C. LINDGREN. En snidad, förgylld och hvitmålad soffa tillhörande årets förvärf är utförd i den spensliga, romerska bronsarbeten imiterande stil, som man hos oss stundom gifvit namn efter lustslottet Rosersberg. En senare tyngre face af den antikiserande smakriktning, hvilken vi svenskar kanske bäst lära känna på Rosendals slott, möta vi i typisk gestalt i ett skrifbord af mahogny med skåp i underredet och uppsats med lådor och fack, bild 27. I hela sin byggnad ej mindre än i detaljerna söker det efterlikna en imponant stenarkitektur med

24. Spelbord.
1700-talet.

H. 0,77 m.; br. 0,82 m.
Nord. m. nr 94,438.

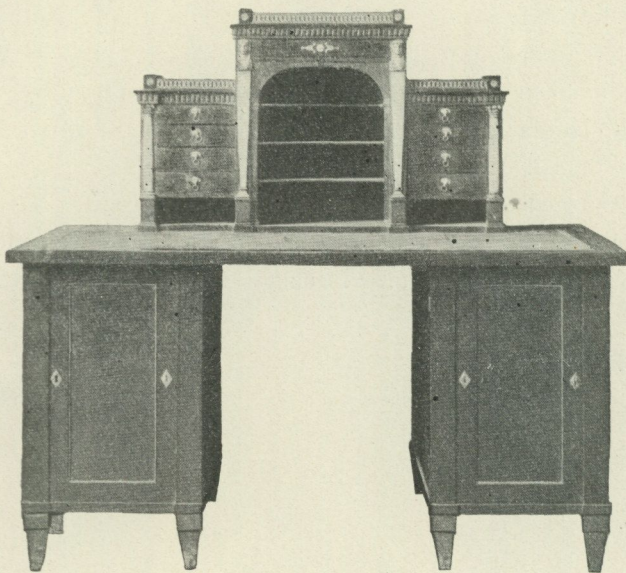
25. Hvilsäng (lit de repos).

H. 1,09 m.; l. 2,20 m.; br. 0,98 m. Nord. m. nr 94,273.

26. Skulptur å hvilsängen.
Jfr bild 25.

gallerverk och prydnader af förgylld brons och med kolonner och hermpilastrar af hvit marmor. Bordskifvan är klädd med svart skinn med guldprässning. Denna osignerade möbel visar både som helhet och i enskildheter en rätt stor frändskap med en förut i

27. Skrifbord.
1800-talets början.

H. 1,47 m ; br. 1,56 m.; dj. 0,96 m. Nord. m. nr 95,604.

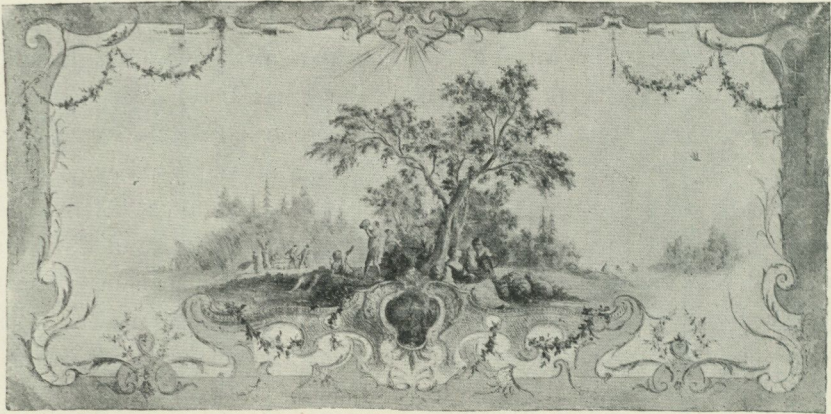
Nordiska museet befintlig sekretär af hofschatullmakaren Johan Petter Berg från år 1811.¹ Från ungefär samma tid som skrifbordet eller 1800-talets andra årtionde är ett enkelt inlagdt mahognysybord.

¹ Se *Meddelanden från Nordiska museet 1897*. Stockholm 1898. S. 151.

Icke minst viktiga af de under året gjorda förvärfven äro de, genom hvilka museet erhållit grundstommen till tvänne karakteristiska interiörer från det sist förflutna seklet, den ena från 1830—40-talet, den andra från 1850—60-talet. Den förstnämnda tiden tillhör ett samhörande möblemang, bestående af soffa, två fätöljer och sex stolar af mahogny med klädsel af gul sidendamast samt ett divansbord af mahogny. I formerna stå dessa möbler ännu hög-empiren nära, men de rika förgyllda bronsbeslag, som gåfvo denna stil dess förnäma prägel, ha ersatts af snidade detaljer i träets färg, och det hela ger nu snarast intryck af nykter och solid borgerlighet. Uppsättningen från 1850—60-talet har tillfallit Nordiska museet genom testamentariskt förordnande af fröken O. C. LINDGREN, innehafvarinna af tapisseriaffären i den nu rifna norrbrobazaren. Den utgöres af trenne soffor, två fätöljer och fyra stolar af mahogny med klädsel af korsstyngsbroderi å stramalj (blommor och blad i växlande färger), ett divansbord af mahogny, atenienn, tre blomsterbord, ett par piedestaler, en matta, en broderad duk, ett par broderade portiärer, soffkuddar, broderade taflor m. m. Samtliga broderade föremål äro utförda af fröken Lindgren eller efter hennes anordning, och det större antalet af dem har blifvit prisbelönadt vid olika utställningar: i London 1851, i Paris 1855, i Stockholm 1866. Ej minst på grund därpå måste de anses synnerligen betecknande för sin tids textila smak och sträfvanden.

Till den redan förut rätt talrika samlingen af föremål belysande den fasta inredningen af de högre ståndens bostäder i äldre tider, hvilken, utom det intresse den ur andra synpunkter erbjuder, är af särskild betydelse med hänsyn till museets pågående installation, ha under året gjorts åtskilliga anmärkningsvärda förvärf. Från 1600-talets förra hälft förskrifver sig ett väl bibehållet trätak, dekoreradt med landskap i medaljonger och blomstermönster i naturliga färger. Taket är en gåfva af AKTIEBOLAGET GUSTAFSBERGS FABRIKS INTRESSETER genom disponenten W. ODELBERG. Betecknande prof på den pompösa smaken vid slutet af samma århundrade äro: ett hörnparti af ett ståtligt stucktak från huset Drottninggatan 29 i Stockholm, gåfva af byggmästarne LINDSTÅHL & TÖRNQUIST, samt ett full-

ständigt, synnerligen praktfullt dylikt tak från en nu rifven byggnad å bryggeriaktiebolaget St Eriks tomt, Kungsholmstorg 1, gåfva af ingenjör F. PETTERSSON. Från det sistnämnda huset har äfven såsom gåfva af disponenten N. HILDESTRAND erhållits en väggbeklädnad från slutet af 1600-talet, målad på väf, efterbildande väfda tapeter och framställande mytologiska figurscener. Tapeterna ha under 1700-talet undergått en öfvermålning, hvilken karakteristiskt visar olikheten i barockens och rokokons färgsinne. Förra hälften af 1700-talet, Stockholms slotts byggnadstid, representeras af en del

28. Væggbeklädnad, oljemålning på duk från huset Järntorget nr 83, Stockholm.
1700-talet.

H. 2,25 m.; l. 4,52 m. Nord. m. nr 95,263.

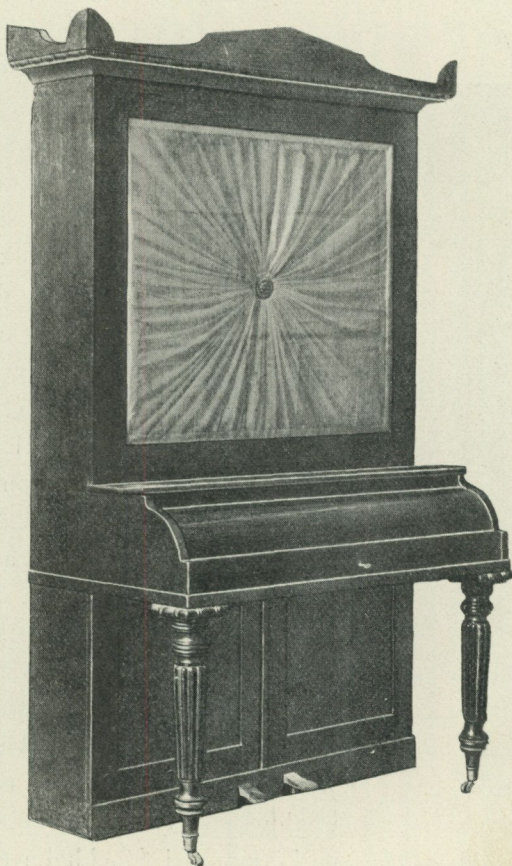
snidade och förgyllda panelfragment från gården Hanstavik i Södermanland, gåfva genom byråchefen V. ALMQUIST. Med en senare, lättare och blekare rokokostil göra vi bekantskap i den ena af tvänne fullständiga och förträffligt bevarade väggbeklädnader, oljemålade väftapeter med tillhörande paneler från huset Järntorget nr 83, Stockholm, hvilka under året blifvit inköpta (bild 28). Den andra med landskap, målad brunt i brunt, eger snarast en gustaviansk prägel. Till sist må nämnas en väggbeklädnad från 1830-talet, hvilken suttit i ett hus i Kalmar, gåfva af fru M. MEURLINGS ARFVINGAR. Den består af tryckta, på väf uppfodrade papperstapeter i flere färger med

framställningar i sammanhängande följd af landlif och jaktscener — med all sannolikhet en importvara.

Till samlingen af musikinstrument har bland annat förvärfvats en stående flygel från 1830-talet, signerad: »P. Rosenvall, Stockholm» (bild 29).

A. L. R.

Silfver. Bland de föremål af silfver, som museet eger, tillhöra de praktfullaste och dyrbaraste skråafdelningen, och utgöras dessa af välkommor med sina skyltar, bågare, tumlare och andra dryckeskärl, som fordom ståtat på borden vid de gamla ämbetenas sammanträden. Deras karaktär af ceremonikärl är också starkt framträdande, och äfven om åtskilliga af dem hafva en form, som nära öfverensstämmer med de i dagligt bruk använda kärlens, kunna de dock på intet vis ersätta den brist, som i museets samlingar råder på för olika tider karakteristiska silfverföremål, som varit i bruk inom de högre stånden. — Allmogefdelningarna äro i detta

29. Stående flygel.
1830-talet.

H. 2,00 m.; br. 1,15 m.; dj. 0,62 m.
Nord. m. nr 94,607.

fäll vida lyckligare lottade, ty utom den mycket stora smykesamlingen eger museet ett betydande antal bågare, skedar, skålar och kåsor — de slag af silfverföremål, som funnits i allmogehemmen — inköpta

i olika trakter af landet. — Såsom prof å silfversmide och såsom dokument till guldsmedernas historia kunna väl dessa slag af föremål vara goda nog, men bristen på för de högre stånden egendomliga silfversaker kvarstår. Af alt detta praktfulla servissilfver från 1700-talet, såsom kaffekannor, sockerskålar, fat och tallrikar m. m., utfördt i alla århundradets skiftande stilar, eger museet endast ett par obetydliga föremål; från 1600-talet finnes intet enda. Förrådet

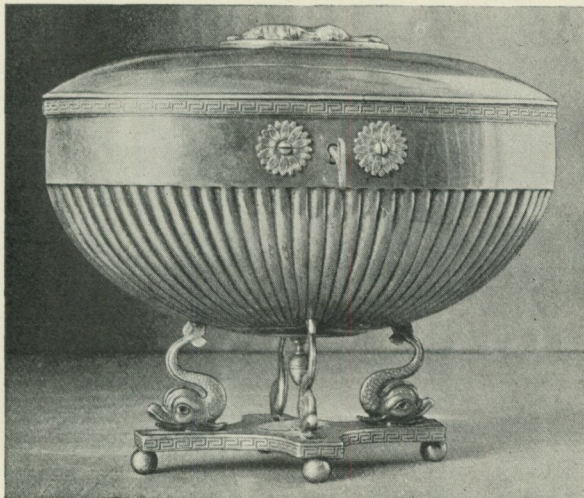
30. Senapskanna af silfver.
Stockholm 1806.
H. 0,113. m. Nord. m. nr 96,826.

af ljusstakar af silfver inskränker sig till tre par, utförda omkring midten af 1800-talet, karakteristiska, men ingalunda vackra prof på den tidens stil. De präktigt drifna rokokostakarna från 1700-talets mitt liksom den gustavianska tidens kolonnstakar saknas helt och hållet i samlingen.

De oerhörda pris, som dylika föremål för närvarande betinga på vår konstmarknad, göra det hardt när omöjligt för museet med dess starkt anlitade inköpstillgångar att ersätta ofvan antydda brister.

De silfverföremål tillhörande de högre stånden, som under året förvärfvats, härröra samtliga från 1800-talets början. Två små senapskannor på tre klobfötter med lock och handtag samt skålar af blått glas (bild 30) äro tillverkade i Stockholm år 1806; en stor sockerskål (bild 31) med den stora, något tunga skålen uppbyren af fyra små delfiner härrör från den välkände guldsmeden A. Zethelius i Stockholm år 1813 (stämplar: A. z.; 63). Från samma år äro ett par punschslefvar med skaft af hvalfiskben, lindade med silfvertråd. Två gräddkannor i empirestil äro daterade resp. 1817 och 1818, och ett par små toalettljusstakar med delfiner som skaft äro stämplade 03 (= 1820); de äro för närvarande de äldsta föremål i sitt slag som museet eger. — Såsom gåfva har af grosshandlaren E. ÖSTERLIND öfverlämnats en snusdosa från år 1783.

G. UPK.

31. Sockerskål af silfver.

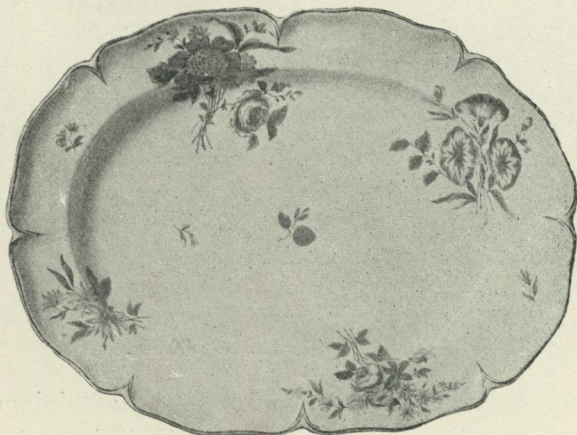
Stockholm 1813.

H. 0,167 m. Nord. m. nr 96,695.

Keramik. Vid inköpen för den keramiska afdelningen har man haft till hufvudsyfte att i möjligaste mån både med afseende på former och dekorationsmönster komplettera den redan förut rikhaltiga samlingen af de gamla svenska fabrikernas, Rörstrands och Mariebergs, alster. Älst bland de under året inkomna föremålen äro ett par vaser i blått och hvitt med lock; de äro dekorerade i den kinesisk-holländska stil, som är utmärkande för rörstrandsfabrikens första årtionden, 1730 och 1740-talen, samt signerade: Stockholm. — Från tiden omkring 1750 härstamma två mindre föremål, en skål och ett tvålfoder.

Under följande årtionde, 1750-talet, börjar rokokon göra sig kraftigt gällande och uttränger så småningom de gamla delftmönstren för att sedermera herska enväldigt under 1760 och 70-talen. Från dessa tider, den svenska keramikens blomstringstid, då Rörstrand och Marieberg täflade, eger museet redan betydande samlingar af svenska fajanser, hvadan förvärfven här ej varit så talrika. Här må framhållas en handkanna med aflångt fat, dekorerad med nordstjärnan omgifven af strålar (Rörstrand 1750-talet), en liten

karott i blått och hvitt med fat, dekorerad i rokokostil (Rörstrand 1759). Från Marieberg härstamma: en potpourrikruka med lock och rik reliefornering i färger, ett stort ovalt fat (bild 32) med målade blommor i rika färger samt en kaffekanna med marmorering i gult, blått och blekrödt och i öfrigt dekorerad med kvistar och blommor i hög relief, hvilka bilda handtag och fötter.

32. Fat af fajans.

Marieberg 1764.

L. 0,521 m. Nord. m. nr 96,808.

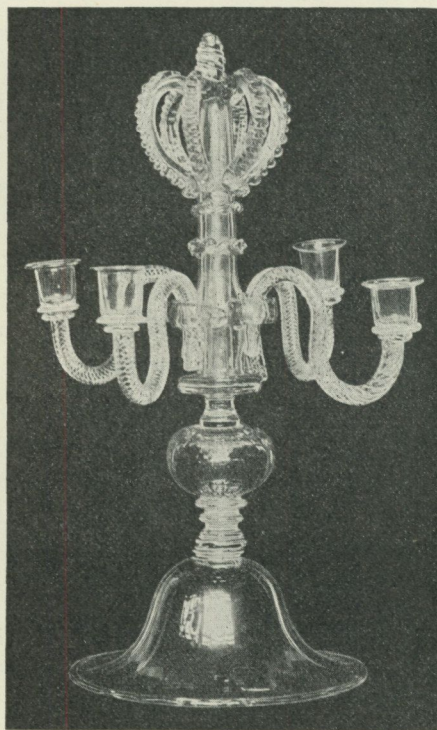
Från en något senare tid härröra åtskilliga tallrikar, bland dem fyra med scener ur »Fredmans epistlar», samtliga af s. k. flintporslin eller »fin fajans».

Utom ofvannämnda föremål, hvilka alla tillhöra en tid, då tillverkningen vid våra svenska fabriker i flere afseenden stod på en hög ståndpunkt, har under året jämväl inköpts ett antal företrädesvis servisföremål, tallrikar, fat o. dyl., från olika tider af 1800-talet. Dekorationen är å dessa vanligen utförd i tryck i en färg med olika skiftningar, företrädesvis svart, grått och blått, samt framställer svenska landskapsbilder (Ornässtugan, Engelbrektholmen, Kongl. Djurgården, Haga o. s. v.) eller fantasilandskap, ofta med »gotisk» arkitektur.

Till den keramiska afdelningen hör slutligen ett stort antal föremål i den genom byte med fröknarna R., J. och Z. SJÖBERG erhållna samlingen, om hvilken mera nedan.

G. UPK.

Glas. Bland föremål af glas, som under året förvärfvats, märkas: en stor kandelaber (bild 33) med fyra ljusarmar och upptill prydd med ett kronliknande ornament, möjligen svenskt fabrikat från 1700-talets förra hälft; tvänne pokaler af svensk tillverkning med etsad och slipad dekorerings samt inskriften: »Bortt med all ledsamhet | du äst den tröst jag vet» samt »Alt hvad som kan förnöja mig | har jag allena uti dig»; en pokal med Adolf Fredriks namnchiffer A F R under krona samt fyra cylindriska dricksglas med guldkant och samme konungs monogram A F under kunglig krona. — Dess utom hafva som gåfva öfverlämnats sex stycken vinglas (pokalform) med etsad och slipad ornering från 1700-talets slut.

33. Kandelaber af glas.
1700-talets förra hälft.
H. 0,468 m. Nord. m. nr 94,520.

Under det att samlingen af dryckeskärl af glas i museet är ganska rikhaltig, äro öfriga slag af glasföremål tämligen glest företrädade. Inköpta äro till denna afdelning två skålar af kristallglas från 1800-talets början, den ena på fot, samt en nätformigt genombruten skål, möjligen af svensk tillverkning.

G. UPK.

Köket m. m. Till afdelningen för de högre stånden hör äfven ett stort antal föremål: husgerådssaker, köksutensilier m. m., som under året förvärfvats genom gåfvor och inköp. Främst må nämnas en stor från ett och samma hem i hufvudstaden (fröknarna R., J. och Z. SJÖBERG) härstammande samling föremål af alla slag: sopp-skålar, karotter, fat, tallrikar, såsskålar, tekannor m. m. af fajans, flaskor, vinglas, buteljer o. dyl. af glas samt kopparflaskor, kaffekvarn, grytor, durchslag, hackknifvar, elldon, munkpanna, väffeljärn, korgar m. m., samtliga härrörande från 1800-talets förra hälft. — Dess utom hör hit ett goråjärn, dateradt 1745, munkpanna, järngryta, malmgryta, kaffekvarn m. m.

Af grefvinnan KRISTINA NILSSON DE CASA-MIRANDA har som gåfva öfverlämnats ett bestick med knif och gaffel af stål med handtag af elfenben skulpterade i form af tvänne figurer i dräkter från 1600-talets slut, inlagda i etui af rikt prässadt och förgylt läder, märkt: P. H. C. 1705.

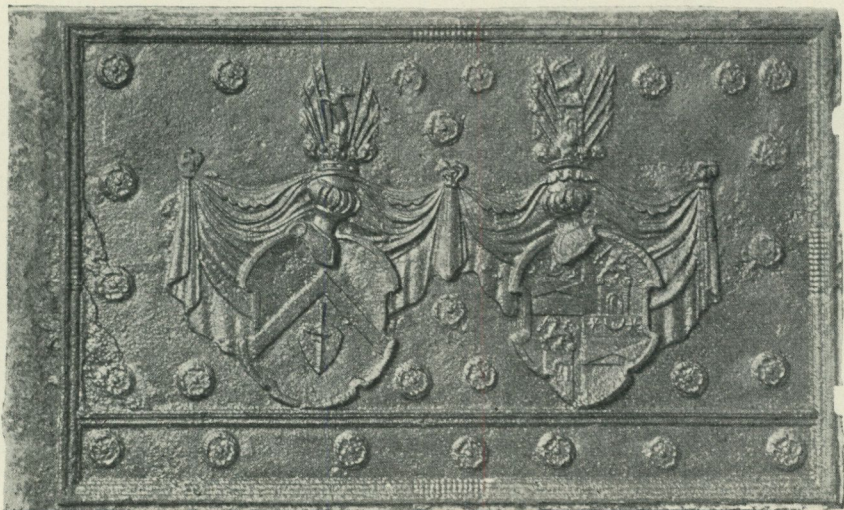
G. UPK.

Tenn. Den rika tenksamlingen har ökats med ett par saltkar i rokokostil, några stycken ljusstakar och en sängvärmare med träskåft från 1800-talets början.

G. UPK.

Bland de synnerligen talrika förvärfven, som belysa *eldstadens historia*, märkes en sidohäll af järn, bild 34, till sättugn från Ulf-sunda slott, Uppland. I ett fält med rosor äro byggherrens Lennart Torstensson och hans hustrus Beata de la Gardie vapensköldar placerade. Den senare sköldens heraldiska figurer äro något afvikande från dem, som eljest förekomma i tillgängliga afbildningar af familjens vapen. Hällens storlek $0,79 \times 1,32$ m. visar, att hon tillhört en af de största ugnar af detta slag, som öfver hufvud taget äro kända. Eljest äro ugnar af detta material mycket sällsynta i Mälardalen, i hvilken dylika af bränd lera synas ha varit de vanliga.

Då man endast har kakel i behåll, är det naturligtvis ej möjligt att afgöra, om dessa tillhört en dylik sättugn eller en kakelugn, som haft egen eldstad. Kakel (t. ex. bild 35) från 1650- eller 60-talet — således så åldriga, att man måste lämna frågan om arten af

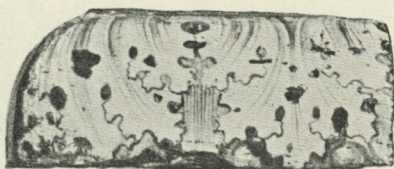
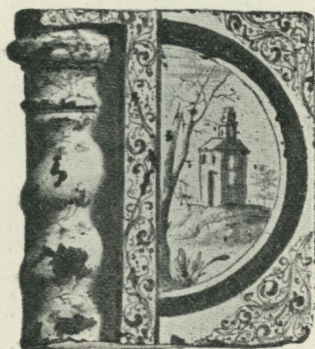
34. Häll till järnugn.
 Ulfunda, Bromma sn, Uppland.
 H. 0,79 m.; br. 1,32 m.
 Nord. m. nr 96,676.

den ugn de tillhört öppen — har museet erhållit från Hesselby, Spånga socken, Uppland, där de hittats å ena tornets vind. De ha sannolikt tillhört ugnar, uppsatta samtidigt med hufvudbyggnaden.

Prof på tillverkningen af små kakel med figurer i landskap målade i kobolt på vitglaserad botten (bild 36—40) har museet förvärfvat från Rinkeby, Spånga socken, Uppland, hvarest ugnen dock i senare tid var omsatt, så att den ej angaf en med kaklens tillkomsttid samtida ugnform.

35. Bladkakel
 från Hesselby, Spånga sn, Uppland.
 H. 0,195 m.; br. 0,170 m.
 Nord. m. nr 95,670.

36—40. Kakel af blå och vit fajans.

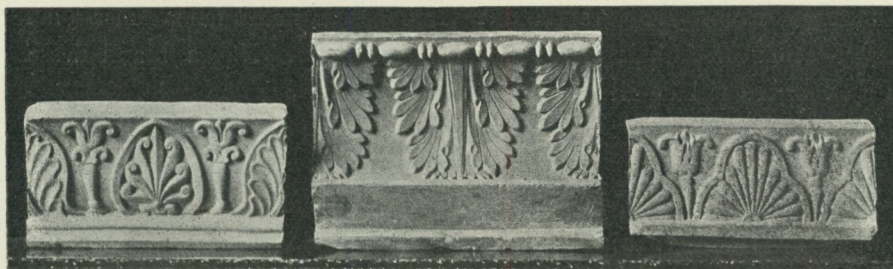
Från Rinkeby, Spånga sn, Uppland.

36—39: h. 0,195 m.; br. 0,180 m.

40: h. 0,085 m.

Nord. m. nr 96,737 och 96,738.

Af kakelugnar från 1700-talets midt har museet erhållit flere. Bland dem, som firman ÖSTERLUND och ANDERSSON skänkt, och som varit uppsatta i nr 4 Stora Nygatan i staden mellan broarna, finnes en plan kakelugn i blått och hvitt med mäanderornament. Några äro i flere färger, så t. ex. med blomsterknippen i naturliga färger inom polykrom omramning. Så är förhållandet med en ugn från den gamla krog salen på Gröna Jägaren, St Paulsgatan 25, likaså med ugnarna från Sibyllegatan 11 och från Volmar Yxkullsgatan 15. Denna sistnämnda ingår i den betydande gåfva af olika slags kakel, som byggmästarne A. och J. BLOMDAHL till museet öfverlämnat dels från nämnda egendom, dels från deras materialgård.

41. Simskakel
från Ulfunda, Bromma sn, Uppland.
H. 0,190 m. och 0,095 m.
Nord. m. nr 96,671.

Från ungefär samma tid, 1700-talets midt, är en rikt dekorerad kakelugn af blå och hvit fajans, som museet fått från Kalmar. Denna tillhör den typ, som är karakteristisk för nordtysk kakel-tillverkning.

Från 1700-talets sista årtionden äro införlifvade med samlingarna tvänne runda kakelugnar, båda från museets f. d. egendom Drottninggatan nr 77. Den ena af dessa har i grönt målade urnor på hvit botten. Dess utom har museet erhållit en polykrom kakelugn från egendomen Hanstavik utanför Södertälje, af en inom museet ej förr representerad typ: en rund kolonn upplyft på en kubisk plint, hvilken senare omfattar eldstaden. Denna kakelugn har jämte

kakel af flere olika slag skänkts af familjen Almquist genom byråchefen V. ALMQUIST.

De viktigaste förvärfven från 1800-talets början utgöra kakel, bild 41, från den sedan länge nedlagda fabriken vid Ulfsonda, Bromma socken, Uppland. Denna var i verksamhet endast en kort tid i början af århundradet, och hennes tillverkningar torde ej ha haft någon större spridning. Kaklen, som ej äro glaserade, anträffades på vindarna å flygelbyggnaderna, och en modell bär lyckligtvis också fabriksorten instämplad i leran.

Utom dessa förvärf af föremål har museets samling afbildningar af eldstäder af olika slag tillvuxit också genom gåfvor från många enskilda. Bland dessa gåfvor må särskildt kakelfabrikör J. RUDHOLMS i Norrköping framhållas. Den består nämligen af lösa blad med stick af kakelugnar från 1830—60-talen. Några bland dessa föregångare till de illustrerade katalogerna äro kolorerade.

—a—i.

Den *kyrkliga afdelningen* i Nordiska museet, hvilken väsentligen omfattar föremål från tiden efter reformationen, har ej under år 1903 fått någon betydande tillökning. Det märkligaste förvärfvet är ett par grafhällar af gjutjärn från 1700-talet, anskaffade genom kand. N. Keyland under hans resor för museet. Vidare märkes en grafsten, som härrör från Mellby, Albo härad, Skåne. Stenen utgöres af en stor kalkhäll med väl utförd ornamentik från 1700-talets midt. Det, som mest förtjänar uppmärksamhet, torde emellertid vara, att å ornamenten synas tydliga spår af färgläggning och förgyllning.

—a—i.

Den *textila afdelningen* har under året ökats med flere siden-täcken, bland hvilka ett af gult siden med applikations- och stjälk-sömsbroderi i färger från början af 1700-talet samt ett af hvitt siden, som tjänat till brudtäckte åt Karl XV som kronprins och hans gemål, sedermera drottning Lovisa, vackert stickadt och prydt med det hertigligen parets krönte namnchiffer. (Se bild 42). Det ytterst väl gjorda arbetet skall enligt uppgift till största delen hafva utförts

af framlidne hofkamreraren F. O. Bäckström samt till någon del af hans fru.

42. Sängtäcke af hvitt siden från 1850.

2,41 × 2,20 m.

Nord. m. nr 94,850.

Museet har äfven förvärfvat ett parti möbeltyg i gulgrön sidendamast från omkring år 1800, en samling möbeltyg till större delen från 1800-talets förra hälft och som gäfvat emottagit tvänne stolsöfverdrag af grön sidendamast från 1600-talet samt en stor samling ytterst fina linnelakan och duktyg, hvilka tillhört K. husgeråds-kammaren och, efter hvad märkena angifva, varit i bruk under tiden 1674—1824.

Bland förvärfven till dräktafdelningen må nämnas tvänne damklädningar af nettelduk och barège från 1850-talet samt långschalar och andra schalar från förra hälften och midten af 1800-talet. Såsom gåfva har museet emottagit bland annat en frack från 1840-talet, utgörande en värdefull tillökning till den inom museet svagt representerade afdelningen af mansdräkter från förra århundradet.

A. L.

Biblioteket. Genom gåfvobref af den 8 sept. 1903 öfverlämnade hofintendenten dr JOHN BÖTTIGER till museets bibliotek en synnerligen dyrbar samling böcker och planschverk omfattande arbeten i de flesta grenar af konstslöjd: möbler, ädla och oädla metaller, emalj, glas, porslin, textil- och kostymhistoria, bland dessa senare några mycket sällsynta verk, samt vissa delar af den allmänna konsthistorien o. s. v. En af samlingens tyngdpunkter ligger i de dyrbara, ofta svåråtkomliga auktionskatalogerna öfver företrädesvis franska konstsamlingar, som under senare åren gått under klubban. Samlingen, som omfattar 316 band, hade sammanbragts af dr F. R. Martin och af honom först hembjudits Nordiska museet till inlösen. Vid gåfvan, som gifvaren utfäst sig att öka dels genom årliga kompletterande inköp, dels efter hand med hela sitt konstslöjdhistoriska bibliotek, är utom vissa bestämmelser för samlingens begagnande fäst det vilkoret, att den skall införlifvas med museets bibliotek som en särskild afdelning, helst under namn af Böttigerska samlingen. I anslutning härtill har dr Böttiger upprepade gånger under nämnda år skänkt flere arbeten afsedda att fullständiga den förut omtalade samlingen särskildt af konstindustriell litteratur.

För öfrigt har museets boksamling ökats så väl genom andra gåfvor, hvilka finnas omnämnda å sid. 95, som genom inköp och bytesförbindelse med in- och utländska samfund. Förteckning å dessa senare återfinnes å sid. 111 o. f.

V. L.

Arkivet. Genom en person, hvilken önskar vara onämnd, sattes amanuensen E. Hammarstedt i tillfälle att inom Anundsjö socken i Ångermanland fortsätta de forskningar rörande svensk forntro och

fornsed, hvilka han under näst föregående år på samma persons bekostnad företagit i delar af Uppland, Västmanland, Dalarna och Gästrikland. Bägge åren öfverläts skörden till museets arkiv. Under Hammarstedts resa i norra Bohuslän för insamling af föremål för museet (se sid. 6) gjordes ock en del anteckningar af ifrågavarande slag, hvarjämte äfven en ej obetydlig del gamla bouppteckningar, synehandlingar o. d. tillvaratogs såsom dokument, kanske mer än något annat egnade att autentiskt belysa allmogens materiella odlingsstillstånd och burgenhetsvilkor vid olika tider. Äfven fil. kandidat N. Keyland sammanbragte under sin inköpsresa i Västmanlands och Dalarnas bergslager (se sid. 7) en god samling anteckningar om där fortvarande kvarlevor af gamla tiders seder och tro samt upptecknade dess utom åtskilliga sagor och sägner. Så väl vid Hammarstedts som Keylands folktroforskningar har särskild vikt lagts vid att rädda uppgifter och intyg om de bruk, som varit förbundna med de stora årshögtiderna.

Till museets arkiv förvärfvades vidare genom köp en samling handlingar från en herrgård i Östergötland. Samlingen består af ett tjugotal pergamentsbref, köpe- och fastebref m. m., samt inventarieförteckningar, syneinstrument, utdrag ur domböcker o. s. v. Den älsta handlingen härstammar från slutet af 1500-talet, den yngsta från början af 1800-talet.

Ett större antal fotografier af äldre byggnader, särskildt allmogebyggnader, från olika landskap anskaffades. Vidare inköptes ett 40-tal af O. Wallgren utförda blyertsteckningar till skånska folkdräkter, af hvilka en del återfinnes i hans arbete »Skånska folkdräkter». Som gåfva öfverlämnade fröken JENNY KALMBERG en större samling svenska autografer.

Hela inköpssumman af föremål, hänförliga till museisamlingarna, uppgick 1903, fraktkostnader inräknade, till 15,462 kr. 95 öre.

Deposition. Som deposition har museet under året mottagit af intendenten R. CEDERSTRÖM: dryckeskanna af silfver, västeråsarbete från 1700-talets förra hälft.

Skansens kulturhistoriska afdelning har under året erhållit en synnerligen värdefull tillökning i ett lusthus från Söderköping (bild 43), hvilket inköpts och till Skansen öfverlätits af konsul G. S. Arwidson.

43. »Gunilla Bielkes lusthus».

Redan före sin död hade Artur Hazelius sin uppmärksamhet riktad på denna byggnad. Frågan om den sammans förvärfvande till Skansen blef dock först under det gångna året trängande, då egaren stod i begrepp att i det lilla vackra, af högst intressanta målningar prydda lusthuset inreda en verkstad. För att hindra den förstöring, som häraf ovilkorligt blifvit en följd, särskildt som en

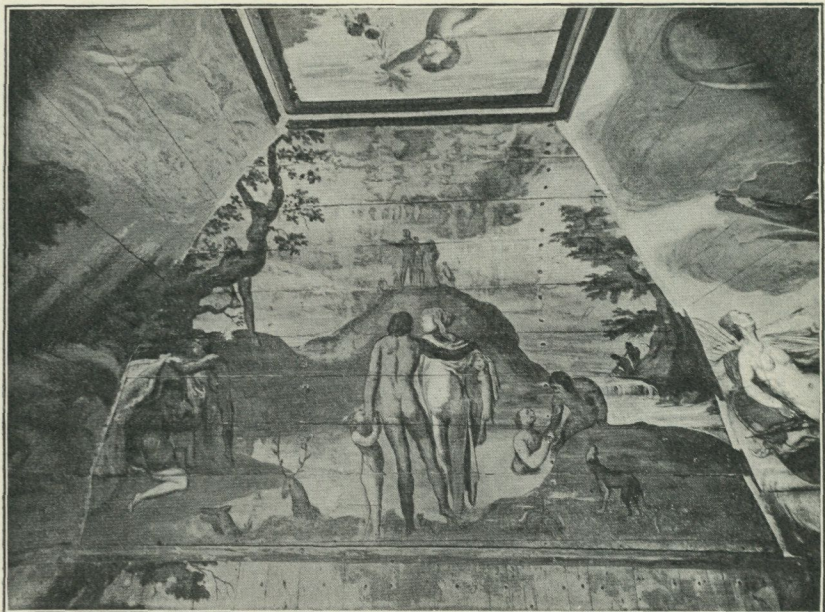
eldstad äfven skulle inrättats, och sedan det visat sig, att säkerhet för byggnadens bevarande i orördt skick på den ursprungliga platsen ej kunde ställas, öfverflyttades huset till Skansen.

I Söderköping kallades detta hus Gunilla Bielkes lusthus eller bönkapell. Något kapell har det dock säkerligen aldrig varit, utan ett lusthus af den art, som under barocktiden var vanlig. Det har troligen utgjort den ena af de båda mot trädgården vättande flyglarna i en gård, hvilkens nu förstörda manbyggnad legat längs Hästtorgsgatan. Af den andra flygelbyggnaden finnas inga andra rester kvar än den källare, å hvilken han varit bygd. Denna källare, numera innesluten i ett i senare tid uppfördt större uthus, utgör en fullständig motsvarighet till den, som fans under det till Skansen öfverflyttade lusthuset. Båda äro täckta med tunnhvalf och synas varit använda till förvaring af lifsmedel.

Huruvida drottning Gunilla verkligen låtit uppföra lusthuset, vet man ej med säkerhet, och traditionen härom tarfvar en noggrannare undersökning. Möjligt är ju, att hon af sin fader riddaren och riksrådet Johan Axelsson Bielke till Häradshammar och Räfvelstad ärfvt den jord i Söderköping, där huset låg. All handel var ju i äldre tider begränsad till städerna, och man var nödsakad att på landsväg ditforsla landtgårdarnas alster. Det kunde då hända, att en fora fick uppehålla sig i staden en längre tid, innan alt kunde afyttras, och andra varor hunno inköpas för landtgårdens behof. Det var därför brukligt att till hvarje större landtegendom hörde en gård i närmaste stad. Gunilla skulle då ha bygt denna gård i Söderköping eller åtminstone lusthuset, sedan hon efter konung Johans död bosatt sig på det ett par mil från staden belägna Bråborg. Tre af de fyra hvalfkappor af trä, som utgöra lusthusets innertak, äro nämligen prydda med målningar, som direkt efterbilda trenne kopparstick, hvilka tillhöra en serie af 52 blad illustrerande Ovidii metamorfoser och utförda under haarlemmästaren Heinrich Goltzius' ledning af hans lärjungar åren 1589—90. Om således säggen, att lusthuset bygts för drottning Gunillas räkning, verkligen skulle vara sann, måste detta altså ha skett mellan åren 1590 och 1597. Drottningen dog nämligen d. 19 juli detta senare år.

44. Kopperstick utfördt å Heinrich Goltzius' atelier i Haarlem.

45. Hvalfmålning i Gunilla Bielkes lusthus.

Benämningen »bönpell» har troligen uppkommit däraf, att den ena takmålningen (bild 45) skildrar huru:

Deucalioææ fluctus quis nesciat vndæ

Morti homines pecudes illa ruina dedit.

Tanta Jouis læsi tulit indignatio terris

Excidia, vna suo Pyrrha relicta viro est. (Bild 44.)

och man har tydligen i en senare tid trott målningen framställa den bibliska syndafloden. Häraf uppfattningen att huset användts för religiöst ändamål. Af de båda öfriga bilderna med ämnen ur Ovidii metamorfoser hänför sig den ena (bild 47) till texten:

Aëra deuexum Juno secat alite curru,

Conquestura sui furta petulca viri

Oceano supplex magno, et tibi cærule Tethy,

Cælo quod pellex sydus et Arcas habent. (Bild 46.)

Den andra visar i bild (49) huru

Dictynnæ dilecta comes Junonis ob iram

Vrsa fit, et nati cuspide pene perit.

Non tulit omnipotens, natamque Lycaone celso

Arcade cum nato sydera in axe locat. (Bild 48.)

På den fjärde hvalfkappan framställes Perseus' strid med draken för att befria den fjättrade Andromeda, bild 50. Äfven denna målning synes vara gjord efter ett stick i Goltzius' stil, ehuru man ännu ej lyckats påvisa den direkta förebilden. Äfven väggarna i lusthuset äro invändigt försedda med målningar på träpanelen, framställande jaktscener o. dyl. De synas ha tillkommit samtidigt med takmålningarna, men ha i senare tid delvis afnötts och utsatts för en mindre lyckad påmålning.

Lusthuset är återuppfördt på nedre Solliden i en terräng, som så noga som möjligt öfverensstämmer med den, där det förut stod. Det murade underlaget är till det yttre noggrant efterbildadt i samma tegelsorter som förefunnos i originalet. Takbeläggningen, som utgjordes af senare pålagd, nu starkt förrostad järnplåt, är ersatt med takspån af ek.

46. Kopperstick utfördt å Heinrich Goltzius' atelier i Haarlem.

47. Hvalfmålning i Gunilla Bielkes lusthus.

48. Kopparstick utfördt å Heinrich Goltzius' atelier i Haarlem.

49. Hvalfmålning i Gunilla Bielkes lusthus.

På öfre Solliden har en slänggunga af den bland allmogen i Finland, särskildt Nyland, brukliga typen uppstälts, hvarmed ett

50 Persæus och Andromeda, hvalfmålning i Gunilla Bielkes lusthus.

redan af Skansens grundläggare uttaladt önskningsmål förverkligats. Gungan rymmer omkring 20 personer, som taga plats dels å gungans

i fyrkant lagda sittbräder, dels stående vid de sträfvor, i hvilka gungan hänger från sin axel.¹

För öfrigt hafva en del arbeten för byggnadernas och samlingarnas vård å denna afdelning verkstälts. Så har Håsjöstapeln nymålats i enlighet med inhemtade noggranna uppgifter om, huru den gamla stapeln varit målåd. Taket i Oktorpsgården har delvis omlagts; Främmostadskvarnen inpregnerats med konserverande ämnen, m. m. I Bollnässtugan restaurerades väggmålningarna af artisten J. Österlund, och dalkullan Bunis Anna Ersdotter utförde kopior af dalmålningar, hvilka uppsattes i nämnda stuga för att vid fester och dylika tillfällen skydda de gamla väggmålningarna.

De af Stockholms stad till museet såsom deposition öfverlämnade båda gräns- eller tullstenar, hvilka stått vid Norrtull, erhöles nu plats å Skansen. Likaså uppsattes det såsom gåfva erhållna grafkors, som varit rest å C. J. L. Almquists graf i Bremen.

Ett salubatteri bestående af 6 st. slätborrade sexpundiga kanoner med tillhörande lavetter öfverlämnades till Skansen genom K. marinförvaltningen från flottans varf i Karlskrona och uppsattes å öfre Solliden.

Skansens utveckling i öfrigt. Det under föregående år till museet öfverlåtna långa envåningshus, hvori den forne egaren hr Hammer förvarat sitt bibliotek, öfvertogs nu af museet, och påbörjades därstädes en genomgripande reparation och delvis ombyggnad samt inreddes några arbetslokaler för amanuenserna. Äfven en del andra byggnader undergingo förbättringar, bland annat tillbygdes och uppsnyggades väffelbruket.

Det nya, år 1901 såsom gränsskydd mot Bellmansro uppförda järnstaketet blef i hela sin längd undermuradt, en åtgärd, som visat sig nödvändig för att förhindra vandalism och obehöriga besök å Skansen. Sockel till ett fortsatt järnstängsel af samma slag som det nyss nämnda lades från Rosendalsgrinden till Björkliden.

¹ Dylika gungor äro ej sällsynta i Uppland.

Genom tillmötesgående från föreningen för folkbibliotek och läsestugor uppställdes i ett stånd nära Bollnässtugan ett af föreningens vandringsbibliotek, från hvilket besökande mot den billiga afgiften af 5 öre är i tillfälle att få låna böcker till läsning inom området.

Minnesringning anordnades på Skansen under år 1903: den 27 febr. efter professor Gustav Storm; den 26 maj efter grefve Carl Snoilsky; den 27 maj å Artur Hazelius' dödsdag; den 12 dec. efter skalden Emil von Qvanten och den 13 dec. efter f. d. folkskoleinspektör Carl Jonas Meijerberg.

Skansens klädskammare. Under år 1903 har klädskammarförrådet ytterligare ökats med kopior af följande dräkter. Från 1700-talet: en damdräkt och 12 st. kuskhattar. Från början af 1800-talet: 7 st. uniformsrockar och 7 kaskar. Från 1830-talet: 7 herrdräkter, 18 damdräkter, 5 flickdräkter och diverse dräktdelar; alla dessa så väl uniformsrockar som dräkter hafva förfärdigats i Skansens klädskammare. Från hästutställningen inköptes 8 st. uniformer efter modeller från slutet af 1700-talet och början af 1800-talet.

För allmogefördelningen gjordes betydande förvärf, bland hvilka må nämnas: mansdräkter från Gagnef, Mora, Järna och Nås socknar i Dalarna, Toarps socken i Västergötland samt en hallandsdräkt; kvinnodräkter från Gagnef, Malung, Järna och Stora Tuna socknar i Dalarna, Skedevi socken i Östergötland, Östervallskog i Värmland och en ölandsdräkt. Samtliga dessa, efter äldre förebilder noggrant kopierade allmogedräkter äro köpta af Föreningen för Svensk hemslöjd.

En värdering af Skansens jordområde, byggnader och öfriga fasta anläggningar, inventarier samt den zoologiska trädgårdens djurbestand egde enligt nämndens beslut af den 26 mars 1903 rum, och uppgick värderingssumman till 762,401 kr. 10 öre. Under året ökades Skansens värde genom nybyggnader, inventarier m. m. med kr. 18,041: 90, hvadan dess bokförda värde den 31 december 1903 utgjorde 780,443 kr.

Skansens fester m. m. Skansen har äfven under år 1903 sökt fylla den del af sin uppgift, som består i högtidlighållande af våra större historiska minnen samt återupptagande af forntida sedvänjor och att härigenom verka väckande i fosterländsk riktning.

Årets ingång firades enligt vedertaget bruk med nyårsvaka, vid hvilken Tennysons dikt Nyårsklockan i Edvard Fredins öfversättning upplästes från Renberget, och tolfslaget tillkännagafs medels fanfarer och klockringning.

Valborgsmässoaftonen, den 30 april — från fordom betraktad som vårens ankomstdag — egde den vanliga studentkonserten rum, hvarjämte den skånska folkleken »Slå katten ur tunnan» till stor förlustelse för åskådarne å nyo gick af stapeln; och på dansbanan uppfördes för första gången under året folkdansar och ringlekar. Antalet besökande å Skansen denna dag steg till icke mindre än 22,000 personer.

Skansens stora vårfest tog sin början lördagen den 23 maj och fortsattes därpå följande dagar. Den egentliga festplatsen hade detta år blifvit förlagd till Solliden; och ådrog sig särskildt den på Sollidens nedre område uppförda kopian af Medevi brunn på 1830-talet uppmärksamhet af de talrika skaror, som dessa dagar besökte Skansen. Utom hvad som här kunde anses höra till »kuren», såsom brunnsdrickning, bad m. m., gåfvos tillfällen till förströelser af olika slag både i »societetssalongen» och utom hus. Bland de senare nöjena må särskildt antecknas den vid Medevi traditionella »Grötlunken», anford af musikanter iklädda Bohusläns regementes uniform från 1830-talet. Ett annat af denna vårfeasts hufvudnummer utgjordes af en större skördefest, äfven den förlagd till 1830-talet. I Medewis närhet hade man tänkt sig, att ett större gods var beläget. Dess egare hade inbjudit ortens förnämliga invånare jämte en del brunnsгäster att fira skördens lyckliga bärgning. Tal, sång och dans omväxlade under denna muntra fest. — Den värdshusrörelse, som föregående vårfester drivits vid Blekingstugan, var nu flyttad till planen framför Idunshallen; den stora marknaden var förlagd till området strax bortom Solhem; i Oktorpsgården firade Svenska folkdansens vänner åter sina kända dansgillen, och på sommarteatern hade

ingeniör Hugo Duhs anordnat en s. k. trädgårdsfest med sång, historier m. m.

Skördefesten och en del af de yttre anordningarna stodo under ledning af amanuensen vid Nationalmusei konstafdelning E. G. Folcker.

Värfestens nettobehållning utgjorde kr. 30,047: 24.

Den 6 juni — under flere år å Skansen högtidlighållen som *svensk nationaldag* — firades äfven 1903 såsom sådan. Den egentliga festen började kl. 7 e. m. vid Renberget, hvarifrån, sedan Flottans musikkår utfört Finska rytteriets marsch, och konteramiral F. W. Lenman utbringat ett lefve för H. M. Konungen, professor Karl Warburg höll följande högstämda tal för fosterlandet och våra minnen:

Den store skald, som själf nyss inträdt i de svenska minnenas ärosal, hvilkas främste sångare han varit, har i sin hjärtevarma dikt om Gustaf Vasa tecknat bilden af fosterlandets befriare, »Guds underman, hvilken bräckte tyrannernas ok», såsom den åldrige landsfadern med det sida skägget, den silfverhvita hjässan.

Men det fins ock en annan bild af Vasakonungen, som i häfden träder oss till mötes. Det är »den unge herr Gösta», sådan han den 6 juni år 1523, den dag, som nu kallas Gustafsdagen, korades till konung öfver Sverges rike, och kort därefter midsommaraften höll sitt intåg i Sverges hufvudstad. På samma gång höll något annat då sitt intåg, nämligen den nya tidens Sverge, som skulle upptimras på det gamla spillror. Då lyste vårsol ej blott öfver naturen, utan ock öfver Sverges framtid.

Det var en annan 6 juni nära 300 år senare, när efter nya tider af oro och ofärd för Sverges land en ny vår bräckte in, då statskloke och fosterlandsälskande män, varnade af de svunna årens felsteg, uppbyggt den statsförfattning, under hvilken vårt fosterlands utveckling hägnats i nära ett århundrade. Vår främsta grundlag bär den 6 junis datum. Äfven då lyste vårsol öfver Sverges rike.

Men det är ju icke blott för de stora skiftena i ett lands historia, som föryngringens lag gäller. Liksom i naturen hvarje år skänker ny vår, så gäller det ock i ett folks lif, att efter tider af kyla och död nya vårar inträda, som båda ny värme och nytt lif, och som kalla nya släktled till kamp för nya uppgifter.

Så ock nu. En rad af stormän ha kallats hädan under de båda senare åren: Artur Hazelius, Hans Forssell, Adolf Nordenskiöld, Gunnar Wennerberg och nu senast Carl Snoilsky, hvar för sig personligheter, som med snillets rätt ristat sina namn oförgånligt in i Sverges häfder. Utvecklingens arf har lagts på yngre slakten och ställer stora kraf på alla krafter — större eller ringare.

Måktiga uppgifter vänta sin lösning — uppgifter inom vårt politiska, ekonomiska och kulturella lif.

Och med förtröstan må dessa uppgifter gripas an. Dock ter sig framtiden icke utan faror. Jätten i öster låter sin ofria statstyp träda oss allt närmare, under det han förkväfver den västerländska friheten i Sverges forna dotterland. Den union, som i snart ett århundrade tryggt den skandinaviska halföns fred, är utsatt för angrepp, och strömmar af landsmän fara altjämt öfver Atlanten för att bjuda sina krafter åt ett nytt fädernesland. Sverge, där de fostrats och åtnjutit bildningens förmåner, beröfva de frukterna af sin mannaålders arbete. Det gäller att icke klenmodigt blunda, utan se dessa faror öppet i ögonen. Det gäller att trygga vårt land mot yttre fiender, det gäller att värna enheten på denna halfö; men det gäller ock att göra fosterlandet kärt och dyrbart för *alla* dess innebyggare, så att ingen må känna sig som styfbarn.

Den skald, som nyss skilts hädan, har sjungit:

De, som gingo, komma ej till baka,
jätten skall ej släppa hvad han har.
Med oändlig ömhet därför vaka,
Svea, öfver dem du eger kvar.

Offervillighet och brodersinne,
vakenhet och nit för allmänt väl.
Under blågarn liksom struket linne
samma hjärta, samma svenska själ.

Med de bästa lagar dock vi stranda
vid ett första kast af tidens storm,
om vi ej i egen håg och anda
gjort vår mest nödvändiga reform:

Kunde oss till stora tankar lyfta
denna känsla af gemensamhet,
o, då skulle fyllas mången klyfta,
som man nu ej öfverkomma vet.

Mången skulle då å nyo lära
att för alla Sverge än fins till,
mången skulle då med glädje bära
bördor, som han nu ej draga vill.

Gånge dessa Carl Snoilskys ord i fullbordan! Ett lefve för Sverges stora minnen, ett lefve för dess fria och lyckosamma framtid. Lefve fosterlandet!

Talet åtföljdes af »Du gamla, du friska, du fjällhöga Nord», utförd af musikkåren. En stor del af vårfestens program genomgicks därjämte å nyo under aftonen.

Under första dagarna af juni hade Skansen glädjen att som gäster mottaga en del medlemmar af det norska *Bondeungdoms-laget* i Kristiania. De flesta inkvarterades å Skansen, där äfven de gemensamma måltiderna intogos. »Danserflokken», bestående af 11 herrar och 12 damer, bland dem 2 män och 2 kvinnor från Sättersdalen,

stod under ledning af fru Hulda Garborg, som i Norge inlagt mycket stor förtjänst genom att taga initiativet till den gamla nordiska sångdansens återupplifvande hos ungdomen, ej minst ute i bygderna.

Färden till Stockholm hade tillkommit på föranstaltande af Norsk folkemuseum, genom hvars försorg äfven anskaffats medel till bestridande af alla de med resan förenade omkostnaderna.

På Skansens sommar-teater anordnades fyra föreställningar, och sattes allmänheten härigenom i tillfälle att taga kännedom om så väl den folkvisedans, som ännu lefver kvar på Färöarna, som de former af sångdans, hvilka under de senaste åren återupptagits i Norge.

Midsommaraftonen dansades enligt gammal sed så väl kring den vid Morastugan resta majstången som på dansbanan, hvarjämte midsommarvaka med musik och sång anordnades.

I likhet med föregående år firades *Bellmansdagen* — den 26 juli — med ett festligt tåg, hvori Bellman själf och flere af de i hans dikter förekommande personerna voro framställda. Vid Orsakullen, där tåget stannade, utfördes af sällskapet flere af 1700-talets danser. Å sommar-teatern gafs af medlemmar i Teater- och musikklubben Gustaf III:s skådespel »Den ena för den andra».

Fredagen den 31 juli, *100-årsdagen af John Ericssons födelse* hade å Orsakullen rests hans byst omgifven af en flaggdekoration. Omkring denna konserterade på aftonen Bellmanskören. Mellan konsertens båda afdelningar höll professor Anders Lindstedt ett kraftfullt tal till vår store landsmans minne.

Med anledning af *riksskyttetäflingarna*, som under en del af hösten pågingo i Stockholm, hade å Skansen den 7 oktober anordnats en större fosterländsk fest, till hvilken närmare 3,000 af täflingarnas deltagare inbjudits. Samling skedde i Kungsträdgården, från hvilken det långa tåget satte sig i marsch. Vid Djurgårdsbron mötte ett antal i dräkter från olika tider klädda fackelbärare, hvilka lyste skyttarne fram till Skansens med tjärtunnor och marschaller upplysta höjder. Å Oskarsterrassen hälsades gästerna välkomna af öfverståhållaren Dickson, hvarefter, sedan skarorna samlats i en tät ring omkring Renberget, tal därifrån höllos, för foster-

landet af professor O. Montelius och för skytteväsendet af öfverste L. Tingsten, hvarpå följde Finska rytteriets marsch, utförd af tvänne musikkårer. Skalden D. Fallström framsade en af honom för tillfället författad dikt, och den officiella delen af festen afslutades därpå med »Vårt land», likaledes utförd af musikkåreerna. Deltagarne samlades senare till samkväm vid Idunshallen, där sång af Bellmanskören och Typografiska föreningens kör omväxlade med tal. Ett ståtligt fyrverkeri afslutade den trots ett ogynnsamt väder synnerligen stämningsfulla festen.

Till bestridande af de för denna fest ganska dryga utgifterna utfärdades listor för erhållande af bidrag till den samma. Dessa voro undertecknade af öfverståhållaren, en del af Stockholms stadsfullmäktige samt af några andra för skytteväsendet intresserade personer. Öfverskottet å listorna utgörande 1,200 kr. öfverlämnades till museet och afsattes af museets nämnd till en fond för anordnande af en liknande fest å Skansen vid en kommande riksskyttetäflan.

En bemärkelsedag för Nordiska museet inföll *den 24 oktober*, då 30 år förflutit, sedan dess första afdelning öppnades för allmänheten. Dagen firades å Skansen med konserter af Flottans musikkår. Å Orsakullen, där Artur Hazelius' af flaggor omgifna bröstbild blifvit uppställd, utfördes på aftonen sång af Typografiska föreningens kör.

Gustaf II Adolfs och *Karl XII:s dödsdagar* högtidlighöllos med flaggning och kanonsalut. Till den förra hade lärjungarna från Stockholms flickskolor inbjudits att under ledning af sina lärarinnor fritt besöka Skansen, och till den senare dagen hade inbjudan utgått till manskapet vid i hufvudstaden förlagda regementen.

Unionsdagen liksom *Konungens födelse-* och *namnsdag* firades äfvenledes med flaggning och salut.

En *julmarknad* efter mönstret af dem, som af ålder hållits å Stortorget, hade detta år anordnats. Han tog sin början den 13 december — *Luciadagen* — och fortgick till dagarna före jul. Å planen bredvid Bollnässtugan hade marknadsstånd uppförts, och, sedan en härold där uppläst ett »Patent om Juhlefreden», utfärdadt

den 24 december 1649, tog en liflig handel sin början. — Samma dag visade sig Lucia i Bollnässtugan, i hvilken hon bjöd på förfriskningar, och stjärngossarna sjöngo i stugorna gamla julsånger.

För flere kongresser och föreningar, som under året sammanträdte i hufvudstaden, hade å Skansen anordnats festliga samkväm. Onsdagen den 27 maj hölls sålunda en välkomstfest för deltagarna i de stora idrottsfester, som då pågingo, därvid tal från Renberget höllos af öfverste V. Balck och generalmajor G. Ugglå. — Fredagen den 3 juli hade för deltagarna i trettonde allmänna folkskoleläramötet anordnats en avslutningsfest, likaledes med tal från Renberget, hvilka höllos af folkskoleinspektör C. G. Bergman, direktör E. Beckman, lärarinnan fröken Jänny Olsson från Norrköping samt fil. dr R. G:son Berg. — Äfven deltagarna i femte nordiska mötet för abnormsaken, Deutsche Schiffbautechnische Gesellschaft m. fl. samlades till samkväm å Skansen.

I början af april anlände den från föregående somrar kända lappfamiljen Stinnerbom och slog ned sina bopålar i Skansens lappkäta, i hvilken de uppehöll sig till i början af oktober.

Som *landsmålare* uppträdde hvarje söndag under sommaren Nergårds Lasse (herr Sibbe Malmberg) samt Jan i Seltorp (herr V. Bergström). Under en del af hösten föredrog fil. kand. N. Keyland i värmländska rökstugorna sagor och berättelser på värmlandsmål, hvarjämte han därstädes i kortare föredrag behandlade värmlandsfinnarnes kultur.

Folkdansar och *ring lekar* utfördes under sommaren nästan dagligen, lekarna under ledning af herr V. Bergström.

Konserter gåfvos alla sön- och helgdagar, då vädret det tillät, af K. Flottans musikkår, hvarjämte under sommaren en afdelning af samma kår dagligen spelade omväxlande vid Bredablick och å Solliden. — Stockholms sångarförbund, Typografiska föreningens kör och Bellmanskören konserterade likaledes vid särskilda tillfällen. En dubbelkvartett ur sistnämnda kör sjöng dess utom alla söndagar under sommaren. Slutligen uppträdde i förening med

Bellmansfesten, och några söndagar efter denna, det s. k. Bellmanskapellet.

H. B.

De naturvetenskapliga afdelningarna på Skansen. Hvad beträffar utvecklingen af dessa afdelningar under 1903 må följande här nämnas.

Den *zoologiska afdelningen* utgör fortfarande en af Skansens största dragningskrafter.

På grund af den nära förbindelsen mellan denna och Skansens öfriga anläggningar kan någon särskild beräkning af den förras inkomster ej göras. Några summor må dock här nämnas. Räntan af den Grilliska donationsfonden uppgick till kr. 2,034: —; afgifter för färder efter häst, ren och andra djur från Skansens gästgifvargård inbragte kr. 1,237: 99; inkomster för sålda djur, skinn och dylikt kr. 2,002: 43 samt hvarjehanda småinkomster, såsom för bröd, såldt åt besökande, hvilka önskat mata djuren, m. m. kr. 365: 12. Sammanlagda belöpa sig här uppgifna inkomster till kr. 5,639: 54. Värdet af med Skansens dragare utförda hästdagsverken uppgick till kr. 6,891: 85.

Utgifterna för den zoologiska afdelningen jämte stallet hafva uppgått till summa 47,378: 02 kronor.

Af å Skansen utförda mera betydande arbeten äro att nämna fullständig ombyggnad af renhagen, i hvilken också afstängningshage insatts. Dylika afstängningshagar hafva äfven insatts i kronhjorts- och rådjurshägnaderna. I örnburen har murad stensockel fått ersätta de af röta mycket skadade träsyllarna. Kumlet i den älsta björnburen har ombygts till grotta med skjutgrind för öppningen, hvarigenom större trygghet vunnits. En hundgård har nybygts. Tillfälliga förvaringsrum för spannmål och kött hafva iordningstälts. Svandammen har tömts och rensats; ett hus till fåglarnas skydd har placerats uti den samma. I vinterbostaden för flyttfåglar ha de

särskilda burarnas golf betydligt höjts, hvarigenom gynnammare värme- och ljusförhållanden kunnat beredas. Den gamla älg-hagen, fårhagen, ekorrharen och ett dufslag vid Bredablick ha borttagits.

En vägvisare öfver den zoologiska trädgården har utarbetats af föreståndaren för den samma amanuensen A. Behm. — Denne företog ock under våren med anslag af Nordiska museet en studieresa till utlandet, under hvilken de zoologiska trädgårdarna i Köpenhamn, Hamburg, Amsterdam, Antwerpen, Paris, Köln och Berlin besöktes.

Djurantalets tillväxt utvisas af följande siffror. Såsom framgår af berättelsen för den zoologiska afdelningen år 1902 funnos vid detta års slut 69 arter och afarter däggdjur och 159 arter och afarter fåglar. Vid 1903 års slut räknade djurbeståndet respektive 65 och 161 arter och afarter, hvadan däggdjursbeståndet minskats med 4, men fågelbeståndet ökats med 2 arter.

Af ett flertal arter har erhållits afkomma; så må nämnas 8 lapphundar, 7 jämtlandshundar, 4 eskimåhundar, 9 vargbastarder, 3 gräflingar (*Meles taxus*), en kronhjort (*Cervus elaphus*), 4 dofhjortar (*Cervus dama*), 2 rådjur (*Capreolus vulgaris*), 3 renkalfvar (*Rangifer tarandus*), 2 åsnor (*Equus asinus*), 1 häst (*Equus caballus*), 1 fjällnöt (*Bos taurus* v. *germanica*), 1 jak (*Bos grunniens*), 2 getter (*Capra hircus*) och 1 lamm (*Ovis aries*). Af fåglar ha kläckts bl. a. 4 påfåglar (*Pavo cristatus*), 2 tranor (*Grus cinerea*) och 9 smaragdänder (*Anas boschas* v. *obscura*).

Bland mera intressanta gåfvor må anföras 3 eskimåhundar från Grönland, 1 härmelin (*Mustela erminea*), 1 iller (*Foetorius putorius*), 18 fjällämlar (*Lemmus alpinus*), 4 dvärgfalkar (*Falco aesalon*), 1 fjällvråk (*Buteo lagopus*), 3 bivråkar (*Pernis apivorus*), 1 slaguggla (*Strix uralensis*) från Jämtland och 2 rörhönor (*Gallinula chloropus*).

Följande viktigare inköp ha blifvit gjorda: 2 lodjur (*Felis lynx*) från Finland, 3 fjällräfvar (*Canis lagopus*), 3 mårdar (*Martes sylvatica*), 3 uttrar (*Lutra vulgaris*), 1 hafsvikare (*Phoca vitulina*), 2 pilgrimsfalkar (*Falco peregrinus*), 3 bärgufvar (*Bubo ignavus*), 2 ringdufvor (*Columba palumbus*), 6 vaktlar (*Perdix coturnix*), 8 raphöns (*Perdix cinerea*), 8 skärfläckor (*Recurvirostra avocetta*), 4 rödspofvar

(*Limosa aegocephala*), 1 roska (Streptopelia interpres), 4 kustvipor (*Tringa canutus*), 4 storspofvar (*Numenius arcuatus*), 2 kustpipare (*Charadrius helveticus*), 1 sångsvan (*Cygnus musicus*), 2 hafregäss (*Anser leucopsis*), 2 bläsgäss (*Anser albifrons*), 2 prutgäss (*Anser bernicla*), 4 skedänder (*Anas clypeata*), 4 snatteränder (*Anas strepera*), 2 årtor (*Anas querquedula*), 2 krickor (*Anas crecca*), 2 bläsänder (*Anas penelope*), 2 grafänder (*Tadorna vulpanser*), 4 viggas (*Fuligula cristata*), 3 brunänder (*Fuligula ferina*), 2 knipor (*Clangula glaucion*), 8 grisslor (*Uria grylle*) och 6 skrattmåsar (*Larus ridibundus*).

För tyngre körslor ha inköpts ett par arbetshästar. Bland sålda djur märkas 7 hundar, 3 räfvar, 1 dofhjort, 2 getter, 2 åsnor, 1 påfågel och 1 trana.

Växtafdelningen. Äfven under år 1903 planterades ett stort antal träd och buskar, bland hvilka omkring 700 granar, 300 tallar och 2,500 löfträd.

Den 1901 påbörjade utgallringen af döda träd och öfverflödiga underskog fortsattes.

En större köksträdgård anlades i afsikt att på platsen fylla inom Skansen belägna restauranternas behof af grönsaker. Området kring växthuset utvidgades och omgärdades med staket.

A. B—m.

Utställningslokaler, förevisningstider, specialutställningar.

Såsom ofvan nämnts stängdes museets afdelningar i nr 77 och 79 Drottninggatan den 6 april 1903, och de därstädes förvarade samlingarna flyttades till byggnaden å Lejonslätten.

Den i staden kvarvarande, enda och på samma gång äldsta afdelningen af museet, allmogefdelningen i den s. k. södra paviljongen nr 71 A Drottninggatan, hölls under året öppen alla vardagar kl. 11—3 och söndagar kl. 1—3 mot en afgift af 25 öre. Under sommarmånaderna har tiden om hvardagarna utsträckts till kl. 4 e. m.

Skansen, som under årets första hälft varit öppen för besökande alla dagar från kl. 10 f. m. till skymningens inbrott, har från och

med juni månad öppnats redan kl. 8 f. m. för att tillmötesgå en från många håll framställd önskan.

En tillfällig utställning af museets samling af skidor, trygor och skridskor samt andra därmed besläktade, ursprungligare fortkomstredskap anordnades å Skansen uti våningen 3 tr. upp i Bredablick och öppnades den 25 april.

I den utställning omfattande äldre tillverkningar från Rörstrand och Marieberg m. fl. svenska fabriker, som Svenska slöjdföreningen anordnade under mars—april 1903, deltog Nordiska museet med ett antal föremål af porslin och fajans samt en samling kakel, inalles 109 nummer. Vidare lånades till den i augusti—september samma år anordnade utställningen af föremål egnade att belysa det svenska postväsendets utveckling och nuvarande ståndpunkt ett 30-tal föremål ur museets samlingar.

Besöken i museets afdelningar utgjorde år 1903 616,871, af hvilka 612,952 personer besökte Skansen.

Till museets afdelningar i staden utlämnades under året 38 studiekort och till Skansen under samma tid 122.

För elever vid skolor och andra bildningsanstalter har medgifvits fritt tillträde, då anhållan härom framstälts.

I likhet med föregående år har äfven under år 1903 tillstånd gifvits för lärarpersonalen vid åtskilliga skolor, för tjänstemän vid järnvägen, telegrafan, telefonanstalter m. fl. att lösa årskort till nedsatt afgift, då ett större antal i samma verk anställda tjänstemän på samma gång antecknat sig.

En öfversikt af alla till olika pris under år 1903 köpta årskort visar, att under detta år 6,793 personer löst årskort. Under år 1902 köptes dylika af 6,035, 1901 af 4,607, 1900 af 2,907 och under år 1899 af 2,441 personer.

Brandförsäkring. Samlingarna voro vid 1903 års utgång brandförsäkrade till ett värde af 825,900 kr., och byggnaden å Lejon-

slätten, Skansen samt Bredablicks torn till ett sammanlagdt värde af 2,338,610 kr. Försäkringsafgifterna under samma år uppgingo till kr. 3,388: 87.

Utgifna arbeten.¹ Under år 1903 utgafvos följande arbeten:
Meddelanden från Nordiska museet 1901.

Skansens zoologiska trädgård. Kort vägledning för besökande.

Karta öfver Nordiska museets anläggningar på Skansen. 3:e upplagan.

Småtryck utgifna i samband med Skansens vårfest.

I redaktionen af Nordiska museets publikationer invaldes 1903 intendenten dr B. Salin.

Utom de i museets egna publikationer influtna uppsatser hafva tjänstemännen vid museet under år 1903 offentliggjort följande arbeten samt hållit nedan nämnda föredrag:

Intendenten B. SALIN: *Heimskringlas tradition om asarnes invandring.*

Studier tillägnade Oscar Montelius 19⁹/₉ 03.

Föredrag i Upplands fornminnesförening om *Stenåldersboplatsen vid Åloppe.*

Amanuensen E. HAMMARSTEDT: *Midsommardaggen.* Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Bd 12.

Om fröns användning inom folksed och dödskult. Studier tillägnade Oscar Montelius.

Artiklar om *Animism, Ankult* m. fl. i Nordisk familjebok.

Amanuensen G. UPMARK: *Skråordning för Stockholms guldsmeds-
ämbete 1622.* Samfundet St Eriks årsbok 1903.

Årsbokstäfver på svenskt guld och silfver före 1759 i Studier tillägnade Oscar Montelius, omtryckt i Meddelanden från Svenska slöjdföreningen 1903.

Föredrag i Svenska slöjdföreningen om *Stockholms guldsmeds-
ämbete före 1759.*

¹ Se för öfrigt sid. 122 o. f.

- Såsom öfverlärare i läran om konststilarna och de första grunderna af konsthistorien vid Tekniska skolan: föreläsningar två gånger i veckan.
- Amanuensen J. ROOSVAL: *Schnitzaltäre in schwedischen Kirchen und Museen aus der Werkstatt des Brüsseler Bildschnitzers Jan Borman*. Zur Kunstgeschichte des Auslandes. H. 14. Strassburg 1903.
- Om altarskåp i svenska kyrkor och museer ur mäster Jan Bormans verkstad i Brüssel*. Öfversättning af föreg. arbete. Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 13. Stockh. 1903.
- Wilhelm Bode: *Die italienischen Hausmöbel*. Anmälan i tidskr. Ateneum. Helsingfors 1903. H. 1.
- Föredrag i Konstnärsklubben om *Nederländsk skulptur på 1400-talet*.
- Populära *kulturhistoriska föredrag* ordnade i serie för K. Svea lifgardes beväringsskolor 1903.
- Amanuensen A. NILSSON: *Öfvergångsformer mellan blockhus och korsvirke*. Studier tillägnade Oscar Montelius.
- Föredrag i Svenska slöjdföreningen: *En interiör ur svenskt handverkslif på 1700-talet*.
- Föredrag i Teknologföreningens afdelning för byggnadskonst om *Äldre svenska bostadsformer*.
- Föredrag i föreningen Urd i Uppsala: *Kort öfversikt af allmogens byggnadssätt*.
- Amanuensen S. AMBROSIANI: *De uppländska rundkyrkorna*. Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Bd 12.
- Åkirkebyfundens tillverkningstid*. Studier tillägnade Oscar Montelius.
- Jämte B. SALIN och O. ALMGREN redigerat *Studier tillägnade Oscar Montelius 19⁹/₉ 03*.
- Föredrag i Svenska fornminnesföreningen om *Tvänne märkliga Vasaporträtt*.
- Amanuensen A. BEHM har lämnat *biologiska notiser* till tidskriften Zoologischer Garten. Frankfurt am Main.

Literär förbindelse med andra museer och samfund. Literär förbindelse inleddes år 1903 med följande föreningar och museer:

Västergötlands fornminnesförening. Skara.

Verein für Volkskunst und Volkskunde. München.

Uckermärkischer Museums- und Geschichtsverein. Prenzlau.

Nordböhmisches Gewerbemuseum. Reichenberg.

Museum of fine arts. Boston.

Antalet museer och samfund, med hvilka förbindelse är inledd, utgjorde år 1903 272. Se sid. 111 o. f.

Nordiska museets fonder.

1.

Byggnadsfonden.

Byggnadsfonden har uppkommit dels genom behållningen af Skandinavisk-etnografiska samlingens byggnadsfond, förut stäld under särskild nämnds förvaltning, dels genom medel, som blifvit af Nordiska museets styrelse insamlade genom basarer, folkfester och lotterier, dels ock genom från olika håll till museibyggnaden lämnade gåfvor.

Såsom af föregående årsberättelse inhemtas, var byggnadsfondens behållning vid 1902 års slut

742,085 kronor 23 öre.

Under år 1903 ökades fonden genom influtna lotterimedel jämte räntor med kr. 823,915: 57, men minskades med utgifter under året kr. 326,274: 57, i följd hvaraf fondens vid 1903 års slut återstående behållning utgjorde

1,239,726 kronor 33 öre.

2.

Allmänna fonden.

För uppkomsten af denna fond redogöres i 1881 års meddelanden, sid. 47.

Fondens kapital skall förblifva orubbadt, men räntorna äro ämnade att användas till löpande utgifter för Nordiska museets ändamål. Till den sammans förstärkning gå, enligt § 8 i stadgarna för Samfundet för Nordiska museets främjande, alla ständiga ledamöters på en gång lämnade afgifter.

Förvaltningen är enligt museets stadgar öfverlämnad åt museets styrelse.

Allmänna fonden, hvilken enligt 1902 års berättelse vid nämnda års slut uppgick till 57,172 kr. 47 öre, hade under år 1903 ökats genom ständiga ledamöters afgifter med 1,700 kr. och utgjorde vid 1903 års slut

58,872 kronor 47 öre.

3.

Pensionsfonden.

Om uppkomsten af denna fond se sid. 58 i 1885 års meddelanden. Fondens kapital, som den 31 dec. 1902 utgjorde kr. 2,392: 41, hade vid 1903 års slut vuxit till

2,488 kronor 11 öre.

4.

Bredablicksfonden.

Denna fond, som under namn af »Belvederefonden» bildades i slutet af år 1891, afsåg att skaffa bidrag till gäldande af köpe-

skillingen — 100,000 kronor — för Bredablick. En närmare redogörelse för fondens uppkomst lämnas sid. 77 och följande i 1891 och 1892 års meddelanden. Summan af de vid 1903 års slut lämnade bidragen uppgick till

101,670 kronor.

År 1901 slutbetalades skulden för Bredablicks inköp.

5.

Herman Frithiof Antells fond.

Genom testamente af den 1 okt. 1891 skänkte framlidne med. doktor H. F. Antell

100,000 kronor

till Nordiska museet »att af dess styrelse förvaltas som fond, hvars räntor användas till museets fromma». Enär, enligt testators förordnande, vissa andra legat först skulle utdelas, men »öfriga tillgångar sammanhållas och förvaltas, tills de genom tillkommande räntor nått sådant belopp, att en hvar sitt erhålla kan», blef denna fond först den 7 okt. 1896 öfverlämnad till Nordiska museet.

6.

Tivolifonden.

Denna fond, som afser att skaffa bidrag till gäldandet af köpe-skillingen — 225,000 kr. — för det år 1901 förvärfvade Tivoli-området, numera Solliden, bildades nämnda år med anledning af köpet. Summan af de vid 1903 års slut lämnade bidragen utgjorde

52,717 kronor 79 öre.

7.

Johan August Hazelius' fond.

Genom gåfvobref af den 19 dec. 1901 öfverlämnade fil. licentiat Gunnar Hazelius i enlighet med sin faders i lifstiden uttryckta önskan till Nordiska museet

25,000 kronor,

hvilken summa under namn af Johan August Hazelius' fond skulle förräntas, tills hon nått femtio tusen kronor, hvarefter halfva räntan finge användas till inköp af för museet lämpliga föremål, under det att andra hälften skulle läggas till kapitalet, tills detta nått ett belopp af hundra tusen kronor, hvarefter hela räntan finge användas till inköp. Vid 1903 års slut hade fonden vuxit till

27,073 kronor 5 öre.

8.

Grundfond af den 30 november 1901 till doktor Artur Hazelius' minne.

Genom gåfvobref af den 30 november 1901 öfverlämnade en »Hazelius' vän i Norge» till Nordiska museet

500 kronor

att efter särskildt gifna bestämmelser förvaltas och förräntas till den 30 nov. 1933 och då användas till hugfästade af Artur Hazelius' minne.

Under år 1902 skänkte samme »Hazelius' vän» ytterligare 200 kr. samt 1903 100 kr. till nämnda fond. Fonden uppgick vid 1903 års slut till

851 kronor 92 öre.

9.

Artur Hazelius' monumentsfond.

Till åstadkommandet af en minnesstod öfver Nordiska museets skapare, dr Artur Hazelius, skänkte civilingeniör C. G. Norström 1901 en summa af 10,000 kr. Bankdirektör Knut Wallenberg länade samma år som bidrag till en byst af Artur Hazelius 1,000 kr.

Under åren 1902 och 1903 öfverlämnade ingenjör C. G. Norström ytterligare 5,000 kr. till bekostande af ett porträtt af dr Artur Hazelius. År 1903 inköptes för 1,000 kr. tvänne bronsafgjutningar af en i naturlig storlek af skulptör J. A. Wetterlund utförd porträttbild af dr Artur Hazelius, hvadan behållningen af samtliga dessa medel jämte upplupna räntor vid 1903 års slut utgjorde

15,989 kronor 27 öre.

Donationer till Nordiska museet.¹

Under denna öfverskrift upptagas sådana till museet alt ifrån dess grundläggande år 1872 lämnade penningebidrag, som uppgå till ett belopp af 500 kronor eller därutöfver. Af bidragen har en del gått till museets fonder.

Ständiga ledamöters afgifter äro icke medräknade i nedanstående summor. Årtalen angifva de år, då penningebidragen lämnats.

H. M. konung Oskar II. <i>Samfundets skyddsherre.</i> 1874 (660), 1900 (500), 01 (500), 02 (500), 03 (500).	2,660: —
H. M. drottning Sofia. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1896 (250), 97 (250), 98 (250), 99 (250).	1,000: —
H. K. H. kronprins Gustaf. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> <i>Br.</i> ² 1892—1901.	1,000: —
H. K. H. prins Karl. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1892 (500), 93 (500), 94 (525), 95 (500).	2,025: —
H. K. H. prins Eugen. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1894 (25); <i>Tiv.</i> ³ 1901 (500).	525: —

Abramson, Eveline, f. Gumpert, fru. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,600: —
Althainz, Fredrik Gerhard, grosshandlare. Stockholm. 1888.	500: —

¹ I denna förteckning äro upptagna alla donationer, som lämnats till museet intill den 31 dec. 1903.

² *Br.* utmärker här och i det följande, att bidragen lämnats till Bredablicksfonden. Se sid. 71.

³ *Tiv.* utmärker här och i det följande, att bidragen lämnats till Tivolifonden. Se sid. 72.

Anderson, John F. , ingenjör. Djursholm. <i>Hedersledamot.</i> 1900 (1,000), 01 (2.500).	3,500: —
Andersson, Johan , byggmästare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1897. 1891 (1,000), 93 (10,000), 94 (2,000), 96 (1,000).	14,000: —
Andersson, Knut , herr. Stockholm. 1902.	500: —
Antell, Herman Frithiof , medicine doktor. Paris. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1893. 1884 (200), 90 (700), 91 (1,000), 92 (1,000), 93 (3,000); <i>Br.</i> 92—93 (200) och 94—96. utbet. af dödsboet (800); genom testamente af den 1 okt. 1891 100,000 kr., utbet. af dödsboet 96, samt ytterligare i ränteutdelning 5,700 kr., utbet. 98 och kr. 305: 83, utbet. 99.	112,905: 83
Appelberg, Lotten , f. Östergren , fru. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Arwidsson, Torsten Adolf , kommandör. Stockholm. Död 1893. 1892.	1,000: —
Astrup, Hans Rasmus , f. d. statsråd. Kristiania. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1898. 1873 (500), 82 (2,500), 84 (2,500).	5,500: —
Axell, Severin , grosshandlare. Sundsvall. Död 1892. 1877.	500: —
Axling, Hampus , bruksegare. Stockholm. 1894.	3,000: —
von Bahr, Sally , f. Wikström , fru. Montreux, Schweiz. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Benedicks, Carl , generalkonsul. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1888. 1879.	1,000: —
Benedicks, Emma , f. Benedicks , fru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1895. 1891 (10,000), 93 (3,000), 94 (2,000), 95 (2,000), genom testamentariska förordnanden af den 11 dec. 1890 och den 5 juli 1893 (15,000).	32,000: —
Benedicks, Gustaf , bruksegare. Gysinge. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1874 (100); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,100: —
Berg, Helene , f. Bligh , fru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1894 (500), 95 (500), 97 (500), 99 (500), 1900 (500).	2,500: —
Berg, Nils Vilhelm , grosshandlare. Stockholm. 1880 (25), 89 (100), 92 (500).	625: —
Berggren, Maria Eleonora , f. Wickberg , fru. Stockholm. Död 1895. <i>Br.</i> 1892—94.	1,000: —
Berggren, Robert Constantin , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1893. 1884 (500), 88 (200).	700: —
Berglind, Carl G. , hotellegare. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901—03.	600: —
Bergstedt, Carl , fabriksidkare. Stockholm. 1876 (100); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,100: —

Bergstedt, Erik , grosshandlare. Stockholm. 1876 (100), 87 (100); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,200: —
Bergström, Frans Frode Theodor , f. d. kammarråd. Stock- holm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1903. 1894.	1,000: —
Björnstjerna, Oscar Magnus , generalmajor. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901.	2,000: —
Bobergh, Thérèse , f. Björklund, enkefru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892— 1901.	1,000: —
Bolinder, Jean , ingenjör. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1899. 1873 (100); <i>Br.</i> 92—99 (800), 1900 utbet. af dödsboet (200).	1,100: —
Boman, Emil , skeppsklarerare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1901. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Bonde, Carl Carlsson , friherre, öfverste-kammarjunkare. Stock- holm. <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,600: —
Bonde, Gustaf Trolle- , grefve, öfverste-kammarjunkare. Stock- holm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1884. 1873 (200), 78 (500).	700: —
Bondeson, August , medicine doktor. Göteborg. 1880.	709: 10
Bonnier, Albert , bokförläggare. Stockholm. Död 1900. <i>Br.</i> 1892—1900 (900), 01 utbet. af dödsboet (100).	1,000: —
Bonnier, Jenny , fröken. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901—03.	600: —
Bonnier, Karl Otto , bokförläggare. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901 —03.	600: —
Boström, Erik Gustaf , statsminister. Stockholm. <i>Ständig leda- mot.</i> <i>Br.</i> 1892—1900 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,600: —
Brandt, Axel , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1898. 1888.	500: —
Broms, Gustaf Emil , konsul. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1903. 1898 (500), 1900 (2,000), 01 (2,500).	5,000: —
Burén, Carl , brukspatron. Skeda, Ryssby. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Hedersledamot.</i> Död 1887. 1876 (200), 84 (1,000).	1,200: —
Bünsow, Fredrik , grosshandlare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1897. 1877 (500), 92 (3,000), 93 (100), 94 (1,000), 95 (1,000).	5,600: —
Bünsows, Fredrik , grosshandlare, Stockholm, dödsbodelegare. 1897.	20,000: —
Bünsow, Fredrik Herman , godsegare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892 —1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,600: —
Bünsow, Robert , konsul. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1899 (500); <i>Tiv.</i> 1901—03 (3,000).	3,500: —
Bäckström, Johan , grosshandlare. Stockholm. Död 1902. 1883 (1,000), 87 (100), 96 (100); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01 (200), utbet. af dödsboet 02—03 (400).	2,800: —

Börtzell, Johan Erik Algernon , hofintendent. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Tiv.</i> 1901—03.	600: —
Carlsson, Albertina , f. Arvin , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Carnegie, David , grosshandlare. Göteborg. Död 1890. 1876 (1,000), 87 (1,000).	2,000: —
Carnegies, David , grosshandlare, dödsbodelegare , Göteborg, genom konsul O. Ekman , Stockholm. 1890.	5,000: —
Casparsson, Carl Edvard , kapten. Uppsala. Död 1899. Genom testamente af den 16 okt. 1897. 1899.	10,000: —
Cavalli, Gustaf , apotekare. Sköfde. <i>Hedersledamot.</i> 1888 (1,000), 96 (5,000).	6,000: —
Cavalli, Johan Gustaf , apotekare. Göteborg. <i>Hedersledamot.</i> Död 1888. 1887.	10,000: —
Cavalli-Holmgren, Adolf Fritiof , grosshandlare. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901—03.	600: —
Cederlund, Edvard , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1883.	500: —
v. Celsing, Petrus Fredrik , kapten. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Cervin, Carl , bankir. Stockholm. <i>Hedersledamot. Tiv.</i> 1901—03.	600: —
Cervin, Carl Gustaf , bankir. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1899. <i>Br.</i> 1892—1898.	1,000: —
Clason, Isak Gustaf , professor. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); 01 (1,000).	2,000: —
Curman, Carl , professor, <i>ständig ledamot</i> , och fru Calla Curman , f. Lundström . Stockholm. 1898.	1,000: —
Dahlberg, Johan Petter , bruksegare. Bollsta, Nyland. <i>Hedersledamot. Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Danelius, Bror August , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,600: —
Davidson, Ernst , herr. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Davidson, Henrik , generalkonsul. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1895. 1874 (100), 83 (1,000), 90 (1,500).	2,600: —
Davidson, Vilhelm , konditor. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1883. 1883.	2,500: —
de Laval, Gustaf , fil. doktor, civilingenjör. Stockholm. <i>Hedersledamot. Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Dickson, Charles , medicine doktor. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1902. 1876.	500: —

Dickson, James Jamesson, grosshandlare. Göteborg. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1885. 1876 (1,000), 83 (1,000), 84 (2,000), 85 (1,000).	5,000: —
Dickson, Oskar, friherre, grosshandlare. Göteborg. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1897. 1872 (1,000), 84 (3,000).	4,000: —
Dickson, Robert, grosshandlare. Göteborg. <i>Ständig ledamot.</i> 1876.	600: —
Du Rietz, Gustaf Adolf, grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Dölling, Fritz, fabriksidkare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1903. 1887 (1,000), 93 (100).	1,100: —
Ekengren, Vilhelm Alfred Ferdinand, f. d. stadsmäklare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Ekman, Maria, f. Lavonius, fru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1890 (200), 99 (2,307: 50).	2,507: 50
Ekman, Oskar, konsul. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1873 (100), 80 (2,500), 83 (1,000), 97 (1,000), 99 (1,000).	5,600: —
Ekman, Vilhelm Ferdinand, bankassör. Uppsala. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1900. Genom testamente af den 18 sept. 1899. 1901.	10,000: —
Enell, Otto, bankdirektör. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901—03.	600: —
von Essen, Fredrik, friherre, riksmarskalk. Stockholm. <i>Hedersledamot. Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Falck, Constantin, grosshandlare. Hammar, Nyland. 1899.	1,000: —
Falk, Vilhelm, bruksegare. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901.	1,000: —
de Fontenay, Otto Ernst le Sage, professor. Köpenhamn. <i>Hedersledamot.</i> 1887 (2,500), 88 (2,500), 90 (5,000).	10,000: —
Forsell, Anton Isidor, disponent. Göteborg. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1899.	4,000: —
Forsgrén, Ida, fröken. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Francke, Olena, f. Hallberg, fru. Stockholm. Död 1900. <i>Br.</i> 1892—1900 (900), 01 utbet. af dödsboet (100).	1,000: —
Fris, Carl Gustaf, bankdirektör. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> 1873 (200); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,800: —
Fröberg, Christian August, borgmästare. Hernösand. <i>Br.</i> 1893—1901.	1,000: —
Geber, Philip, bankir. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Georgii, Axel, v. generalkonsul. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Gilljam, Gustaf Fredrik, universitetskansler. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1892.	500: —
Gustafsson, Johanna, f. Pettersson, fru. Stockholm. 1898.	500: —
Göransson, Thure, apotekare. Falun. <i>Ständig ledamot.</i> 1891 (5); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,005: —

Hafström, Adolf Valdemar , grosshandlare. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Br.</i> 92—1901.	1,000: —
Hagdahl, Charles Emil , medicine doktor. Stockholm. Död 1897. 1896 (70); <i>Br.</i> 92—97 (600).	670: —
Hallström, Hans , byggmästare. Stockholm. Död 1900. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
v. Hallwyl, Walter , grefve, bruksegare. Stockholm. <i>Heders-</i> <i>ledamot.</i> 1890 (15,000) ¹ , 93 (2,000).	17,000: —
Hammarstedt, Nils Oskar , prost. Norrby, Sala. Död 1903. 1891 (1,000), 92 (1,000).	2,000: —
Hassell, Carl Johan , sekreterare i Kammarkollegium. Stockholm. Död 1892. Genom testamente af den 11 maj 1891.	5,000: —
Hazelius, Artur , Nordiska museets styresman. Stockholm. <i>Stän-</i> <i>dig ledamot.</i> Död 1901. 1883 (500), 85 (1,000), 88 (4,500), 89 (500), 90 (2,500), 91 (1,000), 92 (6,000), 93 (2,000), 94 (4,200), 95 (1,000), 96 (1,500), 97 (2,500), 98 (2,500), 99 (500); <i>Br.</i> 92—1900 (1,000).	31,200: —
Hazelius', Artur, dödsbo (G. Hazelius) . Stockholm. J. A. Hazelius' fond 1901 (25,000); <i>Tiv.</i> 02—03 (1,500).	26,500: —
Hazelius, Fredrik Philip , öfverstelöjtnant. Stockholm. Död 1894. 1894.	1,000: —
Hazelius, Gunnar , filosofie licentiat. Stockholm. <i>Ständig leda-</i> <i>mot.</i> 1902 (2,554: 76); <i>Tiv.</i> 02 (200); 03 (305: 30).	3,060: 06
Hazelius, Maria, f. Gahn , fru. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Tiv.</i> 1901—03.	600: —
Heckscher, Edvard , bankdirektör. Stockholm. 1892.	500: —
Hedberg, Anders Petter , grosshandlare. Sundsvall. Död 1882. 1877.	500: —
Hedberg, Johan August , grosshandlare. Sundsvall. <i>Ständig</i> <i>ledamot.</i> 1894.	500: —
Heilborn, Otto Henrik , generalkonsul. Stockholm. 1889 (100); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,100: —
Heiss, Frans , direktör. Stockholm. Död 1898. 1890.	1,000: —
Hellberg, Frithiof , direktör. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Hellberg, Johan Vilhelm , v. konsul. Sundsvall. Död 1887. 1877.	500: —
Hellman, Mathilda, f. Joholm , enkefru. Uppsala. Död 1893. Genom testamente af den 2 januari 1888. 1894.	10,000: —

¹ Detta belopp utgjorde inlösen af lägenheten Framnäs på Djurgården, hvilken inköptes af grefve v. Hallwyl och omedelbart därpå öfverlämnades såsom gåfva till Nordiska museet. Se sid. 70 i *Samfundet för Nordiska museets främjande 1890*.

Hernmarck, Carl Gustaf , justitieråd. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1901. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Hierta, Hedvig Elisabet , fröken. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1873 (100), 83 (100), 95 (1,000); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	2,200: —
Hirsch, Isaak , grosshandlare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1896 (1,000); <i>Tiv.</i> 1902—03 (400).	1,400: —
Hirsch, Oskar , ingenjör. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,600: —
Hoffman, August , f. d. slottsarkitekt. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1897. 1889.	10,000: —
Hogner, Richard , medicine doktor. Boston. 1901.	500: —
Holm, Anders Reinhold , godsegare. Kville. <i>Hedersledamot.</i> Död 1899. 1895.	1,000: —
Höglund, Anton , konsul. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Höglund, Otto Magnus , grosshandlare. Stockholm. 1901.	1,500: —
Hörstadius, Gustaf Ferdinand , advokatfiskal. Stockholm. Död 1900. 1894 (1,000), 99 (300).	1,300: —
Jacobsen, Carsten Tank , disponent. Sundsvall. 1892.	500: —
Janson, Axel Gotthard , byggmästare. Stockholm. 1892 (250); <i>Br.</i> 92—1900 (1,000).	1,250: —
Jeansson, Johan , grosshandlare. Kalmar. Död 1896. 1889 (500); <i>Br.</i> 92—95 (400).	900: —
Johansson, Botvid , grosshandlare. Sundsvall. Död 1895. 1877.	500: —
Josephsen, Niels , direktör, justitieråd. Köpenhamn. <i>Hedersledamot.</i> 1898.	10,000: —
Josephson, Hjalmar S. , grosshandlare. Stockholm. 1900.	1,000: —
Kempe, Bernhard , grosshandlare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1876 (150), 84 (500), 92 (300), 93 (200), 94 (1,000), 99 (300); <i>Tiv.</i> 1903 (1,000).	3,450: —
Kempe, Elias Vilhelm , grosshandlare. Stockholm. Död 1890. 1876 (150), 84 (500).	650: —
Kempe, Frans , konsul. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1884 (250), 97 (1,000), 99 (1,000); <i>Tiv.</i> 1901 (1,000).	3,250: —
Kempe, Henriette , f. Diewel , fru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1894 (1,000), 99 (200), 1900 (200); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—02 (1,000).	3,400: —
Kempe, Johanna , f. Wallis , fru. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1892 (2,000), 93 (5,200), 98 (2,000).	9,200: —
Kempe, Julie , f. Fahlman , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —

Kempe, Seth , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1884 (250), 99 (1,000), 1900 (1,000).	2,250: —
Kempe, Vilhelm Henrik , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1883. 1874 (500), 77 (1,180), 83 (2,500).	4,180: —
Kempes, Vilhelm Henrik , grosshandlare, dödsbodelegare. Stockholm. 1883.	2,500: —
Kjellberg, Thérèse, f. Edgren , fru. Stockholm. 1898 (50); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,050: —
Knudtzon, Harald Christian Fernando , kammarherre. Kristiania. <i>Hedersledamot.</i> 1900.	1,000: —
Lamm, Carl Robert , ingenjör. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Lamm, Gustaf Mauritz , ingenjör. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1892. 1891 (400), genom testamente af den 13 febr. 1892 (10,000).	10,400: —
Laurin, Agnes, f. Rohtlieb , fru. Stockholm. Död 1896. <i>Ständig ledamot.</i> 1890.	500: —
Laurin, Carl , direktör. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> 1890.	500: —
Lemon, Adolf , grosshandlare (död 1899), och fru Mathilda Lemon, f. Lindström , Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Levin, Hartvig , grosshandlare (död 1892), och fru Fanny Levin, f. Labatt , Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Liljedahl, August , godseigare. Uppsala. <i>Hedersledamot.</i> 1890 (1,000), 91 (3,000), 92 (1,000).	5,000: —
Liljewalch, Carl Fredrik , grosshandlare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1892.	1,800: —
Liljewalch, Edvard , grosshandlare. Stockholm. 1896 (5:70); <i>Br.</i> 92—1900 (900).	905: 70
Liljewalch, Tom, f. d. stadsmäklare. Stockholm. 1873 (100), 93 (20); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,120: —
Limnell, Carl Abraham , öfverdirektör, <i>ständig ledamot</i> (död 1882), och fru Fredrika Limnell, f. Forsberg. Död 1892. Stockholm. 1874.	1,000: —
Lindahl, Vilhelm Nils Andreas , auditor. Karlskrona. <i>Br.</i> 1892—98.	1,000: —
Lindegren, August , slottsarkitekt. Stockholm. 1892.	500: —
Lindroth, Carl Axel , grosshandlare. Stockholm. 1873.	1,500: —
Lindström, Edvard , konsul. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tv.</i> 02—03 (200).	1,200: —
Ljunglöf, Knut , grosshandlare. Stockholm. 1873 (250), 82 (1,000).	1,250: —

Ljungqvist, Knut Ottonin , bruksegare. Munksjö, Jönköping. <i>Hedersledamot.</i> Död 1896. 1879 (500), 90 (50), 94 (100), 95 (350).	1,000: —
Lovén, John , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Lundberg, Louise , f. Haak , fru. Stockholm. Död 1899. 1894.	1,000: —
Lundberg, Ludvig , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> 1884.	1,000: —
Lundström, Carl Franz , godsegare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1882 (200), 91 (500), 94 (2,350); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 02 (1,000).	5,050: —
Lundström, Johan Ludvig , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	1,600: —
Malmsten, Emil , löjtnant. Malmö. 1892.	1,000: —
Maude, Louise , f. Siljeström , fru. Drottningholm. 1890.	500: —
Montan, Erik Vilhelm , professor. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 02—03 (400).	1,400: —
Möller, Fredrik , generalkonsul. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Neijber, Magnus Julius , stadsmäklare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1894. 1890 (1,000), 93 (20).	1,020: —
Nisser, Betty , f. Wettergren , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Norlund, Elisabeth , fröken. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1900 (5,000), 02 (5,000).	10,000: —
Norlund, Lotten , f. Hertzer , enkefru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1899 (4,475); <i>Br.</i> 1893—1901 (1,000).	5,475: —
Norström, Claes Gustaf , civilingeniör. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1896 (3: 58), 1901 (10,000), 02 (2,500); 03 (2,500); <i>Br.</i> 1892—1900 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (3,000).	19,003: 58
Norström, Claes Gustaf , civilingeniör, <i>ständig ledamot, hedersledamot</i> , och fru Alma Norström , f. Bünsow , <i>hedersledamot.</i> Stockholm. 1899 (1,000), 1900 (1,000).	2,000: —
Näs, Nils Olof , grosshandlare. Östersund. Död 1900. <i>Hedersledamot.</i> 1886 (5,500), 87 (5,000).	10,500: —
Odelberg, Carl Axel , kapten. Stockholm. 1893 (35), 96 (305), 99 (100); <i>Tiv.</i> 1901—03 (600).	1,040: —
Odelberg, Oskar Vilhelm , löjtnant, fabriksdisponent. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Odelberg, Theodor , statsråd. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Ohlsson, Anders , generalkonsul. Kapstaden, Sydafrika. 1892.	500: —
Oldenburg, Carl Camillus , kyrkoherde. Österby, Hammar. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1896. 89 (510), i strödda poster (49: 50), 92 (250), 94 (100), 95 (150), 96 (150).	1,209: 50

Olrog, Thorvald , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
d'Otrante, Gustaf Armand Fouché , hertig, förste hofstallmästare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Palmerantz, Susanna , f. Vinborg , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Paton, Ninian , grosshandlare. Stockholm. 1873 (100), 83 (200), 92 (100), i strödda poster (77: 33), 1901 (1,000).	1,477: 33
Pehrsson, Måns , åkare. Stockholm. Död 1895. 1893.	1,000: —
Petersen, Ingeborg , f. Tanberg , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Peterson, P. S. , trädgårdsdirektör. Rosehill, Chicago, Illinois. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Hedersledamot.</i> Död 1903. 1885 (200), 97 (1,000).	1,200: —
Peyron, Ludvig , konsul. Stockholm. 1877.	1,200: —
Philipson, Amalia , f. Jacobson , fru. Stockholm. 1901.	2,000: —
Philipson, Carl David , konsul. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1899. 1873 (200), 82 (500).	700: —
Piper, Claës Gustaf Fritz , grefve, hofstallmästare. Stockholm. Död 1897. 1891.	500: —
v. Platen, Carl , bruksegare. Stockholm. 1894 (300), 95 (400), 98 (200); <i>Tiv.</i> 1901—03 (600).	1,500: —
Ramstedt, Julia , f. Hæggström , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Regnell, Anders Fredrik , medicine doktor. Minas Geraes, Caldas, Brasilien. Död 1884. 1877.	700: —
Reinhold, Alma , f. Burmester , fru. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Reinhold, August , fabriksidkare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Hedersledamot.</i> 1889 (1,895: 01), 91 (1,500).	3,395: 01
Retzius, Magnus Gustaf , professor, och fru Anna Retzius , f. Hierta . Stockholm. <i>Ständiga ledamöter.</i> <i>Hedersledamöter.</i> 1894.	1,000: —
Rosén, Karl Peter , literatör. Stockholm. Död 1900. 1884 (500), 85 (500), 93 (106), 94 (1,539: 42), 95 (350).	2,995: 42
v. Rosen, Fredrik Thomas Carl , grefve, kammarherre. Hedenlunda, Vadsbro. <i>Ständig ledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
v. Rosen, Reinhold Gustaf Edvard Moore , grefve, ryttmästare. Stockholm. 1893 (50), <i>Tiv.</i> 1901—03 (600).	650: —
Rundström, Sofia , f. Schwartz , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —

Röhss, Carl Vilhelm Christian , konsul. Göteborg. <i>Hedersledamot.</i> Död 1900. 1892 (1,000), 93 (10,000).	11,000: —
Sager, John Edvard Magnus , hofstallmästare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1894.	1,000: —
Sandell, Clara, f. Ohlson , enkefru. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> 1887 (100), 91 (50); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,150: —
Scharp, Clara, f. Westman , fru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1902. <i>Br.</i> 1892 (1,000); 94 (100), 96 (100), 97 (100), 98 (200), 99 (100), 1900 (300), 1901 (100); genom testamente af den 8 maj 1890, 1903 (10,000).	12,000: —
Scholander, Sven , herr. Stockholm. 1891.	860: —
Schumburg, Robert , v. konsul. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
von Schwerin, Mathilda Christina, f. Hagberg , grefvinna. Husby, Söderköping. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1892. <i>Br.</i> 1892.	1,000: —
Selggren, Jonas , rektor. Gefle. Död 1896. 1882 (200), 84 (500).	700: —
Sellmann, Georg , disponent. Stockholm. 1897.	1,000: —
Settervall, Carl , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Sjögren, Anna, f. Nobel , fru. Nynäs. <i>Br.</i> 1892—1900.	800: —
Sjögren, Hjalmar , professor. Nynäs. <i>Hedersledamot.</i> 1891.	500: —
Sjöqvist, Johan , byggmästare. Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901—03.	600: —
Smith, Lars Olsson , grosshandlare. Stockholm. 1891.	1,500: —
Sprinchorns, Elisabet, f. Elfstrand , enkefru, <i>arvingar.</i> Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Stridsberg, Ernst Viktor , ingenjör. Trollhättan. <i>Br.</i> 1892—99.	800: —
Strömer, Hjalmar , literatör. Stockholm. Död 1886. 1880.	500: —
Strömman, Ester, f. Kempe , fru. Stockholm. 1894.	1,000: —
Sundberg, August , grosshandlare. Sundsvall. Död 1900. 1877.	500: —
Sundgren, Fredrik Conrad , f. d. uppbördskommissarie. Stockholm. Död 1898. Genom testamente af den 19 nov. 1897. 1898.	13,111: 84
Sundström, Per , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—93 (1,000); <i>Tiv.</i> 1901—03 (600).	1,600: —
Sunnerdahl, Emil , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 02 (200).	1,200: —
Svanström, Frans , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Söderlund, Carl Axel , ingenjör. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—95 (1,000); 95 (1,500), i strödda poster (131: 66), 98 (2,500).	5,131: 66
Söderström, Carl Christian , grosshandlare. Stockholm. 1882 (300), 83 (1,000).	1,300: —

Sörman, Henrik , grosshandlare. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Tamm, Hugo , bruksegare. Fånö, Grillby. 1874 (100); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,100: —
Thiel, Ernst , bankdirektör. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Thorell, Edla , fröken. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> 1891 (100), 92 (100), 93 (10), 95 (50); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	1,260: —
Thorell, Reinhold , auditör. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1902.	800: —
Unander, Fanny , f. Scharin , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Wachtmeister, Axel Fredrik , grefve, öfverste-kammarherre. Stockholm. Död 1899. <i>Br.</i> 1892—99.	800: —
Wachtmeister, Axel Knut Trolle- , grefve, hofmarskalk. Trolle-Ljungby, Gualöf. <i>Hedersledamot.</i> 1892 (1,000), 93 (1,000).	2,000: —
Wachtmeister, Fredrik Claësson , grefve, generaldirektör. Stockholm. 1892—1901 (årligen 100 kr.).	1,000: —
Wahlund, Carl Vilhelm , professor. Uppsala. <i>Ständig ledamot.</i> 1892.	500: —
Walldén, Vilhelm , godsegare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> 1874 (150), 83 (400), 87 (1,000), 90 (1,500), 92 (200).	3,250: —
Wallenberg, Anna , f. von Sydow , fru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1888 (500), 90 (1,000), 92 (200), 93 (100), 95 (100), 96 (100), 97 (500), 98 (350), 99 (350), 1900 (100), 02 (1,000), 03 (300); <i>Br.</i> 1892—1901 (1,000); <i>Tiv.</i> 01—03 (600).	6,200: —
Wallenberg, Knut Agathon , bankdirektör. Stockholm. 1889 (1,000), 90 (250), 1901 (1,000), 02 (1,000).	3,250: —
Valley, August , grosshandlare. Stockholm. Död 1898. <i>Br.</i> 1892—98 (700), 1901 utbet. af dödsboet (300).	1,000: —
Weber, Carl Adolf , bankir. Stockholm. 1902.	500: —
Weber, Mathilda , f. Weylandt , fru. Stockholm. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Weinberg, Christian Axel , häradshöfding, och fru Julia Weinberg , f. Lenmark . <i>Ständiga ledamöter.</i> Stockholm. <i>Tiv.</i> 1901.	2,000: —
Weinberg, Margareta Gustava , f. Törnsten , enkefru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1894. 1892 (1,000), 93 (1,000).	2,000: —
Weinberg, Olof David , grosshandlare. Stockholm. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1884. 1874 (500), 82 (1,000), 84 (15,000).	16,500: —
Wicander, August , fabriksidkare. Stockholm. <i>Ständig ledamot.</i> Död 1891. 1890.	1,000: —

Wijk, Caroline, f. Dickson, fru. Göteborg. <i>Hedersledamot.</i> 1879 (500), 90 (200), 96 (500).	1,200: —
Wijk, Olof, grosshandlare. Göteborg. <i>Ständig ledamot. Hedersledamot.</i> Död 1901. 1876 (600), 83 (500), 87 (500).	1,600: —
Wikström, Carl, grosshandlare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1897.	3,000: —
Wikström, Hulda, fröken. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1899 (1,000); <i>Br.</i> 92—1901 (1,000).	2,000: —
Wikström, Nils, grosshandlare. Sundsvall. Död 1883. 1877.	500: —
Wikströms, Per, grosshandlare, dödsbodelegare. Stockholm. 1882.	2,500: —
Wikström, Per Magnus, grosshandlare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> 1893 (2,000), 97 (3,000).	5,000: —
Wikström, Sofi, f. Edlund, fru. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Wrangel von Brehmer, Johan Wolmer, friherre, öfverste-kammarjunkare. Hyby, Klågerup. <i>Br.</i> 1892—1901.	1,000: —
Vult von Steyern, Fredrik, direktör. Käggeholm. <i>Br.</i> 1892— 1901.	1,000: —
Åkerhielm, Johan Gustaf Nils Samuel, friherre, öfverste-kammarjunkare. Stockholm. <i>Hedersledamot.</i> Död 1900. 1898.	1,000: —
Åslund, Fredrik August, konsul. Sundsvall. 1877.	500: —

Allmänna konst- och industriutställningens i Stockholm 1897 lotteri. 1898 (45,260), 1900 (264,292: 31).	309,552: 31
Allmänna konst- och industriutställningens i Stockholm 1897 förvaltningsutskott. 1900 (4,000), 1901 (181: 76).	4,181: 76
Apotekarsocieteten. Stockholm. 1887 (500), 90 (500).	1,000: —
Norrlands gille. Stockholm. 1891.	1,500: —
Patriotiska sällskapet. Stockholm. 1891.	500: —
Riksskyttetäflingarnas 1903 styrelse. Stockholm. 1903.	1,628: 55
Svenska turistföreningen. Stockholm. 1901.	1,000: —

Testamentariska förordnanden till förmån för Nordiska museet.

- Thomsen, Anna**, fröken. Köpenhamn. Död 1888. Genom muntligt förordnande 1888: norskt allmogesmycke af silfver. Aflämnadt 1888.
- Wallander, Josef Vilhelm**, professor. Stockholm. Död 1888. Genom testamente af den 4 aug. 1887: skisser i akvarell och olja med motiv från Delsbo och Vingåkers socknar samt 3 delsbo- och 4 österåkersdräkter m. m. Aflämnade 1888.
- Eichhorn, Christofer**, biblioteksamanuens. Stockholm. Död 1889. Genom testamente af den 6 nov. 1889: hela den af honom hopbragta samlingen af skråhandlingar, utgörande omkring 6,600 nummer. Aflämnad 1890.
- Hassell, Carl Johan**, f. d. sekreterare. Stockholm. Död 1892. Genom testamente af den 11 maj 1891: ett belopp af 5,000 kronor, afsedt till inköp af för museet passande föremål. Aflämnadt 1892.
- Lamm, Gustaf Mauritz**, ingenjör. Stockholm. *Ständig ledamot*. Död 1892. Genom testamente af den 13 febr. 1892: ett belopp af 10,000 kronor, afsedt till ökande af museets »Allmänna fond». Aflämnadt 1892.
- Fries, Carl Leonard August**, kommandörkapten. Stockholm. Död 1892. Genom testamente af den 12 dec. 1889: minnen från fregatten Eugénies jordomsegling 1851—1853, m. m. Aflämnade 1893.
- Flygare-Carlén, Emilie**, fru. Stockholm. Död 1892. Genom testamentariskt förordnande af den 22 jan. 1890: den hedersgåfva, bestående af författarinnans samtliga romaner, öfversatta till böhmiska språket, hvilken hon år 1882 erhöll från Prag, m. m. Aflämnad 1893.

- Hellman, Mathilda, f. Joholm**, enkefru. Uppsala. Död 1893. Genom testamente af den 2 jan. 1888: ett belopp af 10,000 kronor. Aflämnadt 1894.
- Antell, Herman Frithiof**, med. doktor. Paris. *Ständig ledamot. Hedersledamot.* Död 1893. Genom testamente af den 1 okt. 1891: ett belopp af 100,000 kronor, afsedt att af museets styrelse »förvaltas som fond, hvars räntor användas till museets fromma». Aflämnadt 1896. Ytterligare utdelning på grund af Antells testamente: 5,700 kronor, aflämnade 1898, och kr. 305: 83, aflämnade 1899.
- Lindholm, Johan August**, f. d. postförvaltare. Stockholm. Död 1894. Genom skriftligt förordnande: en större samling oljemålningar, akvareller och pennteckningar, alla återgifvande byggnader, gator och gränder från det gamla Stockholm. Aflämnadt 1895.
- Tunelius, Johanna Charlotta Lovisa**, fröken. Stockholm. Död 1894. Genom testamente, dagt. i juni 1893: en samling porslinsföremål från århundradets början m. m. Aflämnadt 1895.
- Erichsson, Carl Anders**, f. d. inspektor, Charlottenlund. Död 1894. Genom testamente af den 10 jan. 1894: återstoden af hans förmögenhet, sedan åtskilliga legat till andra personer utgått. Utdelningen i utredningsmannens konkurs — med 2,217 % å testamentsbeloppet kr. 17,863: 10 — kronor 387: 25, aflämnadt 1897.
- Adlersparre, Sophie, f. Leijonhufvud**, friherrinna. Stockholm. Död 1895. Enligt muntligt förordnande: klagoskrift, sydd på väf, från 1805. Aflämnadt 1895.
- Benedicks, Emma, f. Benedicks**, fru. Stockholm. *Hedersledamot.* Död 1895. Genom testamentariska förordnanden af den 11 dec. 1890 och den 5 juli 1893: ett belopp af 15,000 kronor, hvaraf 5,000 kr. till museet och 10,000 kronor till anläggningarna på Skansen. Aflämnadt 1895.
- Nisbeth, Henriette Caroline, f. Owenius**, fru. Simrishamn. Död 1895. Genom testamente af den 16 maj 1890: ett rikt snidadt ekskåp. Aflämnadt 1897.
- Schwartz, Marie Sophie, f. Birath**, fru. Stockholm. Död 1894. Enligt muntligt förordnande: spegel med bord i kejsarstil. Aflämnadt 1896.
- Crusenstolpe, Charlotta**, fröken. Stockholm. Död 1896. Genom testamente af den 16 okt. 1893: chiffonier, bokskåp m. m. samt en samling familjeporätt och föremål, som tillhört M. J. Crusenstolpe och Emilie Flygare-Carlén. Aflämnadt 1897.
- Londicer, George**, grosshandlare. Stockholm. Död 1897. Genom testamente af den 18 april 1896: skrifchatull af mahogny, ett dussin damastserveter, tillverkade i Linköping på 1780-talet, reffelbössa, som tillhört hertig Fredrik Adolf af Östergötland, m. m. Aflämnadt 1897.

Blackstadius, Johan Zacharias, historiemålare. Stockholm. Död 1898.

Genom muntligt förordnande: en af konstnären utförd större tafla, »Biskop Sigfrid döper hedningarna i Götaland». Aflämnad 1898.

Sundgren, Fredrik Conrad, f. d. uppborrskommissarie. Stockholm. Död 1898.

Genom testamente af den 19 nov. 1897: en åttendedel af öfverskottet af hans förmögenhet, sedan en del legat till enskilde och allmänna inrättningar utgått. Beloppet, 13,111 kronor 84 öre, aflämnadt 1898.

Malmström, Johan August, professor, historiemålare. *Hedersledamot.*

Stockholm. Död 1901. Genom testamente af den 8 mars 1897: studier i olja och akvarell, teckningar på lösa blad eller i album framställande byggnader, klädedräkter, folktyper m. m. från Sverige, Norge och Finland, som kunna bidra till kännedomen om folkets ståndpunkt i afseende å konstindustri och karakteristik m. m.; gamla allmogeväfnader från Skåne, Bleking och Västergötland; fornnordiska dräkter samt en del vapen m. m., som kunna vara till nytta vid fester å Skansen. Aflämnade 1902.

Bolinder, Jean, ingenjör. Stockholm. *Ständig ledamot.* Död 1899. Genom

muntligt förordnande: en samling föremål, hvilka tillhört Carl von Linné, m. m. Aflämnad 1899.

Casparsson, Carl Edvard, kapten. Uppsala. Död 1899. Genom testamente

af den 16 okt. 1897: ett belopp af 10,000 kronor. Aflämnadt 1899.

Gartz, Claes, bokauktionskommissarie. Stockholm. Död 1899. Genom testa-

mente af den 21 sept. 1899: ljuskandelaber af silfver. Aflämnad 1900.

Lehnberg, Gustaf Conrad, f. d. handelsbokhållare. Stockholm. Död 1900.

Genom testamente af den 5 febr. 1899: lusthus från trädgården till huset nr 30 Bellmansgatan i Stockholm. Aflämnadt 1901.

Ekman, Vilhelm Ferdinand, bankkassör. Uppsala. *Ständig ledamot.* Död

1900. Genom testamente af den 18 sept. 1899: 10,000 kronor till Nordiska museets byggnadsfond. Aflämnade 1901.

Sander, Nils Fredrik, kansliråd. Stockholm. Död 1900. Genom testamente

af den 17 maj 1898: en samling laveringar, blyertsteckningar och målningar af framstående konstnärer, utförda för illustrationerna till Sanders öfversättning af Eddan; guldmedalj m. fl. minnen af gifvaren. Aflämnade 1900.

Sejersteen, Erik Hjalmar, bibliotekarie, Linköping. Död 1901. Genom

testamente af den 2 maj 1900: 7 stycken större och mindre silfver-spännan, under 1600- och 1700-talen använda som prydnader å skor och knäbyxor. Aflämnade 1901.

Blomquist, Zephyrinus, f. d. kronofogde, Stockholm. Död 1902. Genom

testamente af den 28 dec. 1901: en större mortel med stöt af malm, dat. 1488. Aflämnad 1902.

Lindberg, Ida Betty Malvina, fröken, Stockholm. Död 1901. Genom testa-

mente af den 3 april 1886: glaspokal med etsade initialer samt ett

par daterade, af testators mor utförda handarbeten från 1800-talets början. Aflämnade 1902.

Lundin, Carl Fredrik Oskar, boktryckerifaktor, Stockholm. Död 1902. Enligt muntligt förordnande: en ljuskrona och ett par tvåarmade ljusstakar af mässing, förgylld spegel i gustaviansk stil, åtskilliga keramiska föremål från olika tider samt en mindre samling mynt och medaljer m. m. Aflämnade 1902.

Lindgren, Olivia Constance, fröken, Stockholm. Död 1902. Genom testamente af den 28 juli 1894: fullständig möbeluppsättning till ett rum från 1850—1860-talet m. m. Möbelbeklädningen jämte flere taflos sydd af eller utförd efter anordning af testator och prisbelönt vid utställningar i Paris och London. Aflämnad 1903.

Arsenius, Johan Georg, öfverstelöjtnant, genremålare, Uppsala. Död 1903. Genom testamentariskt förordnande af den 3 juni 1900: en större samling urklipp ur konstnärens skissböcker. Aflämnad 1903.

Scharp, Clara, f. Westman, fru. Stockholm. *Hedersledamot*. Död 1902. Genom testamente af den 8 maj 1890: ett belopp af 10,000 kronor. Aflämnadt 1903.

Personer, som under år 1903 lämnat gåfvor till Nordiska museet.

1.

I denna afdelning upptagas endast namnen på de personer, hvilka under det nämnda året lämnat mera märkliga gåfvor till museets särskilda samlingar, jämte kort angifvande af själva gåfvan. Öfriga gifvare upptagas i nästa afdelning (2).

Till allmogeafdelningen:

- Berg, O.*, landtbrukare, Särna: brudlifstykke från Särna socken, Dalarna.
- Böttiger, J.*, hofintendent, Stockholm: finntäcke från Bohuslän, dat. 1772. Se sid. 14.
- Eriksson, H.*, herr, Holan, Särna: ett par stöflar med skaft af ludet hästskinn, »lönstöflar», från Särna socken, Dalarna m. m.
- Eriksson, Tors Erik*, hemmansegare, Västanå, Ofvanmyra: en s. k. orsaplog från Boda socken, Dalarna.
- Ersdotter, Milli Erk Karin*, hustru, V. Årnäs, Lima: två »hernhättor» från Lima socken, Dalarna m. m.
- Ersdotter, Nygårds Kerstin*, hustru, Norrboda, Ore: bänkdyna i flamsk väfnad från Ore socken, Dalarna.
- Ersson, Ollars And.*, riksdagsman, Ofvanmyra: tvänne plogar, af hvilka en s. k. orsaplog m. m. från Boda socken, Dalarna.
- Hedberg, J.*, hemmansegare, Hädanberg, Anundsjö: två par folktrygor (se sid. 22), ett par skidor samt en snöplogklubba från Anundsjö socken, Ångermanland.
- Hellberg, H.*, f. *Engström*, fru, Sala: skämtkrus af lergods från Sala (se sid. 17), m. m.
- Jansson, B.*, fröken, Källan, Transtrand: »hernhätta» och hängband, »stöbb», från Transtrands socken, Dalarna.
- Jonsson, Ingels Lisbet*, hustru, Ofvanmyra: »knitningshatt» från Boda socken, Dalarna.
- Larsson, G.*, fru, Åsen, Transtrand: »hernhätta» från Transtrands socken, Dalarna.

- Larsson, Knut Lars*, fjärdingsman, Elfdalsåsen: budkaffe, som tillhört Åsens by i Elfdalens socken, Dalarna.
- Lindström, A. M.*, artist, Engelsberg: ett par skidor från Vallbo i Undersäkers socken, Jämtland.
- Mattsson, Päckos Matts*, hemmansegare, Bingsjö: halskrage och ett par ärmkragar m. m. från Bingsjö kapellförsamling, Dalarna.
- Modin, E.*, pastor, Ytterhogdal: modell till älggiller från Ytterhogdals socken, Helsingland, och en takhängfågel af trä från Ängersjö kapellförsamling i samma landskap.
- Olsson, Clas Anders*, hemmansegare, Nittsjö, Rättvik: en samling kvarnstickor från Rättviks socken, Dalarna.
- Olsson, P.*, kronojägare, Lima: skåphylla m. m. från Lima socken, Dalarna.
- Olsson, Smeds Lars*, riksdagsman, Åsen, Elfdalsåsen: ätteklubba med årtalen 1699 och 1731 från Elfdalens socken, Dalarna.
- Persson, Boris Per*, nämndeman, Ynggärde, Lima: ett par »trugor» och en matskål från Lima socken, Dalarna.
- Ström, E.*, fröken, Transtrand: kvinnohuvudbonad, »hvit hatt», från Transtrands socken, Dalarna.
- Truedsson, O.*, handlande, Skurup: kvinnotröja af skinn, lifstykke samt ett par skinnbyxor från Glemminge socken, Ingelstads härad, Skåne.

Till grönländska afdelningen:

- Müller, R.*, kolonibestyrrer, Köpenhamn: en samling eskimåiska husgeråd och redskap.

Till handtverks- och skråafdelningen:

- Dehn, A.*, hofrättsnotarie, Kristianstad: låda, dat. 1685, sparbössa, dat. 1751, schafferholz samt handlingar, som tillhört skräddargesällerna i Kristianstad.
- Hägg, S. A.*, skomakarmästare, Uppsala: låda, handskrifter, böcker m. m., som tillhört skomakarmästarna i Uppsala.
- Lindström, O.*, grosshandlare, Kopparberg: handlingar rörande skomakar- och skräddarskrået i Arboga m. m.
- Palmér, C. F.*, målarmästare, Stockholm: handlingar rörande skomakarskrået i Stockholm.
- Santesson, B. F.*, tenngjutare, Stockholm: handlingar rörande tenngjutare i Stockholm.

Till afdelningen för minnen från det gamla Stockholm:

- Blomdahl, A. och I.*, byggmästare, Stockholm: vindskupomfattning af järnplåt från huset nr 15 Vollmar Yxkullsgatan.
- Eriksson, G.*, byggnadsingeniör, Stockholm: portklapp från huset nr 11 Sibyllegatan.

Till afdelningen för vapen och krigsväsende:

- Nya aktiebolaget Atlas*, Stockholm: utrustnings- och uniformspersedlar för dragon under Karl XIV Johans och Oskar I:s tid m. m.
- Widfors, M.*, handlande, Stockholm: hvarjehanda äldre utensilier för jägare; ammunitionspref m. m.

Till den kyrkliga afdelningen:

- Ersson, A.*, bergsman, Ö. Born, Ställdalen: grafhäll, dat. 1712, från Ljusnarsbergs socken, Västmanland.

Till afdelningen för de högre stånden:

- Aktiebolaget Gustafsbergs intressenter* genom disponenten *W. Odelberg*: delar af två innantak och en del stenornament från 1600-talet.
- Aktiebolaget Nordiska kompaniet*, Stockholm: två mindre kabinettsskåp från 1600-talet samt ett sidentäcke från 1700-talets senare del m. m.
- Genom *Almquist, V.*, byråchef, Djursholm: delar af rumsinredning från 1700-talet, en kakelugn samt delar af en sådan från egendomen Hanstavik i Södermanland.
- Blomdahl, A. och I.*, byggmästare, Stockholm: två kakelugnar m. m. från huset nr 15 Vollmar Yxkullsgatan.
- Bonde, G.*, greve, Hesselby, Spånga: kakel från egendomen Hesselby i Uppland, 1600-talets midt. Se sid. 41.
- Cederström, R.*, intendent för Kungl. Lifrustkammaren, Stockholm: 2 tallrikar tillhörande för Rosersberg afsedd servis från 1800-talets början.
- Eriksson, G.*, byggnadsingeniör, Stockholm: kakelugn m. m. från huset nr 11 Sibyllegatan.
- Fredriksson, A. Ch.*, fröken, Stockholm: puddingform från Rörstrand, guitarr, lykta m. m.
- Grafström, T.*, f. *Boklund*, fru, Stockholm: modell till en bärestol från 1700-talets midt.
- Hammarstedt, N. E.*, amanuens, Stockholm: två soffkuddar af sämskskinn från 1700-talet, fyra tobakspipor m. m.
- Hazélius, G.*, intendent, Stockholm: möbel, bestående af soffa och fyra stolar, från midten af 1800-talet. Har tillhört doktor Artur Hazélius.
- Hildestrand, N.*, disponent, Stockholm: tapeter, målade på väf, imiterande tapisseri-väfnad, från en numera rifven byggnad å bryggeriaktiebolaget St Eriks tomt, Kungsholmstorg nr 1, 1600-talets slut.
- Högberg, O.*, fru, Stockholm: två sidenlif från 1700-talets senare del, en klädning från 1810-talet, en svart frack från 1840-talet m. m.
- K. Husgerådskammaren*: en samling äldre linnelakan och duktyg.
- Johansson, G.*, byggmästare, Stockholm: två kakelugnar från huset nr 77 Drottninggatan, senare hälften af 1700-talet.
- Lindgren, O. C.*, fröken, Stockholm, genom testamentariskt förordnande: fullständig möbeluppsättning till ett rum från 1850-60-talet. (Se sid. 33).

- Lindståhl & Törnqvist*, byggmästare, Stockholm: del af ett stucktak från huset nr 29 Drottninggatan, 1600-talet.
- Meurling, A.*, löjtnant, Kalmar: fyra dörröfverstycken från Kalmar, 1700-talets slut.
- Meurlings, M.*, fru, *arvingar*, Kalmar: kakelugn från 1700-talets senare hälft samt tapeter från 1830-talet, alt från Kalmar.
- Michaelsson, K.*, bruksegare, Stockholm: två slädar, af hvilka en täcksläde från början af 1800-talet.
- Nilsson de Casa Miranda, K.*, grefvinna, Paris: knif och gaffel med skaft af elfenben, i etui, sign. och dat. P. C. H. 1705.
- Nya aktiebolaget Atlas*, Stockholm: hållar till järnugnar, kakel från kakelfabriken vid Ulfunda, fragment af stenornament. Se sid. 41 o. 43.
- Pettersson, F.*, ingenjör, Stockholm: stucktak, tre takrosetter samt delar af ett måladt trätak från en numera rifven byggnad å bryggeriaktiebolaget St Eriks tomt, Kungsholmstorg 1.
- Rissler, J.*, med. dr, Stockholm: täcke af gult siden, broderadt, från 1700-talet.
- Österlind, E.*, grosshandlare, Stockholm: snusdosa af silfver från 1783.
- Österlund & Andersson*, firma, Stockholm: fem kakelugnar samt tre fält till dörröfverstycken från huset nr 4 Stora Nygatan.
- Östlihn, L.*, byggmästare, samt *Forssell, D.* och *R.*, körsnärer, Stockholm: kakelugn från värdshuset Gröna Jägaren, 25 St Paulsgatan, 1700-talets midt.

Till den historiska afdelningen:

- Arsenius, J. G.*, öfverstelöjtnant, genremålare, Uppsala, genom testam. förordnande: en större samling (218 st.) urklipp ur konstnärens skissböcker.
- Brandts, P.*, kammarfru, *dödsbodelegare*, Stockholm: näsduk af batist med broderi, som tillhört drottning Lovisa.
- Lang, C. J.*, mr, Boston: glasmålning med porträtt af doktor Artur Hazelius.

Till bibliotek och arkiv:

- Af gåfvor från utländska samfund upptagas här endast några särskildt anmärkningsvärda. Se för öfrigt förteckningen öfver museer och vetenskapliga samfund, med hvilka Nordiska museet står i förbindelse, sid. 111 o. f.*
- Böttiger, J.*, hofintendent, Stockholm: en större samling böcker och planschverk omfattande arbeten i olika grenar af konstindustri, m. m. Se sid. 46.
- Germanisches Nationalmuseum*, Nürnberg: Hampe, Th., Das Germanische Nationalmuseum von 1852 bis 1902. Festschrift. Leipzig 1902.
- Kalmberg, J.*, fröken, Stockholm: en stor samling svenska autografer.
- Kungl. eklesiastikdepartementet*: Baltzer, L., Hällristningar i Bohuslän, h. 2, 3, (ny ser.); Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen, h. 8; Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet, h. 121, 122 och 124; Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmälen, h. 72—77, 79, 80.
- Linderoth, J. G.*, urfabrikör, Stockholm: 36 st. fotografier från urutställningen i Stockholm 1903.

- Nyländska afdelningen vid K. Alexanderuniversitetet i Finland:* Nyland. Samlingar utg. af Nyländska afdelningen. 1—6. Helsingfors 1884—1900.
- Ottergren, F.*, kamrer, Stockholm: skisser till af snickarmästaren J. J. Ottergren (f. 1823, d. 1901) utförda möbler eller detaljer af dylika, m. m.
- Rudholm, J.*, kakelfabrikör, Norrköping: en samling blad med stick af kakelugnar från 1830—60-talen.
- Verein für Geschichte und Altertumskunde*, Frankfurt am Main: Festschrift zur Feier des 25-jährigen Bestehens des Städt. Historischen Museums in Frankfurt a. Main. Frankfurt a. M. 1903.

2.

För öfrigt hafva under år 1903 gåfvor lämnats till Nordiska museet af ytterligare följande personer:

- Adlercreutz, D.*, f. v. *Knorring*, fru. Stockholm.
- Alyhr, A.*, fru. Stockholm.
- Ambrosiani, S.*, fil. lic. Stockholm.
- Andersdotter, Arf Anna*, hustru. Arfvet, Ore.
- Andersdotter, Kusolles Kerstin*. Kärfåsén, Ofvanmyra.
- Andersson, A.*, herr. Eskilstuna.
- Andersson, Anders*, f. d. nämdekan. Kyrkobyn, Hjulsjö.
- Andersson, Anders*, stenhuggare. Silfverberg, Ofvanmyra.
- Andersson, Brittas Anders*, hemmansegare. Västanberg, Bjursås.
- Andersson, C.*, f. *Pousette*, fru. Hofberga, Ransta.
- Andersson, Gifvas Anders*, hemmansegare. Östbjörka, Rättvik.
- Andersson, H.*, herr. Östra Löa, Rällsä.
- Andersson, Hising Erik*. Näset, Bjursås.
- Andersson, Ingels Anders*, hemmansegare. Ofvanmyra.
- Andersson, J.*, vaktmästare. Stockholm.
- Andersson, J. O.*, åkare. Stockholm.
- Andersson, Jönslars Kerstin*. Kärfåsén, Ofvanmyra.
- Andersson, Kus Anders*. Osmundsberg, Ofvanmyra.
- Andersson, Lars Anders*, hemmansegare. Osmundsberg, Ofvanmyra.
- Andersson, Lars Erik*, herr. Ufberget. Sunnansjö.
- Andersson, Liss Hans*. Västanå, Ofvanmyra.
- Andersson, Sans Erik*, hemmansegare. Solberga, Ofvanmyra.
- Angelin, C.*, f. d. sekreterare. Stockholm.
- Arne, T. A.*, amanuens. Stockholm.
- Arsenius, F.*, ingenjör. Stockholm.
- Arsenius, J.*, artist. Stockholm.
- Barck, C. A.*, kassör. Stockholm.
- Barvander, S.*, fröken. Södertälje.
- Behm, A.*, amanuens. Stockholm.
- Bensow, J.*, f. *Engström*, fru. Stockholm.
- Berg, E.*, fröken. Stockholm.
- Berglund, A.*, fröken. Stockholm.
- Björklund, V.*, kommunalordförande. Snåret, Ramsberg.
- Blomqvist, H.*, handlande. Lindhem, Solvesta.
- Borgenstam, E.*, apotekare. Skara.
- Brieskorn, A.*, fröken. Stockholm.
- Byström, O.*, professor. Stockholm.
- Carlson, F.*, kamrer. Stockholm.
- Carlson, M.*, f. *Bredberg*, fru. Stockholm.
- Cavallin, A.*, fröken. Stockholm.
- Cederblad, Ch.*, fru. Stockholm.
- Cimmerdahl, G.*, f. *Gyllenspetz*, fru. Stockholm.
- Genom Clason, I. G.*, professor. Stockholm.
- Dahlberg, E. M.*, herr. Stockholm.
- Danielsson, S.*, fru. Räfåla, Sunnansjö.
- Dyring, M.*, herr. Serarp, Näshult.

Eålund, H., fröken. Stockholm.
Ekelund, A., häradshöfding. Stockholm.
Enander, H., fru. Hallsby, Jörlanda.
Engelbrechtson, E., dekoratör. Stockholm.
Engellau, J., grosshandlare. Stockholm.
Enhörning, Th., prostinna. Kopparberg.
Ericsson, E., veterinär. Motala.
Erikson, H., fru. Kopparberg.
Erikson, Tors Erik, snickare. Stockholm.
Eriksson, Fr., bergsman. Viken, Kopparberg.
Eriksson, Nisnis Anders. Norrboda, Ore.
Ersdotter, Hampus Kerstin. Sörboda, Ore.
Ersdotter, Lispa Karin, hustru. Ö. Arnäs, Lima.
Ersdotter, M. Långtjären, Sörsjön.
Erssons, Skräddar-Anders, enka. Svedjelund, Bjursås.
Ersson, Arf Erik. Arfvet, Ore.
Ersson, Erikmatts Erik, hemmansegare. Hagen, Bjursås.
Ersson, Erikmatts Erik, hemmansegare. Råxbo, Bjursås.
Ersson, Måses Greta, enka. Västanberg, Bjursås.
Ersson, Pell Hans, hemmansegare. Solberga, Ofvanmyra.
Ersson, P., herr. Storå.
Ersson, Unger Johan. Sörboda, Ore.

Fahlstedt, V., maskör. Stockholm.
Fredriksson, K., herr. Klotgården, Bångbro.
Frisch, E., fru. Stockholm.
Frithiof, J., kommunalordförande. St Olof.

Geijer, N., fröken. Salby, Mariefred.
Granat, O., skräddare. Finnbacka, Rättvik.
Gröning, Anders. Skarpsveden, Bjursås.
Gröning, O., hemmansegare. Skarpsveden, Bjursås.
Guldbransson, O., riksdagsman. N. Emterud, Charlottenberg.

Hagberg, Louise, amanuens. Stockholm.
Hagman, H., fröken. Stockholm.
Hallberg, E. A., handlande. Stockholm.
Hammare, H., f. d. soldat. Västanå, Ofvanmyra.
Hansdotter, Daniels Kerstin, hustru. Bingsjö.
Hansdotter, Kusolles Lisbet. Kärfsåsen, Ofvanmyra.
Hansdotter, Päckos Lisbet. Bingsjö.
Hansdotter, Svarfvar Karin, hustru. Sunnanhed, Ore.
Hansson, Back Jon, hemmansegare. Backgården, Särna.

Hansson, Bränd Hans, hemmansegare. Sörskog, Bjursås.
Hansson, Lax Karin, enka. Västanberg, Bjursås.
Hansson, Maria. Märtsbo, Bjursås.
Hansson, Nisnis Anders, hemmansegare. Norrboda, Ore.
Hansson, Norgårds Anders. Finnbacka, Rättvik.
Hansson, Nygårds Erik. Norrboda, Ore.
Hansson, Nygårds Jon, hemmansegare. Boda kyrkoby.
Hansson, Sjons Hans, hemmansegare. Osmundsberg, Ofvanmyra.
Hazelius, A., fröken. Stockholm.
Hazelius, M., f. Gahn, fru. Stockholm.
Hedman, J., enkefru. Råfvåla, Sunnansjö.
Hellberg, H., f. Engström, fru. Sala.
Husberg, Lea och Rachel. Stockholm.
Hägström, C., med doktor. Stockholm.
Hällberg, L., fru. Råfvåla, Sunnansjö.

Isaksson, Bagg Olof, hemmansegare. Hagen, Bjursås.
Ivarsson, M., häradsdomare. Rörane, Östad.

Jacobson, A., f. Wahlgren, fru. Stockholm.
Jahl, J., herr. Stockholm.
Janse, O., fil. doktor. Stockholm.
Jansson, Axel A., bergsman. Bredsjöbäcken, Rällså.
Jansson, A., fru. Stockholm.
Jansson, J., hustru. Orrnäset, Sunnansjö.
Jansson, J., fabrikör. Stockholm.
Jansson, P., fjärdingsman. Sunnansjö.
Jansson, S., hustru. Sunnansjö.
Johansson, A., d. y., herr. Backa, Odensberg.
Johansson, L., häradskrifvare. Uppsala.
Jonsdotter, Tors Brita. Västanå, Ofvanmyra.
Jonsson, Finn Jon, hemmansegare. Silfverberg, Ofvanmyra.
Jonsson, Nilses Jan, hemmansegare. Finnbacka, Rättvik.
Jonsson, Pers Erik, hemmansegare. Solberga, Ofvanmyra.
Jonsson, Sparf Anders, hemmansegare. Ofvanmyra.

Karlberg, S., f. Mörner, fru. Stjernfors, Kopparberg.
Kjellberg, T., f. Edgren, fru. Stockholm.
Kjellin, E., f. Thalén, fru. Stockholm.
Kjellin, K., artist. Stockholm.
Kullberg, J., handlande. Sunnansjö.

Langlet, F., ingenjör. Stockholm.
Larsdotter, Lispa Karin, hustru. Ö. Ärnäs, Lima.
Larsson, M., herr. Böket, St Olof.
Lind af Hageby, C., f. Eriander, fru. Stockholm.
Lindbom, Siri, fröken. Stockholm.
Lindqvist, G., källarmästare. Stockholm.
Lindstein, A., vaktmästare. Stockholm.
Lundberg, F., fil. dr. Strängnäs.
Lundqvist, C. B., veterinär. Stockholm.
Lundström, A., hemmansegare. Faringe.

Magnusson, R., arbetare. Stockholm.
Malm, M. Kyrkobyn, Hjulsjö.
Mattsson, Skägg Olof, hemmansegare. Västanå, Ofvanmyra.
Melander, S. E., lektor. Växjö.
Montelius, O., professor. Stockholm.
Morén, L. E., skomakare. Räfåla, Sunnansjö.
Mörners, H. S., grevfe, dödsbodelegare. Stjernfors, Kopparberg.

Nelson, C. G. A., folkskolelärare. Stockholm.
Nilsson, G., landtbrukare. Grönhult.
Norberg, D., herr. Russboda, Sunnansjö.
Norberg, K. G. F., herr. Nora.
Nyman, O., herr. Gärdsveden, Sunnansjö.

Olofsson, P., kommunalordförande. Östgärde, Vemdalen.
Olsson, A. G., kapten. Helsingborg.
Olsson, Arf Anders, hemmansegare. Anderåsen, Ofvanmyra.
Olsson, C., hemmansegare. Berg, Ucklum.
Olsson, Grop Erik. Västanå, Ofvanmyra.
Olsson, Knutas Olof, hemmansegare. Lisselskog, Rättvik.
Olsson, Kropp Anders, snickare. Silfverberg, Ofvanmyra.
Olsson, Larsols Anders, hemmansegare. Anderåsen, Ofvanmyra.
Olsson, Lassas Olof, hemmansegare. Sätra, Rättvik.
Olsson, Långsvens Anders, hemmansegare. Anderåsen, Ofvanmyra.
Olsson, Mass Anders, hemmansegare. Östbjörka, Rättvik.
Olsson, M., åbo. Bonderum N:o 4, Fågeltöfta.
Olsson, P., hemmansegare. Hädanberg, Anundsjö.
Olsson, Pell Jonas. Solberga, Ofvanmyra.
Olsson, Vål Olof, hemmansegare. Västanå, Ofvanmyra.

Palm, C. U., herr. Stockholm.
Persdotter, Snickar Anna, enka. Västanberg, Bjursås.
Persson, Bryggar Hans, hemmansegare. Sörskog, Bjursås.
Persson, D., herr. Resta, Ramsberg.
Persson, E., bergsman. Ställberg.
Persson, K., fröken. Ynggärde, Lima.
Persson, P., herr. Grytänge, Sunnansjö.
Persson, Svänsk Olof, hemmansegare. Born, Rättvik.
Petterson, D., bergsman. Räfåla, Sunnansjö.
Pettersson, F., fru. Räfåla, Sunnansjö.

v. **Q**vanten, A., f. Örnberg, fru. Stockholm.

Ramström, A., herr. Södertälje.
Rehn, H., jordbrukare. Sörboda, Ore.
Rolfsson, Back Elias, hemmansegare. Backegården, Särna.
Roosval, A., redaktör. Stockholm.
Roosval, J., fil. doktor. Stockholm.
Rosengren, E., ingenjör. Stockholm.
Rosenlind, E., direktör. Stockholm.
Ruden, A., handlande. Östanvik, Ore.

Salin, B., intendent. Stockholm.
Salin, Berta. Stockholm.
Samzelius, H., jägmästare. Nederkaliks.
Schalén, C. A., protokollsekreterare. Stockholm.
Schalén, V., kansliråd. Stockholm.
Schedin, A., sämskmakare. Sörskog, Bjursås.
Schürer von Waldheim, V., godsegare. Mellinge, Norrtälje.
Segestedt, T. K., teol. kand. Uppsala.
Sjöberg, R., J. och Z., fröknar. Stockholm.
Skoglund, Algot. Skarpsveden, Bjursås.
Skoglund, M., fru. Skarpsveden, Bjursås.
Skoglund, Ruth, Skarpsveden, Bjursås.
Svenson, A., inspektor. Sunnansjö.
Svensson, A., herr. Stockholm.
Söderberg, H., hemmansegare. Sörboda, Ore.

Tillberg, H.j., kamrer. Stockholm.
Törnebladh, M., f. Siljeström, fru. Stockholm.

Unge, A. C., apotekare. Ljungby.
Unman, J., grosshandlare. Stockholm.
Upmark, E., f. Kindstrand, fru. Stockholm.
Upmark, G. fil. doktor. Stockholm.

- Upmark, J.*, godsegare. Hammar, Tung-
elsta.
- Upström, A. E. V.*, häradshöfding. Stock-
holm.
- Genom *v. Vegesack, R.*, öfverstelöjtnant.
Stockholm.
- Weinberg, B. A.*, herr. Hormesta, Stig-
tomta.
- Genom *Wennersten, O. V.*, fil. lic.
Uppsala.
- Vessén, L. M.*, gårdsegare. Nyköping.
- Westlund, S.*, herr. Selånger & Kvarsätt,
Sundsvall.
- Vistrand, E.*, f. *Hultman*, fru. Skirö.
- Zickerman, L.*, fröken. Stockholm.
- Östensson, P.*, herr. Särna.
- Genom *Österberg, B. A.*, första tillsynings-
man vid hälsopolisen. Stockholm.
- Österlöf, A.*, hofrättsfiskal. Stockholm.
- Österman, T.*, nämndeman. Hysingsvik,
Grofsta.
- Öström, J. O.*, herr. Stockholm.
-
- Fröléen & komp.* Stockholm.
- Kistners, M.*, f. *Ljungberg*, fru, dödsbo.
Stockholm.
- Kunql. vetenskapsakademien.* Stockholm.
- Maria församlings fattigvårdestyrelse*
genom kyrkoherden *K. A. Eklund.*
Stockholm.
- Norra Smålands fornminnesförening.*
Jönköpning.
- Scholander, Sven*, fotografiäffär. Stockholm.
- Styrelsen öfver Stockholms gasverk.*
-
- Kjos, O.*, herr. Kristiania.
- Thiis, J.*, fil. doktor. Trondhjem.
-
- Aktieselskabet Odense Oliemölles og Carl
Petersens Fabriker.* Odense.
- Josephsen, N.*, justitieråd. Mariendal,
Frederiksberg.
- Nutzhorn, H.*, folkhögskoleföreståndare.
Asköv, Veien.
-
- Pöhl, H.*, folkskolelärare. Nuckö.
-
- Götze, A.*, doktor. Berlin.
- Helbing, H.*, konsthandlare. München.
- Lämmle, S.*, antikvitetshandlare. München.
-
- Rutot, A.*, herr. Bruxelles.
-
- Hogner, R.*, med. dr. Boston.
- The University of Montana.* Montana,
Wisc.
- American Museum of natural history.*
New York.

3.

I denna afdelning upptagas endast de personers namn, hvilka under det nämnda året lämnat mera märkliga gåfvor till museets anläggningar på Skansen, jämte kort angifvande af själfva gåfvan. Öfriga gifvare upptagas i nästa afdelning (4).

Till djurafdelningen:

- Adamsson, G.*, gosse, Stockholm: 1 gröngöling.
Ekelund, A., kronofogde, Hernösand: 2 lapphundar.
Flach, S. Sixtenson, kammarherre, Svensksund, Åsвитtinge: 1 skäggdopping.
Gerlach, H., ingenjör, Varberg: 1 iller.
Herzog, P., generalkonsul, Stockholm: 2 svanar.
Håkansson, S., stationsinspektör, Kiruna: 1 fjällvråk.
Jacobson, A., underlöjtnant, Landskrona: 1 rörhöna.
Johansson, I., studerande, Mälsåker: 1 rörhöna.
Johansson, V., herr, Stockholm: 2 pilgrimsfalkar.
Karström, G. V., vaktmästare, Stockholm: 1 bivråk.
Kugelberg, Fr., dr, Svartå: 3 tornfalkar.
Köhler, L., herr, Sorunda: 3 pilgrimsfalkar.
Letström, Julia, fru, Stockholm: 1 lapphund.
Liedberg, G., löjtnant, Ållskog, Högestad: 3 svin af gammal skånsk landtras.
Lindberg, I., grosshandlare, Stockholm: 2 bivråkar.
Lindgren, A., herr, Östersund: 1 härmelin.
Mattsson, M., landtbrukare, Arholma: 1 vikaresäl.
Müller, R., f. d. kolonibestyrer, Köpenhamn: 3 eskimåhundar.
Samzelius, H., jägmästare, Gellivare: 14 fjälllämlar.
Seton, P. B., friherre, Ekolsund: 1 svan.
Solberg, P., grosshandlare, Östersund: 1 slaguggla.
Stenberg, C., jägmästare, Hednoret: 1 pilgrimsfalk, 2 dufhökar.

Till växtafdelningen:

- Cederström, E.*, frih., Krusenberg: 12 ekar.
Svenssons fröhandel, Stockholm: 850 lökar.
Tjäders fröhandel, Stockholm: köksväxtfrö för 50 kr.

Till anläggningarna i öfrigt:

- Kempe, B.*, grosshandlare, Stockholm: 1 jättegröta.

Till underhåll:

Steninge gård, Märsta: 2 säckar ogräsför.

4.

För öfrigt hafva under år 1903 gåfvor lämnats till museets anläggningar på Skansen af ytterligare följande personer:

Andersson, A. P., herr. Stockholm.
Arbin, J., herr. Stockholm.
Arvidsson, G. S., konsul. Stockholm.

Behm, A., amanuens. Stockholm.
Berg, C. A., handlande. Stockholm.
Blumenthal, M., med. doktor. Stockholm.
Borgström, Hilda, fröken. Stockholm.
Brunell, G., djurvårdare. Stockholm.
Burén, B., löjtnant. Stockholm.
Bäckman, A., fru. Stockholm.

Carlsson, N. A., gosse. Stockholm.
Chrysanter, O., sergeant. Stockholm.
Cohn, A., herr. Stockholm.
Cron, C., målare. Stockholm.

Djurberg, F., kapt. Stockholm.

Eberstein, Rosa, fröken. Djursholm.
Egnell, E., studerande. Sköfde.
Ekenstam, C., herr. Ulfö.
Ekström, A. G., herr. Stockholm.
Eneström, H., kapt. Stockholm.
Eriksson, Bud Anders, herr. Mora.
Eriksson, E., bagare. Stockholm.

Falk, Siri, fröken. Stockholm.
Fogberg, C. E., grosshandlare. Stockholm.
Forsberg, E., sekreterare. Stockholm.
Forssell, V. D., herr. Stockholm.
Frödling, A., fru. Stockholm.

Graf, W., grosshandlare. Stockholm.

Hallqvist, C., herr. Stockholm.
Hedbom, G. H., herr. Stockholm.

Hedborg, N., herr. Stockholm.
Hellberg, M., fru. Stockholm.
Hellgren, V., verkmästare. Stockholm.
Hellström, T., med. doktor. Stockholm.
Hillman, O., herr. Stugsund.
Hollmin, Sven, studerande. Stockholm.
Husberg, Lea, fröken. Stockholm.
Husberg, Rakel, fröken. Stockholm.
Håkansson, G., grosshandlare. Växiö.
Håkansson, G., kapt. Stockholm.
Håkansson, V., grosshandlare. Stockholm.

Jansson, E., herr. Stockholm.
Johansson, Dagmar, fru. Örebro.
Jonsson, J., postmästare. Leufsta bruk.
Jonsson, J. V., kapt. Stockholm.

Kalén, V., gosse. Stockholm.
Karlsson, H., herr. Stockholm.
Kirkegaard, P., herr. Stockholm.
Kronberg, E., fru. Stockholm.
Krook, K., löjtnant. Stockholm.

Landerholm, C. G., byggmästare. Järfva.
Larsson, O., handlande. Stockholm.
Lettström, Julia, fru. Stockholm.
Lewenhaupt, O. G., greffe. Bro.
Liljefors, Brita, fröken. Stockholm.
Lindberg, Clary, fröken. Stockholm.
Lindgren, S., herr. Stockholm.
Lindström, Fr., herr. Stockholm.
Looström, A., prot.-sekreterare. Stockholm.
Lundmarker, E., studerande. Trollhättan.
Löfberg, G., herr. Stockholm.
Löfström, E. J., godsegare. Rådmansö.

Marcus, M., herr. Stockholm.
Monkberg, E., matros. Stockholm.

Nilsson, A., handlande. Stockholm.
Nilsson, Axel, amanuens. Stockholm.
Nilsson, B., vaktmästare. Stockholm.
Nordström, R., herr. Stockholm.
Norman, H. V., handlande. Stockholm.
Norrström, G., djurvårdare. Stockholm.
Nosén, I., officersvolontär. Lule.
Nyström, E., gosse. Stockholm.
Nyström, Elsa, fröken. Stockholm.

Olsson, G., herr. Stockholm.

Palm, C., kapten. Stockholm.
Paulsson, P. E., herr. Björkhöfda.
Peterson, Th. herr. Stockholm.
Pettersson, B., djurvårdare. Stockholm.

Ratcliff, F. R., mr. London.
Reutersköld, A., dr. Stockholm.
Richard, H., fru. Stockholm.
Rosander, J., apotekare. Eslöf.

Sandberg, G. V., ingenjör. Stockholm.
Schultius, J. herr. Stockholm.
Schwerin, Elsa von, fröken. Stockholm.
Sjöholm, E., djurvårdare. Stockholm.
Skoglund, J., herr. Stockholm.
Spetz, O., herr. Stockholm.
Springer, V., direktör. Stockholm.

Spångberg, A., fröken. Stockholm.
Steffenburg, E., ingenjör. Saltsjöbaden.
Svensson, A., konservator. Stockholm.
Svensson, A. E., trädgårdsmästare. Stockholm.
Svenström, J., djurvårdare. Stockholm.
Söderberg, M., gosse. Stockholm.

Thernström, C., kapten. Stockholm.
Tibblin, G., herr. Stockholm.

Unné, R., handlande. Kristianstad.

Wahlberg, A., direktör. Stockholm.
Wahlström, F., kapten. Stockholm.
Wallenberg, K. A., bankdirektör. Stockholm.
Wallin, H., bokförläggare. Stockholm.
Wallström, C. O., herr. Stockholm.
Wärner, Ninian, herr. Stockholm.
Wengström, O. F., sjökapt. Visby.
Wiborg, K., djurvårdare. Stockholm.
Widerström, K. F., tandläkare. Stockholm.
Winberg, H., handlande. Stockholm.
Zetterström, A., herr. Stockholm.
Östergren, O., gosse. Stockholm.

5.

Följande penningbidrag hafva lämnats under år 1903:¹

Af <i>H. M. Konungen</i>	500: —
Till Tivolifonden enligt lämnade förbindelser.....	9,400: —
Af fru <i>C. Scharp</i> , f. <i>Westman</i> , enligt testamentariskt förordnande.....	10,000: —
	Öfverföres 19,900: —

¹ Af dessa bidrag hafva kr. 25,589: 34 lämnats till Tivolifonden, kr. 100 till Artur Hazelius' fond af ^{30/11} 1901, kr. 2,500 till A. Hazelius' monumentsfond, kr. 1,200 till Riksskyttetäflingarnas festfond, kr. 572: 95 till Skansen samt kr. 11,005: 30 till inköp och löpande utgifter.

	Öfverfördt 19,900: —
Genom ingenjör <i>C. A. Ramström</i>	16,189: 34
Af fru <i>A. Wallenberg, f. v. Sydow</i>	300: —
Af fru <i>Ann-Margret Holmgren, f. Tersmeden</i>	14: 40
Af herr <i>H. Johansson</i>	25: —
Af fil. licentiat <i>G. Hazelius</i>	305: 30
Af Riksskyttetäflans 1903 styrelse	1,628: 55
Af » <i>Artur Hazelius' vän i Norge</i> »	100: —
Af ingenjör <i>C. G. Norström</i>	2,500: —
Af Aftonbladets aktiebolag	5: —
	<hr/>
	Summa kronor 40,967: 59

Ombud för Nordiska museet.¹

I nedanstående förteckning upptagas äfven ombud för Samfundet för Nordiska museets främjande.

*Tecknet + utmärker ombud för museet, * ombud för samfundet.*

Stockholm.

Lektor *A. Ahlén.* +*
Major *A. V. Brunius.* +*
Fil. doktor *V. Carlheim-Gyllensköld.* +
Fröken *A. Ekermann.* *
Geologen *E. Erdmann.* +
Fru *H. Frisk,* f. *Palmborg.* *
Fru *A. M. Holmgren,* f. *Tersmeden.* +*
Fru *R. Juel,* f. *Björkman.* *
Med. doktor *J. F. Kinberg.* *
Grosshandlaren *H. Lichtenstein.* +
Med. doktor *K. Malmsten.* +
Konsthandlaren *C. U. Palm.* +*
Fröken *E. Palmborg.* +*
Fröken *H. Palmqvist.* *
Fru *A. Retzius,* f. *Hierta.* +*
Professor *G. Retzius.* +*
Direktör *E. Rosenlind.* +*
Friherrinnan *E. Rudbeck,* f. *Ulfsparre.* *

¹ I denna förteckning angifvas förhållandena, sådana de voro den 31 dec. 1903.

Literatören *Helge Sandberg.* +
 Professor *M. Sondén.* +
 Med. doktor *P. Södermark.* +*

Skåne.

Skolläraren *J. Olsson.* + Sandby, Borrby.
 Bibliotekarien *C. af Petersens.* * Lund.
 Fröken *L. af Petersens.* +* Lindved, Svedala.
 Öfverstelöjtnant *G. Thestrup.* * Landskrona.
 Bruksegaren *A. B. Wallis.* +* Dybeck, Toftthög.

Bleking.

Lektor *J. A. Gadd.* + Karlskrona.

Halland.

Literatören *C. Carlstedt.* + Falkenberg.
 Konduktör *F. J. E. Eneström.* +* Gislaved.
 Kapten *J. A. Lagergren.* + Halmstad.

Småland.

F. d. stationsinspektör *J. Andersson.* + Vislanda.
 Häradshöfding *G. Berg.* * Eksjö.
 Fru *Anna Carlson,* f. *Kratz.* + Årset.
 Med. doktor *M. v. Friesen.* * Västervik.
 Löjtnant *E. Grafström.* * Jönköping.
 Hemmansegaren *M. Haraldsson.* + Vipperhult, Smålandsstenar.
 Folkskoleläraren *K. A. Hultkvist.* + Vrigstad.
 Yrkesinspektör *A. Pihlgren.* + Jönköping.
 Kapten *A. Qvistgaard.* +* Huleviksberg, Ulfö.

Bohuslän.

Apotekaren *J. L. Lundberg.* +* Lysekil.

Dalsland.

Fru *A. Frisell,* f. v. *Sydow.* * Kasenberg, Åmål.

Västergötland.

- Apotekaren *E. Borgenstam.* + Skara.
 Apotekaren *G. Cavalli.* + Sköfde.
 Bataljonsläkaren *K. G. Cedergren.* * Skara.
 Med. doktor *A. Charlés.* * Borås.
 Disponenten *A. I. Forsell.* * Göteborg.
 Skolläraren *G. Hultgren.* + Leksberg.
 Rektor *S. Högman.* * Alingsås.
 Fru *E. Nydqvist.* * Elfhög, Trollhättan.
 Fröken *M. Rahm.* * Göteborg.
 Lektor *C. J. Sundström.* * Göteborg.
 Fru *M. L. Svanberg,* f. *Hasselgren.* * Göteborg.
 Landtbrukaren *J. Svedenborg.* + Bosgården, Broddetorp.
 Provinsialläkaren *A. Söderbom.* * Ulricehamn.
 Häradsskrifvaren *F. Westberg.* + * Skara.
 Lektor *F. Ödberg.* * Skara.

Östergötland.

- Med. doktor *V. Bergsten.* + Norrköping.
 Öfverstelöjtnant *F. V. Ekenstam.* * Linköping.
 Veterinär *E. Eriksson.* * Motala.
 Direktör *Hj. Hazelius.* + * Klakeborg, Skeninge.
 Jägmästaren *E. G:son Hjort.* * Råstorp, Kisa.
 Fröken *V. Löfholm.* * Norrköping.
 Veterinär *F. A. Nordeman.* + * Vadstena.
 Snickaren *C. A. Rosén.* + Linköping.

Södermanland.

- Lektor *I. Fehr.* * Strängnäs.
 Godsegaren *G. Hazelius.* * Ragnhildsborg, Södertälje.
 Handlanden *C. Lennmalm.* * Malmköping.
 Handlanden *L. J. Liedgren.* * Södertälje.
 Handlanden *G. Nyström.* * Mariefred.
 Kapten *Hj. Schmidt.* * Nyköping.

Närke.

Häradshöfding *G. Bergström*. * Örebro.

Redaktör *E. N. Söderberg*. * Örebro.

Uppland.

Fil. doktor *E. O. Arenander*. + Järfva.

Amanuensen *R. Arpi*. + * Uppsala.

Fil. licentiat *I. Arwidsson*. + Uppsala.

Friherre *E. Cederström*. + Krusenbergs, Uppsala.

Professor *A. Erdmann*. * Uppsala.

Friherre *O. Hermelin*. + * Staby, Grillby.

Skomakarmästaren *S. A. Hägg*. + Uppsala.

Folkskoleläraren *J. E. Johansson*. + Ölsta, Sala.

Landtbrukaren *Matts Mattsson*. + Finala, Arholma.

Brukspredikanten *P. Pehrsson*. + Österby, Dannemora.

Docenten *K. B. Wiklund*. + Uppsala.

Västmanland.

Kamrer *H. Gustafson*. * Västerås.

Fru *Hanna Hellberg*, f. *Engström*. + Sala.

Värmland.

Pastor *C. V. Bromander*. + Karlstad.

Fröken *B. Edgren*. + Vingäng, Ransby.

Kandidat *N. Keyland*. + Magneskog.

Fröken *J. Malmstedt*. * Karlstad.

Länsnotarien *G. Samuelsson*. * Karlstad.

Apotekaren *C. Ölander*. + Sunne.

Dalarna.

Elias Brita Andersdotter. + Rättvik.

Apotekaren *T. Göransson*. * Falun.

Landthandlaren *A. Hansson*. + Kallmora, Orsa.

Skolläraren *L. Lunell*. + Mockfjärd.

Intendenten *S. Månsson*. * Tänger, Enviken.

Hemmansegaren *Bud Erik Olsson*. + Vinäs, Mora.
 Artisten *E. Stenberg*. * Leksand.

Gästrikland.

Kronolänsman *A. Ahlström*. * Ockelbo.
 Fil. doktor *K. Arnell*. * Gefle.
 Folkskoleinspektör *G. Insulander*. + Gefle.
 Magistratsekreteraren *A. M. Troilius*. * Gefle.
 Fröken *Frida Åslund*. + Vägskellet, Hedesunda.

Medelpad.

Fru *A. Reutervall*, f. *Arwidsson*. * Alby.
 Fabrikör *P. Wide*. * Sundsvall.

Jämtland.

Lektor *S. J. Kardell*. + * Östersund.

Härjedalen.

Komminister *E. Modin*. + Ytterhogdal.

Ångermanland.

Herr *P. Edholm*. + Bälsjö, Nyland.
 Inspektör *O. Edström*. * Hernösand.
 Jägmästaren frih. *T. V. Hermelin*. * Björkå bruk.
 Fru *A. Kaijser*, f. *Lovén*. * Hernösand.
 Med. doktor *J. Wallmark*. * Örnköldsvik.

Västerbotten.

Komminister *A. Ericson*. + Skellefte.
 Redaktör *K. Hallman*. + Lule.
 Jägmästaren *N. G. Ringstrand*. * Burträsk.
 Regementsintendenten *M. Schürer v. Waldheim*. + * Ume.
 Konsul *C. A. Åberg*. * Skellefte.

Norrbotten.

Jägmästaren *S. J. Cederberg*. + Arvidsjaur.
 Hofkamrer *F. B. Forsström*. + Haparanda.
 Direktör *A. Norberg*. + Pajala.
 Jägmästaren *H. Samzelius*. + * Haparanda.

Kassören *A. Svanberg.* +* Nederkaliks.
Agronomen *C. Tenger.* * Boden.
Jägmästaren *P. O. Velanders.* + Boden.

Lappland.

Kyrkoherden *L. Dahlstedt.* + Vilhelmina.
Jägmästaren *G. F. Holmgren.* * Arvidsjaur.
Lappfogden *O. H. J. Hultin.* + Vittangi.
Jägmästaren *K. H. Lundström.* * Gellivare.
Jägmästaren *H. Nordlund.* +* Storbacken, Murjek.

Norge.

Direktör *R. Söderbaum.* * Kristiania.
Direktör *C. Söderberg.* + Kristiania.
Gårdsbrukaren *Christian Olsen To.* + Gransherred.

Danmark.

Antikvitetshandlaren *J. M. E. Bolvig.* + Köpenhamn.
Kolonibestyrer *R. Müller.* + Köpenhamn.
Professor *O. E. le Sage de Fontenay.* +* Köpenhamn.
Med. doktor *A. Thomsen.* + Köpenhamn.

Island.

Landfogéti *A. Thorsteinsson.* + Reykjavik.

Grönland.

Kolonibestyrer *C. Brummerstedt.* + Julianehaab.

Finland.

Fru *B. Hildén, f. Hartman.* * Tammerfors.
Handlanden *F. O. U. Nordberg.* + Torne.
Kronolänsman *J. Rossander.* + Pudasjärvi.
Intendenten *T. Schwindt.* + Helsingfors.

Ryssland.

Konsul *N. Winkel*. * Moskwa.

Tyskland.

Friherre *T. Cederström*. +* München.

Direktor *H. Sauermann*. + Flensburg.

Riksarkivrådet *P. Wittmann*. +* München.

England.

Intendenten *Ch. Derby*. + London.

Amerika.

Pastor *P. J. O. Cornell*. * Wilcox, Pennsylvania.

Professor *C. M. Esbjörn*. * Marshfield, Oregon.

Konsul *G. G. Granfeldt*. * Coronel, Chile.

Statsekreteraren *J. W. Jochim*. * Ishpeming, Michigan.

Sjukgymnasten *A. O. Lindström*. * San Francisco, California.

Tandläkaren *O. Reutersvärd*. +* Boston, Massachusetts.

Pastor *M. Stolpe*. * New-York.

Museer och vetenskapliga samfund m. m., med hvilka Nordiska museet står i förbindelse.¹

Sverige.

- Stockholm.* Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. 1888.*
» Svenska sällskapet för antropologi och geografi. 1895.*
» Nationalmuseum. 1890.*
» Svenska slöjdföreningen. 1894.*
» Svenska turistföreningen. 1895.*
» Fredrika Bremerförbundet. 1897.*
» Svenska fornminnesföreningen. 1901.*
- Funäsdalen.* Västra Härjedalens fornminnesförening. 1894.
- Gefle.* Gästriklands fornminnesförening. 1900.*
- Göteborg.* Göteborgs museum. 1895.*
» Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening. 1899.
» Göteborgs turistförening. 1899.
- Halmstad.* Hallands museum. 1893.
- Kalmar.* Kalmar läns fornminnesförening. 1891.*
- Karlskrona.* Blekinge museiförening. 1899.*
- Lund.* Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. 1894.*

¹ De museer och samfund, hvilka sändt publikationer till Nordiska museet år 1903, utmärkas med tecknet *. — Siffrorna angifva det år, då förbindelsen inleddes.

<i>Lund.</i>	Akademiska föreningen. 1895.
<i>Skara.</i>	Västergötlands fornminnesförening. 1903. *
<i>Strängnäs.</i>	Södermanlands fornminnesförening. 1899. *
<i>Uppsala.</i>	Svenska landsmålsföreningen. *
<i>Visby.</i>	Gotlands fornsal.
<i>Örebro.</i>	Närkes fornminnesförening. 1897.
<i>Östersund.</i>	Jämtlands läns fornminnesförening. 1898. *

Norge.

<i>Bergen.</i>	Bergens Museum. 1884. *
»	Vestlandske Kunstindustrimuseum. 1891. *
<i>Kristiania.</i>	Universitetets samling af nordiske oldsager. (Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers bevaring). 1888. *
»	Kunstindustrimuseum. 1894.
»	Norsk Folkemuseum. 1895. *
»	Universitets-Bibliotheket. 1899.
»	Det norske geografiske Selskab. 1900.
<i>Stavanger.</i>	Stavanger museum. 1899. *
<i>Tromsø.</i>	Tromsø museum. 1900.
<i>Trondhjem.</i>	Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum. 1894.
»	Det kongelige norske Videnskabers Selskab. 1899. *

Danmark.

<i>Köpenhamn.</i>	Industriforeningen. 1886. *
»	Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. 1888. *
»	Dansk Folkemuseum. 1893. *
»	Genealogisk Institut. 1895.
»	Universitets Jubilæets Danske Samfund. 1896. *
»	Det kongelige danske geografiske Selskab. 1899. *
»	Det kongelige danske Videnskabernes Selskab. 1899. *
<i>Reykjavik.</i>	Forngripasafnid. 1883.

Finland.

<i>Helsingfors.</i>	Tekniska föreningen i Finland. 1883. *
»	Föreningen för konstfliten i Finland. 1889.
»	Svenska literatursällskapet i Finland. 1891. *

- Helsingfors.* Finsk-ugriska sällskapet. 1894.*
 » Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors. 1894.
 » Finska fornminnesföreningen. 1896.
 » Geografiska föreningen i Finland. 1899.*
 » Finska vetenskaps-societeten. 1902.
Åbo. Åbo stads historiska museum. 1891.

Ryssland.

- Dorpat.* Gelehrte estnische Gesellschaft. 1883.*
Fellin. Litterarische Gesellschaft. 1896.
Mitau. Kurländische Gesellschaft für Literatur und Kunst. 1883.*
 » Lettisch-Literarische Gesellschaft. 1883.*
Moskwa. Société Impériale des Amis des Sciences naturelles d'Anthropologie et d'Ethnographie. 1889.
 » Musée Roumiantzoff. 1899.*
Petersburg. Société Impériale Russe de Géographie. 1889.*
 » Société Impériale d'Archéologie. 1889.*
Reval. Estländische literarische Gesellschaft. 1889.
Riga. Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. 1889.*
Tobolsk. Guvernementsmuseet. 1898.

Tyskland.

- Aachen.* Aachener Geschichtsverein. 1889.*
Altona. Städtisches Museum. 1902.*
Augsburg. Historischer Verein für Schwaben und Neuburg. 1883.*
Bamberg. Historischer Verein Bamberg. 1891.*
Bayreuth. Historischer Verein für Oberfranken. 1892.*
Berlin. Königl. Kunstgewerbe-Museum. 1883.
 » Märkisches Provinzial-Museum. 1883.
 » Verein für die Geschichte Berlins. 1883.*
 » Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. 1884.
 » Gesamtverein der deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine. 1889.*

- Berlin.* Museum für deutsche Volkstrachten und Erzeugnisse des Hausgewerbes. 1889.
- » Verein für Geschichte der Mark Brandenburg. 1892.*
- » »Brandenburgia«, Gesellschaft für Heimatkunde der Provinz Brandenburg. 1896.*
- » Verein für Volkskunde. 1899.*
- Birkenfeld.* Verein für Altertumskunde im Fürstentum Birkenfeld. 1896.
- Bonn.* Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande. 1891.*
- Brandenburg a. d. H.* Historischer Verein. 1894.
- Braunsberg.* Historischer Verein für Ermland. 1892.
- Braunschweig.* Herzogliches Museum. 1898.
- Bremen.* Historische Gesellschaft des Künstlervereins. 1901.
- Breslau.* Museum schlesischer Alterthümer. 1890.
- » Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens. 1892.
- » Schlesische Gesellschaft für vaterländische Cultur. 1892.*
- » Schlesische Gesellschaft für Volkskunde. 1899.*
- Cottbus.* Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie und Alterthumskunde. 1889.*
- Crefeld.* Kaiser Wilhelm Museum. 1896.
- Danzig.* Westpreussischer Geschichtsverein. 1892.*
- » Westpreussisches Provinzial-Museum. 1895.
- » Naturforschende Gesellschaft. 1899.
- Darmstadt.* Historischer Verein für das Grossherzogthum Hessen. 1890.*
- Dillingen.* Historischer Verein für Dillingen. 1889.*
- Dresden.* Verein für Erdkunde. 1883.
- » Königlich Sächsischer Alterthumsverein. 1896.*
- » Verein für Geschichte Dresdens. 1896.
- Düsseldorf.* Düsseldorfer Geschichts-Verein. 1890.
- » Künstlerverein »Malkasten«. 1894.
- Eichstätt.* Historischer Verein. 1901.*
- Eisenberg.* Geschichts- und altertumforschender Verein. 1901.*
- Eisleben.* Verein für Geschichte und Alterthümer der Grafschaft Mansfeld. 1889.*

- Emden.* Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer. 1896.*
- Erfurt.* Verein für die Geschichte und Alterthumskunde von Erfurt. 1886.*
- Flensburg.* Städtisches Kunstgewerbe Museum. 1896.*
- Frankfurt a. M.* Verein für Geschichte und Alterthumskunde. 1889.
» Mitteldeutscher Kunstgewerbe-Verein. 1899.*
- Frankfurt a. O.* Historischer Verein für Heimathkunde. 1896.
- Freiburg im Breisgau.* Gesellschaft für Beförderung der Geschichts-Alterthums- und Volkskunde. 1891.*
- Giessen.* Oberhessischer Geschichtsverein. 1896.
- Greifswald.* Geographische Gesellschaft. 1892.
» Rügisch-Pommerscher Geschichtsverein. 1901.*
- Görlitz.* Gesellschaft für Anthropologie und Urgeschichte der Oberlausitz. 1890.
» Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften. 1891.*
- Halle a. S.* Thüringisch-Sächsischer Geschichts- und Altertums-Verein. 1896.*
- Hamburg.* Verein für naturwissenschaftliche Unterhaltung. 1883.
» Verein für Hamburgische Geschichte. 1888.*
» Museum für Kunst und Gewerbe. 1888.
» Zoologische Gesellschaft. 1894.
- Hannover.* Geographische Gesellschaft. 1883.
» Historischer Verein für Niedersachsen. 1891.*
» Naturhistorische Gesellschaft. 1898.
- Heidelberg.* Historisch Philosophischer Verein. (Grossherzogliche Badische Universitätsbibliothek). 1891.*
- Insterburg.* Alterthums-Gesellschaft. 1889.*
- Jena.* Verein für Thüringische Geschichte u. Altertumskunde. 1892.*
- Kaiserslautern.* Pfälzisches Gewerbemuseum. 1891.*
- Karlsruhe.* Grossherzogliche Badische Sammlungen für Altertums- und Völkerkunde. 1899.
- Kassel.* Verein für hessische Geschichte und Landeskunde. 1898.*
- Kiel.* Schleswig-Holsteinisches Museum vaterländischer Alterthümer. 1883.

- Kiel.* Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte. 1885.
- » Anthropologischer Verein in Schleswig-Holstein. 1891.*
- Köln.* Historischer Verein für den Niederrhein. 1892.*
- » Städtisches Kunstgewerbe-Museum. 1894.*
- Königsberg.* Alterthumsgesellschaft Prussia. 1884.
- Landsberg a. W.* Verein für Geschichte der Neumark. 1896.*
- Leipzig.* Kunstgewerbe-Museum. 1883.*
- » Museum für Völkerkunde. 1883.
- » Verein für die Geschichte Leipzigs. 1885.
- » Deutsche Gesellschaft zur Erforschung vaterländischer Sprache und Alterthümer. 1889.
- » Verein für Sächsische Volkskunde. 1899.*
- » K. Sächsische Gesellschaft der Wissenschaften. 1901.*
- Leisnig.* Geschichts- und Alterthumsverein. 1884.
- Loetzen.* Literarische Gesellschaft Masovia. 1900.*
- Lübeck.* Verein für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde. 1883.*
- » Museum Lübeckischer Kunst- und Kulturgeschichte. 1895.*
- Lüneburg.* Museumsverein für das Fürstentum Lüneburg. 1891.
- Mainz.* Verein zur Erforschung der rheinischen Geschichte und Alterthümer. 1893.
- Mannheim.* Mannheimer Alterthumsverein. 1891.*
- Meiningen.* Hennebergischer altertumsforschender Verein. 1896.*
- Metz.* Gesellschaft für Lothringische Geschichte und Altertums-kunde. 1890.*
- München.* Historischer Verein von Oberbayern. 1883.
- » Münchener Alterthumsverein. 1886.*
- » Bayerisches Nationalmuseum. 1889.
- » Königlich Bayerische Akademie der Wissenschaften. 1892.*
- » Deutsche anthropologische Gesellschaft. 1892.
- » Verein für Volkskunst und Volkskunde. 1903.*
- Münster.* Verein für Geschichte und Alterthumskunde Westfalens. 1897.
- » Westfälischer Provinzial-Verein für Wissenschaft und Kunst. 1901.*

- Nürnberg.* Germanisches Nationalmuseum. 1883. *
 » Verein für Geschichte der Stadt Nürnberg. 1891. *
 » Naturhistorische Gesellschaft. 1901. *
- Oldenburg.* Grossherzogliches Museum. 1891. *
- Osnabrück.* Verein für Geschichte und Landeskunde. 1883. *
- Posen.* Historische Gesellschaft für die Provinz Posen. 1885. *
- Prenzlau.* Uckermärkischer Museums- und Geschichtsverein. 1903. *
- Regensburg.* Historischer Verein für Oberpfalz und Regensburg. 1891. *
- Roda.* Verein für Geschichts- und Alterthumskunde. 1889.
- Rostock.* Verein für Rostocks Alterthümer. 1890. *
- Salzwedel.* Altmärkischer Verein für vaterländische Geschichte und Industrie. 1898. *
- Schleiz.* Geschichts- und alterthumsforschender Verein. 1897.
- Schmalkalden.* Verein für Hennebergische Geschichte und Landeskunde 1897.
- Schwerin.* Verein für Mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. 1891. *
- Speier.* Historischer Verein der Pfalz. 1891. *
- Stade.* Verein für Geschichte und Alterthümer der Herzogthümer Bremen und Verden und des Landes Hadeln. 1883.
- Stettin.* Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde. 1889. *
 » Blätter für Pommersche Volkskunde. 1900.
 » Gesellschaft für Völker- und Erdkunde. 1901. *
- Strassburg.* Gesellschaft für Erhaltung der geschichtlichen Denkmäler des Elsass. 1893. *
- Stuttgart.* Württembergischer Altertumsverein. 1891.
- Thorn.* Copernicus-Verein für Wissenschaft und Kunst. 1895. *
- Tilsit.* Litauische-Litterarische Gesellschaft. 1883. *
- Torgau.* Alterthums-Verein. 1891. *
- Tübingen.* Württembergische Vereinigung für Volkskunde. 1900.
- Ulm.* Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben 1891. *
- Wernigerode.* Harzverein für Geschichte und Alterthumskunde. 1900. *

- Wiesbaden.* Verein für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. 1883. *
- Worms.* Altertumsverein. 1891.
- Würzburg.* Historischer Verein von Unterfranken und Aschaffenburg. 1890. *
- » Verein für bayerische Volkskunde und Mundartforschung. 1899. *

Österrike-Ungern.

- Brünn.* Mährisches Gewerbemuseum. 1891. *
- » Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens. 1901.
- Budapest.* Országos magyar iparművészeti muzeum (Ungarisches Landes-Kunstgewerbe-Museum). 1894. *
- » Ungarisches National Museum (Ethnographische Abtheilung). 1901. *
- Czernowitz.* Bukowiner Landes-Museum. 1901. *
- Eger.* Verein für Egerländer Volkskunde. 1899. *
- Graz.* Historischer Verein für Steiermark. 1892.
- Hermannstadt.* Verein für siebenbürgische Landeskunde. 1897. *
- Innsbruck.* Ferdinandeum. 1891. *
- Klagenfurt.* Geschichts-Verein für Kärnten. 1892.
- Krakau.* Akademie der Wissenschaften. 1883. *
- » Numismatische und archeologische Gesellschaft. 1892.
- Laibach.* Musealverein für Krain. 1892. *
- Lemberg.* Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften. 1901. *
- Linz.* Oberösterreichischer Gewerbeverein. 1891. *
- Prag.* Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. 1891.
- » Národopisné Museum Československé. 1895.
- » Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen. 1901. *
- Reichenberg.* Nordböhmisches Gewerbemuseum. 1903. *
- Salzburg.* Museum Carolino-Augusteam. 1889. *
- » Gesellschaft für Salzburger Landeskunde. 1901. *
- Wien.* Verein der Geographen an der K. K. Universität. 1883.

- Wien.* Anthropologische Gesellschaft. 1895.*
 » K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung
 der Kunst- und historischen Denkmale. 1896.*
 » Verein für österreichische Volkskunde. 1899.*
 » Kaiserl. u. königl. kunsthistorisches Hof-Museum. 1900.
 » Alterthums-Verein. 1900.*

Schweiz.

- Basel.* Historische und antiquarische Gesellschaft. 1897.*
Bern. Historischer Verein des Kantons Bern und Stadtbibliothek
 von Bern. 1892.*
 » Allgemeine geschichtsforschende Gesellschaft der Schweiz.
 1892.
Frauenfeld. Historischer Verein des Kantons Thurgau. 1896.*
Luzern. Historischer Verein der fünf Orte. 1901.*
Rapperswyl. Polnisches Nationalmuseum. 1892.
Zürich. Antiquarische Gesellschaft. 1887.*
 » Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde. 1897.*
 » Schweizerisches Landesmuseum. 1899.*

Holland.

- Amsterdam.* Koninklijke Akademie van Wetenschappen. 1889.*
 » Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. 1896.*
 » Koninklijk zoologisch Genootschap »Natura Artis Magistra».
 1899.
Gent. »Volkskunde». Tijdschrift voor Nederlandsche Folklore. 1900.
Haarlem. Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijver-
 heid. 1888.
 » Koloniaal Museum. 1894.*
Leiden. Rijks Etnographisch Museum. 1883.*
 » Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. 1892.*

Belgien.

- Antwerpen.* Société royale de zoologie. 1898.
Brüssel. Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-
 arts de Belgique. 1889.*

- Brüssel.* Musée instrumental du conservatoire royal de musique.
1899.
- » Société belge de folklore. 1899.
- » Société d'archéologie de Bruxelles. 1900.*
- Namur.* Société archéologique de Namur. 1896.*

England.

- Kendal.* Cumberland and Westmoreland Antiquarian and Archæological Society. 1901.
- London.* Society of Antiquaries of London. 1897.*
- » Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
1899.*

Skottland.

- Edinburgh.* Society of Antiquaries of Scotland. 1899.*

Frankrike.

- Amiens.* Société des antiquaires de Picardie. 1897.
- » Académie des sciences, des lettres et des arts d'Amiens.
1900.*
- Beaune.* Société d'histoire, d'archéologie et de littérature de l'arrondissement de Beaune. 1897.
- Bordeaux.* Société archéologique. 1901.
- Caen.* Académie des sciences, arts et belles-lettres de Caen. 1900.
- Dijon.* Académie des sciences, arts & belles-lettres. 1897.*
- » Commission des antiquités de département de la Côte d'Or. 1900.
- Grenoble.* Société dauphinoise d'ethnologie et d'anthropologie. 1896.*
- Lyon.* Société d'anthropologie. 1892.*
- Montauban.* Société archéologique de Tarn-et-Garonne. 1897.
- Orléans.* Société archéologique et historique de l'Orléanais. 1898.*
- Paris.* Société de géographie. 1898.
- » *Mélusine.* Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages. 1891.

- Paris.* Société des traditions populaires. (Au musée d'ethnographie du Trocadéro). 1900.*
- Toulouse.* Académie des sciences, inscriptions et belles-lettres de Toulouse. 1900.*

Italien.

- Rom.* Museo nazionale preistorico ed etnografico. 1889.

Portugal.

- Lisboa.* Sociedade de geographia. 1883.*

Amerika.

- Boston.* Museum of fine arts. 1903.*
- Chicago.* International Folk Lore Association. 1899.
- Cincinnati.* Cincinnati Museum Association. 1893.*
- Cleveland.* Western Reserve Historical Society. 1897.
- Lincoln.* The Nebraska Historical Society. 1896.*
- Montreal.* Numismatic and antiquarian Society. 1897.
- New York.* New York Zoological Society. 1899.
- Rock Island.* Augustana College. 1900.*
- Washington.* Smithsonian Institution. 1886.*

- Köpenhamn.* Zoologisk Have. 1892.
- Helsingfors.* Helsingfors zoologiska trädgård. 1893.
- Basel.* Zoologischer Garten. 1900.*
- Rotterdam.* Rotterdamsche Diergaarde. 1899.

Arbeten, som angå Nordiska museet eller utgått från det samma.

Le musée d'ethnographie scandinave à Stockholm, fondé et dirigé par le Dr Arthur Hazelius. Notice historique et descriptive par J.-H. KRAMER. Deuxième édition. 64 p. Stockholm 1879. Prix: 1 kr. 50 öre.

Minnen från Nordiska museet. Afbildningar af föremål i museet jämte åtföljande text, under medverkan af flere konstnärer och författare utgifna af A. HAZELIUS. Första bandet. H. 1—12. Med 36 planscher i stentryck och 14 träsnitt. Stockholm 1880—92. P. B. Eklunds förlag. Pris: 2 kr. för hvarje häfte. H. 1—4 äro utgifna i ny upplaga. Andra bandet. H. 1—12. Med 36 planscher och 10 träsnitt. Stockholm 1888—1902. P. B. Eklunds förlag. Pris: 2 kr. för hvarje häfte.

Första bandet innehåller:

Första häftet. Höstflyttning i Lule lappmark, af J.-H. KRAMER. — Praktvagn från Tureholm, af L. LOOSTRÖM. — Pedell och kursor vid Uppsala universitet, af L. LOOSTRÖM.

Andra häftet. Bålastuga i Halland, af A. BONDESON. — Broderi från 1500-talet, af L. LOOSTRÖM. — Ett skänkskåp från 1609, af G. UPMARK.

Tredje häftet. Stuga i Delsbo socken i Helsingland, af L. LANDGREN. — Krus af stengods, från nedre rhentrakten, af G. UPMARK. — Skomakar-ämbetets i Västerås låda, af A. STRINDBERG.

Fjärde häftet. Dräfter från Mora och Orsa socknar i Dalarna, af H. HOFBERG. — Hattmakarämbetets i Stockholm välkomst, af G. UPMARK. — Släde från Gudbrandsdalen i Norge, af P. A. GÖDECKE.

Femte häftet. Kyrkdörr från Skirö socken i Småland, af H. HILDEBRAND. — Vinkylare och flaskor af drifven och graverad koppar, af L. LOOSTRÖM. — Skyltar och skyltarmar af smidt järn, af C. EICHHORN.

Sjätte häftet. Krus af stengods, från nedre rhentrakten, af G. UPMARK. — Kafvelbräden från södra och mellersta Sverge, af H. HÖRLIN. — Tunnbindargesällernes i Stockholm och bagargesällernes i Karlskrona välkomster, af G. UPMARK.

Sjunde häftet. Bärstol från Tureholm, af G. GÖTHE. — Allmogeväfnader från Skåne, af J. KULLE.

Åttonde häftet. Bord i barockstil, af L. LOOSTRÖM. — Allmogeväfnad från Skåne, af J. KULLE. — Vagnmakarämbetets i Stockholm låda, af C. EICHHORN.

Nionde häftet. Guldsmedsämhetets i Karlskrona låda, af C. EICHHORN. — Prof på krukmakartillverkning i Norden under 1600—1700-talen, af R. ALMSTRÖM. — Urfoder i rokokostil, af L. LOOSTRÖM.

Tionde häftet. Dopfunt från Lockne socken i Jämtland, af G. STEPHENS. — Allmogesömnad från Skåne, af ANNA FLEETWOOD DERBY. — Smedsämhetets i Stockholm låda, af C. EICHHORN.

Elfte häftet. Bord i gustaviansk stil, af L. LOOSTRÖM. — Kyrkdörr från Hvetlanda socken i Småland, af C. EICHHORN. — Snipaskålar från Sverge, af H. HILDEBRAND.

Tolfte häftet. Kandelaber i kejsarstil, af L. LOOSTRÖM. — Kåsa från 1600-talet, af G. O. HYLÉN-CAVALLIUS. — Ölbollar från Norge, af C. EICHHORN.

Andra bandet innehåller:

Första häftet. Allmogemålningar från Dalarna, af C. EICHHORN. — Broderadt paradtäcke från Salsta slott i Uppland, af ANNA FLEETWOOD DERBY.

Andra häftet. Stol i rokokostil, af L. LOOSTRÖM. — Kyrkdörr från Moheda socken i Småland, af C. EICHHORN. — Portaler från de norska stafkyrkorna i Bødalen, Veum och Tudal, af L. DIETRICHSON.

Tredje häftet. Stuga i Västra Vingåkers socken i Södermanland, af R. BERGSTRÖM. — Två norska allmogeväfnader, af J. BÖTTIGER.

Fjärde häftet. Stuga från Rättviks socken i Dalarna, af E. HAMMARSTEDT. — Flickdräkt från 1660—1670-talet, af C. A. OSSBAHR. — Soffa i rokokostil, af L. LOOSTRÖM.

Femte häftet. Norske folkedragter fra Numedal og Telemarken, af Y. NIELSEN. — Väggar från 1600- och 1700-talen, af C. PALM.

Sjätte häftet. Orgel från 1640-talet, af K. P. LEFFLER. — Luta, hummel och nyckelharpa, af K. P. LEFFLER. — Lerfat från 1600-talet, af H. A. RING.

Sjunde häftet. Selbågar från Norge, af H. HILDEBRAND. — Sadel, af H. HILDEBRAND. — Mässingslagarnes i Stockholm mästarläda, af P. G. VISTRAND.

Åttonde häftet. Lapsk kvinnodräkt från norska Finmarken, af K. B. WIKLUND. — Lapska tennbroderier, af E. HAMMARSTEDT. — Skåp från Dalarna, af O. LINDBERG.

Nionde häftet. Rörstrandsfajanser från 1700-talet, af G. UPMARK D. Y. — Dryckeshorn från medeltiden, af P. G. VISTRAND.

Tionde häftet. Byrå från 1700-talets förra del, af E. G. FOLCKER. — Ljusstakar af A. NILSSON. — Gotisk kyrkkrona af järn, af J. ROOSVAL.

Elfte häftet. Käril af drifven koppar, af G. UPMARK D. Y. — Ett krucifix från Gudbrandsdalen, Norge, af O. JANSE. — Kruthorn från Norge, af R. CEDERSTRÖM.

Tolfte häftet. Gueridon i barockstil, af J. ROOSVAL. — Sydsvenska allmogemålningar, af P. G. VISTRAND.

Finland i Nordiska museet. Några bidrag till kännedomen om finnarnes gamla odling. Af G. RETZIUS. Med 95 träsnitt samt en karta öfver Finland. IV. 176 sid. Stockholm 1881. F. & G. Beijers förlag. Pris: 3 kr.

Utgör afdelning 1 af *Bidrag till vår odlings häfder*, utgifna af A. HAZELIUS.

Af denna del har utkommit en tysk öfversättning:

Finnland im Nordischen Museum von GUSTAF RETZIUS. Autorisirte Übersetzung von C. APPEL. Mit 93 Illustrationen und 1 Karte von Finnland. VIII. 158 Seit. Berlin 1885. Preis: 4 Kr.

Ur de nordiska folkens lif. Skildringar, utgifna af A. HAZELIUS. H. 1, 2. Med 61 träsnitt. 160 sid. Stockholm 1882. F. & G. Beijers förlag. Pris 1 kr. 50 öre för hvarje häfte.

Utgör början till afdelning 2 af *Bidrag till vår odlings häfder* (se ofvan).

Lifvet i Kinds härad i Västergötland i början af sjuttonde århundradet. Anteckningar ur häradets domböcker. Af G. DJURKLOU. VI. 88 sid. Stockholm 1885. F. & G. Beijers förlag. Pris: 2 kr.

Utgör afdelning 4 af *Bidrag till vår odlings häfder* (se ofvan).

Bysk tecknaren Jonas Stolts minnen från 1820-talet. Anteckningar från Högsby socken i Småland. Utgifna från NORDISKA MUSEET. Med 25 träsnitt och en karta öfver trakten kring Högsby. III. 94 sid. Stockholm 1892. F. & G. Beijers förlag. Pris: 2 kr.

Utgör afdelning 5 af *Bidrag till vår odlings häfder* (se ofvan).

Af denna handskrift har äfven utkommit en dansk bearbetning:

Landsbyskomageren Jonas Stolts Optegnelser. Frit efter et Haandskrift i Nordiska Museet. Af R. MEJBORG. Med 62 Billeder. 165 Sid. Köbenhavn 1890. Pris: 1 Kr.

Utgifven af *Udvalget for Folkeoplysnings Fremme*. Aargangen 1890. Nr. 174.

Om nyckelharpospelet på Skansen. Anteckningar af K. P. LEFFLER. Med 4 träsnitt. 114 sid. Stockholm 1899. Pris: 3 kr.

Utgör afdelning 6 af *Bidrag till vår odlings häfder* (se ofvan).

Vidskepelsor, vantro och huskurer i Danderyd och Lidingö i slutet af 1700-talet. Anteckningar af J. P. WALLENSTEEN. Utgifna af E. HAMMARSTEDT. IV. 22 sid. Stockholm 1899. Pris: 75 öre.

Utgör afdelning 7 af *Bidrag till vår odlings häfder* (se ofvan).

Romanska småkyrkor i Östersjöländerna med särskild hänsyn till svenska förhållanden af R. STEFFEN. Med 46 bilder. 78 sid. Stockholm 1901. Pris: 2 kr.

Utgör afdelning 8 af *Bidrag till vår odlings häfder* (se ofvan).

Samfundet för Nordiska museets främjande. Meddelanden, utgifna af A. HAZELIUS. Stockholm 1881—1899.

Dessa meddelanden innehålla bland annat:

1881. Inbjudningen till allmänheten angående samfundets stiftande samt samfundets stadgar. Pris: 50 öre.

1882. Dr A. Hazeli öfverlåtelsebref af den 18 april 1880, Nordiska museets stadgar samt K. m:ts resolution angående plats för en byggnad åt museet. Pris: 1 kr.

1883. Program för en byggnad åt Nordiska museet samt upplysningar angående täfningen om de utfästa prisen för inlämnade ritningar till nämnda byggnad. Pris: 1 kr.

1884. Ryggåstugor i Bleking, af C. M. FÜRST. Pris: 1 kr.

1885. Hvad är på tapeten? Af R. MEJBORG. Pris: 1 kr. 25 öre.

1886. Isländska föremål i Nordiska museet, af R. ARPI. — Ellakors i Skåne, efter meddelande af PER NILSSON i Espö 1875. — Läsning för syndaförlåtelse, upptecknad af A. R. E. WATZ, meddelad af R. BERGSTRÖM. — Skrock och vidskepelse i Fryksdals härad i Värmland, af JAN MAGNUSON i Granbäckstorp. Pris: 1 kr. 50 öre.

1887. Symbolske figurer i Nordiska museet, af R. MEJBORG. — Smäländske bonadsmålare, af P. G. VISTRAND. — Fästmansgåfvor i Roslagen, af A. ENGDAHL. — Skymfebref. — »Mig för lof Ålt-Gesäll, jag ber om Reglament.» — Förlofning och bröllop hos allmogen i Bjuråkers socken i Helsingland i början af 1840-talet, af EMILIE PIRA, f. SEFSTRÖM. Pris: 1 kr. 50 öre.

1888. Tunnbindarnes i Stockholm skråordning 1579. V. GRANLUND. — Iakttagelser öfver julens firande i södra Halland på 1860-talet, af M. YSENIUS. — Ett bröllop i Järna socken i Dalarna midsommardagen år 1851, af L. B. FALKMAN. — Fellingsbrodräkten af H. ATTERLING. — Liten Kersti. Folkvisa från Dalsland. — Signelse eller läsning mot »svartsjuka», af P. G. VISTRAND. — Studier i Nordiska museets rustkammare, 1, af C. A. OSSBAHR. Pris: 1 kr. 50 öre.

1889. Tvänne runstafvar i Nordiska museet, af P. G. VISTRAND. — De nedstötta andarna. Anteckningar, gjorda i Västra Göinge härad i Skåne under våren 1889 af EVA VIGSTRÖM. — Seder och bruk i Julita socken i Södermanland. Anteckningar, gjorda år 1890 af AURORE LUNDQUIST. — Ett och annat ur folktron i Västerbotten. Anteckningar från tiden omkring år 1880, af F. UNANDER. — Afbildningar af sigillstammar, tillhörande Nordiska museet: 1. Skråsigill från Stockholm. — Skymfebref. Pris: 1 kr. 50 öre.

1890. Studier i Nordiska museets rustkammare, 2, af C. A. OSSBAHR. — Ett blad om Vads by i Söderbärke socken i Dalarna. Anteckningar, gjorda år 1891 af V. ENGELKE. — Spöken och gastar samt Tro och sägner om foglar. Anteckningar, gjorda i Västra Göinge härad i Skåne under våren 1889 af EVA VIGSTRÖM. — Behandling för »engelska sjukan» på 1850-talet, af E. HAMMARSTEDT. — Beretning om julens feirende i Vang, Valdres i Norge omkring år 1860, af OVE B. STEILE. — Förteckning öfver runstafvar, tillhörande Nordiska museet: 1. Runstafvar från Dalarna, af P. G. VISTRAND. Pris: 1 kr. 50 öre.

1891 och 1892. »Unge herr Falkenbergarnes» uppsalavistelse 1657, af J. BÖTTIGER. — Trollkonster och häxerier. Anteckningar, gjorda i Västra och Östra Göinge härad i Skåne under våren 1889 af EVA VIGSTRÖM. — Skildringer af seder og skikke i Vang, Valdres i Norge omkring år 1860, af OVE B. STEILE. — Om smøjning och därmed befryndade bruk. Ett försök att genom jämförelse med motsvarigheter hos andra folk framvisa innebörden af en svensk fornsed, af E. HAMMARSTEDT. — Etnografiska studier från Öfverkaliks socken i Norrbottens län. Några anteckningar från den nordligaste svensksbygden, af H. SAMZELIUS. — Sked från år 1607, af P. G. VISTRAND. Pris: 2 kr.

1893 och 1894. Thetta är Glassmestere Embetes Skråå vti Stockholms Stadh. Henricus Burschius HB. Verdensis. Af P. G. VISTRAND. — Anteckningar om handtverksämbeten i Stockholm: 1. Tunnbindarämbetet, af P. G. VISTRAND. — Brödets helgd hos svenskarne, särskildt julbrödens, framställd i jämförande belysning, af E. HAMMARSTEDT. — Lapparnes renmärken. Ett etnografiskt-juridiskt bidrag af F. SVENONIUS. — Anteckningar om seder och bruk, sägner och vidskepelse i Villstads socken, Västbo härad, i Småland under 1700-talet, af M. HARALDSSON. — »Vårbundet träd», af A. P. AHLBERG. — Sägner från nordvästra Dal, af HILMA FORSELL. Pris: 2 kr.

1895 och 1896. Om lapparnes tideräkning, af K. B. WIKLUND. — Ett bondbrollop i Hargs socken i Uppland på 1840-talet, af K. P. LEFFLER. — Svenska allmogedräkter: 1. En öländsk folkdräkt från 1703, af P. G. VISTRAND. — Karl den niondes tapetväfveri och tapetsamling, af J. BÖTTIGER. — Studier i Nordiska museets rustkammare: 3. Kammare till bakladdningskanon från senare hälften af 1400-talet, af C. A. OSSBAHR. — Silhuetter i Nordiska museet, af C. PALM. — En tapets historia, af J. BÖTTIGER. — Ur Johan August Hazeli och Carl Jonas Ludvig Almqvists brevväxling. 2 hittills otryckta bref i Nordiska museets arkiv. Utgifna af A. HAZELIUS. Pris: 2 kr. 50 öre.

Ofvanstående arbete, *Samfundet för Nordiska museets främjande*, utgifves från och med 1897 i tvänne skilda skriftföljder, af hvilka den ena bibehållit det gamla namnet och hvarje år innehåller förteckningar öfver samfundets styrelse och ledamöter samt utdrag af dess räkenskaper. Årgångarna 1897—1899 samt 1900 och 1901 hafva utkommit, de sistnämnda utgifna af fil. lic. GUNNAR HAZELIUS. Pris för hvarje årgång: 60 öre.

Den andra åter, som utgör en fortsättning å afdelningarna 1 och 2 i förut nämnda arbete, bär namnet:

Meddelanden från Nordiska museet. Årg. 1897 och 1898 utgifna af A. HAZELIUS; årg. 1899—1902¹ utgifna af NORDISKA MUSEET genom J. BÖTTIGER. Stockholm 1898—1904.

Dessa meddelanden innehålla bland annat:

1897. Skansens runstenar, af E. BRATE. — Signelser från Småland, af P. G. VISTRAND. — Förklaring öfver kartan, föreställande Högestads prästgård. Handskrift af N. H. SJÖBORG 1824. Ur Nordiska museets arkiv. Utgifven af P. G. VISTRAND. — »Skråå och Gillesreglor för Samptlige Mästrarna, Gesällar och Lärodrängiar vthi Repeslagare Ämbetet», 1656; samt »Embetskrå För Peruque Makare Embetet i Stockholm» och »Artiklar För Samptelige Peruque Makare Gesällerna», 1712. Ur Nordiska museets arkiv. Af A. AHLÉN. — »Ordo vicinalis» för Hargbo by, Vätö sn, Uppland, och »Byordning vid Iärstad by», Göstrings hd, Östergötland. Ur Nordiska museets arkiv. Af P. G. VISTRAND. — Sankt Martinsdagens firande i Nuckö-Rickholz i Estland, af J. BLEES, m. fl. uppsatser samt strödda meddelanden angående Nordiska museet år 1897, m. m. Pris: 3 kr.

1898. Lussi, af E. HAMMARSTEDT. — Om lapparnes sätt att hälsa, af K. B. WIKLUND. — Ett bondbröllop i Danderyds socken i Uppland 1786 af J. P. Wallensteen, af E. HAMMARSTEDT. — Gotlands färmärken, af O. V. WENNERSTEN. — »Conterfeije och Målare Skråå». Ur Nordiska museets arkiv. Af P. G. VISTRAND. — Arkivaliska notiser, af J. BÖTTIGER, P. G. VISTRAND och A. AHLÉN. — En tobaksdosa från frihetstiden, af C. PALM. — En märklig bokstämpel i Nordiska museet, af C. M. CARLANDER. — Till Gripsholmservisens historia, af J. BÖTTIGER. — Om kopparsticksamlingar, af O. SIRÉN. — Bref ur Nordiska museets arkiv; strödda meddelanden angående Nordiska museet 1898, redogörelse för Nordiska museets tjugufemårsjubileum, m. m. Pris: 4 kr. 50 öre.

1899 och 1900. Lapska seder och föreskrifter rörande mat och matlagning, af K. B. WIKLUND. — Gnidstenar i Nordiska museet, af P. G. VISTRAND. — Säkaka och gullhöna, af E. HAMMARSTEDT. — Skrå-Ordning uprättad Jordäganderne emellan, här i Staden Cimbrishamn Åhr efter Guds hugnerika Börd Et tusende Siuhundrade Fämtjo Fyra. Ur Nordiska museets arkiv. — Två skallordningar. Ur Nordiska museets arkiv. — M. m. Pris: 3 kronor.

1901. Artur Hazelius. — Fågeln med segerstenen, sprängörten och lifsämnet, af E. HAMMARSTEDT. — Studier rörande Storkyrkans Sankt Jöransgrupp, af J. ROOSVAL. — Et norsk billedteppe fra Båhuslen, af H. FETT. —

¹ Ehuru denna årgång af »Meddelanden» icke utkom förr än år 1904, har den samma upptagits i ofvanstående förteckning, som för öfrigt endast omfattar t. o. m. år 1903 utgifna arbeten.

Svenska allmogedräkter. 2. En småländsk folkdräkt från 1830-talet, af P. G. VISTRAND. — Meddelanden om skråafdelningens i Nordiska museet arkiv, af G. UPMARK. — M. m. Pris: 4 kr.

1902. Nordiska museets pergamentsbref från tiden före år 1600 med angifvande af innehållet förtecknade af J. A. ALMQUIST. — Sagor och sägner, skrock och öfvertro från finnbygder och lappmarker. Upptecknade af H. SAMZELIUS. — Blomstermestern fra Ringebu, af H. FETT. Pris: 3 kr.

Symbolske figurer i Nordiska museet. Af R. MEJBORG. 20 sid. Stockholm 1889. Pris: 50 öre.

Särtryck ur *Meddelanden från Samfundet för Nordiska museets främjande 1887.*

Program för en byggnad åt Nordiska museet i Stockholm. Med tvänne kartor. 8 sid. Stockholm 1883.

Programm zu einem beabsichtigten Gebäude für das Nordische Museum in Stockholm. Mit zwei Karten. Zweite Auflage. Stockholm 1883.

Programme pour la construction d'un édifice destiné au Musée du Nord à Stockholm. Avec deux cartes. Deuxième édition. Stockholm 1883.

Program of a designed building for the Northern Museum in Stockholm. With two maps. Stockholm 1883.

Saga. Minnesblad från Nordiska museet 1885. Under redaktion af ANN CHARLOTTE EDGREN, A. HAZELIUS, N. LINDER och B. MEIJER (för texten) samt V. ANDRÉN och C. G. HELLQVIST (för illustrationerna). Med talrika vignetter, teckningar och planscher. 2 uppl. IV. 48 sid. Stockholm 1885. Pris: 2 kr. 50 öre.

Runa. Minnesblad från Nordiska museet 1888. Utgifvet af A. HAZELIUS. Illustrationerna under öfvervakande och ledning af V. ANDRÉN. Med två kromotypier samt talrika vignetter och teckningar. IV. 69 sid. Stockholm 1888. Pris: 4 kr.

Afbildningar af föremål i Nordiska museet äfvensom af nordiska ansiktstyper, klädedräkter och byggnader, af hvilka teckningar förvaras i Nordiska museets arkiv. Utgifna af A. HAZELIUS.

Af första bandet hafva utkommit:

Första häftet. Småland. 12 planscher med 53 träsnitt. Stockholm 1888. Pris: 1 kr. 50 öre.

Andra och tredje häftena. Island. 20 planscher med 108 träsnitt. Innehåll och upplysningar meddelade af R. ARPI. Stockholm 1890. Pris: 3 kr.

Fjärde och femte häftena. Svenska byar och gårdar. 16 planscher med 6 ljustryck, 35 etsningar och en karta. Innehåll och upplysningar meddelade af G. AMÉN. Stockholm 1892. Pris: 3 kr.

Sjätte och sjunde häftena. Spetsar. 6 planscher i ljustryck. Innehåll och upplysningar meddelade af INGEBORG PETRELLI, f. EKETRÅ. Stockholm 1892. Pris: 3 kr.

Das Nordische Museum in Stockholm. Stimmen aus der Fremde. Als Beilage: Führer durch die Sammlungen des Museums. Mit 37 Illustrationen. 122 Seit. Stockholm 1888. Preis: 2 Kr.

Norske jordfundne oldsager i Nordiska Museet i Stockholm. Af I. UNSET. Med 2 plancher. 43 sid. Christiania 1888.

Särtryck ur *Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger* 1888. No. 2.

Führer durch die Sammlungen des Nordischen Museums in Stockholm. Herausgegeben von A. HAZELIUS. Mit 89 Illustrationen. 50 Seit. Stockholm 1888. Preis: 75 Öre.

Guide au Musée du Nord à Stockholm. Publié par A. HAZELIUS. Traduit par J.-H. KRAMER. Avec 5 plans et 89 illustrations. 54 p. Stockholm 1889. Prix: 75 öre.

Guide to the collections of the Northern Museum in Stockholm. Published by A. HAZELIUS. Translated by ISABEL C. DERBY. With 5 plans and 89 illustrations. 52 p. Stockholm 1889. Price: 75 öre.

Handlingar angående Nordiska museet. Utgifna af A. HAZELIUS. Stockholm (1880) 1890—1900.

1. **Dr A. Hazeli öfverlåtelsebref** af den 18 april 1880 samt **Nordiska museets stadgar.** 8 sid. Pris: 25 öre.

2. **Nordiska museet inför 1890 års riksdag jämte ett par samtida uttalanden i tidningspräsen.** 56 sid. Pris: 50 öre.

3. **Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien emot Nordiska museet 1886.** 21 sid. Pris: 25 öre.

4. **Nordiska museets tjugufemårsminne 1873—1898.** 127 sid. Pris: 2 kr.

Af detta arbete har äfven utkommit en praktupplaga. Pris: 3 kr.

5. **Nordiska museet inför 1900 års riksdag jämte några samtida uttalanden i tidningspräsen.** 99 sid. Pris: 1 kr.

Förslag till byggnad för Nordiska museet. 15 ljustryck efter de af arkitekten prof. I. G. CLASON utarbetade ritningarna samt upplysande text. Stockholm 1891. Pris: 10 kr.

Skansen. Friluftsmuseet å Kongl. Djurgården. Skildradt och beskrifvet af H. A. RING. Andra fullständigt omarbetade och tillökade upplagan. Med 28 illustrationer. 115 sid. Stockholm 1897. Samson & Wallins förlag. Pris: 1 kr. 50 öre.

Toner från Skansen. Svenska folkmelodier och dansar, för piano upptecknade af F. SUNDLING. 12 sid. Stockholm 1893. C. Gehrman's musikförlag. Pris: 1 kr.

Träsniderimönster i allmogestil, hemtade ur Nordiska Museet i Stockholm. Af V. OLDENBURG. 250 motiv från 16-, 17- och 18-hundratalet jemte deras användning å gamla föremål. Utgifvet med understöd af svenska staten och Nordiska museet. 32 planscher i ljustryck jämte text. Stockholm 1893. G. Chelius' förlag. Pris: 10 kr.

Vår. Minnesskrift från Skansens vårfest. Utgifven med anledning af vårfesten 1894 af H. O. WIESELGREN. Med vignetter, teckningar och planscher. 32 sid. Stockholm 1894. Pris: 2 kr.

Karta öfver Skansen, Lejonslätten och Framnäs å Kongl. Djurgården, upprättad af C. E. DAHLMAN. Tredje upplagan öfversedd 1903 af A. ASKENBECK. Med vignett af J. KRONBERG. Pris: 50 öre, uppfodrad å väf: 1 kr.

Bilder från Skansen. Skildringar af svensk natur och svenskt folklif, under medverkan af flere författare och konstnärer utgifna af A. HAZELIUS. H. 1—12. Med 35 planscher i kromotypi- och autotypitryck jämte åtföljande text. Stockholm 1896—1899. Plansch- & Litteratur-Aktiebolagets förlag. Pris: 2 kr. för hvarje häfte.

Första häftet. Upp till Skansen! Af F. HOLMGREN. — Bollnässtugan, af V. ENGELKE. — Kyrkhultstugan, af H. A. RING.

Andra häftet. På fäbovallen, af J. NORDLANDER. — Från Häsjöstapeln, af H. SAMZELIUS. — Bredablick, af C. LUNDIN.

Tredje häftet. Räfvar på Skansen, af E. HAMMARSTEDT. — Högstuga från Mora, af P. VISTRAND.

Fjärde häftet. Skansens vargar, af G. KOLTHOFF. — Kolarkoja från Småland, af G. SCHRÖDER.

Femte häftet. En körtur efter ren, af H. SAMZELIUS. — Lapplägret på Skansen, af F. SVENONIUS.

Sjätte häftet. Hällestadstapeln, af A. BJÖRKANDER. — Laxbrostugan, af I. ARPI.

Sjunde häftet. Från Bredablick, af J. BÖTTIGER. — Skansens renar, af A. BEHM.

Åttonde häftet. Fathuren från Björkvik, af S. AMBROSIANI. — Stenstugan från Jämshög, af C. M. FÜRST. — Jödde, af K. P. ROSÉN.

Nionde häftet. Karolinernas läger, af C. HELLSTRÖM. — Skiss från Skansen, af A. T. GELLERSTEDT. — Vinterbild från Skansen, af H. SAMZELIUS. — Ett besök i Oktorpstugan, af O. HERMELIN.

Tionde häftet. Skansens svanar, af HELENA NYBLÖM.

Elfte häftet. Forsfärder, af F. SVENONIUS. — Skansens björnar, af G. SCHRÖDER.

Tolfte häftet. John Ericssons arbetsrum. — Valborgsmässoeldar, af E. HAMMARSTEDT. — Drottning Kristina såsom jägarinna, af C. U. PALM.

Das Nordische Museum und Skansen. Von L. PASSARGE. Separatabdruck von L. Passarge's Arbeit: *Schweden. Fahrten in Schweden, besonders in Nordschweden und Lappland* (Berlin 1897, Fontane & C:o). 16 Seit. Stockholm 1897. Preis: 35 Öre.

Af denna uppsats hafva utkommit en svensk och en engelsk öfversättning:

Nordiska museet och Skansen. Af L. PASSARGE. Stockholm 1897. 15 sid. Pris: 25 öre.

The Northern Museum and Skansen. By L. PASSARGE. Translated by D. O. BELL. Stockholm 1898. 16 sid. Price: 35 öre.

Ein eigenartiges Museum für Natur- und Völkerkunde. Von W. KOENIG. Separatabdruck von W. Koenig's Aufsatz in der illustrierten Familien-Zeitschrift *Universum*. (XIII. Jahrg. H. 21.

Leipzig 1896, 1897. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun.)
16 Seit. Stockholm 1898. Preis: 35 Öre.

Ringlekar på Skansen. Utgifna af NORDISKA MUSEET. Andra uppl.
Stockholm 1901. 52 sid. Pris: 50 öre.

Ritmiska koraler från Håsjöstapelns på Skansen. Af O. BYSTRÖM.
Program 1—8. Stockholm 1900. Pris: 10 öre st.

Småtryck, utgifna i samband med basarer och fester till förmån för Nordiska museet. 1. Prolog vid Sällskaps-Spektaklen å Kungl. stora teatern den 15 och 18 mars 1879 till förmån för Skandinavisk-etnografiska samlingen, af C. D. AF WIRSÉN. — 2. Till bazaren för den Skandinavisk-etnografiska samlingen den 20 mars 1879, af F. HOLMGREN. — 3. Till Nordens qvinnor. Vid basaren till förmån för Nordiska museets byggnadsfond i Arvika den 11 augusti 1884, af F—F. Pris för 1—3: 35 öre.

Småtryck, utgifna i samband med Skansens fester. 1. Allmän Kungörelse om Skansens Vårfest 1893. 3 uppl. — 2. Ordning vid H. M:t Konung Gustaf III:s marknadsfärd. — 3. Majsång på Skansen, af C. SNOLSKY. — 4. Sommarkväll på Skansen, af C. D. AF WIRSÉN. — 5. Vallgossens Visa, af Z. TOPELIUS. — 6. Gustaf Vasas krona. I Uppsala domkyrka. Af A. U. BÅÅTH. — 7. Drottningens Juvel, af N. F. SANDER. — 8. En helt ny, ganska märkelig och lustig Visa om Vårens och Sommarens Herrlighet på Skansen, af FRITHIOF ÖSTGÖTE. — 9. Tre Gammaldags Visor, af G. FRÖDING. — 10. Maj-visa, af AUGÉ SPELEMAN. — 11. Klockor på Skansen, af M. BOLANDER. — 12. En splitter ny, mycket nöjsam och eftertänkelig visa, af en SMÅLANDSGOSSE IFRÅN BROCKSVIK. — 13. Sverges Skans. Ett ord om och till Svenskarne, af HELENE NYBLÖM. 16 sid. — 14. Hur tankarna komma och gå. Intryck från Skansen, af G. AF GEIJERSTAM. Med 13 teckningar af D. LJUNGDAHL. 12 sid. — 15. Skansen och fosterländsk geografiundervisning, af ALFR. D—N. Särtryck ur *Svensk Läraretidning*. — 16. Nordiska Museets frikostige donator Herman Frithiof Antell. Minnesteckning af F. LINDBERG. 8 sid. — 17. En ny märkvärdig Historia om Kloka Stina i Karshult. — 18. Allmän Kungörelse om Skansens höstmarknad 1893. — 19. Majmånads visa. Efter tryckt exemplar upplagd. — 20. Skansens vårfest 1894. 2 uppl. — 21. En mycket ljufvelig och lustig Visa om Jöddes besök på Skansen. Diktad af honom sjelf. — 22. Program vid nationalfesten den 6 juni 1894. — 23. Gustaf Adolfsdagen på Skansen den 9 december 1894, af F. HOLMGREN. — 24. Skansens vårfest 1895. — 25. Skansen, af NONNY LUNDBERG. — 26. Program vid nationalfesten på Skansen den 6 juni 1895. —

27. Program vid Skansens vårfest 1896. — 28. Skiss från Skansen, af A. T. GELLERSTEDT. — 29. Håsjöstapeln, etsning af R. HAGLUND. — 30. Porträtt af Emanuel Svedenborg, ljustryck efter oljemålning af P. KRAFFT D. Y. — 31. Program vid nationalfesten på Skansen den 6 juni 1896. — 32. Program vid Skansens vårfest 1897. — 33. En sannsaga på Skansen, af LEA. — 34. Brefkort med utsikter och motiv från Skansen. 15 st., utförda i färgtryck och ljustryck. — 35. Skansens vårfest 1898. — 36. E' wisa Öm kwennfölkä, töcka söm di ä', dektad au en smaulandspöjk. — 37. Program vid nationalfesten på Skansen den 6 juni 1898. — 38. Program vid festen till högtidlighållande af Nordiska museets tjugufemårsminne. — 39. Skansens vårfest 1899. — 40. Nationalfesten på Skansen den 6 juni 1899. — 41. Sagospelet på Skansen hösten 1899, af I. ARPI. — 42. Vårfesten på Skansen 1900. — 43. Nationalfesten på Skansen den 6 juni 1900. — 44. Midvintersfesten å Skansen den 16 februari 1901. — 45. Vårfesten på Skansen 1902. — 46. Program vid nationalfesten på Skansen den 6 juni 1902. — 47. Vårfesten på Skansen 1903. — 48. Medevi från forntid och nutid. Ett minnesblad från Skansens vårfest 1903 af A. LEVERTIN. 34 sid.

Priset för en hvar af dessa småskrifter är 10—25 öre, nr 48: 75 öre.

Om alla köpas samtidigt, erhållas de för 8 kr.

Nordiska museets utställning af svenska allmogedrakter 1902. Utställningen anordnad och katalogen affattad af P. G. VISTRAND. 10 sid. Stockholm 1902. Pris: 25 öre.

Nordiska museets utställning af väfda tapeter 1902. Utställningen anordnad och katalogen affattad af J. BÖTTIGER. 106 sid. Stockholm 1902. Pris: 50 öre.

Handlingar rörande installationen i Nordiska museets nya byggnad, bilagda nämndens protokoll af den 24 april och 6 maj 1902. 50 sid. Stockholm 1902.

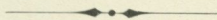
Skansens zoologiska trädgård. Kort vägledning för besökande utgifven af NORDISKA MUSEET. 77 sid. Stockholm 1903. Pris: 50 öre.

Minnespenningar, präglade vid olika tillfällen.

1. Minnespenning öfver Skansens vårfest 1894. Graverad af LEA AHLBORN. 7:e storleken. Aluminium. Pris: 50 öre.

2. Minnespenning öfver Emanuel Svedenborg. Åtsidan efter en af P. H. LUNDGREN graverad stamp, tillhörig Kungl. Vetenskapsakademien; frånsidan graverad af LEA AHLBORN. 7:e storleken. Silfver (pris: 3 kr.), brons (1 kr.) och aluminium (50 öre).

3. Minnespenning öfver Artur Hazelius. Graverad af ADOLF LINDBERG. 18:e storleken. Brons. Pris: 5 kr.

Antal besökande i Nordiska museet.

Nordiska museets samlingar voro under år 1903 besökta af 616,871 personer, af hvilka 590,300 betalande och 26,571, som erhållit fritt tillträde.

De besökandes antal under årets särskilda månader har utgjort:

Januari.....	9,135	Juli.....	82,837
Februari.....	11,307	Augusti	75,589
Mars	31,031	September.....	76,127
April.....	57,124	Oktober	20,813
Maj.....	117,592	November.....	23,151
Juni.....	97,075	December	15,090

Summa **616,871**

Sedan museets öppnande har de besökandes antal varit följande:

	Betalande.	Icke betalande.	Summa.
1873 (från den 24 okt.).....	2,042	165	2,207
1874.....	18,548	1,467	20,015
1875.....	22,012	1,483	23,495
1876.....	29,325	1,960	31,285
1877.....	19,019	1,661	20,680
1878.....	22,695	3,245	25,940
1879.....	11,833	1,335	13,168
1880.....	15,452	943	16,395
1881.....	20,862	908	21,770
Öfverföras	161,788	13,167	174,955

	Betalande.	Icke betalande.	Summa.
Öfverfördt	161,788	13,167	174,955
1882.....	18,505	515	19,020
1883.....	21,986	554	22,540
1884.....	22,970	940	23,910
1885.....	18,927	1,036	19,963
1886.....	15,992	878	16,870
1887.....	14,215	6,856	21,071
1888.....	12,754	3,441	16,195
1889.....	14,506	1,063	15,569
1890.....	19,863	1,023	20,886
1891.....	27,242	1,926	29,168
1892.....	107,731	5,914	113,645
1893.....	228,621	7,245	235,866
1894.....	236,531	17,272	253,803
1895.....	255,295	16,361	271,656
1896.....	261,010	12,804	273,814
1897.....	607,484	15,124	622,608
1898.....	429,746	16,573	446,319
1899.....	417,639	16,561	434,200
1900.....	473,480	34,402	507,882
1901 ¹	517,686	42,160	559,846
1902 ¹	524,681	29,554	554,235
1903.....	590,300	26,571	616,871
Summa	4,998,952	271,940	5,270,892

Ifrån museets öppnande den 24 okt. 1873 till och med den 31 dec. 1903 hade altså det samma varit besökt af 5,270,892 personer, bland hvilka 271,940 erhållit fritt tillträde.

¹ Olikheten mellan summorna för åren 1901 och 1902 i första och andra kolumnerna af ofvanstående tabell och motsvarande i Meddelanden 1901 och 1902 beror därpå, att i de sistnämnda genom förbiscende innehafvare af köpta årskort räknats till kategorien »icke betalande».

Ur Nordiska museets räkenskaper för år 1902.

Af Vetenskapsakademien utsågos den 14 januari 1903 till revisorer att granska museets räkenskaper och förvaltning för 1902 med. doktor G. ZANDER samt professorerna E. PHRAGMÉN och J. ERIKSSON.

Revisionsberättelsen lyder sålunda:

Till Kungl. Vetenskaps-Akademien.

Undertecknade, som af Kungl. Vetenskaps-Akademien blifvit utsedda att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper för år 1902, få härmed, sedan siffergranskningen af de vidlyftiga räkenskaperna blifvit genom en af oss utsedd person verkställd, afgifva följande revisionsberättelse:

Inkomster:

Statsanslaget.....	50,000: 00	
Bidrag af Samfundet för Nordiska Museets främjande.....	15,961: 77	
Gåfvor:		
till Museum.....	11,255: 76	
> A. Hazellii fond af d. ³⁰ / ₁₁ 1901.....	200: 00	
> A. Hazellii monumentsfond.....	2,500: 00	
> pensionsfonden.....	100: 00	
> Skansen.....	587: 00	
> Bredablicksfonden.....	200: 00	
> Tivolifonden.....	11,113: 45	25,956: 21
Inträdesafgifter till samlingarna i staden.....		6,215: 25
Diverse inkomster.....		427: 55
	Öfverføres	98,560: 78

	Öfverfördt	98,560: 78	
Afkastning af Antells fond		985: 00	
» » fastigheterna i staden		6,330: 21	
Skansens inkomster:			
Afkastningen af Grills donation	2,037: 36		
Inträdesafgifter	147,391: 35		
Diverse	77,501: 71	226,930: 42	
Nordiska Museets lotteri		500,000: 00	
Räntor		31,713: 61	
Litterära arbeten		4,793: 17	
Bidrag från byggnadsfonden		72,645: 76	
Ökning af bokförda värdet af:			
Museibygnaden på Lejonslätten	262,933: 07		
Samlingarna	43,385: 63		
Böckerna	1,369: 20		
Inventarierna i Museum	197: 30	307,885: 20	
			Summa inkomster Kr. 1,249,844: 15

Utgifter:

Byggnadskostnader		262,933: 07	
För Museum:			
Inköp till samlingarna	43,385: 63		
» af böcker	1,369: 20		
» » inventarier	527: 50		
Hyror	13,725: 03		
Bränsle	1,908: 45		
Belysning	63: 43		
Försäkringsafgifter	1,440: 24		
Löner och arfvoden	31,040: 25		
Resekostnader	763: 59		
Expeditionskostnader	3,787: 84		
Lagningar och underhåll	256: 69		
Tapetutställningen	2,232: 75		
Installationskostnader	4,505: 04		
Räntor	4,639: 14		
Diverse utgifter	3,518: 16	113,162: 94	
För Skansen:			
Nybyggnader	5,368: 22		
Väganläggningar	6,035: 16		
Inventarier	5,614: 89		
Lagningar och underhåll	6,158: 93		
Löner och arfvoden	99,992: 56		
Utskylder	2,714: 37		
Bränsle och belysning	2,969: 16		
Gasmotorstationen	2,890: 79		
			Öfverföres 131,744: 08 376,096: 01

	Öfverfördt 131,744: 08	376,096: 01
Elektricitetsverket.....	1,527: 50	
Bergbanan	4,361: 27	
Vattenledningen	2,849: 18	
Klädkammaren	1,483: 10	
Konserter och fester	22,704: 66	
Extra bevakning	9,477: 48	
Vårfesten	9,625: 00	
Diverse utgifter	5,118: 04	
Serveringsinventarier	3,877: 40	
Diverse utgifter för serveringen	355: 24	
Frön och växter	889: 17	
Trädgårdsinventarier	112: 84	
Jord	1,694: 10	
Inköp af djur	688: 55	
Djurens bostäder	3,013: 33	
Djurens föda	15,401: 44	
Djurens läkarevård	49: 07	
Inventarier för zoologiska trädgården	86: 15	
Stallet	2,895: 06	
Räntor	18,301: 11	236,253: 77
Öfverfördt till följande fonder:		
Allmänna fonden	2,300: 00	
J. A. Hazelii fond	1,001: 22	
Artur Hazelii fond af d. ³⁰ / ₁₁ 1901	220: 74	
Skansens terrassfond	77,172: 50	
Artur Hazelii monumentsfond	2,940: 00	
Reparationsfonden för fastigheterna vid Drottninggatan ..	162: 08	
Pensionsfonden	209: 56	84,006: 10
Behållning		553,488: 27
	Summa Kr. 1,249,844: 15	
<i>Kapitalkonto:</i>		
Behållning vid årets början	2,065,615: 78	
» för år 1902	553,488: 27	
» vid årets slut	Kr. 2,619,104: 05	
<i>Aktiva:</i>		
Samlingarna (inköpspris för efter 1879 inköpta föremål)	408,052: 58	
Böcker (inköpspris för efter 1880 inköpta böcker)	11,558: 12	
Inventarier	32,689: 44	
Museibyggnaden å Lejonslätten	2,083,469: 88	
Egendomen N:o 77 Drottninggatan (inköpsvärde)	145,465: 50	
» » 79 » (» »)	146,264: 80	
Skansen (inköpsvärden):		
Öfre Skansen	25,000: 00	
Nedre Skansen	50,000: 00	
	Öfverföres 75,000: 00	2,827,500: 32

	Öfverfördt	75,000: 00	2,827,500: 32
Sevilla.....		38,000: 00	
Tivoli.....		225,000: 00	
Bredablick.....		100,000: 00	438,000: 00
Aktier och obligationer:			
Aktier i Gäfle-Dala järnvägsaktiebolag (inköpta till kr. 99,820: 00).....		95,000: 00	
Teaterbyggnadskonsortiets premieobligationer af 1889, 50 st., à 22: 50		1,125: 00	
En Sveriges Allmänna Hypoteksbanks 4% obligation af 1880 (nom. värdet).....		4,000: 00	
En Svenska statens 3,6% obligation (nom. värdet).....		5,000: 00	
Upplupen ogulden vinst å Gäfle-Dala-aktierna.....		1,610: 00	
Upplupen ränta å obligationerna.....		163: 33	106,898: 33
Insatt i banker.....			367,733: 29
Fordringar.....			329,004: 97
Kassabehållning.....			4,260: 85
	Summa Kronor	4,073,397: 76	

Passiva:

Skulder:

å egendomen N:o 77 Drottninggatan.....	101,000: 56	
» » » 79 »	134,870: 66	
» Skansen.....	168,000: 00	
Upplupen ränta.....	1,581: 75	
Andra skulder.....	6,321: 81	411,774: 78

Fonder:

Allmänna fonden.....	57,172: 47	
H. F. Antells fond.....	100,000: 00	
J. A. Hazellii »	26,031: 78	
Artur Hazellii fond af d. ³⁰ / ₁₁ 1901.....	722: 41	
Artur Hazellii monumentsfond.....	13,940: 00	
Skansens terrassfond.....	77,172: 50	
Byggnadsfonden.....	742,085: 23	
Ph. Hebbes testamentsfond.....	750: 00	
Reparationsfonden för egendomarna vid Drottninggatan..	22,252: 13	
Pensionsfonden.....	2,392: 41	1,042,518: 93

Kapitalkonto:

Behållning.....	2,619,104: 05	
	Summa Kronor	4,073,397: 76

Bland de i ofvan gifna redogörelse innehållna fakta vilja revisorerna särskildt framhålla, att behållningen af Kapitalkonto under året vuxit med kr. 553,488: 27 eller från kr. 2,065,615: 78 till kr. 2,619,104: 05.

Utom hvad som för öfrigt omedelbart framgår af den lemnade öfversigten torde följande förtjena nämnas:

att skulden till Dr Hazelii Sterbhus, som uppgick till kr. 133,011: 79, blifvit till fullo återbetald;

att å köpesumman för Skansen och Bredablick under året afbetalts kr. 8,000: 00;

att å öfriga skulder afbetalats tillsammans kr. 119,840: 02;

men att den å husen vid Drottninggatan hvilande skulden däremot ökats med kr. 65,085: 70.

Antalet besökande har under året uppgått till 554,235, af hvilka 546,175 besökte Skansen.

Intyg om siffergranskningen bifogas i afskrift.

Museets värdehandlingar hafva vid denna dag verkställd inventering befunnits i vederbörlig ordning.

Stockholm den 13 sept. 1904.

Jakob Eriksson.

E. Phragmén.

G. Zander.

Vid siffergranskning af 1902 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit; alla utgiftsposter hafva vid jämförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verifierade, hvilket härmed intygas.

Stockholm den 3 augusti 1904.

Hj. Tillberg.

Till jämförelse meddelas äfven följande öfversigt af inkomster och utgifter från museets grundläggning år 1872 till och med år 1902:

Museets inkomster.

	Stats- anslag.	Inträdes- avgifter.	Gåfvor.	Bidrag från samfundet.	Öfriga inkomster.	Summa.
1873.....	— —	920: 75	6,895: —	— —	116: 60	7,932: 35
1874.....	— —	8,490: 25	4,284: 47	— —	205: 20	12,979: 92
1875.....	5,000: —	10,242: 29	1,070: —	— —	124: 16	16,436: 45
1876.....	7,500: —	10,457: 88	3,030: —	— —	34: —	21,021: 88
1877.....	7,500: —	8,242: 96	7,540: 20	— —	14: —	23,297: 16
1878.....	7,500: —	5,939: 23	1,343: 90	— —	8,338: 84	23,121: 97
1879.....	11,600: —	4,440: 80	59,311: 02	— —	200: 67	75,552: 49
1880.....	11,600: —	5,177: 30	3,776: 10	6,549: 27	955: 55	28,058: 22
1881.....	11,600: —	5,262: 80	742: 64	10,910: 53	1,833: 03	30,349: —
1882.....	16,000: —	4,860: 95	8,687: 50	13,876: 97	1,024: 02	44,449: 44
1883.....	16,000: —	5,927: 85	15,543: 23	15,332: 88	168: 77	52,972: 73
1884.....	16,000: —	6,320: 20	6,613: 08	12,691: 87	5,813: 15	47,438: 30
1885.....	16,000: —	5,058: 70	1,042: 41	12,387: 40	59,056: 80	93,545: 31
1886.....	16,000: —	4,951: 55	5,001: 96	8,204: 95	11,950: 69	46,109: 15
1887.....	16,000: —	4,360: 35	23,219: —	10,533: 32	4,955: 15	59,067: 82
1888.....	16,000: —	4,211: 20	9,718: 60	8,640: 68	26,949: —	65,519: 48
1889.....	16,000: —	4,452: 85	4,470: 36	9,326: 79	8,593: 27	42,843: 27
1890.....	16,000: —	5,581: 05	20,113: 89	9,811: 22	6,655: 86	58,162: 02
1891.....	25,000: —	4,568: 10	12,255: 19	9,362: 69	7,715: 25	58,901: 23
1892.....	25,000: —	3,301: 70	19,046: 80	9,362: 99	8,391: 70	65,103: 19
1893.....	25,000: —	3,501: 90	13,561: 51	12,327: 03	7,710: 16	62,100: 60
1894.....	25,000: —	4,724: 35	14,322: 64	9,791: 85	6,683: 84	60,522: 68
1895.....	25,000: —	5,608: 80	5,347: 20	9,519: 47	14,550: 29	60,025: 76
1896.....	25,000: —	5,242: 05	534: —	11,443: 60	8,686: 71	50,906: 36
1897.....	25,000: —	11,406: 40	11,539: 72	13,847: 06	8,933: 32	70,726: 50
1898.....	25,000: —	12,265: 50	775: 03	14,836: 09	38,965: 18	91,841: 80
1899.....	25,000: —	4,158: 90	12,734: 41	18,275: 36	95,246: 99	155,415: 66
1900.....	25,000: —	3,658: 65	9,830: 54	12,128: 22	44,693: 01	95,310: 42
1901.....	50,000: —	4,681: 70	22,800: —	16,825: 37	10,317: 45	104,624: 52
1902.....	50,000: —	6,215: 25	11,255: 76	13,661: 77	268,178: 85	349,311: 63
S:a kr.	556,300: —	174,232: 26	316,406: 16	269,647: 38	657,061: 51	1,973,647: 31

Museets utgifter.

	Inköp och fraktkostnader.	Inredning.	Hyror.	Öfriga utgifter.	Summa.
1873.....	9,250: 99	3,566: 80	2,420: —	1,876: 90	17,114: 69
1874.....	13,973: 56	6,592: 80	2,633: 37	5,458: 46	28,658: 19
1875.....	8,904: 59	4,760: 52	5,916: —	7,816: 91	27,398: 02
1876.....	16,595: 29	3,567: 87	9,350: —	10,949: 03	40,462: 19
1877.....	21,241: 83	6,462: 42	11,600: —	12,278: 16	51,582: 41
1878.....	5,604: 41	680: 97	11,600: —	20,935: 50	38,820: 88
1879.....	6,976: 85	552: 62	11,550: —	23,838: 99	42,918: 46
1880.....	5,603: 88	780: 35	11,275: —	14,089: 63	31,748: 86
1881.....	7,374: 93	797: 90	11,125: —	15,127: 56	34,425: 39
1882.....	15,639: 76	270: 72	11,275: —	19,960: 68	47,146: 16
1883.....	24,967: 06	6,954: 19	14,775: —	25,343: 41	72,039: 66
1884.....	20,257: 19	1,311: 20	15,200: —	22,844: 15	59,612: 54
1885.....	19,445: 54	496: 55	15,200: —	20,798: 11	55,940: 20
1886.....	26,496: 43	1,236: 51	15,200: —	22,717: 84	65,650: 78
1887.....	26,556: 30	1,021: 06	15,802: 08	25,854: 80	69,234: 24
1888.....	15,642: 67	921: 62	16,675: —	37,701: 08	70,940: 37
1889.....	13,755: 40	169: 60	16,631: 25	26,185: 41	56,741: 66
1890.....	15,045: 66	777: 12	16,500: —	29,661: 66	61,984: 44
1891.....	18,249: 56	960: 53	16,550: —	34,674: 83	70,434: 92
1892.....	14,105: 44	474: 27	16,568: 75	35,504: 18	66,652: 64
1893.....	23,275: 37	309: 83	16,775: —	39,464: 25	79,824: 45
1894.....	17,270: 22	783: 89	16,812: 50	37,352: 76	72,219: 37
1895.....	17,148: 82	285: 92	16,925: —	40,902: 38	75,262: 12
1896.....	11,433: 48	1,574: 89	16,925: —	43,698: 14	73,631: 51
1897.....	26,404: 86	860: 42	16,993: 75	76,018: 01	120,277: 04
1898.....	18,274: 28	171: 19	17,200: —	88,993: 30	124,638: 77
1899.....	12,692: 27	68: 65	15,925: —	63,576: 24	92,262: 16
1900.....	12,633: 55	201: 68	15,500: —	48,599: 18	76,934: 41
1901.....	12,593: 20	108: 50	15,050: —	210,484: 35	238,236: 05
1902.....	44,754: 83	527: 50	13,725: 03	52,701: 20	111,708: 56
S:a kr.	502,168: 22	47,248: 09	409,677: 73	1,115,407: 10	2,074,501: 14

Skansens och Bredablicks inkomster.

	Skansen.	Bredablick.	Summa.
1891.....	20,525: 66	— —	20,525: 66
1892.....	45,954: 33	8,156: 10	54,110: 43
1893.....	133,442: 73	11,931: 47	145,374: 20
1894.....	117,102: 36	13,400: 44	130,502: 80
1895.....	115,490: 15	14,394: 31	129,884: 46
1896.....	107,306: 72	15,771: 31	123,078: 03
1897.....	234,063: 64	38,029: 98	272,093: 62
1898.....	185,555: 21	28,990: 68	214,545: 89
1899.....	188,025: 89	29,540: 74	217,566: 63
1900.....	173,204: —	31,950: 64	205,154: 64
1901.....	210,353: 64	42,228: 13	252,581: 77
1902.....	Skansen med Bredablick		238,985: 67
		S:a kr.	2,004,403: 80

Skansens och Bredablicks utgifter.

	Skansen.	Bredablick.	Summa.
1891.....	20,240: 11	— —	20,240: 11
1892.....	55,374: 20	12,460: 34	67,834: 54
1893.....	125,713: 95	16,975: 27	142,689: 22
1894.....	115,239: 95	12,674: 80	127,914: 75
1895.....	99,716: 38	11,107: 32	110,823: 70
1896.....	136,442: 20	10,386: 01	146,828: 21
1897.....	250,243: 57	16,284: 70	266,528: 27
1898.....	234,452: 71	15,493: 67	249,946: 38
1899.....	209,133: 55	17,079: 38	226,212: 93
1900.....	187,326: 91	14,443: 52	201,770: 43
1901.....	379,425: 86	26,648: 16	406,074: 02
1902.....	Skansen med Bredablick		244,253: 77
		S:a kr.	2,211,116: 33

Inkomster till museets byggnad.

	Gåfvor.	Basarer, lotterier m. m.	Arrende-afgifter, hyror m. m.	Räntor.	Bidrag från Skand.-etnografiska saml. byggn.-fond.	Summa.
1883.....	1,000: —	— —	47: 40	— —	5,000: —	6,047: 40
1884.....	22,882: —	5,248: 55	900: —	547: 69	10,209: 67	39,787: 91
1885.....	1,215: 90	206,828: 06	900: —	1,969: 16	— —	210,913: 12
1886.....	720: —	14,066: 87	800: —	10,515: 66	— —	26,102: 53
1887.....	— —	11,200: 04	868: 75	10,898: 01	— —	22,966: 80
1888.....	580: 84	20,785: 55	955: 50	10,424: 76	— —	32,746: 65
1889.....	11,100: —	— —	373: 33	8,820: —	— —	20,293: 33
1890.....	4,000: —	— —	422: 69	8,820: —	— —	13,242: 69
1891.....	— —	— —	434: 49	7,262: 50	8,300: —	15,996: 99
1892.....	¹ 6,875: —	— —	258: —	5,800: —	35,545: 29	48,478: 29
1893.....	10,000: —	— —	250: —	4,218: 17	50,000: —	64,468: 17
1894.....	2,000: —	— —	250: —	2,235: —	30,000: —	34,485: —
1895.....	1,000: —	— —	6,728: —	— —	— —	7,728: —
1896.....	6: 40	— —	² 36,513: 29	— —	— —	36,519: 69
1897.....	— —	— —	75: —	— —	— —	75: —
1898.....	58,371: 84	220,931: 13	— —	— —	— —	279,302: 97
1899.....	1,000: —	420,009: 99	— —	— —	— —	421,009: 99
1900.....	268,292: 31	484,977: 30	— —	— —	— —	753,269: 61
1901.....	181: 76	522,455: 36	— —	— —	— —	522,637: 12
1902.....	— —	199,792: 35	— —	— —	— —	199,792: 35
S:a kr.	389,226: 05	2,106,295: 20	49,776: 45	71,510: 95	139,054: 96	2,755,863: 61

¹ Häraf gåfvor i materialier kr. 5,860.² Härei äro inräknade kr. 35,483: 29, motsvarande kostnaden för af allmänna konst- och industriutställningen under år 1896 nedlagdt arbete å byggnaden.

Utgifter för museets byggnad.

	Tomtens förvärf.	För- beredande o. allm. ut- gifter.	Byggnads- kostnader.	Arkitekt- kostnader.	Tomt- afgifter, skatter och dyl.	Hvarjeh. utgifter.	Summa.
1883...	— —	— —	— —	5,000: —	— —	1,668: 71	6,668: 71
1884...	10,209: 67	— —	— —	— —	419: 80	634: 86	11,264: 33
1885...	3,000: —	— —	— —	— —	487: 26	369: —	3,856: 26
1886...	— —	3,480: —	— —	— —	463: 34	694: 47	4,637: 81
1887...	— —	— —	— —	— —	465: 47	931: 67	1,397: 14
1888...	— —	3,000: —	137: —	— —	763: 97	199: 20	4,100: 17
1889...	— —	2,300: —	27,680: 39	— —	614: 39	734: 83	31,329: 61
1890...	— —	2,063: 13	— —	4,014: —	779: 45	— —	6,856: 58
1891...	— —	4,037: 71	7,157: 24	8,174: 02	746: 78	10: —	20,125: 75
1892...	— —	2,115: 36	83,210: 27	7,856: 92	815: 05	106: 50	94,104: 10
1893...	— —	2,043: 35	140,481: 25	7,691: 77	791: 16	51: 47	151,059: —
1894...	— —	125: —	104,658: 28	4,778: 98	1,309: 95	422: 81	111,295: 02
1895...	— —	75: —	110,391: 29	3,092: 97	1,055: 29	728: 32	115,342: 87
1896...	— —	— —	66,377: 93	479: 23	1,052: 60	367: 33	168,277: 09
1897...	— —	— —	20,018: 35	611: 07	1,151: 03	198: —	21,978: 45
1898...	— —	— —	76,092: 93	4,974: 44	1,356: 40	308: 23	82,732: —
1899...	— —	— —	285,488: 74	8,183: 73	1,999: 30	940: 32	296,612: 09
1900...	— —	— —	386,455: 42	14,896: 39	2,357: 65	3,968: 70	407,678: 16
1901...	— —	— —	357,415: 37	16,889: 75	2,294: 46	4,622: 09	381,221: 67
1902...	— —	— —	243,687: 49	14,061: 77	2,504: 63	2,679: 18	262,933: 07
S:a kr	13,209: 67	19,239: 55	1,909,251: 95	100,705: 04	21,427: 98	19,635: 69	2,083,469: 88

Utom ofvan nämnda utgifter har af byggnadsfonden utbetalats för museiföremåleens installation i museibyggnaden:

under 1898	381: 75
» 1899	2,398: 05
» 1900	1,129: 25
» 1901	2,590: 53
» 1902	4,505: 04

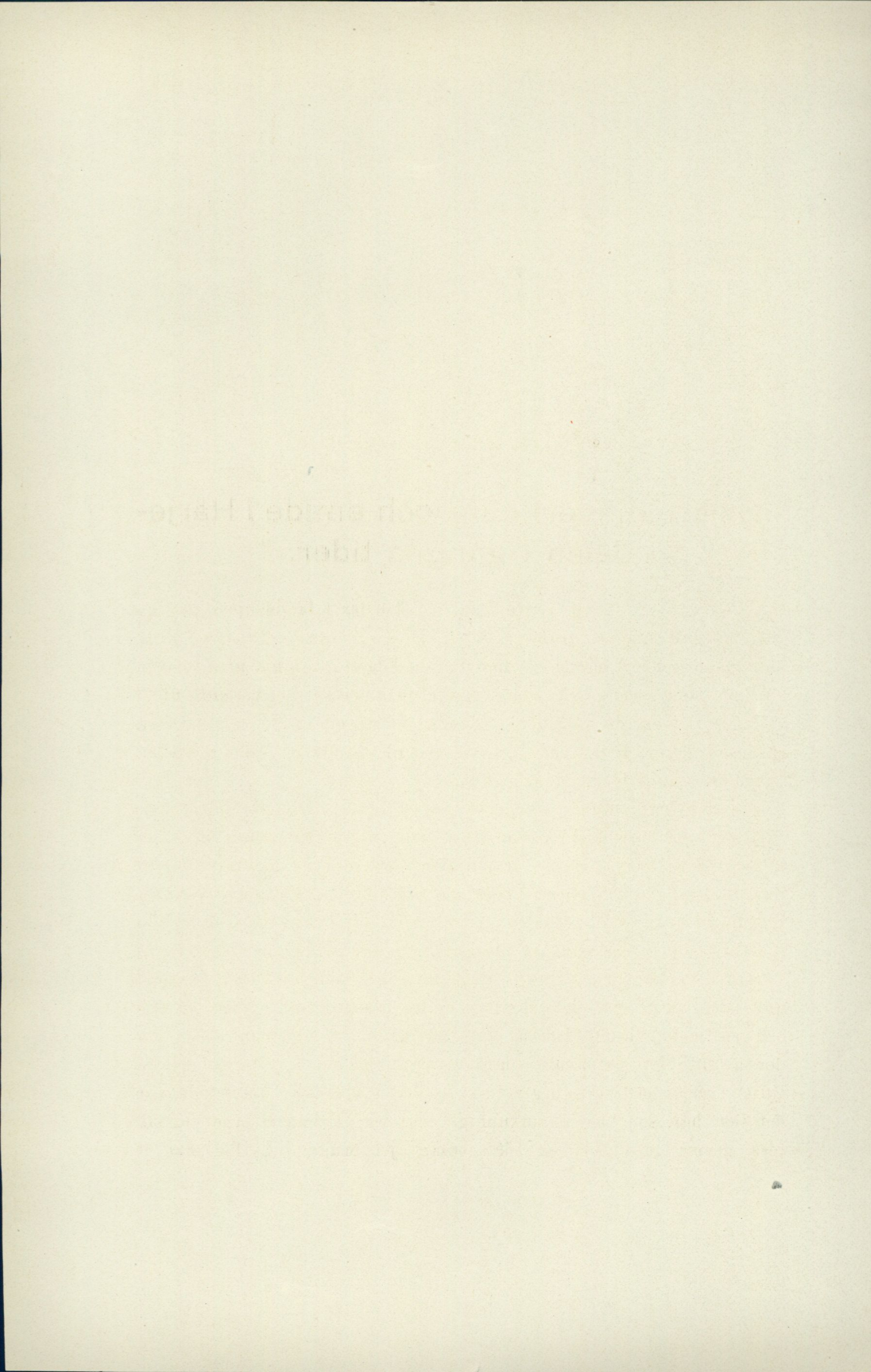
Summa kr. 11,004: 62

¹ Af upplånta medel utgingo häraf kr. 2,357: 30.

Summan af så väl museets som Skansens, Bredablicks och museibyggnadens inkomster under åren 1872—1902 uppgår till 6,719,635 kronor 28 öre samt utgifterna under samma tid till 6,159,100 kronor.¹

¹ Ofvan nämnda inkomst- och utgiftsummor understiga sammanlagda beloppet af hvad i de särskilda tabellerna öfver dels museets, dels Skansens och Bredablicks samt dels museibyggnadens inkomster och utgifter upptagits. Detta förhållande är beroende därpå, att det öfverskott eller den brist i inkomster, som för de särskilda åren uppkommit enligt räkenskaperna för Skansen och Bredablick, öfverförts å museets konto och sålunda ingår så väl i museets som i Skansens och Bredablicks tabeller.

2.

Några anteckningar
om
myrjärnstillverkning och smide i Härjedalen i gångna tider.

På många ställen i Härjedalen, särdeles i landskapets östliga och mellersta delar, träffar man invid eller i grannskapet af äldre boningsplatser nu merendels mosshöljda högar af slag, af allmogen kallade *blästerhöga*. Stundom finner man dessa högar midt ute i villande skogen, då vanligen i brädden af någon större myr. Dessa slaggsamlingar äro otvetydiga vitnesbörd om att på sådana ställen järntillverkning fordomdags egt rum.

Någon gång finner man ock själfva ugnen, i hvilken järnet utsmältes eller »brändes», såsom det i orten sägs. En sådan ugn kallades *bläster*, af blåsa (i Härjedalens ortsmål *bläse*, perf. *blissi*, hvaraf uttrycket *blissijärn*), enär malmens utsmältning skedde under blåsning med bälgar, såsom längre fram skall beskrifvas. Dylika blästrar eller blästergropar äro ännu att se exempelvis i trakten af Linsälls kyrkby, där för ett tiotal år sedan en tämligen väl bevarad ugn iaktogs af den, som skrifver detta, invid myren sydost om byn och en annan invid Linåns os eller utlopp i Ljusnan söder om denna älf. På sistnämnda plats voro slagghögarna ymniga, och en liffig myrjärnstillverkning synes ha där bedrifvits. Må hända var det just här, som den namnkunnige arkiatern Urban Hjärne vid sin resa genom provinsen år 1685 besåg »jernbruk», i hvilka man af

myrmalm smälte osmundsjärn. Ty dessa »jernbruk» besågos under färden mellan *Glissberg* och *Vik* (nuvarande Glissjöberg och Hedeviken), de på den tiden å ömse sidor närmast varande gästgifvargårdarna.¹

Såsom minnesmärken efter denna handtering äro äfvenledes att räkna de gamla kolbottnar, hvilka en och annan gång ses vid malmförande träsk och vattendrag och nu vitna om sin ålder därigenom, att grofva träd befinnas hafva vuxit upp och ruttnat ner på bottarna. Af alt att döma är Kolsätts redan under medeltiden omtalade by i Älfros socken ursprungligen en dylik smält- och smidesplats, som synbarligen fått sitt namn (Kol-säter, »Kolvallen») af att där i förening med fäbodväsende kolning i myckenhet egt rum, hvilket också traditionen förmäler. En i senare tid namngifven plats i öfre delen af provinsen bär också af liknande anledning namnet *Kolvallen*, en annan *Kolo-viken* (af *kolo*, *kola*).²

Äfven ortnamn i de olika socknarna erinra om myrjärnstillverkningen, såsom *Blästerheden* i Sveg vid byn Glissjöberg, *Blästermyran* vid Glöte i Linsäll, *Blästerhögen* vid Linsällsjön, *Blästermyran* strax väster om Hede kyrkby m. fl.

Hur primitiva de förefalla oss dessa verkstäder, i hvilka under bar himmel den utur myrar och skogsvatten sammanhemtade malmen utsmältes till smidbar metall, de äro ändock minnen af en fordom ingalunda obetydande industri. Osökt får man emellertid vid betraktandet af dem anledningar att betänka, med hvilka jättesteg odlingen äfven på detta område under de senaste århundradena gått framåt. Ännu för tre till fyra århundranden till baka egde här i obygden en järntillverkning rum, som i all sin enkelhet stod på höjden af hvad man då kunde i den vägen, i det man ej kände någon bättre metod att framställa järn än att med ved eller kol bränna det i den meterhöga blästerugnen. Den, som nu under sin vandring i skogen stöter på en dylik blästergrop, i hvilken för hvarje »bränning»

¹ Skildringen af denna resa, *Resa genom Upland, Norrland och Norrige*, är första gången tryckt i GJÖRWELLS *Nya Sv. Biblioteket*, 1752.

² Se ERIK MODIN: *Härjedalens ortnamn och bygdesägner*. Stockholm 1902, s. 74, not. (*Svenska landsmålen* 19: 2).

blott ett eller annat tiotal kg järn erhöles, och tillika sett de flere tiotal meter höga masugnsskorsténarna vid järnbruken, där vid hvarje »utslag» tusentals kg tackjärn vinnas, han förstår de jättesteg, som tagits. Dem här nu Härjedalen icke fått vara med om att taga, om ock en ansats därtill gjordes. I stället har järntillverkningens industri härstädes, så väl i den ursprungliga mindre skalan af allmogenäring som i större af bruksrörelse alldeles tynat bort — tills vidare åtminstone. Den förra dog ut som föråldrad, den senare af brist på kommunikationer. Med dessa anteckningar må dock några minnen bevaras från denna industris barnålder äfvensom från därmed sammanhängande smidesverksamhet i orten.

* * *

Sedan hvilken tid myrjärnstillverkningen bedrifvits i Härjedalen kan visserligen nu ej med visshet bestämmas. Men då det är känt, att smältning af myrjärn måste i vårt land hafva förekommit redan under den äldre järnåldern,¹ kan man med stor sannolikhet antaga, att det ej dröjde länge efter ortens bebyggande (hvilket som bekant enligt gamla norska sagor skall hafva skett under den yngre järnåldern), förr än man kom på den tanken att tillgodogöra sig den mångenstädes i myrarna, skogssjöarna och spakflytande åar förefintliga malmen. Redan de första nybyggarna torde från sina förra hemvist hafva fört med sig färdigheten att uppsöka och bearbeta denna, och då någon större omkostnad, hvad redskap beträffar, ej kräfdes därför, kunde man så mycket lättare slå sig därpå. Till en början var det väl endast till husbehof, som man brände sitt järn. Men på en ort som denna, hvarest jordbruket ej kunde komma till någon större utveckling, var det ock naturligt, att man sökte bereda sig andra näringskällor vid sidan af boskapskötseln, jakten och fisket. Sålunda blef också järntillverkningen en sådan, i det man till angränsande orter började afyttra öfverskottet af det man vunnit för eget behof.

¹ Se härom bl. a. O. ALMGREN: *Sveriges fasta fornlämnningar från hednatiden*. Stockholm 1904. S. 15.

Om följaktligen järnberedningen redan under medeltiden förekom här, ha vi dock ej sett sådan uttryckligen omnämnd i några äldre urkunder rörande Härjedalen än från midten af 1500-talet. Men redan vid denna tid visar sig denna näringsgren så pass betydande, att en del af krono- och prästetionden utgjordes i järn.

I fogderäkenskaperna af år 1568 och 1569 uppgifves skatteafgålden i järn för hela Härjedalen till:

Prostgåffue Iern 1 skeppund 9 L^u 9 marker

tiende Iern 1 » 2 » 12 » .

»Prostgåffue Iern» utgick enligt förenämnda räkenskaper med 4 marker för hvar bonde.

I mantalslängderna för samma tid förekommer ej så sällan yrkesbenämningen *smedh* eller *smidh*. Så t. ex. de 1564 i Öfverbergs by i Sveg samtidigt skrifna åboarna *Jöns* och *Per smedh*. Man kan däraf sluta sig till, att ej så få vid sidan af hemmansbruket egnade sig åt denna handtering, hvarom också många gamla gårdsnamn — *Smess*, *Opp i smejja* o. dyl. — i skilda delar af landskapet från denna och senare tid vitna. I ett »Register på rappadt godz» (krigsbyte) från svenskarnas infall i Härjedalen under det nordiska sjuårskriget äro upptagna äfven åtskilliga bläster- och smidesredskap, såsom *bläster-tång* och *bläster-kåffua* (?), *Iernn feller*, *smidietänger* m. m.

Under 16- och 1700-talen fingo järntillverkningen och det i samband därmed öfvade smidet än större betydelse. Näst boskapskötseln räknades de nu såsom ortens förnämsta näringsfång. Ett stort antal bönder var tillika smeder. Vid ansökning inför Svegs häradsting år 1700 om brandstod för ej mindre än 5 stycken genom vådeld i olika byar afbrända smedjor betygades, att »sådana Smidior äro de hus, derest bonden mästa sitt arbete drifwer och sin näring har utaf». Och man började också att för smidet taga vattenkraften i anspråk, såsom man finner däraf, att följande år, 1701, omtalas en fem bönder i Lillhårdals kyrkby tillhörig *Ströömsmidia*, hvilken genom vådeld förstörts, och som värderades till 50 daler smt.

Till följd af den omfattning myrjärnshandteringen sålunda fått, ansågs den numer så utmärkande för orten, att när under senare

hälften af 1600-talet de särskilda landskapens vapen blefvo bestämda, Härjedalen i sitt vapen och sigill erhöil insignier, hvilka just erinra om denna handtering, i det de samma visa ett smedjestäd, tång (sax) och två hammare.¹ Äfven de vid samma tidpunkt tillkomna sockensigillen fingo sinnebilder af myrjärnssmidet. Så visar *Svegs* en hästsko och en plogbill, *Lillhärjalds* en slipstensvef, en järntacka och en hammare (?), *Öfverhogdals* en slägga. (Se nedanstående bilder.)

51. »Herjeådalarnas Landz Signet»

(Sigillum Herjeådalense).

Efter ett lackaftryck från 1758.

52. Svegs sockensigill.

Efter ett lackaftryck af det gamla, nu förkomna sigillet, antagl. från 1600-talet.

Järn och smiden nämnas ofta som bytes- och handelsvaror i handlingar från denna tid. Af köpehandlingar finner man äfvenledes, att betalningar man och man emellan ej sällan erlagts i smide; så och så mycket erhöil säljaren i reda penningar, så och så mycket i *liar* t. ex. Dylika uppräknas också vid arfskiften såsom utlösen arfvingarna emellan. I synnerhet tyckes detta varit förhållandet i Lillhärjald, hvartill anledningen torde varit ej så mycket, att smide

¹ »Landsens Signet» eller landskapssigillet, som nämnes i ett tiondekontrakt af år 1695, förekommer brukadt åtminstone så tidigt som under de sista årtiondena af 1600-talet, men tillkom sannolikt ej så långt efter landskapets återförening med Sverige genom freden i Brömsebro (år 1645). Att landskapet därförinnan ej egde något sigill framgår bl. a. af invånarnas förklaring i sin vid Svegs kyrka den 15 okt. 1568 till hertig Johan (kon. Johan III) afgifna trohetsförsäkran, i hvilken det sägs: »efter tenne lansenden sellfuer innted sinnerlig insegel hafue» (orig. i Kungl. Riksark.). Det här ofvan återgifna sigillet finnes, ehuru i en från originalet afvikande form, afbildadt äfven på titelbladet af Hülphers beskrifning öfver Härjedalen.

Af landskapsvapnet finnes en bild i »Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar». Äfven detta har i en senare, numera dock vanlig framställning erhöilt ett annat utseende än det ursprungliga.

där idkades i större omfattning än i andra socknar, som fast mer, att denna sockens åboar, härdölarna, voro mellanhänder för en del af de smidesvaror, som försålles från Dalarna, hvarest äfvenledes myrjärnstillverkningen af gammalt florerade. Mest var det liar (*jår*), som de där köpte och tillbytte sig för att sedan afyttra på andra orter, äfven till Norge. En gammal för ett årtionde sedan affiden härdöl, hvilken i yngre år gjort dylika handelsfärder mellan Kopparberget (Falun) och Norge, svarade mig på förfrågan hvad en i Trondhjem inköpt selkrok kostat honom: »Jä' ga' tri jår för'n.»

Handeln var dock som bekant denna tid ej fri. Den hade alt sedan medeltidens slut varit städernas privilegium, och äfven varu-

53. Lillhärdals sockensigill.

I bruk 1708 och troligen tidigare.
Ännu i behåll. Efter ett lackaftryck.

54. Öfverhogdals sockensigill.

Förkommet genom brand 1899.
Efter ett lackaftryck.

byten landtmännen emellan fingo enligt gällande författningar ske »allenast till deras föda och uppehälle», men ingalunda till »öfverflöd». S. k. *landsköp* eller gårdfarihandel med matvaror, skinn och husslöjdalster, såsom smiden o. d., voro i följd däraf vid sträng plikt förbjudna. Då det oaktadt en betydande mängd järn och smide utbyttes från Härjedalen mot spannmål och andra lefnadsförnödenheter, skedde denna köpslagan dels i smyg, dels lyckades man ock därtill utverka sig öfverhetens tillstånd under vissa vilkor. Härjedalsallmogen synes i detta som i åtskilliga andra afseenden, t. ex. beträffande roteringen, varit särskildt gynnad, hvilket väl åter hade sin grund dels i ortens karga natur, dels däri, att man genom en mild behandling ville stärka det återvunna landskapets trohet mot den svenska kronan. Så finna vi, hurusom dess bebyggare vid upprepade tillfällen tillerkändes vidgad frihet till handel

med omgifvande bygder. Vid landsting i Svegs prästgård den 21 februari 1662 inför guvernören Johan Oxenstierna begärde »dala-männen» — såsom härjedalingarna i den tidens handlingar oftast nämnas — »lof och tillstånd att få resa med deras ringa afvel och smide till Helsingaland och andra orter i Nordlanden, dersamma städis att tillbyta sig spannemål, Lin, lärft och andra nödiga vahror, som till deras hushåll fordras och här i landet icke falla». Och tillstaddes dem detta under vilkor, att »den ena Bonden med den andra förbyter sådana vahror, som tarfvorna å begge sidor fordra, och ej mera af hvardera sorten än han till eget husbehof kan nyttia; och när denna allmoge i sina utresor icke annorledes förhålla sig, skola städernas utridare eller andra icke fördrista sig dem i någon motto utplatsa, hindra eller besvära». 1683 fingo de lof att sälja sitt smide äfven i Ångermanland liksom förut i Helsingland och Medelpad, eftersom den nyinrättade tullen i Norge gjort, att de ej med någon fördel kunde sälja där; och 1690 gjorde de hos landshöfdingen ansökan om att i Hernösand få en marknad vid midsommartiden för att där kunna utbyta sitt smide mot fisk.

Om smidets betydenhet i orten talar också HÜLPHERS i sin beskrifning (tr. 1777), hvori han särskildt med afseende på Svegs socken säger, att »Myrjerns-Smide fordom varit ortens största handling . . . åtskilliga Smiden af Plogbilar, Yxor, Hästskor m. m., isynnerhet Saltkittlar, hafva då blifvit tillverkade samt årligen till Norrige och andra orter försålde». »Men — tillägges det — »ehuru på sådan malm ännu icke är någon brist, har dock samma närings-sätt så aftagit, att det nu endast af några visse idkas till ortens behof». Äfven TUNELD i sin geografi (1794) talar därom. »Myrjärns-smidet», säger han, »har i förra tider varit landets förnämsta handling; det idkas ännu till husbehof och någon afsalu i alla socknar, och är på myrjärnsmalmen ännu ett rikt förråd. Mycken handel drifves med de norske medels saltpannor, ståls och smides föryttrande.» Det samma framgår också af en år 1821 till Landt-hushållningssällskapet i Jämtlands län ingifven »Kort enfaldig Berättelse om Öfverhogdals Socken». »Forntidens jordbrukare», heter det i nämnda berättelse, »allt intill 1750-talet, satte icke något värde

på åkerskötseln utan arbetade mera på jertillverkning af myrmalm. Af detta jern såldes väl någon del oarbetadt, men större delen deraf upparbetades med handhammarsmide till sänksten och stora kittlar, som utfördes till Norrige. Norrmännen voro ganska angelägna om sänksten till sin fiskredskap och kittlarna att koka salt uti, hvarföre de ock kallades saltkittlar.»

Angående arten af de smidesartiklar, som här brukade tillverkas och till andra orter utföras, finnes uti *Palmköldska samlingen* i Uppsala universitetsbibliotek följande upplysande, af häradsfogden Oluf Pärsson Ströhm i Sveg år 1670 uppgjorda förteckning: »Specification uppå sådant godz, som invånarne uti Heriådahlarne plägar öra till Norrigie, nembl.:

	{	<i>Saltpannor</i>
	{	<i>Lijar</i>
	{	<i>Sågblader</i>
	{	<i>Hästskoor o. Söm dertill</i>
»Förarbetat järnsmide som består uti	{	<i>Yxor</i>
	{	<i>Jerndörrar</i>
	{	<i>Sljppstenswäffwar</i>
	{	<i>Plogbijlar</i>
	{	<i>Ahlbijhlar.»</i>

För afyttrandet af smidet måste långa och mödosamma utresor göras åt skilda håll, flere tiotal mil. Vanligen företogos dessa resor om vintern, när körvägar voro att tillgå. Sommartiden måste alt klöfjas på hästryggen, hvarföre man då mera sällan låg i köpfärd. Men att man icke skydde sådana äfven under denna årstid synes af den ofvan nämnda ansökningen om marknad i det aflägsna Hernösand.

Af det anförda framgår, att myrjärnshandteringen i Härjedalen, särskildt järnbränningen, hade sin blomstring före midten af 1700-talet. Efter den tiden kan den betraktas som en småningom utdöende näring.

Sin största omfattning har den haft i de nedre eller östligare socknarna, den gamla hufvudbygden Sveg med dess annex Öfverhogdal, Älfros och Linsäll (byalag i Sveg intill 1778) samt Lill-

härda. Där äro minnesmärkena efter den samma talrikast så väl hvad beträffar slaggvarp och gamla blåstrar, som de om denna handtering erinrande lokal- och ortnamnen. I de öfre socknarna, Hede med Vemdalen, Tännäs och Storsjö, är det blott sparsamma spår vi finna därutaf, men i stället så mycket färskare. Hülphers omnämner, att i Hede på hans tid ännu »litet Myrjärns-Smide idkas af en och annan Socknebo». Det har i denna socken bibehållit sig till och med längre än, så vidt vi känna, på något annat ställe i vårt land, i det den siste myrjärnsbrännaren, smeden *Jon Nilsson* i Hede kyrkby, lefde ända in på 1880-talet. Han tog malmen från Sandbäcken och hade smältugn med blåster, drifven af vattenkraft, vid Tvärån $\frac{1}{2}$ mil söder om byn.

Någon husbehofsbränning af järn skall också hafva försökts i Tännäs. Där gjordes emellertid äfven vid tiden för den i denna socken uppspirande bärgrörelsen i midten af 1700-talet ett försök att i större skala utnyttja myrmalmen. Vid »Hennedals myrjärnsblåster» bedrefs då en tid järntillverkning af »Ljusne och Ljungdals kopparverks participanter», så som kan ses af ett i Härjedalens fornminnesförenings samlingar befintligt vedleveranskontrakt af den 11 aug. 1752. Enligt detta förpliktigade sig Storsjö byamän vid tjugu dalers vite att på första vinterföre framskaffa 30 lass ved till mans, eller 180 lass för de 6 åboarna till sammans, till ett pris af 12 öre kpmt pr lass, i och för bränningen af malmen.

När myrjärnsbränningen helt och hållet upphörde i de nedre socknarna, är ej närmare bekant. Men att den åtminstone i svegbygden ej fortgick längre än framemot 1700-talets slut, kan man förstå af Hülphers ofvan anförda uppgift äfvensom däraf, att man från tredje mansled till baka vet endast att berätta om tillverknings-sättet.

Jöns Persson på gården Backen i Ytterberg (f. 1790, † på 1880-talet) säges i Sveg hafva varit den siste, som var med om myrjärnsbränning; detta i hans pojkår. Han omtalade, att när bränningen och smidningen gingo riktigt väl, fick man påräkna omkring 5 marker järn på dagsverket.

Hvilka orsakerna kunnat vara till att man öfvergaf detta nä-ringsfång, är tydligt nog. Så väl i angränsande trakter af Dalarna och Helsingland som inom Härjedalen själf uppstodo vid denna tid järnbruk, vid hvilka man med tillämpning af nyare arbetsmetoder kunde tillgodogöra sig äfven den hårdsmältare, men lättare tillgängliga och rikliga bärgmalmen. Sådana bruk voro i Dalarna Furudal (anlagdt 1709), i Helsingland Voxna och i Härjedalen Ljusnedal, hvarest efter 1758 en lönande järnbruksrörelse aflöste det äldre kopparverket. I någon täflan med dessa kunde den som husbehofs-näring idkade myrjärnshandteringen icke ingå, och så dog den ut.

* * *

Hemsmidet fortfor dock längre. Och ännu i våra dagar hafva i de nedre härjedalsbygderna funnits ej så få goda yrkessmeder, hvilka förarbetat järn i synnerhet från de ofvan nämnda bruken, från hvilka det vintertiden kunde hemföras öfver skogarna. Vid köp af järn från bruken i Dalarna och Helsingland voro en tid losfinnarna ofta mellanhänder. Det järn, som härjedalssmederna genom dem erhöilo, kallades gemenligen *tjyvjärn*, emedan brukssmederna vid tillverkningen smugglade undan sådant och till underpris eller vanligen i utbyte mot brännvin afyttrade det till finnarna, som i sin tur försälde det vidare.

Smidesskickligheten var af gammalt hos enskilda yrkesutöfvare högt uppdrifven och alstren af denna hemslöjd, såsom redan visats, mångahanda. Bland annat tillverkades äfven goda bössor på flere ställen i landskapet, såsom i Kolsätt och Härrö. En i jaktsägner berömd bössa från sistnämnda by, *Gammel-Päscha* kallad, bevarar sannolikt namnet af sin tillverkare, en smed ifrån Påls-gården. En för sina fina arbeten namnkunnig smed under järnhandterings blomstringstid vid midten af 1600-talet var Olof i Ytterberg eller *O'schmé*, som han i sägnen benämnes. Efter honom finnas ännu i behåll synnerligt välarbetade lås äfvensom ett alnmått. Låset å den s. k. *Storbun* i Härrö; ett minne från Karl XI:s tid, liksom också åtskilliga s. k. *barfréspirer* — utsirade smidda flöjlar, som for-

dom prydde den i Härjedalsgårdarna förekommande förstugukvisten eller *barfrén* — äro också prof på den gamla smideskonsten i dessa bygder.

Från hedenhös har smedernas yrke ej allenast varit högt värderadt, utan ock gärna med sig förknippat något hemlighetsfullt, i det att dess utöfvare ej sällan förmenats »kunna något mer än folk i allmänhet». Så äfven här. Flere af dessa bygders smeder hafva sina namn omspunna med sägner, af hvilka några må anföras som prof på folkdiktningens sätt att omkläda verkligheten i en för henne karakteristisk dräkt.

En af lillhärjaldsbygdens skickligaste smeder i senare tid var bonden Anders Andersson i Sunnanå, vanligen kallad *Storsmedd'n* eller också *Gamsmedd'n* till skilnad från yngre smeder, som varit lärlingar hos honom. Ehuru han lefvat in i den senaste mansåldern, hafva flere sägner om hans person blifvit gängse, särskildt därföre att han ansågs vara i besittning af hemliga konster — vara en *trolljær*. Till bevis på hans yrkesskicklighet berättas, att kungen genom någon person bestält sig en sax ifrån honom för att få se, om det verkligen var sant, att han gjorde så goda saxar som ryktet vetat förmåla. Beställningen utföll till kungens belåtenhet, och mästarren erhöll tillåtelse att på sina saxar slå stämpeln »*numra ett*». Hans saxar kommo därigenom än mer i ropet; och få gårdar var det, där man icke skaffat sig en »*Gamsmedd'ns numra ett*».¹

Kungen lät också hos honom beställa ett sigill, hvilket »*Storsmeden*» äfven gjorde och sände till majestätet. Sigillet befans emellertid vid mottagandet vara alldeles slätt, hvarför kungen sände det till baka med tillsägelse, att han också ville ha det *graveradt*. Smeden skickade det på nytt till kungen, som det befans, med hälsning, att om han bara ville försöka det, skulle han nog bli nöjd. Kungen gjorde så, och då visade det sig, att sigillet lämnade det vackraste aftryck af hans namn, som han kunnat önska sig.

¹ Verkliga förhållandet härmed lär vara, att en numera afiden kejsarlig hofskräddare i Petersburg, Nordström, bördig från Östersund, äfvensom en landshöfding gjort beställningar af saxar m. m. hos den berömde smeden. Denne, som tillika var bonde, egde hemmanet nr 1 i sin by och stämplade af denna anledning sina arbeten med: *A. A. Son N:o 1*.

Äfven på andra sätt visste »Storsmeden» att begagna sig af hemlig konst i sitt yrke. En gång kom han till ett järnbruk i Dalarna, hvarest smederna som bäst voro sysselsatta med att smida spik. För hvarje *hetta* (rödglödning af ämnesjärnet) skulle en skicklig smed hinna tillverka minst 6—7 spikar. »Storsmeden» bad, att äfven han skulle få försöka med ett järnstycke. Han lade det dock ej i ässjan, utan omedelbart på städet, och ju mer han smidde, ju rödare blef järnet, och inom kort hade han på detta sätt smidt upp hela stycket till spik.

Dessa och dylika historier oafsedt var Anders Andersson, som sagdt, en framstående smed och malmgjutare. Det sätt, hvarpå han lärde sig gelbgjutningen, lägger i dagen både hans lärgirighet och finurlighet. Konsten att gjuta malm hade han förr ej känt till, och särskildt, huru *klockor* (bjällror) skulle formas, hade han länge funderat på. För att få reda på detta for han så den långa vägen ner till Hudiksvall. Där gick han till en gelbgjutare och begärde att få se på bjällror. I lagret fans dock ingen, som passade kunden — somliga voro för stora, andra för små. Han begärde då att få en förfärdigad i den storlek och form han önskade sig, men utbad sig samtidigt tillåtelsen att få se på, när den göts. Därmed »stal han konsten», for hem till Lillhärdal och göt klockor i mängd.

Andra så väl för sin skicklighet i sitt yrke som för sin förmenta hemliga konst beryktade smeder voro *Kettils-Pär*, äfven han boende i Lillhärdal, samt den från samma socken bördige *Sännsmeden* i Ytterhogdal. Den förre skulle ha förutsagt, att då det ringdes efter honom, skulle den ena af kyrkklockorna spricka, hvilket den också säges hafva gjort. Den senare var bl. a. vidt omkring anlitad att »göra igen» förkommet gods.

*
*
*

Om också järnets framställning ur myrmalmen i det hela var enkel, kräfde den likväl icke ringa möda och påpasslighet af dem, som sysslade därmed. Vi skola nu se, hur därvid förfors.

Malmen eller järnockran uppsöktes i myrarna och kärren på därför lämpliga tider. Dessa ansågos vara efter midsommaren, i

den s. k. *håvålla*, tiden mellan nämnda högtid och slåttanden, då vattnet fallit ut från kärren, och marken i myrarna var någorlunda upptorkad, eller om hösten, innan den ännu frusit altför hårdt.

Till utrönande af, huruvida malmaflagringar funnos i bottnen — dessa ligga nämligen sällan eller aldrig i ytan, oftast på 1—2 alnars djup — begagnade man sig af ett 2—3 alnar långt smalt järnspett, hvilket nedfördes i jorden. Af det mer eller mindre rasslande ljud, som därvid förnams, slöt man sig till malmens förekomst och mäktighet. Stundom använde man vid dessa malmundersökningar endast en hvittäljd trästake, som nedstöttes i marken; man såg då af det sätt, hvarpå han färgades, huruvida malm förefans eller ej.

Där nu sådan i lönande myckenhet påträffats, upplades den malmhaltiga myrjorden i högar att torka, hvarefter malmen urskades och hopsamlades. Denna skulle nu *rostas*. Var det god tillgång på tjänlig ved vid själfva malmtaget, skedde rostningen på stället, liksom ock själfva blästern i så fall ofta uppmurades i en backslutning därinvid; häri är orsaken att söka till att man träffar på järnbränningsplatser så långt ifrån bygden. Men i annat fall hemforslades malm och ved vid först inträffande lämpliga snöföre till den närmare gården uppförda blästerugnen för att man skulle hafva kortare väg till arbetsplatsen.

Rostningen, hvarigenom åtskilliga förorenande ämnen afsöndrades från malmen, hvilken därigenom också blef porösare och lättare genomtränglig för elden vid bränningen, tillgick så. På marken lades ett underlag, ett par famnar i fyrkant, af klufven furuved. Sedan denna antändts och kommit sig väl i brand, uppskoflades därofvån på ett lager malm till ett kvarters tjocklek och fick genomglödgas. För hettans bevarande brukade somliga brännare öfvertäcka bålet; endast några draghåll lämnades öppna för luftens tillträde.

Ugnarna, i hvilka utsmältningen af malmen skedde, voro olika stora efter råd och lägenhet, och ej alla lika väl murade. De ugnar eller blästrar, som ännu då och då påträffas i skogarna, äro helt konstlösa och små.

Vanligen anlades de i slutningen af en backe. På en flat häll, *bottenhällan*, uppmurades af passande gråstenar en något aflång ugn,

omkring 3 fot lång, hälften så bred eller något mer samt omkring 1 aln hög. Stenarna hopfogades med lera. På ena långsidan, något ofvan botten, lämnades ett hål, hvori bälgen anbragtes vid blåsingens, den s. k. *forman*; på ena kortsidan var öppningen för slaggens utsläppande, slagghålet. Ofvanpå denna, upptill något vidare ugn murades sedan en trattformig, några fot hög, tämligen vid pipa, som omgafs af jord och trä.

När bränningen skulle försiggå, restes ugnen och pipan full med *spikad* (späntad) torr furuved, hvilken antändes. Så snart veden i det närmaste nedbrunnit till glöd, haldes något rostad malm där ofvanpå, och bälgen sattes i gång. Vanligen trampades denna, men någon gång sköttes den, som vi sett, äfven med vattenkraft. Alt eftersom malmen smälte och sjönk till botten, påfördes mera sådan; den uppkommande slaggen utsläpptes genom slagghålet, och härmed fortsattes, intill dess smältningen om några timmar var avslutad.

Nere på blästerns botten låg nu det utsmälta järnet som en glödhet klimp. Med ett böjdt järn togs denna ut ur ugnen, greps med tänger och kastades på en stenhäll, där den utplattades något och renades från slag och kolrester, hvarpå den med en yxa fördelades i aflånga stycken för att lättare kunna handteras vid smidningen. Ett sådant obearbetadt stycke, funnet i jorden vid en bläster-grop i Linsälls kyrkby, är af författaren öfverlämnadt till Nordiska museet.

Dessa *färskor* eller råjärnstycken omsmältes understundom ännu en gång för att lämna ett smidbarare, mindre skört järn. Men vanligen fördes de nu till gårdsmedjan, där de i härden och på städet undergingo vidare behandling. Antingen utsmiddes de till särskilda för afsalu ämnade, vanligen 2—3 tum breda och 12—15 tum långa stycken s. k. *tackler*, eller förarbetades de till de olikartade smidesalster, hvarom ofvan är taladt.

På dessa järnstycken liksom på smidesarbetena inslogo tillverkarna ej sällan sina bomärken för att få sin vara känd och efterfrågad. I Härrö by såg förf. ännu 1890 en tyvärr nu förkommen »*tackle*», å hvilken smeden anbringat sitt bomärke †.

Det ur blåstrarna vunna järnet, som gemenligen kallades *blissijörn*, och hvaraf en hel del smiden ännu finnas kvar i bygderna, gaf god egg, men var på grund af sin starka fosforhalt tämligen skört.

Till följd af den möda, som måste nedläggas på dess tillverkning och dess däraf betingade dyrhet, var det naturligt, att man i forna tider starkt hushållade med järnet. Såsom exempel på slik sparsamhet omtalas, att *Gumm-Svån* i Ytterberg (i slutet af 1700-talet) förbrukade endast 5 marker ämnesjárn och 20 stycken spikar för gårdens behof under hela sin fyrtioåriga bondetid. Vidjan och träpluggen fingo oftast ersätta järnet. Denna vana har följt med ända fram mot vår tid. Så berättas också, att vid timmerafverkningens början i härjedalssocknarna (omkring 1850) vidjor användes till bindslen vid timmerforslingen. Järnkedjor voro altför dyra, tyckte man. Snart nog anpassade man sig dock äfven här till nyare tiders bruk och arbetsmetoder.

ERIK MODIN.

Nogle lesjekrus i Nordiska museet.

Folkekunst har som al kultur og al kunst sine sterkere og sine svagere perioder. Der kan gå lange tider uden sterk produktiv trang — indtil der så pludselig kommer mere bevægelse. Det er ligesom noget frigjøres, og evnerne folder sig ud. I kunstens historie har vi ikke én renaissance, men mange. I vor folkekunst har vi fra omkring 1750 en rig kunstnerisk periode, og den holder sig en c:a 100 år, ikke ensartet og monotont, men skiftende og i udvikling. Henimod udviklingens slutning ejer vor folkekunst alt det urolige, lunefulde og bizarre, der gjerne karakteriserer sene stilistiske udviklingsstadier. Det motiv, der dukker op og ligesom samler al den kunstneriske interesse, er den gamle akantusranke. Det er jo et gammelt motiv, som, efter at det en gang er formet, aldrig senere opgives. Det bliver et verdens motiv, der bølger gennem alle århundreders dekorative kunst. Den når til Norden i tidlig romansk tid¹ og holder sig middelalderen igjennem. Under renaissancen dyrkes den med smagfuld ro sammen med en række andre motiver, indtil den senere barok afvinder akantusranken en helt ny interesse. Herfra kommer den ind i vor folkekunst, og her oplever vi så en af stilhistoriens mange gjenfødelse. Som den frodigste kratskog gror ranken frem og formelig trykker væk alle de ældre dekorative motiver. Selv et så radikalt formet dekorativt program som roko-

¹ B. SALIN: *Studier i ornamentik i Antikvarisk tidskrift*. D. 11. Stockholm 1890.

koens formår ikke med alle sine stakatosnirkler at overvinde den gamle rytmiske og harmoniske ranke. Vel bliver den urolig og ilter under denne nervöse stil, men den lever dog kraftig og sterk under hele rokokoen tid og trives i vor folkekunst langt ind i det 19:de århundrede. Det er en rankens renaissance i vor folkekunst, et merkeligt dekorativt opkomme, der kan sidestilles med vore to tidligere dekorative storhedstider: den der taler ud af vore stavkirkers portaler og den der ristet sig ind opover stavnen af det nyfundne vikingeskib. Naturligvis stilen og tonen er forskjellig, som sagaerne er forskjellig fra Edda, og disse igjen fra stev og eventyr. Disse mangletrær, bogtrær, smørtiner og hövrer faar jo aldrig den festlige karakter som vikingeskibenes stavne eller stavkirkenes portaler. Den virker liden og småtskåren denne vor folkekunsts sidste dekorative periode i forhold til vor ældre hövdingestil, men rigdommen, det sprudlende liv, den enestående lidenskab, hvormed ranken dyrkes rundt om i vore norske fjelddale, gör denne periode til en af de merkeligste udslag af hjemlig dekorativ folkekunst, ja af folkekunst overhovedet.

En række krus i Nordiska museet fra Lesje giver i mange retninger et ganske godt og lokalt afgrændset billede af ranken og især af dens fremkomst og tilbliven i dette distrikt. Selve brugen af krus er vel et udslag af renaissancens kultur. I middelalderen benyttedes de gamle horn, der iövrigt hos vore bönder har været brugt ganske længe. De aflöstes af bollerne, hvoraf museerne har en hel række store og små, bemalede og udskårne i de forskjellige former bevaret. De giver et ganske imponerende billede af fortidens drikkeskikke. Det er ganske karakteristisk, at det er Telemarken og Sætersdalen, der i så meget synes at representere et ældre kulturlag, som er denne drikkeskiks egentlige hjemland, medens man på Oplandene og i Gudbrandsdalen har foretrukket krusene. En mængde af de gamle stenkrus, der er kommet ind til de forskjellige museer og til privatsamlinger skriver sig herfra. Det samme gjælder Nordiska museets rige samlinger på dette område. De ældste trækrus er rødmaledede og har renaissancens höie slanke kandeform, senere får de sit bekjendte

lavere, mere stutte udseende. En type for sig er en række pragtfuldt udskårne krus, der findes i Nationalmuseet i København, og som skriver sig fra Norge. Det historiske museum i Kristiania har også flere, der hører ind i samme kreds, omend ikke fuldt så vakre. Norsk folkemuseum har også et par. Disse krus svinger sig ind i den brogede baroks hele lunefulde stil. Her har vi fremstillet antikens gudeverden, religiøse optrin, allegorier på sanserne, bibelske heroer og hvad de nu var alle disse personer og optrin, der hørte med i datidens dekorative fællessprog. Imellem

55. Krus fra Norge.

H. 0,32 m. Nationalmuseet. København.

56. Krus fra Norge.

H. 0,32 m. Nationalmuseet. København.

kan der komme noget hjemligt ind helst fra dyreverdenen: en björn, der ligger og sover under et træ, nogle kloge fugle eller lignende. Fig. 55 og 56 viser to af disse pragtkrus med hele tidens rige og brogede dekorative udfoldelse. Hvem der har udført denne gruppe trækurs er ikke godt at sige. Er det bondekunstnere, hvad ikke er helt udelukket, har de holdt sig nær indpå tidens kunst. Sandsynligvis har de da haft forbilleder at skjære efter. Vi har også efterretning om, at præster i ensomheden på landsbygden har lagt sig efter træskjæring. Et godt krus netop i denne stil på Norsk folkemuseum er af en præst Erik Monrad. Det er tidskunst helt og holdent, fremmede planter langveis fra, der gror op her og der på landsbygden. Disse arbejder er præget af en rutineret teknik og

netop denne fortreffelige træskjærerteknik nævnes ofte hos gamle forfattere, når talen er om vore bönders kunstflid. Det er også mere end et tilfælde, at denne kunstgrens største mester i Norden, elfenbensskjæreren Magnus Berg, der opnåede europæisk berømmelse, var bondegut sandsynligvis fra Hedemarken. Han er spidsen på en udvikling, der fører ind i den senere baroke tidskunsts brogede verden. Krusene i Nordiska museet fortæller os om en anden udvikling — gangen fra tidskunst ind i folkekunst. Vi skal ind i en af kunstens små sidedale — for ikke at sige fjelddale.

Renaissancens, stilmotiver har i vor folkekunst fremkaldet en temmelig uensartet periode. Der går forskellige motiver igjen. Først en hel række mere eller mindre heldige figurfremstillinger, der lever igjen på mangletrær, kister og skabe, på krus også. Det er på teppevævningens område, hvor denne periode i vor folkekunst virkelig har frembragt noget af betydning, desuden har renaissancen bragt et vist arkitektonisk moment ind i vore bondemöbler, som lige til den sidste tid har givet disse en bestemt og fast karakter. Dette gjælder især valdersskabene. Renaissancemotivenes langsomme uddöen foregår i vor folkekunst opimod 1700, skjönt man nok har eksempel på enkelte dekorative efternölere langt ind i århundredet. Selve ranken er et sådant renaissancens efternölermotiv. Man kan f. ex. på mangletrær, der har renaissancens karakter, langsomt forfølge dens overgang på mangletrær, der har fået folkekunstens hele præg. Derimod har den gamle renaissanceranke på krus — især på lesjekrus — formet en interessant og egenartet udvikling. Vi skal først forfølge renaissanceranken.

Det ældste daterbare krus med folkekunstens renaissanceranke er i Nordiska museet (fig. 57) og er fra Vang i Valdernes med årstal 1698. Nordiska museet ejer en række af disse krus fra forskellige kanter af landet, især fra Oplandene, hvor den helt konservativt dyrkes på krus hele det 18 århundrede ud. Det er en vandrettype, der ikke synes at være lokaliseret. Fra hver side af hanken bölger to ranker frem, der mödes ved et midtparti. Vi har den fra Lesje i flere eksemplarer, og her höit oppe i Gudbrandsdalen skal man bygge videre på denne rankeformation. Dog er det merkelig, at denne

ranke, der virker så renaissancesmagfuldt og vel afveiet, aldrig har fået nogen større indflydelse. Den lever igjen heroppe, men kun på krus og tiner. Fig. 58 viser et krus fra Dovre, et distrikt der ornamentalt hænger helt sammen med Lesje, og som har samme karakter som fig. 57. Imidlertid begynder omkring 1750 den sterke kunstneriske produktion i vor folkekunst. Ranken bliver heroppe i Lesje rigere og rigere udarbeidet. Den formelig fyldes af små krøllede biranker i samme flade relief. Samtidig begynder rankens

57. Krus fra Vang, Valders.
Med år 1698.
H. 0,23 m.
Nord. m. nr 23,738.

58. Krus fra Dovre.
H. 0,24 m.
Nord. m. nr 40,778.

knudepunkt at blive et hovedmotiv, hvorom det ornamentale grupperer sig. Den gamle rytmiske ranke opløses. Denne ornamentale udvikling kan udmerket forfølges på de senere lesjekrus. Fig. 59 har endnu den rytmiske ranke bevaret, rigtignok rigt overgroet. På det vakre krus fig. 60 er ranken opløst. Derimod begynder den her på den øvre list at bølge rytmisk i modsætning til de ældre palmetdannelser oventil. I denne ornamentik eller nær beslegtet med denne findes en hel række vakre lesjekrus. På flere frem-

træder det nye ornamentale knudepunkt sterkere f. ex. fig. 61, hvor ranken på midtstykket er helt opløst. Her føres lige over i en ornamental nydannelse: en næsten kvadratisk opfattet ranke, der bliver meget almindelig netop i dette distrikts dekorative kunst. Fig. 62 og 63 viser forskellige af disse opløste, i kvadrater fremstillede rankeformationer. At denne udformning er ganske tidlig kan man

59. Krus fra Lesje.
H. 0,26 m.
Nord. m. nr 40,839.

60. Krus fra Dovre.
H. 0,295 m.
Nord. m. nr 40,745 a.

se på fig. 64, der jo til hele sin karakter er i slegt med den gamle renaissanceformation af ranken.

Heroppe lever og trives så en afart af den rolige, vel afveiede renaissanceranke. Det er en yndet lokal formation, der ligesom stopper heroppe, forsåvidt et sent sideskud på en gammel stamme, der stiltfærdigt og nobelt har levet oppe i en fjern fjeldbygd. Merkelig nok var det netop i denne bygd Jakob Klukstad arbejdede, den mand der bragte ny fart og nye impulser ind i ranken og ranke-dannelsens kunst.

I de övriga distrikter af Gudbrandsdalen, hvor ikke renaissance-ranken som i Lesje fik en ny, fri udformning, er det en usikker eksperimenteringens tid. Noget opløst og usikkert præger ornamentiken. Snart snor en renaissanceranke sig dobbelt, snart er den opløst i små kvister med blomster på, snart dukker menneskehoveder frem, snart dyreformationer. Man ser en usikker og søgende ornamen-

61. Krus fra Lesje.

H. 0,25 m.

Nord. m. nr 32,803.

62. Krus fra Lesje.

H. 0,28 m.

Nord. m. nr 40,872.

tik. Dette spores iøvrigt i folkeornamentiken rundt om i hele landet i perioden for 1750. Det motiv, der kanske netop i denne tid har størst interesse, er et slags realistisk bladblomst og kvistmotiv, som også spores på en hel række krus fra Lesje. Ganske merkelig er den forskellige måde disse realistiske motiver behandles i de forskellige distrikter. I Telemarken forekommer de ganske ofte både på krus og mangletrær. Fig. 65 viser et sådant telemarkisk krus. Fra en urne eller potte vokser en realistisk stængel frem med blomster, blade og knopper. Det 17 århundredes kjære tulipan går næsten altid igjen. Det er dog noget friere og freidigere over den

telemarkiske »realistiske» ornamentik end over den gudbrandsdalske. Fig. 66 og 67 viser denne ornamentik på lesjekrus. Fra en urne eller potte gror også her en bladvekst frem med blade, blomster og knopper. Motivet findes med forskellige varianter over hele Gudbrandsdalen. Den synes nærmest dyrket i perioden før ranken blev en virkelig ejendom i vor folkekunst. Meget tyder på, at vi også

63. Krus fra Dovre.

H. 0,29 m.

Nord. m. nr 40,745 c.

64. Krus fra Lesje.

H. 0,24 m.

Nord. m. nr 40,832.

her oprindelig har at gjøre med et gammelt renaissancemotiv. Urnen med blomster forekommer ret ofte. Motivet dyrkes med stor iver på lesjekrus, og jeg vilde gjerne i disse se en ornamental smag, før den senere ranke med sin altbeherskende magt trådte frem. Mellem den uddøende renaissances motiver og den nye ranke tror jeg at se en periode, hvor karveskuret på den ene side og en vis realistisk eksperimentering på den anden danner hovedinteressen. Som udslag i vor bygd af denne realistiske eksperimenteren ser jeg den række krus herfra med kvister, blad og blomster, hvoraf de to afbildede danner et eksempel.

Gudbrandsdalsrankens mester, Jakob Klukstad, er fra Lesje. Men det er ganske merkeligt, at det distrikt, hvor man mindst merker hans indflydelse, er netop Lesje. Det synes at gjælde for denne bygd som for andre bygder: de liker ikke sine egne profeter. Klukstad blev profet i Våge, i Hedalen, i hele nedre Gudbrandsdalen, kort sagt rundt om spores hans indflydelse. Men lesjeranken vokser sig

65. Krus fra Telemarken.
H. 0,20 m.
Norsk folkemuseum.

66. Krus fra Lesje.
H. 0,28 m.
Nord. m. nr 40,891.

frem uden sterkere påvirkning fra Klukstad. Lesjeranken er ikke så ensartet og dens udvikling ikke så »stilfuld» som den egentlige gudbrandsdalske ranke. Udskjæringen er ikke dyb. Imellem virker den næsten som en blot ristet tegning. Derimod har den i sin første form noget ældre over sig, noget enkelt og »arkitektonisk». Jeg har ikke seet denne rankeformation på noget krus. På mangletrær forekommer den oftere.

Imidlertid må man altid huske på, at ranken i vor folkekunst er en aflægger af den senbaroke, store festlige akantusranke, og at

dens egentlige indmarsch falder sammen med den ejendommelige stilistiske formuleringen af de dekorative principer, der går under navn af rokoko. Den har fået sit præg af begge bevægelser. Rokoko er jo ikke bare et muslingsmotiv, der kommer ind i de dekorative kunster. Vi ser bag dette navn en hel kulturperiode. Det er det nervøse, febrilske, spillende, lette, der former liv, kultur, smag, kunst,

67. Krus fra Lesje.

Med år 1759.

H. 0,26 m.

Nord. m. nr 40,894.

68. Krus fra Dovre.

H. 0,19 m.

Nord. m. nr 40,778.

og som på det dekorative formår at skabe en ny stil. Netop dette går igjen i vår folkekunst, hvorfor denne kunst af tidligere forfattere stadig er blevet kaldt »bonderokoko». Dette er både rigtigt og galt. Ånden er rokokoen, men motiverne, hvorpå der bygges, er ikke hentet herfra. Naturligvis forekommer meget rokokomotiver i vor folkekunst, men ranken er langt sterkere og kraftigere. Denne forandres, imellem løses den helt op, og denne gamle aristokrat, som man helst tænker sig i forbindelse med lidt høitidlige stilperioder, optræder med en udfordrende løssluppenhed, en landlig freidighed,

der klæder den gamle ganske godt. I vor rosemaling, der også for en stor del bygger på ranken, danser nævnte aristokrat formelig den vildeste »springer» eller »halling». Det er rokokovens ånd, der er gået i det gamle motiv. En mand som »Blomstermesteren fra Ringebu»¹ har sterkere end de fleste kunstnere i Gudbrandsdalen dette opløsende i rokokoen, medens han dog har forholdsvis lidet af rokokovens

69. Krus fra Dovre.

H. 0,275 m.

Nord. m. nr 40,776.

70. Krus fra Lesje.

H. 0,31 m.

Nord. m. nr 40,942.

motiver. Denne vor rokokogale rankekunst studeres langt tydeligere i rosemaling end i træskjæring. Det gjælder her det samme, som Bernh. Salin i sit ovennævnte arbeide siger om den romerske dekorationsmaling: »Den enkle och snabba målningstekniken lämpade sig långt bättre för återgifvandet af ögonblickets ingifvelser än den mera betänksamma plastiska tekniken.»² Dog også her spores öieblikkets indskydelser tydelig nok, og vor træskjærerkunst har i de

¹ Se förf:s uppsats i *Meddelanden från Nordiska museet 1902*. Stockholm 1904. S. 213 o. f.

² Anf. arb. S. 54.

forskjellige distrikter dannet sig forskjellige rankeformationer under indflydelse fra rokokoen. Allerede på krus fig. 61, hvor renaissance-rankens afart dækker det nedre felt, ser man på det övre en ny rankeformation. Der udviklede sig nemlig i Gudbrandsdalen en egen bladverksrokoko. Disse blade dynges sammen, og der søges ved en række linier og uddybninger at få en malerisk, urolig og rokokoaartet virkning istand. Det er dette, der trænger ind i ranken. Lejsekrus fig. 68 og 69 viser tydelig denne formation. Flere mangletrær fra Lesje viser også denne ornamentik, ligesom det også er fundet arbejder med denne ranke fra andre kanter af dalen. Jeg antager dog, at hoveddistriktet for denne formation er Lesje, omend den også er dyrket adskillig udenfor Lesje i nærliggende bygder. Det er jo en sprudlende munter ranke, rokokovilkårlig, men dog med det tydelige præg af sin gamle byrd, en fornöielig dekorativ indsats oppe fra en norsk fjelddal. Den viser forbindelse med de store stilstrømninger, og dog har den det særprægede — man har lyst til at sige, en tone fra Lesje over sig.

Det er resterne af renaissanceranken og en begyndende ilter rokokoranke, som man her har seet, endogså på samme krus. Den rolige, runde, sterkt plastiske barokranke forekommer sjældnere i den mindre dekorative folkekunst. Derimod synes over hele linjen i vor folkekunst efter 1800 en vis freidig, let, selvfølgelig måde i behandlingen af ranken at spores. Den er helt blevet almeneje. Man sporer naturligvis de gamle strømninger, men hele opsynet i denne kunst har fået et langt sterkere særpræg. At krusene fig. 70 og 71 er fra Lesje eller de nærliggende distrikter er ingen, der har

71. Krus fra Lesje.

H. 0,245 m.

Nord. m. nr 40,932 b.

beskjæftiget sig noget med vor folkeornamentik, i tvivl om. Begge disse krus er hver på sin måde typiske. Ranken på fig. 70 med de gamle overskjæringer og bladverkets formationer har en bygdekarakter, der går igjen på en række arbeider. Ranken på krus fig. 71 har, som man ser, en någet anden karakter, en rest af en klarere ranke omgivet af rokokobladverket. Netop dette er også noget, der særlig synes at trives i Lesje. Ornamentiken på disse krus er på en måde nærmere eller fjernere beslegtet med hele den senere lesjeornamentik.

Får man af denne række krus ikke noget helt billede af lesje-rankens mange formationer og varianter (mangletrærne synes i så henseende et bedre material), så viser dog disse her fremførte eksemplarer denne ranke typisk og afklaret. Man kan følge den som en renaissancens arv på de ældste krus, senere isprængt med rokoko og tilslut egenartet og selvstændig isprængt med reminiscenser fra ældre dannelser. Og denne rankeformation ejede magt. I de forskjellige varianter trænger den nordover. Det er egentlig på den senere lesjeranke den nordenfjeldske ornamentik for en stor del bygger. I opdalornamentiken møder man den, også i Soknedalen og forresten rundt om i de nordenfjeldske bygder. Den har sikkert også vandret over til Romsdalen og fordrevet de gamle renaissance-motiver, som der dyrkedes længe. Dog kjender jeg for Romsdalens vedkommende endnu et altfor lidet material. Jeg har her fundet arbeider både af lesjeranken og af den anden ejendommelige gudbrandsdalske formation, som jeg efter dens hovedmester kalder klukstadranken. Denne sidste ranke synes derimod at være blevet en vandretype for den øvrige del af Gudbrandsdalen. Dens indflydelse spores t. ex. også tydelig over fjeldet nede i Valdres. — Som man ser, er de dekorative motiver på stadig vandring.

I sprogstudiet regnes dialekterne som et overordentlig vigtigt material, hvoraf man stadig får kundskab om sprog i gammel tid, og selve ordenes vandringer, deres omformning og omvurdering hører til dette studiums ejendommeligste områder. Her viser sig i al stilhed selve kulturens vandringsveie. Således er det også med ornamentet. Det er noget intimt over dette studium. Selve ornamentets vandringer hører til de mest pittoreske kapitler i stilhistorien, medens

der også på det dekorative findes folkedialekter, tildels meget gode, der på en kraftig måde viser en bygds særpræg, dens lynne. Det er disse dialekter Artur Hazelius, der karakteristisk nok havde sprogmandens uddannelse, først havde öinene oppe for. Det norske folk står i den dybeste taknemlighedsgjæld til ham for hvad han har udrettet for at redde denne ejendommelige del af vor gamle kultur. Omend der er mange og store huller, studeres endnu bedst norsk folkeornamentik på Nordiska museet i Stockholm.

HARRY FETT.

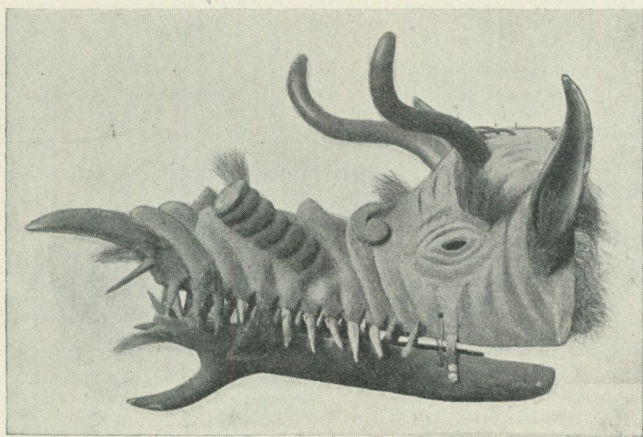
Ett par sydtyska processionsmasker i Nordiska museet.

Bland Nordiska museets mångahanda föremål finnas äfven de två skräckingifvande masker, om hvilka bilderna 72 och 73 gifva en föreställning. Enligt museets inventarieförteckning hafva de inköpts från en antikvitetshandlare i München och skola vara anträffade »i en bondgård neri Bayern», hvilken något sväfvande utsaga må hända kan tolkas såsom liktydig med allra sydligaste Bayern. Emellertid är sannolikt ej ens »das Bayrische Oberland» deras fosterland, utan fastmer det angränsande Tyrolen, ja man torde t. o. m. hafva rätt att våga gissa på dettas östligaste, inemot Salzburg gränsande del.

Båda maskerna äro gjorda af trä och målade å gipsad grund. Såsom bilderna visa, framställa de fantastiska djurhufvuden med rörliga underkäkar, så att de maskerade på ett eller annat sätt, när de ville, kunde öppna och sluta de ohyggliga gapen. Den ena, bild 72, är brunmålade och besatt med nostofsar, ögonbryn och nackbräm af galtborst. I färgen har man, innan den ännu torkat, strött slaggstoff. Hornen äro svartmålade. Den andra masken, bild 73, är likaledes brunmålade, men i denna grundfärg äro ljusare, köttfärgade prickar instänkta. De båda noshornen äro svartmålade, betarna och tänderna äro ljust köttröda. Pannhornen utgöras af naturliga kohorn. Å nosen strax framom ögonen finnes en fågelfigur

med sträckta vingar, fötter och stjärt, utförd i flackrelief, i hvilken bild man väl har att se den österrikiska örnen i en ganska ålderdomlig skepnad. Invändigt är denna mask till skydd för bärarens hjässa försedd med en stoppad läderputa.

Orsaken hvarför jag här erinrar om dessa bägge främlingar i Nordiska museet är, att dylika masker nyligen behandlats af den tyska etnologen fru MARIE ANDREE-EYSN i en förträfflig, på egna iakttagelser och efterforskningar till öfvervägande del grundad afhandling:

72. Processionsmask, enligt uppgift från Bayern.

L. 0,59 m.

Nord. m. nr 78,452.

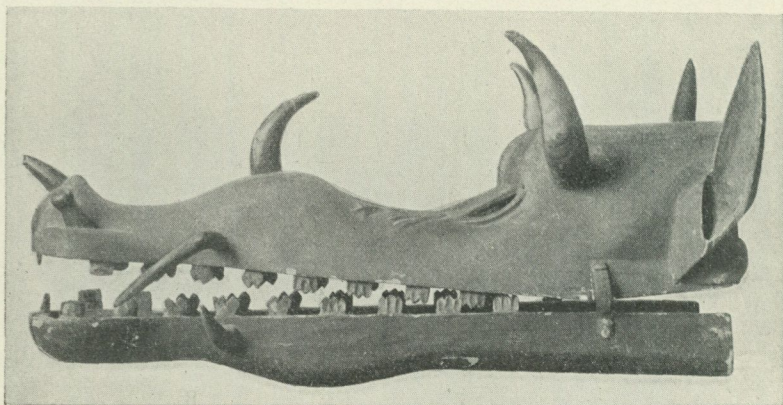
»Die Perchten im Salzburgischen» i »Archiv für Anthropologie» bd 3, h. 2. Då de båda maskerna dess utom äro jämförelsevis väl arbetade och otvifvelaktigt ega en rätt hög ålder (skulle de verkligen härstamma från Bayern, måste denna räknas till minst ett par århundraden), synas de äfven af det skälet förtjäna att uppmärksammas, så mycket mer som dylika pjäser i museer utanför Österrikes gränser¹ äro rätt stora sällsynheter.

Jag tillåter mig att, med några afvikelser och tillägg på egen hand, i det följande efter fru Andree-Eysns lifligt och objektivt

¹ Museum für Volkstrachten i Berlin eger dock en större samling.

hållna afhandling lämna en kort redogörelse om användningen af dylika masker.

Hos ett stort antal ociviliserade och halfciviliserade folk i Oceanien, Asien, Afrika och Amerika användas masker af mer eller mindre afskräckande och fantastiskt utseende vid åtskilliga högtider och ceremonier. Dessa masker hafva ock i senare tid af etnografer gjorts till föremål för studier;¹ mindre har detta varit händelsen

73. Processionsmask, enligt uppgift från Bayern.

L. 0,79 m.

Nord. m. nr 78,453.

med de naturfolkens mycket liknande masker, som i åtskilliga trakter af Europa ännu in i senare tid varit i bruk.

Redan från kristendomens första århundraden omtalas upptåg af hedniskt kynne, vid hvilka deltagarne buro djurhufvuden och djurhudar («ferrarum» eller »bestiarum capita» och »pelles pecudum»). Särskildt nämna kristna religionsiffrare ofta med förtrytelse seden att uppträda som hjort eller kviga («cervulum vel vetulam facere»).^2 Författarinnan förlägger de tidigaste uppgifterna härom till sjätte och sjunde århundradet. Af E. HOFFMANN-KRAYERS excerptsamling i

¹ Bland dem af författarinnans man professor R. ANDREE i hans bekanta arbete *Ethnographische Parallelen und Vergleiche*. D. 2. Leipzig 1889.

² Jfr förf:s upps. *Lussi*, sid. 20 o. f., i *Meddelanden från Nordiska museet 1898*. Stockholm 1900. Om Gerds make, Frö, veta vi, att han bar hjorthornet såsom vapen. Jfr anf. upps. sid. 29.

»Schweizerisches Archiv für Volkskunde» (bd 7, s. 187 o. f.) framgår emellertid, att man kan räkna tiden för dessa skriftliga omnämnan- den ännu ett par århundraden längre till baka.

Dessa maskeradupptåg skedde omkring årsskiftet, och det tyckes, som om de i alla tider förbundits med det nya årets ingång. De förekomma nämligen alt fortfarande, utom vid det kalendariska nyåret, under advent, jul och fastlag, hvilka sistnämnda festtider såsom kristnade otvifvelaktigt trädde i hedniska årsfesters fotspår. I december firade romarne med saturnalierna skördeårets slut, och med mars ingick ända till Julius Cæsars tid det romerska statsåret. Den kristna kyrkan, hvilken ursprungligen räknade årets början från den 6 januari, framsköt troligen redan i fjärde århundradet, såsom en följd af Kristi födelsedags firande den 25 december, års- skiftet till den 25 mars för att senare länge förlägga det till Kristi födelsedag, den nuvarande juldagen.

Fru Andree-Eysn sysselsätter sig, såsom titeln på hennes upp- sats angifver, egentligen med de upptåg af maskerade personer, »Perchten», som tillställas i vissa orter i Salzburg, företrädesvis den 6 januari, »Perchtentag». Dylika upptåg kallas »Perchtenlaufen». Från den 6 januari räknar bonden i Pinzgau, oberoende af kalen- dern och i likhet med den första kristna kyrkan, ännu årets be- gynnelse.

Beträffande namnet Perchtentag ha af språk- och folktrofor- skare framstälts skilda förklaringar. J. GRIMM och andra hafva i den gestalt Perchta, Berchta, som folktron satt i förbindelse med och egnat denna dag, sett en forngermansk hednisk gudinna och härleddt namnet från forngermanska *berhta*, ljus, klar. Senare for- skare såsom t. ex. MANNHARDT hafva däremot upptagit ett förkla- ringsförslag, som redan GRIMM uppställt och pröfvat, men förkastat, nämligen att denna gudinnegestalt i likhet med den vid samma tid uppträdande italienska Befana (af *epifania*) allenast vore en genom forntyska glossor såsom *giperakta nacht* och liknande rätt sent upp- kommen personifikation af den kristna högtiden. Slutligen hafva åter andra forskare såsom E. H. MEYER och E. MOGK förkastat den sist anförda teorien och å nyo tagit den grimmska till godo, den se-

nare dock ogillande hans tolkning af namnet, hvilket han härleder från *pergan*, dölja. Perchta vore således i likhet med sin motsvarighet Holda, hvilket namn man härledt från *helan*, hölja, egentligen underjordsdrottningen, hon som regerar den dolda värld, ifrån hvilken alt lif utgår och dit det vänder åter, och som altså i själfva verket icke blott beherskar de underjordiskas skaror utan alt lif, alla makter, all kraft. Här må påpekas, att i Norge och på Island trettondagen eller dagen efter kallats Eldsborgs dag,¹ ett namn som, egendomligt nog, synes kunna stöda så väl den första som den sista af ofvan anförda förklaringar, men i hvarje fall, jämte åtskilliga andra omständigheter, visar ohållbarheten af den af MANNHARDT m. fl. förfäktade åsikten. På Eldsborgs dag drack man en skål egnad henne, som ej blott bärgar, utan ock bringar eld, ljus och värme.

Likasom Eldsborg otvifvelaktigt haft de två skenbart motsatta egenskaperna att skänka och att beröfva, så är ock Perchta ett dubbelväsen: än uppträder hon ljus och huld, utdelande fruktbarhet och välsignelse, än mörk och skräckinjagande, spridande skada och fördärf. I salzburgområdet vet man förtälja, huru hon som en underskön kvinna i ljusstrålände dräkt sväfvar genom rymden, ofta omgifven af en skara endast i sina skjortor klädda barn, om hvilka hon skyddande slår sin blå mantel — en gestalt, som icke så sällan under olika namn (ofta nog såsom Sta Ursula) möter bland medeltida helgonbilder äfven här i Norden. Så eger t. ex. Nordiska museet ett par dylika, af hvilka den ena, från Jämtland (bild 74), ehuru nu mycket skadad, vid noggrann undersökning visar sig ursprungligen hafva burit förgyld krona, klädning och bälte. Äfven mantelns yttersida har varit förgyld, insidan är däremot blå. Håret, nu rödt, torde äfven ursprungligen hafva varit förgyldt. Figuren visar sig altså i alt väsentligt likna den heliga jungfrun själf, sådan hon i slutet af medeltiden afbildades. De tvänne nedersta sidogestalernas dräkter hafva varit försilfrade; de öfversta bära förgylda topphufvor. Fotplattan visar spår af grön färg.

¹ I sydvästra Sverge har denna högtid förlagts till kyndelmessa.

Oftare framträder dock den tyska Perchta såsom en skräckin-
 gifvande varelse — Järnperchta (Eisenperchta)¹ eller »Perchta med
 långa näsan» — och man varnar barn, som äro olydiga eller varn-
 artiga, för hennes straff. Såsom
 spånadens beskyddarinna straffar
 hon ock hårdt hvarje vårdslös och
 lättjefull spinnerska, i det hon lin-
 dar det lin, som ej till jul spun-
 nits af rocken, omkring den skyl-
 digas arm och där uppbränner det.
 Visar hon sig i fähuset, medför
 hon sjukdom för boskapen, och van-
 skötes boskapsstallet, beröfvar hon
 djuren fläckvis deras hår, hvilket
 sedan kommer åter i hagelskurar
 under sommaren. Denna tro er-
 inrar i viss mån om hvad man i
 Sverge förtäljer om lekatten och
 om maran. Märkligt är, att Perchta
 synes bära koskälla. På andra håll
 tros hon ock bära kohud.² Vid sitt
 uppträdande på jorden är Perchta,
 likasom Holda, de underjordiskes,
 makternas och själarnas, anförer-
 ska, och likasom man t. ex. i Norge
 på luciadagen bragte andehären nä-
 ringsoffer,³ så framställas i Öster-
 rike, Bayern o. s. v. åt Perchta och hennes skara särskilda bakverk.
 Perchtas dubbelväsende motsvaras af hennes följe: makterna-an-
 darnas äro i likhet med naturen (Natura, Magna genetrix) själf än
 blida och välvilliga, än hårda och fiendtliga mot människorna, och

74. Helgonbild från Jämtland.
 H. 0,735 m.
 Nord. m. nr 47,299.

¹ Eisenperchta synes förhålla sig till Perchta såsom Jarnsaxa till Sif. Om själfva Nanna förmåler Forspjällsljöd, att hon, nedsjunken till Hels boning (d. v. s. under vintern), skiftar utseende, byter hug och blir dolsk.

² E. H. MEYER: *Germanische Mythologie*. Berlin 1891. Sid. 123.

³ Jfr förf:s anf. upps. *Lussi*, sid. 13 och 29.

då de omtalade maskeradupptågen en gång otvifvelaktigt varit ämnade att gifva en bild af Perchta och hennes följeslagare, kan däraf följa såsom en konsekvens, att deltagarne, »die Perchten», antagit rollen af så väl hulda som stygga väsen — »schöne und schiache Perchten».

I början af adventet (december) kommo i Salzburg de unga männen samman till ett antal af femtio eller mer och fattade beslut om, hvarifrån tåget skulle utgå och hvilka byar det skulle besöka. På tre torsdagar i adventet samlades de sedan, klädda ytterst i grofva skjortor med ett bredt läderbälte omkring lifvet och med skräpukar af linne med hål för ögon och mun bundna för ansiktet. Tolf bland dem, de egentliga perchtenlöparne, voro däremot höljda i svarta fårskinn, buro hufvor af gräflingshud och masker af trä, antingen framställande fantastiska, mänskliga ansikten med långa tänder och horn eller ock monstruösa borstiga djurhufvuden med långa trynen och rörliga käkar. Alla hade vid sina gördlar fäst en mängd skällor, ofta af mycket stora dimensioner. Tåget öppnades af en trumslagare, därpå kommo fackelbärare, och dem följde en narr och en narrinna, den senare en karl i kvinnodräkt. Narren, på somliga orter kallad Hanswurst, bar en af brokiga tygbitar hopsydd korfliknande rulle, stoppad med ull, hvarmed han slog alla kvinnor, som han kände. En vanlig figur i dessa tåg var ock en kvacksalfvare, som bar en korg med hvarjehanda flaskor på ryggen. Hela tiden klatschade de öfriga deltagarne med korta piskor, blåste i kohorn eller pinglade med en mängd klockor eller skällor, hvilka voro upphängda på ett slags ställningar. Det gälde således att åstadkomma så mycket larm som möjligt. Någon gång hände, att man plötsligt i tåget fick syn på en mask, som från början ej varit med. Då grepos deltagarne af fasa, ty man trodde, att denne kunde vara underjordsfursten själf. Hade de mod att angripa den nytillkomne och i honom demaskera någon, som dref gyckel med dem, blef denne genompryglad. Omkom någon af en eller annan anledning, medan han bar perchtenmask, förvägrades honom, säges det, plats på kyrkogården. För denna allmänt förekommande uppgift torde sanning ligga till grund, och förklaringen är väl den, att en deltagare i

perchtenlöpandet i forna tider ansetts därigenom hafva tydligt ådagalagt, att han fortfarande var hedning.

Den meddelade skildringen, hvilken den anförda författarinnan erhållit från en gammal man, som i början af förra århundradet deltagit i dylika tåg, afser, såsom framgår, »die schiachen Perchten». Uppträdandet af »die schönen Perchten» hade författarinnan tillfälle att själf år 1902 bevitna i Gastein. Jag anför i hufvuddrag hennes egna ord:

»När jag fram emot middagen den 6 januari anlände till köpingen Hofgastein, voro värdshusen fyllda af människor, och alla gator, trots den stränga kolden, mycket lifliga. Alla bidade »die Perchten». Inemot kl. tu såg man ett sakta framskridande, långt tåg af människor nalkas från Wildbad och hörde trumpetstötter. Det var »die schönen Perchten». I spetsen kom »der Rossreiter», en maskerad person på en käpphäst, klatschande med sin piska och beredande plats för tåget. Bakom honom gingo musikanterna, fem bönder med blåsinstrument. Därpå blef »der Vorpercht» synlig, iförd en ytterst grant utstyrd kolossal hufvudbonad af vidunderlig form, »die Perchtenkappe», hvilken väl egentligen varit ett tecken på hans herskavärdighet. Vid hans sida gick »die G'sellin», en i kvinnlig nationaldräkt klädd gosse af ett behagligt utseende. Åtskilliga liknande par följde, omgifna af andra utklädda personer. Beskäftigt sprungo två putsmakare i hvita kläder och med höga, spetsiga, hvita filthattar, i hvilkas kanter pinglor hängde, omkring i folkhopen, den ene väpnad med en med sand fylld kosvans, den andre svingande en vid pass en half meter lång, korflik, med blå fylld linnehylsa. Båda slogo med dessa redskap lätt de närstående kvinnorna, gifta och ogifta, dock endast dem, mot hvilka de ville visa sin artighet — sitt »Perchtenwohlwollen», såsom författarinnan uttrycker sig. Lika kostymerad som dessa två uppträdde ännu en tredje figur, hvilken medförde en af linnetrasor danad docka i form af ett lindebarn (»Fatschkind») fäst vid ett långt snöre, så att han då och då kunde kasta henne till de kvinnor, som han önskade lycka — i hvarje fall aldrig till främmande eller mindre respektabla kvinnor — och i nästa ögonblick åter draga henne till sig.»

Fråga vi nu, hvilken betydelse och hvilket egentligt syfte dessa upptåg anses eller ansetts hafva, blir, säger den anförda författarinnan, svaret icke så lätt att gifva, enär den ursprungliga karaktären och uppfattningen otvifvelaktigt under tidens lopp mycket urartat eller gått förlorad. Visst är emellertid, att dessa tåg haft till ändamål att bringa välsignelse och fruktbarhet. Öfveralt hälsas »die Perchten» därför välkomna. Ju mer »Perchtenlaufen», dess bättre år, säger den tyrolske bonden, och blir perchtaupptåget af en eller annan anledning inställt, väntas missväxt och dålig tid. I Sarndalen låter bonden »die Perchten» löpa omkring på sina fält för att få ett godt år, och i Lienz råder samma föreställning.

På grund af iakttagelser af naturfolkens föreställningar förklarar fru Andree-Eysn denna åskådning så, att de maskerade personerna ursprungligen haft till uppgift att bortskrämma de skadliga makterna. Jag tillåter mig belysa detta med ett exempel. När hos präriindianerna en sjaman, s. k. medicinman, ville bota en sjuk, iklädde han sig en björnhud med vidsittande hufvud, hvilket han drog fram öfver sitt ansikte. I ena handen höll han en skramla, i den andra ett spjut, och under brummande läten, buller med skramlan och besvärjelser sökte han skrämman sjukdomsanden eller sjukdomsandarna på flykten. Såsom vi sett, möta äfven vid perchtenlöpandet liknande drag: skräckingifvande masker och larm af klockor, trummor och horn. Men här har man tagit steget ännu längre. Man har, må det teologiska citatet tillåtas mig, sökt »drifva djäflarna ut med djäflarnas öfverste», ett drag, som onekligen är ganska vanligt i folklig magi. Det gälde allenast att få de mäktigare till bundsförvanter mot de mindre mäktiga, och mäktigast voro andarnas och makternas drottning och konung, underjordsherskarna, hvilka i Tyskland hette bland annat Perchta och Ruprecht.

Det är möjligt, att vi i anförda förhållande hafva en antydning om ett grundelement i perchtenlöpandet. När man blickar ut öfver mänskligheten i dess helhet, erhålla seder, som inom ett visst, om ock stundom mycket vidsträckt område förete en afgjord karaktär och betydelse, ej sällan en ny belysning, egnad att visa drag ifrån ännu äldre och ursprungligare skeden. Men ett sådant uppsökande på

fjärran håll af förklaringen till en europeisk eller inhemska folktröföreteelse *kan* också blifva missledande. Det torde förefalla mången otroligt, men det är dock så, att inom folktröns område hos kulturfolken fullt ut lika ursprungliga företeelser kunna anträffas som hos något s. k. naturfolk.

Utgår man från rent europeiska kulturseder, synes mig perchtenlöpan det böra förklaras mer såsom en direkt positivt verkande än som en afvärjande ceremoni. Mig förefalla nämligen de skräckingifvande perchtenlöparne såsom, påtagligen genom kyrkligt inflytande, förvanskade (diaboliserade) ättlingar af hedniska växtlighets- och äringdämoner i djur- och människogestalt, sådana kyrkliga författare under kristendomens tidigare århundraden omtala dem (jfr sid. 182), och folksed och tradition ännu på åtskilliga håll känna dem. Men dessa dämoner voro af alt att döma ursprungligen inga skräckskepnader, om ock sägnen och folkföreställningen redan tidigt gjorde dem därtill,¹ utan de voro växtlighetens och sädesfältets lifsandar och altså mänsklighetens välgörare. Utgår man från dessa förutsättningar, måste man anse perchtenlöpanets ursprungliga och egentliga syfte hafva varit — icke att bortskrämma illasinnade makter, utan fastmer att enligt en för folklig »magi» gällande grundlag genom liknande ernå liknande (*similia similibus*), hvilket i här i fråga varande fall altså vore att genom ett efterhärmande af växtlighets- och sädesdämonerna inverka på naturen och framkalla dessa naturmakter själfva. Anslutande mig till den tyske folktröforskaren W. MANNHARDT, hvilken särskildt gjort dessa växtlighetsmakter till föremål för sina inom religionsforskningen epokbildande undersökningar, ser jag således i de skildrade likasom i så många andra forntroceremonier ett slags natursuggestion, en impuls för att egga marken till ny verksamhet, ett »Lenz»- eller »Kornwecken» för att använda några betecknande, om ock andra ceremonier med samma syfte åsyftande tyska folkliga benämningar.² De profylaktiska drag och åskådningar, som i den skildrade folkseden möjligen kunna på-

¹ Deras fränder faunerna — de välgörande — delade hos antikens folk samma öde.

² Jfr W. MANNHARDT: *Wald- und Feldkulte*. D. 1. Berlin 1875. Sid. 540 o. f.

visas, synas mig där lika litet som t. ex. vid antändandet af vår-eldar, vid rituell användning af frön och bröd, vid ceremonier med kraftspöet o. s. v. vara ursprungliga utan hafva tillkommit genom en, om ock må hända jämförelsevis åldrig, dock i hvarje fall sekundär religionsåskådning.

EDVARD HAMMARSTEDT.

Sagor och sägner, skrock och öfvertro från finnbygder och lappmarker.¹

9. Juhan Abram Suutari i Kittilä berättar.

A. Om uppkomsten af namnet Kittilä.

När jag var en liten pojke, hörde jag ofta gamla gubbar och gummor tala om alt märkvärdigt, som de hade hört af sina föräldrar. Jag var mycket road af dylika berättelser och lade dem mycket noga på minnet, och då de gamla gubbarne och gummorna märkte, att jag ville hafva grundligt reda på alt, ville de å sin sida gärna berätta. Jag tyckte det var trefligt att höra berättas om huru namnet Kittilä uppkommit, om de ryska fienderna, om *noitat* och *jatulat*. Besynnerligt är, att deras berättelser alltid så noga öfverensstämde, att knapt ett ords skilnad fans.

Dessa berättelser börja i hednatiden i Lappland, då evangeliets ljus ännu icke syntes eller spordes i de djupa ödemarkerna och skogarna. Det glest boende folket utgjordes mest af lappar och några finnar, och de voro alla kringflyttande. Detta aflägsna land var då för tiden mycket litet känt äfven i Finland, men alla visste, att där bodde lappar, spåmän och trollkarlar (*noitat* ja *velhoja*). Några funnos dock, som kände till lappmarken och hade rest där. Dessa voro kringvandrande ryssar (*laukkuryssät*), af hvilkas re-

¹ Fortsättning af den i *Meddelanden från Nordiska museet 1902* införda uppsatsen.

sor många sorgliga händelser följde. Finland fick vid denna tid lida mycket svårt och bada i blod. Detta var i den stora ofredstiden. Man hade trott, att de, som bodde i lappmarkens dalar och fjällklyftor, skulle få bo i fred, men så blef det ej. Lapplandsborna fingo också sin del af de lidanden, som öfvergingo landet. De omtalade laukkuryssarne drogo med sig på rof begifvet folk, som for omkring och plundrade, mördade och röfvade alt de kunde komma öfver.

En gång kom en röfvarflock till Kittilä kyrkby, där då flere fastboende plundrades, mördades och uppbrändes. Det skedde så noga, att ingen blef vid lif i gårdarna förutom en flicka, *Kitti* kallad, som gömt sig i en rofkällare. Hon ensam blef vid lif i hela Kittilä by. Två byar finnas här på något afstånd från hvar andra. Af denna händelse har Kittilä fått sitt namn. Gamla personer visste ej riktigt säkert, i hvilketdera byn *Kitti* bodde, men troligtvis var det i nedre byn, *Ala-Kittilä*. Några sade, att *Kitti* bott i nedre Kittilä, där nu gamla *Salmitalo* (gården vid sundet) är belägen. Ja, ända från denna stund kallades byn Kittilä, och detta blir kan hända länge byns namn. Man bestämde, att detta namn skulle gälla äfven hela socknen.

Kronofogden CH. EM. AHNGER meddelar, att, enligt uppgift af N. P. LOUKINEN, *Kitti* skulle bott å *Pietarinkenttä*, en åker vid *Aakennusjoki* nära prästgården, altså i *Yli-Kittilä*.

B. Om de ryska fienderna.

S. k. fienderyssar och röfvare hafva i forna tider ofta rest för att plundra och röfva. Gamla personer sade, att lapparne hade sin egen marknadsplats på skoglösa sandheden å landtungan mellan de afsides liggande *Loukinenjoki* och *Kapsajoki*, och dit samlades på vanlig tid många lappar ända från *Inari* för att sälja skogsvildt, hudar och annat, och handlande kommo från många håll.

Ryssarne hade också fått veta detta, och kände noga till tiden, då lapparne brukade komma dit. Då marknad pågick som bäst, kringrände ryssarne hela marknadsplatsen, och alla plundrades och mördades. Så gick det med marknaderna vid *Kapsajoki*, och efter den stunden såg man där aldrig mera folk till sammans. Ännu kan

man se märken efter kåta-eldplatser i närheten, strax intill *Kyläjärvi* träsk. Där finnas kretsar af hvita stenar (»valkea liesi merkia kivisto»).

Efteråt sägas ryssarne i all vänlighet besökt den bekante trollkarlen (lovinoita) *Päiviö* vid stranden af *Rastijärvi*, där *Päiviös* by hade ängeslägenheter (*kenttät*). *Päiviö* också bodde där, och när han nu såg ryssarne på andra sidan träsket, sade han: »Nu komma ryssarne!» (*karjalaiset*). Ryssarne kommo. *Päiviö* hemtade dem från andra stranden med en flotte och tog hem dem till sin ängeskåta. Den vik, hvarifrån *Päiviö* hemtade in ryssarne, kallas ännu *Karjalanperä*. De voro hyggliga gäster i *Päiviös* *kenttä*, ty de visste, att husbonden var en stor trollkarl. De voro så rädda, att de ej på något sätt tordes skada *Päiviö*, och i mycken vänskap skildes de från *Päiviös* *kenttä*.

Många gamla sägner funnos om de illasinnade ryssarne, af hvilka blott de sorgligaste tilldragelserna må berättas.

STOCKFLETH (*Bidrag I*) refererar efter KEILHAU: »I syv på hinanden fölgende år, heder det i sagnet, som her er opbevaret om denne ødelæggelse, fulgte røverhorderne hinanden så uafbrudt, at der fra den ene sværm til den anden ikke levnedes tid til at koge en renkjødsuppe, og der lægges til, at kun én mand blev levende i Alten og én i Varanger».

C. Trollkarlen *Päiviö* och ryssarnes tåg till *Rovaniemi*.

Päiviö hade hört talas om kristna läran, att den gör slut på trollkarlarne (*noidat*), och att en döpt människa icke kan bli en mäktig trollkarl. — Då bestämde han sig för att resa till svenska konungen och begära kristendomens införande i Lappland. — Detta gjorde han bara af det skälet, att ingen annan skulle kunna bli en så mäktig trollkarl, som han själf var. Så reste han. Det berättas, att han kom till Torne och fann fartyget kort förut afgånget söder ut, men gick efter och hann upp skeppet midt emot *Seittenkaare*. Han flög som pilen från ett armborst och kom lyckligt upp på skeppets däck. Konungen lofvade gärna att sända en präst att döpa lappmarksborna och lofvade att gifva en liten kyrkklocka till *Kittilä* — såsom sockennamnet kom att blifva nu, när kyrkan byggdes — och äfven skulle konungen låta bygga kyrka och skaffa präst till henne.

Päiviö for till baka till sitt hem, och snart kom prästen och döpte och kristnade: först Päiviö och hans familj och sedan alla andra. Det berättas om Päiviös söner, som före dopet varit trollkarlar, att de förlorade så mycket af sin kunskap att trolla, att de ej ens kunde bota bölder. Och för flickorna blef det ändå fullständigare slut med deras förmåga. Men gubben själf vardt icke sämre, han var lika duktig. Snart kom klockan för att stanna här för beständigt. Men någon präst bestälde man ej till Kittilä. Felet var icke något annat, än att Sverge hade två hårda krig mot Ryssland och Jutland. På det sättet blef kristna läran i Lappland glömd för denna gång.

Den tiden drogo många fiendehopar omkring, som laukkurysarne fört dit. Då de kommo till Kittilä, togo och röfvade de allting och togo klockan också. Sedan reste de efter *Ounasjoki* och röfvade hela vägen, där de drogo fram. Emellertid fick Päiviö snart höra, att klockan var stulen. Han blef då mäktat förgrymmad och kallade de underjordiska till bistånd samt gick med dessa efter ryssarne, som kommit ända nära intill *Rovaniemi* till *Kellosuando* ofvanom *Heiskarintalo*. Där, midt emot *Kelloniemi*, drabbades ryssarne af Päiviös trolldom. Ingen väg fans vidare, och de undrade, hvad det skulle bli af dem. Klockan släpptes ned i älfven till selets botten, Kittiläs första kyrkklocka. Selet kallades därför *Kellosuando*, och man har ibland hört klockan ringa. En gång hade en gammal gubbe i Heiskarigården dött, och kvinnorna hörde då klockan ringa nere i selet, »så att skogarna darrade». Rövvarne drogo sedan framåt, tills de kommo till *Rovaniemi* by, till öfre byn. Denna by säges då varit så tätt bebyggd, att en katt kunde springa från det ena hustaket till det andra ända från *Vuotikal* till *Ämmälä*, det är från byns ena ända till den andra. — Den kallades därför *Pihkapori*-staden (egentligen kådborrstaden).

På byns ena sida ligger »Kyssbacken». Där bodde en gammal gumma i en liten stuga, den s. k. *Kyss-Stina* (*Muisko-Tiina*). Hon hade en gång blifvit förargad på laukkurysarne och kört ut dem från sin stuga. På trollkåringars vis kastade hon het aska efter dem. Dessa laukuryssar kommo nu med en mängd af plundrarne

och stego först in i gummans stuga för att se, om där fans något att röfva, och om hon också nu hade het aska till hands. Då de stego in, sade de till gumman: »Ja, nog minnas vi Muisko-Tiina, då hon slängde het aska efter oss!» Nu fick gumman med sitt lif betala, att hon kastat aska. De togo och brände ned allt, som de ej röfvade med sig, och sedermera har denna by aldrig varit så tätt bebyggd. På detta vis har jag nu följt fiendehopen ända fram till Rovaniemi och återvänder nu till lappmarken, om hvilken jag började att berätta.

Många fientliga skaror hafva dragit omkring äfven inom den egentliga lappmarken. Fastboende hafva ofta vågat göra motstånd mot mindre fiendehopar, såsom t. ex. i *Sodankylä*, af hvilken anledning byn just kom att kallas Sodankylä (fejde-byn). Där sägas fienderna hafva blifvit slagna samt där förlorat sina lif och det gods, de fört med sig, men denna strid kräfde också flere af de fastboende försvararnes lif.

AND. JOH. SJÖGREN uppgifver i sina *Anteckningar*, att ett predikohus uppfördes i Kittilä 1778, samt att kyrka byggdes i Sodankylä 1689 på bekostnad af Karl XI, som äfven skänkte den mindre af klockorna. Säggen måste här afse Sodankylä moderförsamling och kyrka. — Angående Päiviö och hans släkt se TORNAEI *Beskrifning*, sid. 28 o. följ., äfvensom FRIIS' *En Sommer*, sid. 51 och följ. — I Kemi lappmark talas om gamla Pietar Päiviö och sönerna Vuolli, Iisku och Juhani. Tornæus nämner Vuollaba, hvilket lapska namn (Vuollab) är liktydigt med det finska Vuolli, d. v. s. Olof. QVIGSTAD o. SANDBERG berätta (*Lapp. event. og folkesagn*, sid. 117—128) om »Bæive Voulab» (Olof Bæive), »sagnhelten fra Enare». — Angående att bota bölder må nämnas, att Marja Lindberg i Tärändö (död 1889) »kurerade» dylika med surmjölk, som hon vispat med lillfingret.

D. Om trollkarlar, spåmän och besvärjare.

Gamla personer hafva berättat såsom fullkomligt sant, att förskräckliga trollkarlar fordom funnits. De hade i sin ordning under sin ungdom hört talas om dem af gamla personer. Dessa trollkarlar hade förmågan att med sin spåtrumma (*kannus*) taga reda på i bärgskrefvorna dolda kopparskrin med skatter, som ingen annan visste af. Då de skulle till att spå, kom dem trumman i handen, hvarför man kallat dem »trollkarlar med trumma i hand» eller också »flygande trollkarlar» (*kannuskäsi-noidaksi eli myös lentonoidaksi*), och trumman hade ett slags ringande ton, då man skakade den och

sjöng besvärjelser. Till sist kommo de i sådan ekstas, att de blefvo alldeles ifrån sig och föllo i vanmakt och voro liksom döda. En af trollkarlarne brukade likväl bibehålla sansen och fullfölja besvärjelserna. Slutligen greps också han af ekstasen och uppväckte därunder de andra till sansning. Det säges, att de ibland kunnat vara flere dygn i dylik ekstas, innan de kunnat hemta sig igen. De sade sig då hafva haft mycket att göra och långa vägar att färdas.

Efter gamla personers berättelser skall trolltrumman hafva haft en sådan kraft, att, om någon ovetande tog den i hand och vidrörde den, fick han snart känna dess underbara inverkan. Blodet i kroppen började koka hett från hjässan till hälen; och kastade man ej genast bort redskapet, blef man ytterligare förvirrad, så att man ej längre var sig själf mäktig, utan kom i allt större yra och föll i vanmakt, kom i ekstas. Det var en undervisningsresa, och så blef då den mannen färdig att kunna trolla. Men han fick icke vara rädd af sig, ty den som det var, blef aldrig en duktig trollkarl. Det är sanning, att alla de mäktigaste trollkarlarne blifvit det på detta sätt, genom att begagna sig af trumman. Då jag läste om professor Nordenskiölds resa till norra Sibirien och lapparne därstädes, fick jag se, att alla trollkarlarne där också begagnade sig af liknande redskap, nämligen en trumma, med hvilken de ringde. De ville ej för något pris sälja dem, men ändå hade Nordenskiöld fått en af dem.

Päiviö var den mäktigaste trollkarlen och spåmannen. Han bodde vid stranden af *Rastijärvi*, där ännu hans utäng (med kåta; kenttä) finnes, nu öfverväxt af enbuskar. Då han var gammal, berättar man, att han drog till *Inari*. Han hade nämligen där en kamrat i att trolla, och han var så mäktig den också, att han med sin trolldom kunde sätta sig till motvärn mot Päiviö och efter hand blef lika skicklig som denne. Detta var Inaris trollkarl (de gamle kallade honom endast så: *Inarin noita*). Mellan dessa båda rådde ofta stora trätor och slagsmål om vildrenar, som de båda önskade komma åt. En gång fick *Inari-trollkarlen* renarna att stanna hos sig, och *Kittilä* (*Päiviö*) fick inga. Därpå följde ett stort nödår för

Kittiläborna. Då tog Päiviö sin älskte son *Anttijatku* med sig och for i båt ned från *Luokinen* samt rodde därefter skyndsamt åt nordväst, åt *Rastijärvi* till. Han kom till *Ounasjoki* och styrde öfver till älfvens västra strand. Strax gick han i land, just där *Taalo-vaara* (jättebärg) skjuter ut en hög ås ned mot älfstranden — det är ena ändan af *Levitunturi*. Där började han att rusta sig i ordning, lade spjutet bredvid sig och tillsade sonen, att då vildrenarna började höras och syntes simma öfver älfven, borde han komma i håg att, just då den sista vildrenen hoppade från andra stranden ned i älfven, väcka sin far med de sista orden i trolldomsformeln.

Päiviö sjöng nu följande: »Präktiga, långbenta Inarirenar, kommen rikligen till Kittilä och låten höra klappandet af edra klöfvar» etc. Därpå råkade han i det ekstatiska tillståndet. Pojken väntade och väntade — hvem kan veta huru länge? — tills det genom klöfvarnas smällande och ljudet af svängande horn började höras, att en ren kom ända från Inarilandet af *Ruomankiselkä*. Säkerligen funnos emellertid ännu flere vildrenar. De voro snart vid åstranden och satte skyndsamt öfver älfven, fastän de flåsade med öppna munnar, och tungan hängde ut ur munnen. De voro tvungna att gå, och när den sista hvita vajan hoppade i älfven, väckte pojken sin fader, som steg upp behändigt och grep spjutet och sprang till älfstranden. När den hvita vajan kom i närheten, riktade gubben björnspjutet mot den. Inaritrollkarlen måste då gifva sig till känna och bedja Päiviö om nåd, och nåd fick han. Päiviö hade förut vetat af, att Inari-trollkarlen skulle följa efter renarna för att få dem tillbaka, och därför hade Päiviö stannat på andra stranden för att under ekstasen förgöra sin motståndare och göra honom rådlös, hvilket också lyckades. Nu skulle dessa båda mäktiga trollkarlar försona sig med hvar andra, dessa som nu redan lärt känna hvar andras förmåga, och så förliktes de för alltid. Renarne delades lika på båda hållen: Inari-trollkarlen vandrade tillbaka till sitt hem, och Päiviö blef med sin del kvar i Kittiläbygden. Ända från den tiden voro de sams, de båda mäktiga trollkarlarna. Och nu är slut på berättelsen om Päiviö, och i Inari säges hans sista kenttä funnits, där han uppehöll sig på sin ålderdom.

Trolltrumman kallas här på finska *kannus*, pl. *kannukset*. Tornæus och Sjögren hafva tidigare antecknat dessa namn. Apparaten var af trä, hvilket också tydliggöres af det af mig antecknade namnet *kannuslautta* (spåbräde). Sjögren uppgifver, egendomligt nog, att de flesta lappar hade kannukser af stål, utom en fattig gumma, hvars trollredskap endast bestod af näfver, men ändå var högst förträffligt. GABR. TUDERUS, pastor 1675, brände i Sodankylä och Kuusamo ett flertal spåtrummor. I svenska Öfvertorne sn finnes en lägenhet Kannusjärvi. Suutaris beskrifning på den praktiska användningen af redskapet är emellertid tydligen förvanskad, men ger anledning till förmodan, att det möjligen kunde vara nog att betjäna sig endast af själfva visaren, som var försedd med åtskilligt skrammel. Pålitligare är gifvetvis Tornei autentiska, lifliga framställning (se särskildt WIKLUNDS edition i Lundells tidskrift). Att lappen i ekstas faktiskt var trollkarl är veterligt, och ett alldeles tydligt fall af clairvoyance berättar Tornæus af egen erfarenhet (Wiklund sid. 32, 1772 års ed. sid. 21). Schamaner finnas ännu bland de terska lapparne på Kolahalvön och stå i högt anseende (liksom fallet är i Sibirien; se STADLING). Dock användes trumman där ej vidare. Spåtrumman kallas i nämnda lappmark *koandes* eller *kundes* (i norska Finmarken *gobdas* eller *kobdas*, i norra Karelen *kontakka*). Af QVIGSTAD (*Einige Bemerk. v. d. Zauber-trommel*) skrives namnet från Tysfjord i Norge *goabd(t)ës*.

Berättelsens term för uttrycket »falla i ekstas» är *menee loveen* (egl. *louheen*) d. v. s. att resa till Pohjola- eller Lapplands-värdinnan Louhi (jfr. CASTRÉN *Nord. resor o. forskn.* VI, s. 26). Äfvenså förekommer uttrycket *loveen langettaa*. GANANDER (*Mythol. fenn.*, sid. 21) uppgifver: »då de falla i sin ecstas eller dvala, fara de till Jabmiamo, de dödas rike.»

ELIAS LÖNNROT (*Afhandl. om finn. mag. med.* s. 5) indelar trollmännens besvärjelsesånger i *synnyt* (födelseberättelser) och *sanat* (ord). Båda kategorierna torde blifvit framförda rytmiskt. (Jfr det intressanta arbetet *Les Incantations* af SÉDIR, Paris 1897).

CASTRÉN berättar i *Nord. resor o. forskn.* I, s. 28, att Juhani Päiviö kämpade mot en rysk trollapska Kirsti Nouhtua, som sökte få öfver alla vildrenarna från Kittilä till ryska Lappland. Beskrifningen på renarnas beteende enligt Suutaris berättelse leder för öfrigt tanken till Kiplings skildring från Indien af Mågli med sina vargar jagande nilgajen (i »Mannen som ville bli kung»). Enligt Tornæus (Wiklunds ed., sid. 37) dog Peder Päiviö (Tornæi namnform) i Peldöjärvi 1670.

E. De siste trollkarlarne.

Efter Päiviös tid blef det kyrkoherde i Sodankylä, och denne reste två gånger årligen till Kittilä och fullgjorde prästerliga förrettningar. Han höll också gudstjänst där i något gårdspörte, och ända till den tiden funnos där trenne ekstatiska trollkarlar (*lovinoidat*). I byn *Kaukonen* fans en vid namn *Klaavus* (Klas), i Kittilä by en med namnet *Hannun-Jussi* och en *Paanulainen*. Klaavus var af dessa tre den mäktigaste trollkarlen, och äfven kroppsligen var han reslig och fet. Han var bonde i *Mäkitalo*. Kyrkoherden *Forbus* hade då nyss kommit till Sodankylä, och man berättar, att

han varit mycket andligt sinnad och förgrymmad på de trollkarlar, hvilka han försport finnas i Kittilä. Då han kom första gången hit, hade folket samlats i byn Kaukonen, där gudstjänst hölls.

Trollkarlarne voro äfven med där. Paanulainen gick och hälsade på den nye kyrkoherden, som frågade: »Vet du, om här finnas några trollkarlar (noidat)?» Paanelainen svarade helt förfärad: »Jag vet icke, käre kyrkoherde, om här finnas några.» Kyrkoherden mönstrade Paanulainen skarpt och sade: »Jag tycker mig se, att du är en af dessa djäfvulens apostlar, men i dag skolen I få höra domen!» Forbus hade predikat riktigt strängt mot trolldom, och till sist blef han het i sin predikan och sade: »Genom Herren Zebots mäktiga namn tillstädjer jag, att djävulen må taga sitt bort från denna församling — så att några trollkarlar ej måtte förvillia Herrens hjord — till dess jag nästa gång kommer hit, om man ej gör varaktig bättring och återvänder från den onda vägen.» Detta var på höstvintern; prästen kom ej igen andra gången förr än på tidiga sommaren.

Vintern var förliden, och våren kom, men trollkarlarne voro lika svåra som förut. De hade emellertid blifvit oense sins emellan. Kittiläbys trollkarlar stodo på ena sidan, och Klaavus i Kaukonen-byn var ensam mot dessa. Det var en vårdag, snön höll på att smälta. Klaavus högg ved i skogen strax bakom gärdsgården utmed åkern. Grannen *Kaukonen*, som vandrade i närheten, fick syn på Klaavus, som sökte gömma sig bakom träden, på det att grannen, hvilken flere gånger tillsagt honom att göra bättring och sluta upp med sin tjänst hos satan, ej skulle blifva varse hans förehafvanden. Så satte han sig bakom ett stort, gammalt vindfälle, lade yxan bredvid sig och handskarna och mössan samt började sakta sjunga. Snart kom han i ekstas, men detta tillstånd varade ej länge, förrän han steg upp och begynte kämpa med några osynliga väsen. Två gånger störtade han med händerna mot marken liksom under en brottning, därpå grep han yxan och gjorde flere hugg med denna, upphörde sedan, såg på en viss fläck och sade: »Ligg nu där, din förbannade köttög!» Så tog han sin mössa och vantarna och gick hem.

Äfven Kaukonen gick hem och tänkte, att han borde gå in och språka vid Klaavus ett tag. Men Klaavus kom snart själf till Kaukonen och sade sig vara mycket förargad. »Nå, granne, på hvem har du nu blifvit förtörnad?» sporde Kaukonen. »Just på den djäfvulen, som jag alltid troget tjänat och nu har gjort mig kvitt!» svarade Klaavus. »Men nu skall jag göra uppriktig bättring. Där hör du det, och när kyrkoherden kommer, då skall jag befästa mitt löfte.» Detta tyckte Kaukonen vara ett godt beslut och talade till honom om Guds ord. Därpå frågade Kaukonen honom, hvad det var för en strid han utstått i skogen. »Var du och såg på?» sade Klaavus. »Jo, nog var jag det!» svarade Kaukonen. »Voj, käre vän, att du ej kom att hjälpa mig mot två karlar», sade Klaavus. »Det var Paanulainen och Hannun-Jussi, som kommo rakt på mig och skulle dräpa mig, och jag var mycket nära att mista lifvet, men det lyckades mig ändock att blifva dem öfvermäktig och att hämnas på dem.» Inom kort kom bud från Kittilä, att Paanulainen och Hannun-Jussi voro döda.

Kyrkoherden kom igen på försommaren, och då redan hade hans ord besannat sig. Alla, som något litet försökt sig på trolldom, voro mycket rädda, öfvergåfvo att trolla samt gjorde bättring.

Dessa voro de sista, mäktiga trollkarlarne. För omkring 90 år sedan fans emellertid i våra bygder en trollkarl, ehuru ingalunda jämförlig med de förut nämnda. Det var *Pötys-Klaavus* (Luns-Klas). Denne bodde vid *Jesiöjärvi* och var besläktad med den omtalade Kaukonen-Klaavus. Om hans förskräckliga hädanfärd berättade mig min moder, som själf hade varit där på stället, bland annat följande. Hennes broder *Zakris Moko* firade bröllop höstkyrketiden i *Kariniemi* gård i Ala-Kittilä by. Där var Pötys-Klaavus, som började fantisera och lofprisade trolldomen. Somliga voro emellertid icke förfärade, utan talade med honom om själen och det tillkommande lifvet, hvartill han med riktigt grof och rå röst svarade, att om han berättade för dem, att Perkele ror med ens ryggrad och främjar arbetet, så att en karl här på jorden riktigt bra reder sig, så vore ej hans berättelse värre än deras egen. Han brukade alltid säga: »Gif brännvin, att ej praktig blir sämre!» När man nu

gaf honom på nytt, hælde han det i sig och böjde hela kroppen bakåt. Så föll han baklänges på golvet, och därpå bar man ut honom i rislan (släden) på gården, så att han skulle nyktra till i kylan. Det var afton, och man såg ej efter honom mera, enär vädret blef blidare, utan menade blott: »Låt honom sofva!» De dansande gingo esomoftast under kvällens lopp ut för att svalka sig, och då hände det, att en pojke och en jänta satte sig på kanten af släden. Flickan trefvade med handen i släden, hvarpå hon hoppade upp, skrek till och sade: »Här är någon, som har dött!» Man gick dit och såg efter, och så var verkligen förhållandet. Pötys-Klaavus var död. Sådant var trollkarlens ynkliga slut.

Sedermera har ingen trollkarl funnits ibland oss. I *Rautusjärvi* säges hafva varit en spåman, *Lahen-Niku*, och till och med i Ala-Kittilä fans en gammal inhysing i *Hakala*-gården, som jag själf i min ungdom varit i tillfälle att tala vid, då jag en gång var dit i ett ärende hemifrån. Han hette *Klaavu*, och äfven han var af den *store* trollkarlen *Klaavus'* från *Kaukonen* släkt. *Klaavu* anses inom denna släkt vara ett riktigt hedersamt namn, som därför går i arf från far till son. Gubben berättade mig ofta om tilldragelser i fordomtima, och han var duktigt gammal. Med stolthet berättade han om sina egna trolldomsbragder. Med någon annan, sade han, hade han en gång som främmande varit i sin födelseby, och det var under våren på sista föret. Han gick till fots, ingen skjuts fans, och föret var nästan slut. Han gick från *Kaukonen*, och vägen till Ala-Kittilä är omkring 1½ mil. Han stretade i blöt snö och vatten och började sakta gnola på en sång, och så kom sinnesberusningen öfver honom. Han skrek: »Ohoj, skogens vättar, låtom oss rasa med hvar andra, kommen nu att skjutsa en vandrare!» Gubben skrattade här riktigt godt och sade, att då fick han sig snart skjuts hela vägen. Men de skjutsade honom ej ända fram, utan de lämnade honom ett litet stycke på andra sidan af ån, som rinner genom byn. Sedan har i dessa bygder funnits hvarken spåmän eller trollkarlar, endast några, som botat genom läsning, och några gummor, som sysslut med häxkonster, men dessa hafva icke varit alls framstående. Där blef det altså slut med den

saken, och det får det också vara — det är just ingenting att sakna!

I fråga om Hannun-Jussi bemärkes, att åtminstone i svenska finnbygder *unga* Juhani, pojkar, pläga kallas Jussi, medan äldre kallas Jussa. Angående Paanulainen, må man gärna anse namnet förevigadt genom Juhani Ahos skildringar från Panulagården, där den ryktbare *Panu* höll till. Ganander nämner i sin *Mythol. fenn.* (sid. 66) Panulan neiti: en underjordisk trollmö, hvars bindel fästes med ödlor. Med kyrkoherden Forbus åsyftas troligen magister Zacharias Forbus, pastor 1718 i Kuusamo och son af prosten i Kemi, Lars Forbus.

F. Om troll och gastar (*Jatuleista ja peikosta*).

I min barndom hörde jag ålderstigna personer berätta mycket om trollen. Dessa sades hafva varit orimligt stora, håriga öfver hela kroppen och förskräckligt fula, kunde förändra gestalt efter godtycke, men likväl ej göra sig osynliga. För människor voro de mycket rädda, så att man sällan fick se dem, men om man någon gång i skogen hörde ett af dem hvissla och då djärfdes att hvissla till svar, kom trollet strax fram. Så berättade man följande om en trollkunnig lapp med öknamnet *Tuonka-Äijä* (renfetts-gubben), som bodde mellan *Inari* och *Kiistala*.

På samma landtunga, där lappen bodde, uppehöll sig ett troll, som var mycket förgrymmadt på denne. När lappen nu en gång ströfvade i skogen med sitt björns pjut i handen, hörde han, att någon hvisslade, hvarför han strax hvisslade svar. Genast var trollet hos honom och sporde: »Är icke du Tuonka-Äijä?» Lappen svarade: »Nej, men nog känner jag honom.» Trollet frågade: »Nå, vet du hvar Tuonka-Äijäs kåta är?» Lappen genmälde: »Nog vet jag ju det.» Trollet frågade: »Då skall du komma och visa mig den, ty jag har ett litet ärende dit?» Lappen svarade: »Nog skall jag visa dig den, men Tuonka-Äijä får ej se mig, därför måste vi försiktigt smyga oss dit!» Så gingo de.

Emellertid kände Tuonka-Äijä på rätt nära håll en djup klyfta nedom en stor, utspringande klippa på *Luolikkovaara*, och fram mot kanten häraf vandrade de. Längst ner i afgrunden fans en stor källa, som aldrig frös till, hvarför det immade af den, då det var kallt. Sakta sade nu lappen till trollet och pekade med handen:

»Se där stiger röken upp, där har Tuonka-Äijä sin kåta, sträck dig öfver och titta dit!» Trollet gick fram på klippafsatsen och skådade ner, men samtidigt stack lappen honom bakifrån med björnspjutet. Trollet störtade utför branten, men såg sig om under fallet och frågade: »Var du icke ändå Tuonka-Äijä?» Så föll han ned till remnans botten och dog. Trollets käring hörde man sedan begråta sin make på *Sierrumaselkä*, som numera kallas *Itkemäselkä* (sorgeåsen).

Märkvärdigt är, att lapparne genom list och trolldom kunde göra sådana där skogsrän rådlösa och bringa dem om lifvet! Gamla personer brukade kalla dylika troll *lihapiiruksi* (köttdjäflar) och sade, att de voro till hälften människor, till hälften djäflar. De voro emellertid mycket dumma.

I närheten af *Tepasto* by bodde en gång ett troll, som slog sina lofvar kring en bondhustru därstädes och plögade umgänge med henne. Så föddes ett barn, men då det var hårigt och anskrämmeligt, ville icke modern visa det för folk, utan gaf det åt trollet, att detta själfv finge draga försorg om barnet. När husbonden fick höra talas om, att trollet hade sin gång i gården, började han lägga sig på lur för att få skjuta det. Men trollet tog sig i akt. Då mannen var borta, kom trollet och kastade genom ett fönster in barnet, liggande i komse (lapp-vagga) och sade till husmodern: »Där har du, Kirstiina (Kristina) kiippari ja kaappari!» (öfversättligt). Därpå försvann det för alltid. Barnet blef kvar hos modern och växte upp till en grof karl och var som andra människor, och hans släkt lefver ännu.

Som barn var jag en gång i *Niilivaara*-gården. Dit kom då en kringvandrande främling, som kallades *Niku-Äijä* (Nils-gubben). Då den främmande karlen gick, sade den gamla värdinnan: »Det var en släkting till trollet, den där gubben!» Han var också reslig till växten och mycket stygg att åse. Gumman kunde säkert räkna ut, hvilket led (*polvi*, egl. knä) det var af trollslakten, men jag har nu glömt det.

Man sade en gång under höanden, när alt folket var på ången, att ett troll kommit till en gård i byn *Kaukonen* och ätit upp alla

filbunkarna och ännu mycken annan mat. Man hade ej kunnat gissa, att det var trollets verk, men då främlingen inom fällan hade burit stora träd med rötter och alt, då förstod man, att det var ett troll, som varit framme. Man trodde, att det var samma troll, som bodde vid Tepasto men öfvergifvit trakten.

Att trollet på detta sätt farit fram i boskapsfällan har man här aldrig hört berättas, kan hända af det skälet, att jorden här är så stenig och grubbig (gropig), att en vanlig människa ej kan tänka sig eller se något värre, när marken väl blifvit skogbunden och öfverväxt med mossas.

Gamla personer hvisslade icke gärna, enär man sade, att trollet då lystrade. Också förbjöd man alla barn att hvissla, om det också skedde händelsevis. Om barnen ibland gräto, sade man: »Grät icke, liten, gästen hör det!» (Äläitke, pikkuseni, peikko kuulee!) Man kan tydligt och klart förstå, att det en gång funnits troll. Sedan man börjat bruka skjutgevär, hafva alla troll och gästar försvunnit, utan att man vet, hvart de tagit vägen. Det är möjligt, att de dragit sig undan till något fjärran beläget, obebodt land, eller att man gjort ända på dem alla sammans. De hafva visat sig rädda också för armborst, men för bössor hafva de varit ännu mera förfärade.

Tuonka, ett lapskt-finskt ord, är benämning på ett renfett, förvaradt i torkade renmagar. Finnarne äta det som sofvel till bröd, och det smakar ganska bra. Eljest pläga finnarne, äfven i Sverge, äta fett af nötkreatur som sofvel, ty smör har man ej alltid råd att äta. Fettet hackas i små bitar och saltas. I Tärändö gestaltar sig tuonka såsom *tunka*. *Lihapiru* är där ett okvädingsord. Om *peikoja* berättar man i Tärändö, att de flögo omkring i skymningen som flädermöss. Här är väl altså gäst, icke troll, det riktiga motsvarande ordet. Slog man dem en gång, dogo de, slog man ännu en gång, vaknade de åter till lif. Med järn eller stål fick man icke slå, ty slikt bet ej, utan en björkklabb eller dylikt var bäst att använda. Också i Tärändö känner och använder man uttrycket »hvisla inte, för då kommer gästen och tar dig!» Ganander (Mythol. fenn., s. 68) anser *peiko* synonym med *perkele*, *piru*, *pirulainen* (djäfvulen).

G. *Kyrkorna i Kittilä. Allmoge och tjänstemän.*

Jag har förut berättat om kristendomens utbredande i Kittilä. Om det kunnat så genomföras och inga hinder kommit emellan, hade helt säkert Kittilä blifvit moderkyrkan i lappmarken. När

sedermera nya åtgärder vidtogos, blef Sodankylä såsom varande tätare bebyggd hufvudförsamlingen, och Kittilä blef endast ett kapell. Prästen reste två gånger om året till Kittilä för att predika och höll skriftegång i något gårdspörte. En bonde i byn Kaukonen hade för ändamålet låtit bygga ett pörte, som för sin storleks skull kallades Holmas slott. Holm var förmodligen bondens tillnamn. Där predikades mycket länge framåt i tiden.

Den första begravningsplatsen var *Kurjenpolvi* (tranknäet). Denna ligger tre verst uppåt skogen från den nuvarande kyrkogården. Det synes häraf, huru rädsla och fruktande människorna den tiden voro, då de ej tordes bygga sina gårdar i närheten af de dödas hviloställen. På detta sätt har Kittilä sett ut länge, länge; först 1778 bygdes första kyrkan i *Ala-Kittilä* by, och samtidigt iordninggjordes en ny begravningsplats bredvid kyrkan. Denna kyrka, som jag fullt säkert kommer i håg — och jag mins öfver 50 år till baka — var ett fyraväggigt hus, större på längden än på bredden. Man hade gjort yttertaket af plank, hvari man på midten med yxa hållkat en ränna, så att vattnet kunde rinna af. Invändigt såg den ut ungefär som andra kyrkor. Fönsteröppningarna voro fem, bra nog stora, men rutorna voro mycket små och sutto inpassade i blykors. Sakristia fans ej. Ingångsförstun var som ett litet kontor utanför kyrkväggen, och därifrån kom man genom en dörr in i kyrkan. På båda sidor om dörren stodo ett par bjälkar, och dessa voro så långa, att de räckte öfver takåsen. Ofvanpå bjälkarna var liksom ett tak, under hvilket kyrkklockan hängde. Ringaren hade sin plats på golfvet i förstun och drog i ett långt, groft rep, som var flätadt af fururötter liksom de rep, hvilka användas vid timmerflottning. I förstuns tak var en öppning, hvarigenom ringaren såg, huru klockan svängde. Klockan var helt liten, men ändå kom skada på den: den gick i tu och måste gjutas i hop igen, men sedan satte man den ej i samma ställning utan mellan några stolpar utanför kyrkan, då man slog med kläppen och ringde.

Så fortfor man, ända tills ny kyrka bygdes. Nya kyrkan bygdes efter hvad jag minnes åren 1833—1835 i *Yli-Kittilä* by, och denna by passar också bättre till kyrkplats, ty där är bättre mark

och på alt sätt förmånligare. Då invigdes äfven en begravningsplats nära den nya kyrkan, tredje begravningsplatsen i Kittilä. Vår sista kyrka är af trä och väl liten i förhållande till folk-mängden, som ökas årligen. Med kyrkans uppbyggande hängde så till sammans, att församlingen själf bygde sin kyrka, och kronan lofvade ett penningeanslag. Pengar uttogos, om jag minns rätt 15 riksdaler på hvarje gård, och arbetet började då riktigt med kraft. Så uppfördes kyrkan fullfärdig. Resten af penningeanslaget hördes emellertid aldrig af, och man fick aldrig reda därpå. Till sist utsåg man bonden *Juho Korva* till talman och skickade honom till guvernören i Uleåborg för att bringa klarhet i saken. Men Korva kom till baka med bud, att man skickat alla pengarna, som voro afsedda för Kittilä, och nu vet ingen, hvar pengarna hamnat. Guvernören i Uleåborg, *R. W. Lagerborg*, reste då upp till Kittilä för att taga reda på den där affären, men dåvarande kronofogden i Lappmarks härad och Torne kommun var ej vid sina sinnens rätta och fulla bruk, hvarför ingen upplysning i den dunkla och invecklade saken kunde vinnas. På det sättet fingo Kittiläborna bygga sin kyrka hufvudsakligast på egen bekostnad.

I min barndom funnos inga tjänstemän boende i Kittilä. Prästen och länsmannen reste ibland hit på tjänstgöring från Sodankylä. Just så långt till baka jag kan minnas, fingo vi egen präst här, och sedan kom länsmannen flyttande hit samtidigt med kronofogden, och nu finnas här tjänstemän af alla slag, så att intet annat felas oss än en särskild guvernör öfver Lappland. — — —

Slutligen vill jag berätta litet om dem, som bo här i lappmarken. De första invånarne voro lappar, som så småningom af-tagit i antal, när inflyttningen af finnar ökats. Finnarne torde kommit hit på det sätt, att man efter någon i hemtrakten begången förbrytelse rymt hit till öfre landet. Så sade t. ex. *Kaukonen*, att han var från ett land långt, långt borta, hvarför man började kalla honom *Kaukonen* (= *Kaukainen*, främling). *Mokko* i nedre Kittiläbyn sade sig hafva kommit från ryska Lappland (*Turja*). *Fuski Mokko's* (Fuskin Mokka's = *Fuscus Mokka's*) släkt vet ännu, hvarifrån deras förfäder stammade. Där, i ryska Lappland, finnas många finsktalande hushåll, och därifrån var *Mokko*, som fått sitt

namn af att han vid skytte alltid brukade säga: »Jag är en karl, som går utanpå alla» (minä mies muita mokompi) och uppgaf sig vara hittebarn (*lehtolapsi*, egl. lundbarn, utsatt barn). Modern skulle hafva födt honom och lindat in honom i en lärftspacke bredvid skogsstigen, där en kvinna fann honom och sedermera uppfostrade barnet. Man kallade honom därför också »lärftspackegubben» (liinapakkaäijä). Så har Mokkos släkt runnit upp och likaså det vanliga uttrycket »mies muita mokompi». Denna släkt tillhör också jag på min mors sida. Mokkos släkt liknar svenskarne och har tjockt kindskägg. Man säger, att denna Mokkos stamfar varit mera civiliserad än andra på den tiden.

På detta sätt har en finsk befolkning hitkommit. Personerna hafva icke yppat sina rätta namn, naturligtvis af rädsla, att det skulle spörjas, hvar de uppehöll sig. Nu finnas här ej många lappar kvar, endast några få.

Sedan Johan Abram Suutari berättade det förestående, hafva förhållandena i flere hänseenden förändrats. Landsvägen till Kittilä är färdig, postkontor och apotek hafva inrättats i kyrkbyn, och folkskolor finnas både i kyrkbyn, Kögäs och Alakylä byar. Nya kyrkan är tillbygd och reparerad, brädfodrad och oljemålad. Gamle Johan Abram fick glädjen se flere af sina önskningar uppfyllda. Han dog år 1900.

10. Kronofogden Charles Emile Ahnger meddelar.

A. Sägner från och om det äldsta Kittilä.

Fordom lefde i Lappland en mäktig trollkarl vid namn *Päiviö*. Vintertiden bodde han på det ännu befintliga *Hannu's* nybygge vid utloppet af *Aakennusjoki*, på den dyiga stranden; om sommaren uppehöll han sig på *Taalovaara*, uppe på höjden *Kellostapuli* (klockstapel), så att han alltid kunde se, när de fientligt sinnade ryssarne kommo på sina plundringståg. Om hösten bodde han i *Kuivasalmi* by, hvarest hans kenttä (röjning, med kåta) ännu finnes. Brodern *Tieska* (=ett löst skinninlägg i handskarna, hvilket kan uttagas för att torka, då det blifvit vått) bodde på västra sidan om *Aakennustunturi* mellan *Pyhäjärvi* och *Kukasjärvi*. *Päiviö* hade tre söner.

Den äldste hette *Vesto* (en fors i Aakennusjoki heter ännu *Vesto*, emedan *Vesto* ofta uppehöll sig i dessa trakter och vid besök hos sin farbroder alltid vadade öfver älfven just i denna fors), den andre hette *Mettä-Lappalainen* (=skogslappen; det fins nära källorna af *Venetjoki* en ås, som ännu bär hans namn, enär han vanligen vistades där). Den tredje sonens namn var *Hannu*, hvaraf gården fått sitt namn.

Päiviö hade en gång, klädd i hvit pesk (=lappmudd), begifvit sig till Stockholm för att anskaffa en präst till Lappland. Vid *Tai-vaalkoski* såg han, huru fiskarena med häf togo sik och lax. Han förvandlade sig nu själf till en stor fisk och sam in i häfven. Med mycken möda fick man denna sik i land, och man hade just börjat fjälla den, då den hoppade till baka i forsen. Karlarne sågo, att blott hår af en pesk stannat kvar på stenen, men inga fiskfjäll, och häraf förstod man, att fisken ingen annan varit än just den berömda trollkarlen från Lappland.

I Stockholm gick Päiviö upp till kungen och fick präst till *Sodankylä*. Prästen reste vägen förbi *Kellontekemä* (klockgjutningsplatsen) till Kittilä, hvarest han i nedre gården (*Alatalo*), där nu badstuguplatsen ligger, höll gudstjänst. Hit församlades många trollkarlar och många andra. Prästen frågade trollkarlen *Paanulainen* — som bodde i *Paanulainens* risiga skog på nedre ändan af Kittilävaara —, huruvida han var en trollkarl, men *Paanulainen* bekände ej. Prästen sade sig då följande dag ärna visa, hvem af dem vore den mäktigaste att predika. Nästa dag föllo många i ekstas (loveen eli lumoon), så att de blefvo sanslösa, och fem af dem dogo.

Päiviös söner *Vesto* och *Hannu* hade just då begått nattvarden. Härom berättade de för sin broder *Mettä-Lappalainen* och voro belåtna öfver, att de fått ett så godt vin. *Mettä-Lappalainen* frågade: »Var vinet lika bra som spad af abborrarnas inälfvor?» — »Voj, det var mycket bättre!» — »Nå, kanske bättre än om man skulle koka hela abborren till spad?» — »Det var ännu bättre.» — »Men var det manne så bra som om man tre gånger skulle koka inälfvornas spad?» — »Det var ännu mycket bättre», blef svaret. »Det är då alldeles omöjligt!» sade *Mettä-Lappalainen*. Efteråt, då prästen kom

för andra gången till Kittilä, tog Päiviö med sig Mettä-Lappalainen, och då nu denne undfick nattvarden, sade brodern: »Nå, sade jag dig icke, att vinet var bättre än tre gånger kokadt spad på inälfvor.»

För omkring 300 år sedan kom en man vid namn *Määnänen* från Tavastland och bosatte sig vid *Riikokoski* i sydost om Ounasjoki, där ännu finnes *Määnäsenmännikko* (Määnänens tallskog) samt hans eld- och boningsplats, ett omkring 2 famnar bredt och 8 alnar långt trähus med spiselmur i ena hörnet. Määnänen hade i Tavastland slagit i hjäl sin broder och därför rymt hit till lappmarken. Här gifte han sig med en lappkvinna från *Lakkala* samt blef far till en son och tre döttrar. Sonens namn vet ingen. Den älsta dottern hette *Kitti* (Ristiina=Kristina), den andra *Brita*, den tredje namn känner man icke.

En gång kom en flock fientliga ryssar alldeles oföväntadt, utan att man tillförne sport det minsta. Flickorna höllo på att valla får: Kitti på *Lamposaari* i Ounasjoki, Brita på *Nälkäsaari*. Ryssarne slog i hjäl Määnänen och hans hustru och sonen, men den hemmavarande flickan fick tillfälle att fly ut på *Nälkäjärvi*. Kitti och Brita voro dolda på holmen. De fientliga ryssarnes öfverste hette *Haapanen* (af *haapa*= asp eller *haapana*= and, svensk-finsk dialekt). Rövvarne hade gömt sig i en hålgång vid en å, ett litet stycke från Määnänen-gården åt söder till. Denna bäck har däraf fått namnet *Haapaoja*. Sedan ryssarne dragit därifrån, foro Kitti och Brita till hemmet, som var brändt till aska. Af skeletten funno de, att icke alla de hemmavarande blifvit bragta om lifvet. De började leta och funno till sist sin syster vid stranden af *Nälkäjärvi*, där hon lifnärt sig af gräs och fräkenrötter. Det ställe, där tredje systemen anträffades, fick just af denna anledning sitt ännu bevarade namn (*Nälkäjärvi*=hungerträsket).

Dessa tre systrar vandrade härifrån ned efter älven och bosatte sig vid stranden af *Aakennusjoki*, där nu prästgården ligger. Från Savolaks kom en man vid namn *Jaakko Ylityinen*, som äktade Kitti. Han hade i sin hemtrakt kommit i slagsmål med sin halfbroder och bränt upp hans gård. Brodern brann inne, och gär-

ningsmannen hade därför flytt hit upp. Jaakko och Kitti bodde där prästgården ligger. På samma ställe hade förut bott en jättestor lapp vid namn *Poro-Heikki* (Ren-Henrik). Han hade brutit upp denna mark, och midt på gården finnes en liten backe, som ännu bär namnet *Poro-Heikki-backen*. Honom, *Poro-Heikki*, körde Määnäns döttrar bort, och han flydde åt Norge till. När Jaakko Ylityinen redan länge bott här, kommo hans halfbrors söner, tre stycken, för att kräfva vedergällning af honom. Då Jaakko fick se dem komma upp från stranden, och han ej kunde fly undan genom den åt älven liggande dörren, kröp han ut genom en fönsterglugg och sprang väster ut inåt skogen. Hämnarne sågo emellertid, att han flydde och började förfölja honom. Jaakko sprang då och körde hufvudet mot en stor sten, så att förföljarna icke skulle lyckas bemäktiga sig honom lefvande och pina honom. Han dog dock icke häraf, utan svimmade endast. Förföljarna trodde, att han var död och lämnade honom därför i fred, sedan de likväl tagit alt han hade på sig. När Jaakkos söner kommo hem, ville de skynda efter främlingarne för att söka taga tillbaka, hvad som frånräfvats gubben, men denne tillstodde icke detta och berättade för barnen, hvarför han rymt hit långt upp i norden. De, som skulle hämnas, vände åter till Savolaks. Jaakko Ylityinens efterkommande lefva ännu kvar i Kittilä, i Niilivaara, Vesmajärvi och på många andra ställen.

Förr i tiden kom från Petersburg en soldat vid namn Pietari (Petter), hvilken bosatte sig på *Pietula*-gården, som ännu finnes kvar. Han gifte sig med en lappkvinna och var af svensk släkt, fastän han kom från Petersburg. Till honom kom sedan hans måg, också han från Petersburg. Denne sistnämde var musikanter, och man trodde, att han hette *Jussi*. Hela *Pietula*-egendomen hette först *Ryssä* (ryss), troligen emedan förste bebyggaren kom från Ryssland. Gården *Ryssä* delades, så att en af sönerna — *Matti* — fick nuvarande *Pietula*, och hans halfbroder (som var född af annan mor) *Jussila* (*Jussi*) fick till sammans med yngste sonen *Heikki* det s. k. *Palonmaa*. En, som gått ut i fält, hette *Erkki* och fick där namnet *Mortti*. Han dog i Lule såsom officer och var mycket stark. Hans släkt lefver ännu kvar i Rovaniemi under namnet *Mortti*.

Förestående är en i flere hänseenden intressant parallel till Suutaris skildring.

I samband med det i det förestående förekommande namnet Paanulainen må vi åter erinra om Juhani Ahos präktiga bok »Panu» [I—II, Borgå 1898], där i romantiserad form skildras kristendomens strid med den urartade hedendomen.

B. Om *Küstala*-byns upprinnelse.

På västra stranden af Terne älf bodde nära *Kattilakoski* (kittelforsen) en man vid namn *Joonas* (Jonas), och i grannskapet bodde hans broder *Pieti*. I den tiden togs härifrån krigsfolk i mängd, och de måste vandra man ur huse. *Joonas* höll på att göra stolpar till spinnrocken — ty han var svarfvare —, då budkaffe kom, att han strax skulle draga ut i fält. Han släppte arbetet på golfvet och sprang ut genom dörren, utan att säga farväl åt sin hustru eller sina fem barn.

Pieti kom också till krigshären, där bröderna uppehöll sig i 5 år. *Joonas* fick tillnamnet *Trast*. När 5 år voro förlidna, kommo de åter hem och funno alt i högönsklig välmåga. De bestämde nu, att de skulle rymma undan någonstädes, så att man icke vidare kunde prätta in dem i krigstjänst. Båda bröderna togo därför sina hustrur och barn i båtarna och foro till *Muonio*. Här sökte de upp ett ställe, där de kunde gömma sig, men de ville ej slå sig ner vid den stora älfvens stränder, utan färdades uppåt efter *Jerisjoki* och kommo till *Keimiöniemi*. Emellertid ville de ej slå sig ner där håller, utan sträfvade ändå längre åt öster, drogo båtarna öfver till *Kulkojoki* och kommo sedan på denna till *Ounasjoki* och foro nedför denna älf. Nu mötte från öster en mycket stor älf, uppför hvilken de begynte färdas. *Joonas* reste uppför *Sotkajoki* (knipbäcken) och kom till en trakt nämnd *Ruostenenä*, som når ut till älfstranden, och bosatte sig där. *Pieti* reste uppåt *Loukisjoki* litet ofvanom *Kuivasalmi* och slog sig ner på en kal höjd vid krökningen af *Keuvaara*. På nedra sidan bodde *Joonas* på den vidsträckt skogstrakten *Ruostenenä*, men hans son *Mikko* tyckte, att man ej kunde draga sig fram där. Då han varit ute på jakt, hade han sett en sjö och vid stranden däraf en vacker udde, där han trodde,

att kornet skulle växa bra. Då flyttade han dit och tog också fadern med och modern och alla barnen och bosatte sig på *Tervaniemi*. Denna udde fick namnet *Trastiniemi* efter Joonas' krigsmansnamn, och sjön kallades *Trastijärvi*. Dessa namn bibehållas ännu.

Mikko gifte sig med *Torajainens* dotter. Torajainen bodde vid mynningen af Loukisjoki, där byn nu ligger, men emedan det var dåligt fiske där, flyttade han till *Rautusjärvi*, där *Lahtigården* nu är belägen (Juhan Juhanpoikas Lahtitalo). Mikkos son *Mikko* gifte sig med *Inkeri Nikuntytär* (Inger Nilsson) från *Niilivaara* (Olligården). Deras barn dogo i smittkoppor, som då på ett fasaväckande sätt härjade härstädes (60 lik begravos på en gång, samtliga liken af 5-åriga gossar). Inkeri blef efter sin mans död omgift med *Pekka Kyrö* (från Raattamaa by) och fick med honom sonen *Nils Petter Loukinen*, häradsdomaren, som tog upp Loukinen-gården på andra sidan om Trastijärvi. Juho Mikkonpojka Trasti gifte sig med *Maria Jokela* från Köngäs by och blef far till sönerna *Mikko Angelva*, *Juho Tervaniemi*, *Pekka*, *Niiles* och *Matti* samt flickorna *Marja* och *Margareta*.

Det finska *muotkee* betyder att draga båten öfver en muotka (=sv.-lapska *muorke* och försvenskadt *märka* eller *mokka*; ex. mork-fiske), d. v. s. ett smalt landstycke mellan två vatten, vare sig träsk eller älfvar. Ett dylikt landstycke heter på finska äfven *taipale*, på svenska *eda*, på norska *eide*.

Släktledning till ofvanstående:

Joonas (Trasti)		Pieti							
Mikko Fyra barn									
Mikko,		Juho, g. m.							
g. m. Inkeri Nikuntytär		Marja Jokela från Köngäs.							
Niilivaara.									
Barnen döda i		Mikko	Juho	Pekka	Niiles	Matti	Marja	Margareta	
smittkoppor.		(Angelva).	(Tervaniemi),	sedan till		(Rautiola).			
			Norge.						

Inkeris andre man, fader till häradsdomaren Nils Petter Loukinen, var den Pekka Kyrö Raattamaa, som i efterföljande släktledning betecknats Pekka IV.

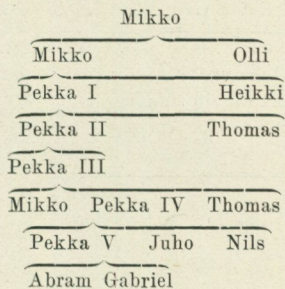
C. Om Raattamaa-byns upprinnelse.

Från Storkyrö flydde för soldatutskrifning eller något begånget brott en bonde *Mikko* jämte sina söner *Mikko* och *Olli* upp till lapp-

marken, där de slogo sig ned vid *Vuontisjärvi* omkring en half mil från Raattamaa och Kyrö. Därstädes ser man ännu kenttä och åker, hvarjämte stenrösen ligga kvar såsom eldstadsmärken. Emellertid var det så blåsigt där i norra sluttningen af *Pallastunturi*, att nybyggarne ibland blefvo insnöade och nödgades att med en stång gräfva sig ut genom fönstergluggarna. De flyttade af denna anledning till *Yli-Kyrö* by, hvarest Olli stannade, och där hans släkt ännu lefver. Mikko begaf sig emellertid till *Raattamaa* udde invid *Vähäkoski*, där ännu åker med diken och eldstadsplatser finnas. Där bodde han åtta missväxtår, under hvilka han å »vaaran» (båret) kunde så en mössa full med säd och få ej mer än hälften till baka vid skörden. Han flyttade därför till *Mikkola*, från hvilken de andra gårdarna redan blifvit utbrutna. Mikko var mindre vetande och brukade därför nämnas *Hullu Mikko Raukka* (Tok-Mikko, stackaren). Han hade för sed att i skogen fälla ofantligt stora furor, som ännu synas under mosstäcket.

Mikkos son *Pekka* bodde på Mikkola; den andre sonen, *Heikki*, flyttade till *Ivalojo* utflöde i Inariträsket. Han var den förste, som där bröt mark. *Pekka* hade två söner, *Pekka* och *Thomas*. Af dessa bodde *Pekka* på Mikkola, men *Thomas* flyttade till Inari. *Pekkas* son, *Pekka*, bodde på Mikkola, som efter honom delades mellan hans tre söner: *Mikko*, *Pekka* och *Thomas*. *Mikko* fick *Mikkola*, de andra båda delar i Kyrö. *Mikko* hade tre söner: *Pekka*, *Juho* och *Nils*, af hvilka *Pekka* framdeles fick *Mikkola*, *Juho Sallanki* — hvarifrån han flyttade till *Vaara* i *Tepasto* — och *Nils Pallasniku*. Nu bor i Mikkola-gården *Pekkas* son *Abram Gabriel*.

Släktledning till förestående:

D. Om Kyrö-byns i Inari förste bebyggare.

Thomas Kyrö från byn Kyrö eller Raattamaa i Kittilä flyttade till stranden af Ivalojoiki, där nu gården *Törmänen* ligger. Hans hustru hette *Brita Stiina Peltovuoma* och sonen, som gifte sig och lefde ännu 1885, *Mikko*. Mikkos hustru hette *Kaisa Greta Kokko* eller *Salmela* från Rautusjärvi i Kittilä. För dem blef en pojke ofärdig, Samuel Thuomas, som nu bor på *Törmänen*, och deras dotter Agneta blef gift med Heikki Kyrö. Den undre delen af *Törmänen*-gården kallas nu *Heikkilä* (REIN: *Statistik*, s. 150). En annan dotter, Brita Stiina, blef gift med Pekka Juho från Kyrö-byn, en tredje, Greta Kaisa, gift med Petter Pekkula, Juhos broder, och eger tredjedelen i gården *Törmänen*.

Heikki Kyrös söner voro: Heikki å Hentrikintalo i Kyrö, Pekka i Koppelo, Lasse vid norra stranden af Alajärvi, där märken synas efter hans odlingsförsök. Lasse sålde åt ofvannämde Thuomas och flyttade sedermera till Norge, Alten. Han hade inga bröst-
arfvingar, men Heikki och Pekka efterlämnade många barn.

Kyrö är numera en stor, mycket välmående by, bebodd af finnar, medan Inaribefolkningen eljest företrädesvis utgöres af lappar. Enligt Sjögren (*Anteckn.* s. 172) grundlades Hannula 1760, Kaukonen 1731 (nuv. byn 1760), Kellontekemä 1760, Kii-stala 1784, Kyrö 1731 (namnet förekommer först 1758), Loukinen 1766, Pyhäjärvi 1784, Salmijärvi 1772, Syväjärvi 1766 och Tervaniemi s. å.

Släktledning till förestående:

Thuomas Kyrö,			
g. m. Brita Stiina Peltovuoma			
<div style="text-align: center;"> Mikko, </div>			
g. m. Kaisa Greta Kokko eller Salmela			
Samuel Thuomas	Agneta,	Brita Stina	Greta Kaisa
	g. m. Heikki Kyrö, son- son till Mikko Kyrö från Vasa-Kyrö; se släktled- ningen under Raattamaa.	g. m. Pekka Juho <div style="text-align: center;"> Många barn. </div>	g. m. Petter Pekkula, broder till Juho.
Heikki i Kyrö.	Pekka i Koppelo eller Kiviniemi.	Lasse i Alten, Kåfjord.	

Angående Lasse och hans fader, se Castrén: Nord. resor o. forskn. I: 34.

E. *Från Kiistala.*

Renlappen *Juho* flyttade med sina renar från södra svenska lappmarken till stranden af *Sammakkojärvi*, där han började timra sig en gård. Då han var ytterst ifrig och arbetsam samt ofta funderade på, huruvida han skulle fortfara med nomadlivet eller blifva fastboende, kallade man hans ställe *Kiistala* (kiistaa eller kiistatelee = kappas, disputeras). Sonen *Juho* började där bryta mark och rusta till hemman samt skördade fodergräs. Åter dennes son *Juho* bytte sig till en hemmanslott i *Haukivaara*-byn och flyttade dit. Dennes son *Simo* anlade *Tammela*-gården.

F. *Vuollis skatteuppbörd.*

Den förste, som bodde i *Kellontekemä* by, innehade *Vuolli*-gården (Olofs-gården) vid träskets södra strand. Han tyckte sig vara en utmärkt och framstående man samt fordrade skatt af alla, som flyttade dit i närheten. Denna skatt betalade man länge i Kittilä, Kaukonen och många andra byar samt dess utom i Kurtakko inom Kolari socken.

En gång, då skatten ej till fullo gäldats, beslöt sig *Vuolli* för att själf fara och kräfvat ut den. När han kom till *Vanhatalo* i *Kaukonen*, uppehöll sig där en veteran sedan krigstiden. *Vuolli* fick ett får i skatt, men tyckte, att detta var för obetydlig gård. Han band fåret vid sitt skoband och gick därefter med djuret in i pörtet. Här började han väsnas öfver att han fått för litet betaldt, enär det ju gälde resterande skatt för flere år. Krigsmannen hörde en stund tyst på, men frågade sedan: »Hvad är det den där pratar för slag?» Man berättade då för honom, att *Vuolli* var fastboende i *Kellontekemä* by och därför fordrade skatt. Krigsmannen tog då ett stort vedträ och lämnade detta som skatt med orden: »Är det du, som här tar upp skatt lik en konung? Likväl är kungen den ende, som man är skyldig skatt!» *Vuolli* gick då hastigt sin väg, så hastigt, att skobandet gick af, och fåret stannade kvar i pörtet.

Vuolli begaf sig nu till *Kurtakko*, där endast en kvinna var hemma. Äfven här började han träta, emedan skatten länge uraktlåtits, och sade sig ämna gå i skogen och taga en vaja (renko) som likvid. När Vuolli fått fast vajan, såg han kvinnan komma ut med en såstång i handen och sade därför till henne: »Kom inte hit, du Kurtakko-skata, nog tar jag ändå vajan! Håll dig du undan, Kurtakko-skata!» Men käringen slog Vuolli med påken i nacken, så att han svimmade, och tog Vuollis knif och skar af rentömmen, så att djuret blef fritt. När Vuolli åter kom till sans, såg han, att »skatten» försvunnit, och ända sedan denna tilldragelse slutade man att betala skatt till honom.

G. Begravningsplatser.

Förr i världen begrofvos liken hvar det föll sig lägligt, men ändå sökte man nog att få dem jordade någorlunda på samma ställe. Många sådana begravningsplatser finnas: vid stränderna af *Rautusjärvi*, på *Keväniemi*, vid *Sotkajärvi*, på västra sidan om *Kapsajoki*, i *Kirkkokuusikko* (= den hvalfbildande gamla granskogen), vid stranden af *Kellontekemäjärvi*, på *Poroniemi* — där man en gång tänkte bygga kyrka —, vid *Tepastojoki* och på västra stranden af *Lompolo*. På detta senare ställe verkställdes jordfästning för icke just så långt till baka sen i tiden.

En bonde i *Kaukonen* förde en gång i båt sin döda hustru till begravningsplatsen och stakade hela dagen båten uppför älfven. Han lade sig på kvällen att sofva bredvid liket och hörde i drömmen sin *Maja* säga: »Hvarför gör du dig besvär med att hålla på och staka mitt lik så många mil till Tepastoviken? Sätt båten i land, där du ser några tranor, och gräf där ned mig i jorden!» Då mannen dagen därpå kom nära intill nuvarande *Kittilä* kyrka, steg han i land omkring $\frac{1}{4}$ mil i nordväst vid en hög strandås och gräfdde där en graf. Hit förde man framdeles liken och kallade platsen *Kurjenpolvi* (tranknät). När denna plats blef fylld, flyttade man begravningsstället till *Ala-Kittilä* samt bygde där bönehus och klockstapel. Äfven här blef det öfverfullt efter hand, och man valde då begraf-

ningsplats i *Yli-Kittilä*. Nu har man åter börjat begrafva liken i *Ala-Kittilä*, ehuru man nog ännu äfven begrafver i *Yli-Kittilä*.

H. När får en hund sitt lystmäte?

Det fans en lapp, som ofta reste till kungs och bad om ett och hvarje, hvilket han också fick, men till sist ledsnade kungen på honom och sade: »Du får då aldrig nog!» Lappen svarade: »När får väl en hund sitt lystmäte?» — »Nå, men nog får väl också hunden någon gång tillräckligt», anmärkte kungen; men lappen envisades med, att han icke visste af något sådant. Då lät kungen lappens hund äta så mycket, att djuret icke kunde stiga upp från golfvet. »Se nu», sade kungen, »att din hund ändå fick nog!» Men lappen hade torrskiff i barmen, tog upp sådan, började slita litet däraf och äta smått. Hunden spetsade då öronen och lyfte upp hufvudet. Så kastade lappen torrskiffbitar på golfvet, och hunden började strax att tugga dem. Nu måste kungen gifva med sig, skrattade och sade: »Ja, jag kan verkligen se, att en hund aldrig tycks få nog!»

I. En saga om Päiviö.

Vid stranden af *Kuivasalmi* eller *Trastijärvi* bodde fordom en lapp *Juho Päiviö* på den ännu s. k. *Päivionkettä*, där nu stora enbuskar växa på hans kåta-ställe.

I en by vid Torne älf var en lördagskväll större delen af folket i badstun, då fientliga ryssar oförmodadt kommo till byn. En man kom ut från badstun och blef genast anfallen med spjut af en ryss, men mannen lyckades rövva till sig spjutet och döda ryssen. Sedan tog han skyndsamt sina kläder och skidstafven och skidade ut på åkern, där han klädde sig och åsåg hvad fienderna gjorde med bybefolkningen. Alla mördades och brändes. Då karlen såg detta, steg han på skidorna och löpte öfver näset till Päiviö, som under vintern uppehöll sig där.

En gång sedan på sommaren varseblef Päiviö, att ryssarne dragit båten från *Loukinenjoki* öfver näset fram till träsket, och sade: »Nu komma de ryska djäflarna!» Detta ställe af sjön kallas ännu

Karjalanperä. Tornekarlen ville gifva sig på flykten, eftersom ryssarne visat sig särskildt grymma mot sådana, som tidigare undslupit dem, men Päiviö bjöd honom att stanna. Då ryssarne nu råkade mannen från Torneälven, sade de: »Ah, du är ju också en flykting!» samt hotade honom med döden, men Päiviö sade ifrån, att det finge de vara goda att låta bli på hans kenttä och anförde: »Jag vill inte bo, där han mördats!» Då tillfångatogo de mannen och ledde honom med sig. En del af fienderna drog till *Kapsajoki* vid stranden af *Kyläjärvi*, men de andra togo fången och förde honom med sig direkt till *Kittilä*. Päiviö följde dem i båt till *Puu-apaja*-kröken (apaja = notdragningsställe). Då tornekarlen nu låg i båten, vinkade han åt Päiviö: »Päiviö käre, min gud, sätt dina ord i verkställighet!» Päiviö svarade: »Lyckosam resa!»

Nu drogo ryssarne fram ända till *Sotkajoki*, där de förde fången i land på en backe vid bäckens östra sida, alldeles intill stranden, och började rådsla om sättet att plåga honom till döds. Då kom i en fart en mycket vacker räf, som visade sig alldeles tam och gick ända intill ryssarne. De sökte då att taga fast honom. Endast en af dem, som hette *Ruotsikka*, stannade kvar för att bevaka fången. När alla förföljde räfven, kom då en renkalf fram till elden, tog fången på ryggen och försvann strax med honom in i djupa skogen. Samtidigt försvann också räfven. Både räfven och renkalfven voro nämligen Päiviö, som ändrat gestalt. När ryssarne nu kommo till baka till lägerplatsen och sågo, att fången flytt, sade de: »Ack, du *Ruotsikka*, som släppte karlen!» Denne förklarade emellertid, huru alt tillgått, men de uppretade kamraterna beslöto att döda honom och smälte tenn och hällde i halsen på honom, hvar efter de sänkte liket i ett källdrag. Den udde, där detta skedde, kallas ännu *Ruostenenä* och *Ruostekangas* till minne af den mördade. Gamla personer berättade sig hafva funnit människoben, då de en gång gräfde där.

K. *Haikara-stenen.*

Från *Rovaniemi* kom till Päiviös hem en man vid namn *Haikara*, som var ute på en resa som krämare. Han fann blott hus-

modern hemma i pörtet och började köpa torrfisk af henne, men då kommo de i gräl, ty Haikara påstod, att fisken ej var ordentligt torkad, hvilket däremot Päiviös hustru sade den vara. »Nå, låt den vara torr då!» sade Haikara, som också tyckte sig vara en smula förståsiggpåare. »För resten duger fisken åt dig äfven som fuktig och våt!» yttrade Päiviös hustru. (Haikara är ett öknamn och betyder i lappmarken glupsk hund.)

Nu for Haikara med sin båt utför älfven till *Kelusasuando*, omkring två mil nedom *Kittilä* nuvarande kyrkplats. På detta sel finnes midt i strömdraget en mycket stor sten, som tydligt synes vid lågt vattenstånd. På denna sten fastnade båten och stjalpte. Haikara själf följde med strömmen ända till *Molkojoki* mynning, vid pass 7—8 mil. Den sten, som kom Haikaras båt att välta, kallas ännu Haikarastenen, *Haikarankivi*.

Från Rovaniemi hade emellertid folk gifvit sig ut att söka efter Haikara, som dröjt borta längre än han sagt sig ämna göra. Då man kom till mynningen af *Molkojoki*, träffades liket af Haikara, som drogs upp i land. Men nu blef Haikara åter lefvande och berättade sin affär med Päiviös hustru, och att hon sagt, att fisken gärna kunde vara fuktig och våt. Därför hade nu fisken blifvit genomblöt, och själf hade han drunknat, ehuru han lyckats bevara andedräkten invid en gäddas gälar.

L. Säjten vid *Trastijärvi*.

På *Säitäniemi*, som nu för tiden kallas *Korteniemi*, fans en stensäjt, som folket helighöll och tillbad. De yngre började emellertid redan då anse det hela som vidskepelse. Bönderna i *Pietula* och *Salmi*, Salmikarlens son samt en fullväxt person vid namn *Juho* från *Hannula*-gården begäfvos sig från *Kittilä* för att fiska i *Kuivajärvi* eller *Trastijärvi*, vid hvars strand den s. k. *Vanhakenttä* låg. Där ansågs det ytterst farligt att nämna något om lefvande kräk: hvarken om kons eller fårets eller ens om kattens tänder fick man tala. Häller icke fick man svärja.

Då nu detta sällskap befann sig på kenttän, började *Salmi*-pojken berätta, huru deras hund och katt brukade väsnas hemma

och springa efter hvar andra, och huru katten klättrar upp på hustaken. När gubbarne fingo höra detta, blefvo de utom sig af vrede, enär pojken ju nu genom sådant obetänksamt tal fördärfvat all deras fiskelycka, och pojkens far grep ett ris för att därmed aga den vanartige. Pojken sprang bakom Juho Hannula för att gömma sig. Salmigubben försökte då att få fram sonen, men Juho grep båda parterna och höll dem fast och slog dem mot hvar andra flere gånger samt ropade för hvarje gång: »Katten, hunden, grisen, fan!» De båda gamlingarne voro förstås alldeles förgrymmade, då hela deras fiskefärd gått om intet, samt lade sig på mullen och askan i kåtan.

Men Salmipojken och Juho Hannula foro nu på sjön och kastade ut näten. Då de skulle vitja, fingo de en stor hop fisk. De förde fångsten till lägerplatsen, hängde fisken att torka och saltade äfven en del, men gubbarne sågo ej det minsta ditåt, utan lågo kvar i smutsen. På nytt gingo pojkarne för att vitja näten och fingo åter mycket fisk. Nu väckte de upp gubbarne och bådo dem begifva sig på arbete. De sade: »Här ej endast få vi ungdomar fisk och föra den i land, utan vi få ensamma rensa den och göra den i ordning, och ni, gamla gubbar, gitta ej ens hjälpa oss härmed!» Gubbarne stego då upp, och då de sågo den stora fiskhögen, började äfven de att rensa.

Nu sade Hannula- och Salmipojkarne, att de skulle gå och göra ofog genom att störta den där gamla säjten ned i träsket. Skratande sade de, att guden nu skulle få blöta sina byxor i gytjan. Om en liten stund fingo de emellertid efter utförandet häraf se, att säjten å nyo stod på sitt gamla ställe. Hvem kan nu veta, om den tagit sig upp af egen kraft eller om de gamle gått och lyft upp den på den forna platsen. Eftersom säjten fått sina byxor mycket smutsiga i sörjan, beslöto de öfvermodiga pojkarne att låta honom få skölja dem i en fors, hvarför de rullade stenen i båten och började ro honom öfver träsket. Då de kommit ett stycke ut, började emellertid båten att sjunka på grund af stengudens tyngd. Då togo pojkarne och kastade säjten i sjön, där den ännu finnes.

FRIS (*Lapp. Mythol.*) anmärker, att i saivvo- eller heligsjöar fisken stod under de underjordiskes, saivvofolkets, omedelbara skydd, hvarför man ej fick stoja eller ens tala under fisket, om man väntade sig något byte. Jämväl rådde gudar öfver vattnet, och dessa förebildades af säjtarna på strand, till hvilka man offrade fiskfett.

M. Från fejdetiden med ryssarne.

I trakten af *Sompio* sjö fans en gård, på hvilken ryssarne spionerade för att öfverfalla den samma. Fienderna lågo dolda i skogen där utanför, i afsikt att angripa nattetid. En gumma, som i ett ärende gick ut ur stugan, råkade emellertid att bakom en stolpbod få fatt på ett rysshufvud. Några ryssar rusade då upp, grepo tag i gumman och nödgade henne att heligt och dyrt svärja, det hon för ingen skulle yppa, hvad hon sett, ty eljest skulle också hon blifva mördad. Gumman kom åter in och ville ju för ingen berätta, hvad som förefallit, men hon tog emellertid ur fiskgrytan ett gädhufvud, som hon först lade på sin mage och därpå kastade i matträget med uppspärrade käkar. Detta var för alla ett tecken på, att gumman hade ett sorgebudskap, som hon ej ville framföra. Nu försedde sig alla de innevarande med vapen och släckte elden, liksom de skulle gått till hvila. Ryssarne kommo snart inkrypande, men i samma nu råkades de af folkets vapen och blefvo alla dödade. Två lappar hade de likväl hunnit sticka i hjälm.

Uppåt *Jesiöjoki* drog en gång en skara plundrare. Afidne *Lassin-Antti*, en trollkarl, såg att de kommo, steg upp på bärget och lät *Sotakoski* stiga alldeles ofantligt högt. Ryssarne lämnade då båtfärden, gingo till fots och drogo båtarna — men då steg nästa fors, *Rovakoski*, och blef lika hög och vild också den. Då sade ryssarne: »Se att också den där satan forsar så där! Man kan ju inte komma uppför den håller!» Forsens namn är nu ändradt till *Suutajakoski*. Ryssarne måste förargade vända om. Men i skogen satt trollkarlen och spejade och följde fiendernas alla förehafvanden.

Mellan *Suhuvaara* och *Jesiö* bodde också en trollkarl, som äfven han i förväg varnade ryssarnes anryckande. Han sände bort alt gårdsfolket och lade sig själf inne i kåtan med armborstet mot kinden. Nu öppnade fienderna kåtadörren och sade: »Ah, se här

ligger en gubbe!» Strax sköt trollkarlen den närmaste, och i samma skott dogo också alla de andra. Sedan släpade han dem ned i forsen, som blef alldeles full med fiendeansikten och därför blef kallad *Naamakoski* (ansiktsforsén).

Uppför *Ivalojoki* drogo ryssar ända till *Olkajoki*, började följa dennas stränder uppåt och tänkte öfvernatta där vid en lägereld. De fingo då höra, huru bäfrarna höllo på att arbeta med att gnaga af träd, och huru det ibland dånade till, då träden föllo. »Nå, men hvad kan det där vara?» undrade de. Och de gissade, att det smälde och brakade i myren — ty de förstodo ej bättre. Häraf fick älfven namnet *Naskamajoki* (slammerbäcken).

På *Pyhätunturi* (heligfjället) bodde fordom en trollkunnig lapp, till hvilken ryssarne en gång kommo för att begära honom till lots. Detta lofvade han. Innan man begaf sig af, sporde en man vid namn *Juho* trollkarlen, hvad en hans dröm kunde betyda. Han hade sett en mängd folk utan hufvuden. Härå gaf emellertid trollkarlen intet bestämdt svar. Så foro de i väg. Trollkarlen blef ett stycke efter och visade blott, åt hvilket håll de borde ränna. Då kom en tät dimma, och nu måste trollkarlen gå först. Men i mån, som han passerade fienderna, högg han hufvudet af den ene efter den andre, och detta så kraftigt och säkert, att ingen ens hann att det minsta jämra sig. De karlar, som gingo främst, blefvo emellertid kvar i lifvet. Då de kommo nära *Pyhäkuru* (helighålan), stälde trollkarlen sig på afsatsen och tog en eldbrand för att därmed visa de resande vägen, men då han kom till själfva kanten, kastade han branden. Då körde alla ryssarne hufvudstupa ned i afgrunden.

Följande dag gick trollkarlen att se närmare efter, och då lågo alla fienderna med krossade hufvuden döda på en stor tufva.

Denna sista, i Lappland och öfre Norrland i en mängd varianter berättade och olika lokaliserade sägen återgifves någorlunda enahanda af LÆSTADIUS [*Journal*, II, sid. 483-484], ehuru platsen där förlägges till Kölen mellan Sverge och Norge; af LUND (*Reise*, s. 60), som talar om fjällbranten vid Grönsværsletten nära Kjelvig på Magerö; af NICOLAISSEN (*Sagn og Eventyr*, II, s. 71), som förlägger platsen till »Kvænflaet» vid Solevig på Leifsethfjeldet (skulle gäلت svenska krigare på 1650-talet; jfr Friis' Lapp. eventyr, s. 119). Från Karjeltjäkko vid Peuraure berättar SVENONIUS en liknande sägen (*Sv. Turistfs årsskr.* 1894, s. 4). Päiviös tredje son, Juhani, berättas af Castrén (*Nord. resor o. forskn.* I, s. 19-20) på samma sätt bragt om lifvet en flock

ryssar på Pallastunturi. En lika vanlig sägen som den, att vägvisare-lappen kastat blosset i afgrunden och sålunda narrat fienderna i döden, är en annan historia. Så t. ex. berättas vid Jokk i Öfverkaliks, att den prässade styrmannen lyckligt ledt färden utför en del forsar, hvarefter det burit ned till Jokkfallet, där styrmannen hoppat upp på en sten i själfva fallhufvudet, medan fienderna hjälplöst dragits ned i vattenfallet, som uppslukat dem. Likaså förtäljes Laurukainen på enahanda vis befriat lapparne från en flock ryssar i Patsjoki (Castrén I, s. 19-20).

11. Hvarjehanda från nordligaste Sverge.

En gång fick en inhysing i *Pajala* svår tandvärk. Han rodde då öfver Torneälven till gamla begravningsplatsen på *Isak Svart's* hemmansskifte och tog en tand ur en af döds skallarna. Men det skulle han icke gjort, ty senare på natten kom ett spöke utanför fönstret till backstugan, sträckte ut armarna och ropade: »Gif mig till baka min tand!» Inhysingen var tvungen att ro öfver med tanden igen. — Lyckligare gick det mig, som år 1889 utan olägenhet — ehuru det var mycket svårt att få folk till hjälp — genomgräfdde platsen och därifrån medtog kranier och jordfynd.

I *Jukkasjärvi* söker man ännu, har jag hört uppgifvas, förkomna kreatur på det sättet, att man anskaffar och bär kyrkogårdsmull i en påse kring halsen. Strax kommer då ett spöke utan hufvud och visar väg till djuret.

Vid gården *Kappeli* i *Junusuando* var för en del år sedan en hemmansegare sysselsatt med gräfningsarbete, hvarvid han anträffade ett människoskelett ligga utsträckt i åkerjorden. Detta skelett hade han då lagt litet åt sidan. På natten kom emellertid skelettet utanför karlens fönster och ropade: »Hvarför kunde jag inte få ligga i fred, där jag hvilat i 200 år?» På morgonen gick då karlen och gräfdde ned skelettet djupt i åkermullen.

I *Nederkaliks* talas om den s. k. arn eller landtkäringen, som tydligen motsvarar skogsrådet eller huldran på andra håll. Hon är klädd i röd kjol, vallar kor, är mycket vacker och farlig att råka ut för. I *Kosjärv* inom nämnda socken har jag hört berättas, att man vid tjärbränning fordomdags satte en flaska med kvicksilfver strax vid »hornet» eller tapphållet, »för att inte arn skulle bli sint på bränningen». [Jfr förf:s bok *På skogs- och fjällstigar*, Sthlm 1894, sid. 78.]

Kronofogden AHNGER meddelar, att på Ukkonsaari i Inari träsk finnas ryktbara offergrottor med talrika lämningar af renhorn o. d. Lapparne offrade därstädes för att af Ukko Ylijumala vinna god jakt- och fiskelycka.

Herr P. G. LAMPA meddelar: Omkring 1¼ mil från norra ändan af *Rautusjärvi* i Jukkasjärvi lappmarkstrakter finnes vid pass 500 fot från träskstranden, nära *Kuolkasjokk*, ett större klippblock, under hvilket lapparne fordom hemburo den i stenen åskådliggjorda gudomen sina offer. Skatter berättas därstädes blifvit nedgräfdade och anträffade: kopparkiisor (skrin) med silfverpjäser och dalermynt. Renhorn finnas där i mängd, och turister lära gjort gräfningar därstädes. Då det bar af till offerstället, fingo kvinnorna såsom vanligt vid dylika platser icke följa bäckens lopp, utan måste göra en betydande krokväg åt nordväst och kringgå fjällen. Karlarne fingo däremot visserligen följa bäcken, men sedan icke gå rakt öfver fjäl- len, som voro heliga. Mat åt guden — stora, präktiga sarvar (rentjurar) — förvarades bredvid inom en timring, af hvilken nu blott stenfoten och ett timmerhvarf synas, medan återstoden ruttnat bort.

Befintligheten af timringar vid dylika platser, jfr noten under 4, (se Meddelanden från Nordiska museet 1902, sid. 199) kan altså mycket väl hafva sitt upphof i förvaringsbyggnader eller ordentliga timmerkåtor vid mera beryktade offerställen. Ett stöd härför är också det förhållandet, att missionären Zelberg säges 1747 »uppränt lapparnes gamla helgedom vid Saivo» s. om Gellivare (se ENGSTRÖM, *Resa* II, s. 115). Sjärtarna äro vanligen af finkornig grönsten med kvartsrika, utstående ränder.

12. I skogskåtor och pörten.

Efterföljande anteckningar äro sammanförda sommaren och hösten 1904 under skogsvandringar inom den norra, Gellivare och Korpilombolo socknar angränsande delen af Öfverkaliks socken, äfvensom Hietaniemi socken. Sagesmännen hafva varit dels af finsk, dels af svensk börd, och berättelserna afhandla särskildt några begrepp, *manalaiset* och *maahiaiset*, hvilka icke blifvit i mina föregående uppteckningar annat än i förbigående berörda.

Om dödfolket.

I *Kuivakangas* bodde förr en gubbe, som en gång på marknaden i *Matarengi* (*Öfvertorne*) stal torsk från en lassakja. Den lapp, som egde lasset, satte då *manalaiset* på honom för att hämnas, men karlen hade »för stark blod», så att trolldomen icke »bet» på honom. I stället drabbade den värdinnan (hans hustru), som berättade, att hon oupphörligt såg vargar, grisar och vilddjur, svarta och grå varelsor, hufvudlösa människor, o. s. v. En natt förde henne en klok gubbe med häst och bjällra till kyrkan för att därstädes bota henne. När de kommo till kyrkan, sprungo dörrarna upp af sig själfva. De körde rätt igenom kyrkan och därpå hem. Emellertid blef kvinnan icke bättre, trolldomen hade drabbat henne för hårdt.

I Gananders Mythol. Fenn. omtalas icke *manalaiset* eller *manalaisia*, men AHLMAN upptar ordet i sitt lexikon och öfversätter det med gengångare, vålnader. Enligt samma källa var *Manalainen* »underjordens herre». I svenska finnbygder, där man mycket allmänt talar om dessa *manalaisia*, betyder begreppet »dödnings», »dödfolket», de afidne. L. L. LÆSTADIUS omnämner i sina predikningar (den finska originalupplagan) på flere håll *manalaiset* och *maahiaiset* (om hvilka senare i en särskild afdelning här framdeles ordas) och rör sig med nöje inom folkets egen andliga begreppsfär.

I *Lahnajärvi* bodde fordom en trollkunnig gubbe vid namn *Hans*. När han dog, såg man, att *manalaiset* farit illa fram med honom. Han var krokig, liksom alldeles hopdragen. Han hade sökt gräfva i spiselmörjan för att hålla ifrån sig *manalaiset*, som trifvas där, men det hade icke lyckats honom.

En granne i byn hade en gång olofligen bärgat hans äng. Hans sade då, att man nog skulle få se, huru det komme att gå med ho-

nom. Karlen blef rädd och vågade icke med häst köra hem höet, utan tog i stället en ren som dragare. När han kom hem till gården, dog renen.

Äfven Hans' son, *Johan Henrik Hansson i Paharova*, är beryktad vara trollkunnig och kunna bota i bastun. Till honom kom en gång år 1903 en lapp från *Killingi* med sin hustru, som var besatt af manalaiset. Johan Henrik sökte bota henne, men det gick icke.

I *Markitta* finnes en gård *Pirtti*, där manalaiset gärna hålla till. Ibland är det alldeles fullt af dem i gården, särskildt vid yrväder. En dräng i gården, som var »gammalpojke» (ungkarl), såg dem ofta. När han skulle gå i höboden eller stallet för att fodra hästen, funnos de i höet, hvarför han tillsade dem att icke trampa där. Han kunde då få dem att vika upp på bottnen och sätta sig på hyllorna i stallet och höboden. En granne, *Per Israelsson Tur-tola*, kunde ibland se gården alldeles full af dem och berättade därom bland annat vintern 1898.

Såsom det framdeles skall visa sig, torde min sagesman här sammanblandat begreppen manalaiset och maahiaiset.

I en by på finska sidan hade bott ett mycket ogudaktigt par. När dessa båda dogo, vågade ingen köpa gården. När ungdomen gick till bastun och samlades på gårdsplanen, hörde man dans och spel där inne. Ungdomen satt och hörde på. En gång ropade en dristig pojke: »Kom ut och visa dig!» Då kom där ut en behornad varelse, som skrämde de unga på flykten. Emellertid var det ett bra hemman, och en karl tog mod till sig och köpte det. Själftva byggningen flyttade han, och sedan fick han lugn.

I *Nils Petter Hanssons* gård i *Bränna* vistades för längesedan en gumma, som var hemma från *Rödupp*. Hon dog under ett besök i *Rödupp*, men samtidigt var hon hemma i *Bränna* och förde stort oväsen: kastade eld på spisel, blåste i askan om nätterna, slängde

omkull stolar och oroade till och med barnen i vaggan. En morgon hade hon dödat tolf får och fört i hop kropparna i en hög. När resande körde genom gården, steg hon gärna på medarna och åkte med något stycke. Detta lefverne fortgick ganska länge. Man vidtalade trollkarlar för att få deras hjälp, men ingen lyckades få bukt med henne. Ändtligen tillkallades prästen, och komminister *Sondell* kom dit med biträde. Nu frammanade prästerna hennes gestalt och talade vid henne. De borrhade sedan med en syl hål i midten af fönsterposten och visade den vägen ut henne. Sedan hördes hon ej mera af.

I *Scarbbyn* i *Öfverkaliks* funnos för omkring 20 år sedan två pojkar, som reste in till *Bränna* för att supa brännvin. När de sedan körde hem på natten, stjalpte släden utmed strand, och den ena af pojkarne drunknade i en vak. Han förde sedan ett fasligt oväsen hemma. Till en början höll han sig ute, men dref sitt spel inomhus, sedan man en gång bedt honom komma in. Lågo karlarne ute i timmerskogen, flyttade han med dem till kojans och gjorde där alt möjligt ofog: hällde ut mjölken från läglarna (hjärtformig träflaska, det finska *leilä*), kastade bibeln i elden och ref sönder den i bitar, så att blad lågo strödda kring hela kätan. Han slängde eld från spiselhärden och skingrade det hopsamlade vedförrådet, som låg under britsarna. Man sökte stänga honom ute genom att inifrån hålla i en käpp, som man trädte genom ett i dörren borrhadt hål. Detta hjälpte emellertid icke. Först sedan man gjort käppändan gröfre inåt, hjälpte det. Efter afslutadt arbete med skogshygget flyttade han med dem hem till byn. Endast genom prästerskaps hjälp fick man bort honom.

Här ifrågavarande form af skogskåta kallas på finska sidan af Torne älfdal *kainulaisten kota* (ang. *kainulainen* se noterna i slutet af denna uppsats) eller *alttari-kota*, det senare på grund af den som ett altare uppmurade härden i kätans midt under det öppna rökfånget. På svenska sidan gränsälven kallas byggnaden däremot *mettükota* (skogskåta) eller vanligen *pleuna*, hvilket senare lär vara ett minne från rysk-turkiska krigets bekanta Plevna och skämtsamt ange, att man i den för oväder skyddande timmerkojan har en fästning och en tillflykt.

I Haparanda skärgård finnes en fyrbåk, som den finskspråkiga befolkningen döpt till *Pleuna*. Se vidare min uppsats »I nordsvenska finnmarken», *Sv. Turist-fören:s årsskrift 1904*, sid. 156—157.

I *Korpilombolo* berättar man, att den, som vill se spöken (gastar), bör lägga sig tvärs öfver en skogsväg. Man får då se så många, att man rakt icke får fred för dem. I *Pajala* berättas det, att genljudande ställen i mark och skog äro bebodda af manalaisia. Där bör man ej bygga hus, ladugård eller dylikt, ty då blifva vålnaderna missbelättna. Somliga hafva i drömmen fått uppenbarelse att flytta ladugården, enär urinen därifrån rann på vålnadernas bord. Tillmötesgår man icke en dylik begäran, inträffa olyckor i ladugården, men lyder man tillsägelsen, går allting väl.

Den senare delen af förestående eller berättelsen från *Pajala* synes sammanblanda manalaiset med maahiaiset, till hvilka vi nu öfvergå.

Om de underjordiska.

De underjordiska eller *maahiaiset* ega stora hjordar. Kastar man stål öfver dessa, kommer man i besittning af dem.

Bekant är, att den lapska folkföreställningen mycket sysslar med de underjordiska. I det följande är jag emellertid i tillfälle att visa, att äfven finnerne tro på maahiaiset och berätta om dem, när någon vunnit deras förtroende. Ganander (*Mythologia Fennica*, Åbo 1789, sid. 53—54) känner ordet och skriver: »*Maahinen*, — *sen*, alt hvad af jorden tros fastna, såsom räform, utslag, exanthemata — — — Et slags små-andar, *Elfvar*, som en vis Gubbe på Holmön uti Qvarken i Västerbotn trodde ligga vid tröskgårdarne, och förböd därför kasta hett vatn ut, at de ej må skällas — deras små ben sade han sig hafva funnit i skogar. Han lefde än 1760 och var en *Swedenborgian*; de troddes dansa, hvaraf är elfve-dansen, och bo vid stenar, träd-rötter, i hus, under gälf, vid husknutar och trösklar; oroade någon dem til förtör-nelse, så fick han skorf och utslag, hvarföre de borde först påhälsas vid inflyttningen till nytt hus och blidkas med salt, malt och bröd, eller messing skrapad i mjölk. Dödade någon dem, så blef han sjuk. *Swedenborg* såg dem vid Stockholms brand 1759 som myror, pissa på en husvägg och släcka ut elden, som ock där stadnade och huset blef conserveradt. — — — Ingen fick kasta sit vatn utan farhåga af skada eller åkomma. En ägta *Ceylonernes* sats efter Pythagoras i Ostindien, at man först bör sopa med qvastar för sig, för än vatten kastas, at ej dessa elfvar må dö.»

Förre nämndemannen *Johan Abraham Aro* i *Pallakka* by af *Hietaniemi* socken berättar i september 1904, att han en dag såsom

pojke var ute med sina bröder för att timra upp en lada på en slättermyr. Gossarne sågo då en stor, helhvit och hullig ko närma sig dem och sedan hastigt försvinna. Denna ko tillhörde de underjordiska (maahiaiset), men gossarne förstodo sig icke på att kasta yxorna öfver henne och att sålunda bemäktiga sig henne.

I *Kukasjärvi* by på gränsen mellan *Hietaniemi* och *Nederkaliks* socknar var sommaren 1904 en kvinna ute för att ett stycke från byn på östra sidan af sjön söka efter kreaturen, då hon plötsligt fick se en hel flock svarta får komma upp ur jorden. Efter en stund försvunno de, »liksom om de smält ned genom jorden». Hon trodde själf, och man berättar i byn, att dessa får tillhörde maahiaiset. Endast *Lars Gunnare*, en nybyggarelapp, tror, att det möjligen kunde varit hans egna svarta får.

Nämde *Lars Gunnare* i *Kukasjärvi* befann sig för omkring 35 år sedan jämte lappen *Jouni* från *Korpikån* ute för att söka reda på sina renar. På en myr vid *Saarijärvi* i *Nedertorne* socken varsnade de då till sin glädje en mängd hvita och svarta renar i sommardräkt, men när de skyndade dit och kommo fram, fans ej ens ett spår af ren att se. Tydligt är, att dessa renar tillhört maahiaiset, menar *Gunnare* och suger sin pipsnugga.

I *Pajala* tros, att bortkomna, men sedan tillrättaskaffade kreatur under sin långa frånvaro från hemmanet vistats hos och nytjats af maahiaiset.

Från forntid och nutid.

De båda äldsta gårdarna i *Lansjärv* i *Öfverkaliks* grundades af lappar, som blefvo bofasta. *Tjoppi* slog sig ner i *Öfre Lansjärv*, *Botti* i *Yttre Lansjärv*. De båda grannarne lefde emellertid i osämja med hvar andra, och då de voro trollkarlar, sökte de att skada hvar

andra med förgörelsekonster. Genom att sticka knifven i väggen i riktning mot grannen kunde de sätta eld på hvar andras hö. Men Tjoppi var styfvaste trollkarlen. Han kunde fara öfver sjön på en sten.

Vid ett tillfälle hade Tjoppi, som hade det en smula fattigt, tagit emot ackord att gräfvä brunn vid Bottis hemman. Vid likviden blef han förargad, ty Botti gaf mindre än lofvadt var. Bottis gumma smälde sig då på sätet och sade sig tycka, att han fått alldeles nog betaldt. Härtill svarade Tjoppi, att hon nog skulle få värma sitt säte och se, huru det skulle gå dem, när de icke ville göra rätt för sig.

När Tjoppi kom hem, sände han en orm med en brinnande *tjuka* (björksvamp) för att sätta eld på gården. Ormen kom simmande öfver sjön med eld i munnen och antände fähuset, hvarefter alla kreaturen innebrändes. Botti och hans folk sökte hugga hål i väggen, men det lyckades icke, ty yxorna ville den dagen icke sitta på skaft, utan flögo ideligen af. Med undantag af en enda liten stuga brann hela gården upp, så att nog fick Bottis gumma värma sätet. Gården bygdes emellertid upp på nytt, men då ledde Tjoppi björnen till det nya fähuset och tillsade honom att genom taket hämta upp skällkon. Detta gjorde björnen. Härefter lade sig emellertid Tjoppis hat och ovilja mot Botti.

Lansjärv synes vara en gammal bygd. Åtskilliga minnen från lapparnes stenålder äro där funna. Dessa redskap kallas i allmänhet *torviggjar* (på Öfverkaliksmålet *torrviggjar*, på finska *Ukkoisen kiila*, d. v. s. torvigg eller torkil, hvilket begrepp torde ligga till grund för namnet Torkel eller Torkil). De anses allmänt hafva kommit ned med åskan, fordom dock oftare än nu.

När professor OSCAR MONTELIUS år 1876 publicerade sina studier angående »Minnen från lapparnes stenålder i Sverige» (i *K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademiens Månadsblad 1874*), uppgaf han antalet af fornsaker af sten, anträffade inom Lappland, Norrland och Dalarna samt tillhörande »arktiska» typer, belöpa sig till 66 st., däraf 48 spjut- och pilspetsar, 6 yxor och rätmäjlsar samt 6 hålmäjslar. I *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* (VIII: 2, Stockholm 1892) har amanuensen P. G. VISTRAND beskrifvit »Norrländska fornsaker från stenåldern i Nordiska museet». Han omnämner där *några* arktiska typer, med hänvisning till *Månadsbladet*, men af de fem från Västerbotten (Västerbottens och Norrbottens län äro här icke åtskilda) antecknade synes ingen tillhöra denna kategori. Under senare år äro många arktiska stenåldersfynd gjorda i Norrbotten samt därifrån lämnade dels till Lule, dels till Stockholm och bragta till allmän kännedom. Så t. ex. ha af eller genom mig under åren 1889—1904 till Statens Historiska museum och Nordiska museet förärats omkring 50 lap-

ska stenåldersfynd från Norrbotten (Neder- och Öfverkaliks, Jokkmokk, finnsocknarna mellan Kaliks och Torne älfvar o. s. v.) samt till någon del från norska Finnmarken och finska Lappland. År 1904 kunde ej mindre än 15 dylika redskap tillrättaskaffas i gårdarna omkring en enda sjö, Lansjärv i Öfverkaliks socken. Åtskilliga af dessa voro anträffade på samma ställe, en gammal lapsk bovall vid Lillsund. Medan Montelius i sin öfversikt har ett öfvervägande antal spjut- och pilspetsar, men endast ett fåtal yxor och mäjslar, har jag anträffat endast några af förstnämnda kategori, men däremot en mångfald yxor och mäjslar af skilda slag och typer, äfvensom bl. a. en stenklubba och en slungsten, båda funna vid Sjukksjokk i Jokkmokk. I de etnografiska samlingarna i Lule och Uleåborg, särskildt på sistnämnda håll, förvaras ett större antal arktiska stenåldersfynd af stort intresse. Uleåborgsmuseet har så t. ex. ett långt, utmärkt välgjordt björnspjut af skiffer. Vid ett hastigt ögnande i montern vill man tro vapnet vara smidt af järn. Alla dessa redskap, här omnämnda, äro förfärdigade af skifferarter samt förskrifva sig uppenbarligen från skilda perioder; några äro klumpigt och endast nödortfittigt tillhuggna, andra äro fullständigt konstmässigt utförda. Tillverkningen har emellertid veterligen icke skett här uppe, utan söder ut i landet, nordligast i Ångermanland. Emellertid förtjänar anmärkas, att en skifferart finnes vid Liakka i Vojakkala by inom Neder-Torne socken i finska Österbotten.

I *Lahnajärvi* (= Braxenträsket) var fordom riklig tillgång på braxen. En gång kom en lappkäring till byn och såg, att man i ett pörte kokade dylik fisk öfver elden. Hon bad att få en smula med, men detta nekades henne. Lappkärningen sade då, att de icke vidare skulle behöfva besvära sig med att söka fiska efter braxen därstädes. Hon färdades nu ned efter *Lahnajoki* och drog en björkvidja efter sig, kom ut till Kaliksälven vid *Gustafsbärg* och drog sedan spöet omkring $\frac{3}{4}$ mil uppefter Kaliksälven till *Teurajoki*. Vid dennas utflöde i älven vek hon af och fortsatte fram till *Teurajärvi*. All braxen följde efter henne. Man har sedan aldrig fått en braxen i *Lahnajärvi*, men i *Teurajärvi*, där denna fisk förut saknades, har man sedan dess fått rikligt med braxen, och den fans där, ända tills man gräfde ut träsket (sjön).

När för omkring tre år sedan lappmannen *Nils Nilsson Kaupik* i *Lansjärv* besökte en skogskåta vid *Kattån*, där han letade efter bortkomna renar, hände sig följande. Han hade just slagit sig ner och kokat kaffe, då in trädde en rese, som tog en planka från laven, satte sig därpå, så att den gick sönder, och tillsade lappen,

att han icke skulle få ligga där. Därefter gick resen sin väg. Lappen satt kvar en stund och lät kaffet koka. In trädde då resen för andra gången och förnyade sin tillsägelse, men lappen satt fortfarande kvar. När resen kom tredje gången, blåste det om öronen på lappen, som nu blef rädd, slog ut kaffet och sprang. Ena skon hade han glömt i kojans och måste hela natten vanka i vilda skogen, enär han icke tordes gå till baka. På morgonen kom han efter 1¹/₂ mils vandring fram till *Torrivaara*, där han berättade, hvad som hänt honom.

Kaupik var *skötarelapp* (öfverkaliksmålets *söjteslapp*, finskans *poropaimen*), d. v. s. hade om hand renar, som han skötte åt allmoge och herremän.

En annan person från *Lansjärv*, *Johan Erik Johansson*, vistades för omkring två år sedan på skogsarbete i nyssnämnda trakter och låg en natt i den omtalade kojans. Sedan han lagt sig, kom en lapp in, satte sig på britsen och såg stint på Johan Erik. Lappen hade ena handen afhuggen och blodig. Johan Erik låg visserligen kvar öfver natten — lappen hade efter ett kort besök aflägsnat sig — men sade sig efteråt rakt icke våga ligga ännu en natt i denna koja.

Följande berättade en kväll i skogskojan *Hans Olof Johansson* från *Lansjärv*. Då jag för 15—16 år sedan var med i flottledsbyggnad, och vi skulle söka nattläger, kommo vi till en trakt, där det fans ett gammalt *lapphäbbar* (lapskans *njalla*) och där intill en skogskoja. En lapp, som var med i sällskapet, sade, att där var ett dåligt ställe att bo. Vi andra skrattade åt honom och förstodo ej anledningen till hans motvilja för platsen. På natten hördes emellertid stort oväsen utanför kåtan: där höggs ved och bullrades. När vi andra kvällen kommo hem till kojans från arbetet med kistbyggnaden, hördes på natten sprängskott och allt möjligt slammer.

Samma afton efter slutadt dagsverke berättade *Lars Henrik Landin* från *Lansjärv* följande i vår varma skogskoja (*alttarikota* eller *pleuna*), medan röken från härden steg med gnistregn mot furukronorna.

En pojke, som var ute på fiske, medhade en dräktig tik, som valpade under fisket. Pojken kastade då valparna i sjön, men hörde samtidigt, att det liksom grät ur vattnet. Pojken trodde, att det var sjörået, som grät. Alla fiskar han fått blefvo under natten borttagna från honom. På morgonen kom bärgrådet och tillsade honom att gå rätt fram och icke bry sig om, hvad han än kunde få se. Där höggs då ved, och träd ramlade om hvar andra — men pojken mindes förbudet, gick sin stig fram och kom lyckligt hem.

I *Korpilombolo* hände för 7—8 år sedan följande. Skomakaren *Manne Bergdahl* och hans hustru *Lea Palo* lefde olyckligt till sammans. Där rådde beständigt split och kif i hemmet. En dag kom Bergdahl från timmerskogen och ville ha en kopp kaffe att värma sig med. Hustrun svarade, att förr skulle hon ge Skam än mannen kaffe. På kvällen kom då en lång, ful, vildt skäggig man in och bad att få kaffe. Lea vågade ej neka, utan gaf honom kaffe. Han satt på bänken vid dörren och drack kaffet utan att säga ett ord. Det var Skam, som kommit till gården.

Denna händelse hjälpte emellertid ej att förbättra makarnas förhållande och hustruns elaka lynne, utan hon fortfor att vara lika svår. Nu äro de skilda åt.

Mina karlar, äfven en af kronojägarne, försäkrade med en mun, att det verkligen var »Skam» samt att ett påstående, att det skulle varit en förklädd byakarl eller en *mustalainen* (zigenare), är fullkomligt osant.

Lapska ynglingarne *Junni Sunna* och *Anders Sunna* från *Suaininki* 1½ mil väster ut från *Korpilombolo* lågo vid ett tillfälle ute i en skogskåta. De hörde då först liksom barngråt från ett bärg i närheten, därpå liksom hvisslingar. Ibland hördes tjut och björnbrunningar. Pojkarne sade då: »Kom in, hvarför f-n står du där ute?» Då kom liksom en stor ren fram till kåtan och hördes skrapa med hornen mot dörren. Pojkarne blefvo emellertid rädda och vågade ej gå ut för att se efter, hvad det kunde vara.

För omkring 23 år sedan voro några personer från *Ohtanajärvi* by ute på kronoparken och åverkade timmer. När de på natten mot söndagen körde hemåt öfver träsket, varnade de en stor svart hund springa bredvid lasset. De voro fast öfvertygade om, att detta

ej kunde vara annat än hin, som skapat till sig, hvarför de i sin rädsla lassade af de olofligt huggna stockarna och i galopp körde hemåt. Sedan förekommo icke på länge några åverkningar i Ohtanajärvi.

I *Mettäjärvi* enstaka hemman norr om *Svanstein* vid Torne älf bodde förr en trollkarl, som begagnade kyrkogårdsmull. Denna förvarades på trossbotten, men kom efter mannens död att sammanblandas med trossfyllningen. En familj *Malmström*, som sedan flyttade dit från *Öfver-Kaliks*, hörde särskildt på eftermiddagarna och kvällarna knackningar, rullningar och oväsen där uppe. Väsnades barnen i pörtet, svarade det strax än hårdare där uppe. Detta oväsen räckte i omkring 20 års tid.

Tillägg till den i *Meddelanden från Nordiska museet 1902* införda afdelningen af denna uppsats.

Sid. 198, rad 6 nedifrån *står*: vatkattu = jag har fått ondt *hit* (i st. f. här) o. s. v., hvilket bör *läsas*: vatkattu), äfvensom det finska kassuförhållandet i uttryck sådana som »jag har fått ondt *hit*» (i st. f. här), o. s. v.

Sid. 211, rad 16 uppfifrån *står* Molkansalmi, *läs* Molkansalmi. Till de å nämnda och följande sida meddelade noterna angående antagliga förloppet af bosättningen i dessa nordliga orter må här några ord fogas. Professor VILH. THOMSEN har tidigare framhållit, att finnarne omkring år 800 e. Kr. i stort sedt fått sin nuvarande utbredning, hvaremot K. B. WIKLUND (*Ymer* 1904, sid. 185) betonar, att finsk befolkning »redan i urnordisk tid, långt före vikingatiden, sträckt sig åtminstone till Torneälfväns mynning», att finnarne böra »redan *före* år 800 ha kommit ända till dessa nordliga trakter». Professor M. G. SCHYBERGSSON omtalar i sin *Finlands historia* (I: 4), att alparne fördrefvos af karelarne, och att »samma öde senare träffade tvenne folk af finskt, troligen karelskt, ursprung, hvilka under flere århundraden hade en oberoende tillvaro: *kvenerna* och *bjarmerna*.» Dessa krigiskt anlagda *kvenar* eller *kväner* — hvilkas namn S. gissar vara en förvrängning af det finska *kainulaiset*, kajaner — bodde enligt Schybergsson »i nordliga delen af svenska Norrland». Wiklund påpekar (anf. st., sid. 186 och *Nordisk Tidskrift* 1895, sid. 378 o. följ.), att befolkningen i norra delen af Norrbottens kustland varit finsk redan i urgammal tid, och att särskildt Kaliks hvars rent finska namn Kainuu icke kan förstås såsom låneord (det leder tanken till *kainulaiset*, kajaner), haft en gammal finsk kolonisation. Som en not till Schybergssons uppfattning angående kväner och *kainulaiset* eller kajaner har emellertid Wiklund i bref meddelat mig, att »det finska ordet *kainulainen* från början endast betyder »låglandsbo» och knappast kan vara något stamnamn, lika litet som *lantalainen* eller den, som bor på *lanta*, ungefär liktydigt med »bondlandet».

HUGO SAMZELIUS.

Såkaka och såöl.

Animism is, in fact, the groundwork of the philosophy of religion, from that of savages up to that of civilized men.

E. B. TYLOR.

I byn Konz i Lothringen plögade man ännu i början af 1800-talet vid midsommar på toppen af en viss klippa antända ett med halm lindadt hjul, hvilket sedan brinnande rullades ned mot floden Mosel. Brann hjulet ännu, när det nådde vattnet, ansågs detta båda god vinskörd. Så fast rotad var denna tro, att byinvånarne för anordnandet af denna ceremoni, i fall den utföll lyckobådande, hade rätt att utkräfvä en tribut i vin af ortens vingårdsegare. Den engelske etnologen Frazer, hvilken efter Mannhardt¹ anför detta, tillägger: »Här åsyftar hjulet, som ej slocknar, en molnfri sol, och detta åter en rik vinskörd. Sålunda var den vagnslast hvitt vin, hvilken byinvånarne erhöilo från vinodlarne i omnäjdén, i själfva verket en betalning för det solsken, som de ombesörjt åt drufvorna.»² Att denna det brinnande hjulets välsignelsebringande verkan emellertid ej gäller endast vinbärgens, utan ock åkrarnas äring, framgår t. ex. af den i Poitou förekommande seden att antända ett med halm omviradt hjul och därmed löpa rundtom fälten, för att dessa skulle gifva en god skörd.³ Liknande och besläktade ceremonier finnas omnämnda redan från den tidigare medeltiden och hafva ännu inemot våra dagar vid olika tidpunkter, till hvilka folkuppfattningen för-

¹ W. MANNHARDT: *Wald- und Feldkulte*. D. 1. Berlin 1875. S. 510—511. Se ock J. GRIMM: *Deutsche Mythologie*. 3 uppl. Göttingen 1854. S. 586.

² J. G. FRAZER: *The golden bough*. D. 2. London 1890. S. 271.

³ MANNHARDT: *anf. arb. o. del*, s. 511.

lagt årstidsskiftena, förekommit i Schweiz, Tyrolen, Bayern, Hessen, Lothringen, Rhenprovinsen, Westfalen¹ och, såsom vi skola se, äfven längre norrut. Att det brinnande hjulet eller skifvan vid dessa ceremonier afsett solen, och att utöfvandet af själfva handlingen inneburit en »solmagi» är af folktröforskare allmänt antaget. Ett undantag gör E. H. Meyer,² hvilken uppställer den förklaringen, att åtminstone en af dessa ceremonier, »das Scheibenschlagen» eller »Funkenmachen», d. v. s. seden att i luften uppkastrera brinnande trätrissor, skulle vara ämnad att efterhärma åskblixten. Men tydligen gör han sig härvid skyldig till en felaktig slutledning. Likasom i Unter-Franken och Hessen nedrullandet på första tisdagen i fastan af ett antändt hjul skedde för att skydda sädesfälten för hagel (d. v. s. för att afhålla ovädersmoln), så hade ock kastandet af brinnande trätrissor, »Funken», till ändamål att framkalla solvärme och afvärja oväder. Därför nedgrofvos också kol efter dessa trissor i åkrarna. En klart påvisad grundlag för »väderleksmagi» likasom för annan magi är den, att man med lika vill utverka lika d. v. s. att man genom efterhärming i smått vill ernå motsvarighet i stort. Vore nu Meyers ofvanstående förklaring riktig, skulle enligt den anförda regeln »das Funkenmachen» i stället för att hindra fastmer framkalla åska. För att åstadkomma rägn brukades åter ceremonier af annan art, vid hvilka naturligtvis vatten eller något annat flytande ämne spelade hufvudrollen.

Men det brinnande hjulet, solbilden, möter, såsom redan antydts, ej endast vid vår- och sommarfester, utan också vid årstidsskiftena under höst och vinter. Sålunda har det i västra Tyskland varit sed att så väl vid Mikaeli- som vid Martinsfesten (den 29 september och den 11 november) nedrulla brinnande hjul från vissa bärgstoppar.³ Vid sistnämnda högtid likasom ock under julen plägade

¹ Se vidare GRIMM: anf. arb., s. 586 o. f.; MANNHARDT: anf. arb. o. del, s. 500—511, 465—466, 540 o. s. v.; J. N. SEPP: *Die Religion der alten Deutschen*, München 1890, s. 226 o. f.; A. KUHN: *Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks*, Berlin 1859, s. 48 o. f.; E. MOGK: *Germanische Mythologie*, 2 uppl., Strassburg 1898, s. 164.

² E. H. MEYER: *Germanische Mythologie*. Berlin 1891. S. 216—217. Jfr dock s. 198.

³ H. PFANNENSCHMID: *Germanische Erntefeste*. Hannover 1878. S. 117 och 213.

man i åtskilliga orter äfven inrulla ett hjul i byn för att där antända och uppbränna det.¹ Må hända innebar detta en hänsyftning på solens aftagande; påtagligare var det dock ett offer till de rådande makterna för en »ny sol». Ty äfven såsom en bild af denna nya sol möter oss hjulet under julen. I Schleswig har man sålunda såsom ett tecken för den återvändande solen, det ingående året, fordom plägat under julen från öster mot väster rulla ett hjul in i byn. Detta kallades »at trille juul ind» och motsvarade till sin innebörd på sätt och vis det på många håll förekommande bruket att »föra sommar i by».² Jag kan ej underlåta att påpeka den yttre, men må hända äfven väsentliga likhet, som förefinnes mellan det i byn inrullade hjulet och den roterande stjärnlykta, som stjärnsångarne (tyska: *die Sterndreher*) ännu på Staffansdagen eller på Epifaniadagen bära från hus till hus. På ett ungefär liknande sätt förekommer enligt Fra Paolino hjulet, Visjnus attribut, i Indien vid den högtid, som firas vid rågnetidens slut, »då solen vänder åter».³ Märkligt är, att enligt den nu anförda resanden de äldre indiska konungarne hade hjulet såsom värdighetstecken. Måne man ej häri har att se ett intyg om den gamla, vidt spridda uppfattningen, att konungen herskade öfver rågn och sol.⁴ På liknande sätt förekommer i Frankrike och Rhentrakten hjulet jämte viggan såsom gudaattribut. Det är onödigt att här upprepa redan framlagda bevis för hjulets egenskap af solbild och soltecken altifrån det gamla Kaldeen och Assyrien till Europa och Norden redan under bronsåldern.⁵

Inledningsvis vill jag i stället här beröra ännu en ceremoni, afsedd att framkalla växtlighetsdrifvande värme. En författare

¹ A. TILLE: *Die Geschichte der deutschen Weihnacht*. Leipzig 1893. S. 40.

² N. OUTZEN: *Glossarium der friesischen Sprache*. Köpenhamn 1837. S. 145. TILLE: *anf. arb.*, s. 40, där dock oriktigt står »ostwärts». MOGKS påstående (*anf. arb.*, s. 164), att hjulet såsom solbild ej förekommit under julen, är således oriktigt. Jag behöfver väl ej förklara, att jag i dessa förhållanden icke ser något bevis för samhörighet mellan orden *jul* och *hjul*.

³ *Des Fra Paolino da San Bartolomeo Reise nach Ostindien*. Berlin 1798. S. 362—363.

⁴ Jfr FRAZER: *anf. arb.*, d. 1, London 1890, s. 8; 44 o. f.; 217 o. f.

⁵ Se här om O. MONTELIUS: *Hjulet som en religiös sinnebild i förkristen och kristen tid i Nordisk tidskrift 1901*. Stockholm 1901.

under 1500-talet omtalar, att man i västra Tyskland plögade uppgöra eld på en plog och sedan draga omkring denna, tills han själf fattade eld och brann upp. På andra håll har man ännu i senare tid fäst kol från väreldarna vid plogen. Mannhardt, som anför detta,¹ ser i dessa bruk en »värmemagi», ämnad att genom plogen tillförsäkra utsädet erforderligt solsken, liksom han i det spridda bruket att nedföra plogen i ett vattendrag ser en »rägnmagi». »Den med plöjning förbundna värmemagien kom förr ur bruk; rägnmagien och andra former af magisk plöjning bibehöllo sig flerstädes ända in i senare tid.»

Med dessa ceremonier, hvilka alla jämte åtskilliga andra kunna sammanföras till en grupp, i hvilken den ceremoniella handlingens egentliga innebörd med användning af mycket betecknande tyska folkliga benämningar på slika folkbruk skulle kunna kallas *Saatleuchten*, *Kornwecken* eller *Lenzwecken*, må följande jämföras och, såsom jag förmenar, äfven jämställas. I Deutsche Mythologie sammanför J. Grimm² några drag af ett egendomligt forntyskt bruk. Tills plöjningen begynte bakades ett bröd, hvilket man stack upp på ploghjulets ena axel, när första plogfåran skulle plöjas för året. Denna kaka, »stor som ett ploghjul», tillreddes af alla de sädesslag, »som plogen skaffar och kvarnen mal». Man kan ej undgå, att i denna med plogen öfver åkern hjullikt rullande kaka se en parallel till så väl det öfver åkern rullade brinnande hjulet som till den å plogen kringförda elden.³ Då vidare det brinnande hjulet förekommer vid bröllop (Brandenburg)⁴ såsom bringande ljus, värme och välsignelse också åt hemmet, likasom äfven »die Funken» kastas för den älskades välgång, synes mig det svenska bruket att vid inflyttning i ett nytt hem först inrulla en brödkaka mot spisen eller mot bortre gafvelväggen också sannolikt böra hiträknas. Som denna sed otvifvelaktigt är af så hög ålder, att den äfven tillhört en tid, då husets ingång fans på ena — östra — gafveln och härden midt på golfvet (häraf senare tids tvekan mellan spisen eller främre gafvel-

¹ MANNHARDT: anf. arb., d. 1, s. 553—554.

² Anf. uppl., s. 1187 o. f.

³ Det förtjänar kanske i förbigående nämnas, att PLINIUS (Hist. nat. XVIII, 172) tillskrifver de rätiska gallerna hjulplogens uppfinning.

⁴ MANNHARDT: anf. arb., d. 1, s. 365.

väggen), skedde denna inrullning altså ursprungligen i likhet med den förut omnämnda hjulinrullningen i Schleswig i solloppets riktning.

I en afhandling i *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* 1903 har den framstående och nitiske bayerske folktroforskaren Max Höfler, hvilken i ett flertal afhandlingar i åtskilliga etnologiska tidskrifter utförligt och omsorgsfullt undersökt germanska kultbröd,¹ uttalat den åsikten, att »germanska bröd, som stå i något samband med solhjulet, ännu icke blifvit påvisade, och att alla analogier därtill saknas hos inhemska bakverk».² Mig förefaller denna sats ohållbar. Så synes mig åtminstone »analogiskt» påtagligt, att det omtalade plogbrödet åsyftat solen och varit afsedt att återgifva solskifvan eller ett solhjul utan ekrar. Egendomligt vore ock, om i hela Tyskland alla antydningar till solbröd skulle saknas, då enligt min mening alldeles oförtydbara sådana i Sverge ännu förekomma i ett flertal former eller variationer, alla förenade med förvånande ålderdomliga hedniska bruk. Dessa *jul-*, *så-* och *plogkakor* eller *-bullar*, om hvilken brödtyp jag redan en gång i dessa »Meddelanden» yttrat mig,³ synas mig finnas eller till senare tid hafva funnits i alla Sverges älst, d. v. s. sedan sten- och bronsåldern, odlade trakter och bära fullkomligt karaktären af att vara ett äkta bondebröd, ett bröd, som egentligen endast bakats af den jordbrukande befolkningen, och som icke kan hafva något senare tiders kulturinflytande att tacka för sin tillkomst.

Julkakan, hvilken benämning jag tills vidare använder, är ett till sin grundform cirkelrundt, mer eller mindre platt bröd af jämförelsevis stort omfång. Hon bakas eller bakades, såsom namnet

¹ Bland andra i *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, Berlin 1901—1904: *St. Michaelsbrot*; *St. Nicholasgebäck in Deutschland*; *Knaufgebäcke*; *Schneckengebäcke*; *Die Gebäcke des Dreikönigstages*. I *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*, Zürich 1902: *St. Martinigebäck*. I *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*, Wien 1903: *Gebäcke in der Zeit der sogenannten Rauchnächte*; *Neujahrsgebäcke*. I *Archiv für Anthropologie*, b. 3, Braunschweig 1904: *Bretzelgebäck*. Sedan denna uppsats kommit under tryckning har samme förf. i *Zeitschr. f. österr. Volkskunde* 1905 offentliggjort en utförlig afhandling: *Weinachtsgebäcke, eine vergleichende Studie der germanischen Gebäckbrote zur Weinachtszeit*.

² *Schneckengebäcke*, s. 397.

³ *Såkaka och gullhöna i Meddelanden från Nordiska museet 1899—1900*. Stockholm 1902.

angifver, till julen och låg, vanligen underst bland de i en s. k. *julhög* eller *rufva* uppstaplade olika slags julbröden, framme på juldorset från julaften till julhelgens slut, altså till och med trettondagen eller ock tjugonedagen. Denna kaka kan, så vidt jag känner, påvisas från Skåne, Halland, Bohuslän, Småland, Gotland, Värmland, Östergötland, Södermanland, Närke, Västmanland, Uppland, Dalarna, Gästrikland, Medelpad, Jämtland och sannolikt äfven Ångermanland (»julbulla»), samt, huru genuint bondebröd hon till sin innebörd och betydelse än är, äfven från åtminstone gamla tidens Stockholm. Dess utom förekommer hon i det svenskebedda Finland, åtminstone i Österbotten, samt i Norge och Schleswig.

Där julkakan användes såsom plog- eller såkaka, utbars hon efter julen till boden, hvarest hon nedgräfdes bland säden och så förvarades, tills åkerarbetet begynte inpå våren. Så var åtminstone brukligt i Bohuslän, Småland, Gotland, Uppland, Gästrikland och Jämtland. I Södermanland uppsattes hon efter julens slut på sängkransen. I Medelpad nedlades hon väl i sädesbingen »för att hon skulle hålla sig»(!), men om hennes senare användning saknar jag uppgift. I Dalarna och Helsingland var det i stället julkorsbröd, som nedlades bland sädesförrådet för att välsigna detta, men dessa tyckas ej sedan hafva användts såsom så- eller plogbröd. I Danmark lade husmodern i stället nyårsaften olik utsädeslag på bordet invid brödet och lindade sedan försiktigt bordduken däromkring öfver natten. Detta skedde för att få riklig skörd.¹ Samma sed förekom på 1600-talet också i Finland.² Då plöjningen eller sådden begynte på våren, framtog sedan den dittills förvarade kakan för att dels utdelas till plöjaren och plogens dragare, dels blandas med utsädet och nedmyllas i åkern. På några trakter — i Halland, Bohuslän, Uppland, Västmanland — utskiftades hon vid plöjningstiden såsom ett kraftbröd till husets alla medlemmar och äfven till husdjuren.

Såsom redan af det anförda framgått, har julkakan icke allestädes till vår tid bibehållit sin otvifvelaktigt ursprungliga egenskap

¹ I. M. THIELE: *Den danske Almues overtroiske Meninger*. Köpenh. 1860. S. 64.

² R. HERTZBERG: *Vidskepelse i Finland på 1600-talet*. Helsingfors 1889. S. 42.

af plog- och såbröd. Naturligtvis har denna användning varit okänd i Stockholm, men äfven från Skåne och Östergötland saknar jag underrättelse om något dylikt bruk. I Värmland kallades julkakan *fattigmanskaka* och utdelades åt första efter julen ankommande tiggare, en sed, om hvilken jag längre fram skall utförligare tala, under det att hennes kristnade efterträdare, julkorsbrödet, märkligt nog, öfvertagit hennes roll såsom såbröd; och i Norge förtärdes, för så vidt jag känner, julkakan på trettondedag jul.¹ Emellertid återstå efter denna afräkning ej mindre än elfva svenska landskap, hvarest julkakan säkert till senare tid bibehållit sin karaktär af plog- och såkaka, nämligen Halland, Bohuslän, Småland, Gotland, Södermanland, Närke, Västmanland, Uppland, Gästrikland, Jämtland och Ångermanland. Härtill komma svenska Finland och Schleswig, på hvilket senare håll emellertid endast vissa delar af julkakan förvarades till plöjningen, ett bruk, hvartill jag återkommer. I det svenskbebodda Estland är på ön Worms i stället julgaltbrödet plogbröd, och enligt en eller annan äldre författare² har detta ock varit förhållandet på ett och annat håll i Sverge. Af skäl, på hvilka jag ej här kan inlåta mig, måste jag emellertid anse detta julgaltbröd i likhet med jultuppbrödet, ehuru oförtydbart hedniskt, dock yngre än julkakan och må bända ej äldre än midten af järnåldern.

Jul- eller såkakan bakades stundom af hvetedeg eller korndeg, i de allra flesta fall gjordes hon dock af vörtdeg, d. v. s. med vört tillsatt rågmjöldeg, hvilket brödämne sannolikt har henne eller andra kultbröd att tacka för sin tillkomst och från dem senare öfvergått till profana bröd (limporna). Det är nämligen alldeles påtagligt, att den söta vörten, maltets kraftextrakt, såsom brödingrediens företrädts af det af honung beredda mjödet, hvilket i sin tur efterträdt honungen, som sen uråldriga tider af orientaliska och ariska folk tydligen betraktats såsom en af bina samlad kosmisk lifsubstans.³

¹ F. W. v. SCHUBERT: *Resa genom Sverige, Norrige o. s. v. Åren 1817, 1818 och 1820*. Öfvers. B. 3. Stockholm 1825. S. 239.

² Så t. ex. J. MOMAN: *De superstitionibus hodiernis*. Uppsala 1750. S. 31.

³ Jfr O. SCHRADER: *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*. Strassburg 1901. S. 86 samt 602.

Honung brukades hos greker och romare redan i deras forntid till offer och användes senare såsom ingrediens i offerbröden, ja, bibehöll sig såsom kraftsubstans i läkedombröd under medeltiden och ända långt in på 1600-talet.¹ Olaus Magnus prisar sålunda honungens medicinska egenskaper i superlativa ordalag. Såsom ett honungen mycket närstående kosmiskt lifsämne betraktades ock daggen, i vårt land speciellt den s. k. honungsdaggen, och man insamlade därför särskildt vid midsommartid dagg för att såsom jästämne inblanda den i deg. Så är sed i Egypten, påtagligen sen en mycket aflägsen forntid, och så är kanske än i dag på sina håll brukligt i vårt land, såsom t. ex. i Närke, Uppland, Småland, Skåne.² Egenomligt nog förekommer i Tyskland seden att under julnatten utlägga bröd för att dagg må falla därpå, hvarefter det förvaras under det ingående året,³ medan från Uppland antecknats det märkliga bruket, att husbondfolket på julkvällen dels själfva förtärt, dels till husdjuren fördelat ett bröd, som i stället för med jäst tillredts med vid midnatt samlad dagg.⁴

Efter denna lilla afvikelse må vi nu återgå till julkakans tillredning. Med denna äro ett par mycket egendomliga drag förbundna, hvilka jag visserligen ännu ej anträffat på mer än enstaka håll i vårt land, men som att döma så väl af deras motsvarighet på annat håll i Europa som ock af deras animistiska innebörd, måste vara af mycket hög ålder. Det ena af dessa drag är, att kakan skall bakas af den sista deg, som kan utskrapas ur baktråget; det andra är, att, om kakan jäser bra, detta förebådar god skörd under det kommande året.

Den förstnämnda plägseden, hvilken jag har antecknad från Uppland och Jämtland, och till hvilken motsvarigheter möta i Schwaben,

¹ M. HÖFLER: *Heilbrote*, s. 11 o. f., i *Janus*, 7 årg., 4—6. 1902. Med dessa läke- och kraftbröd mycket nära befreundade äro tydligen de små mesost- eller vispebrödsbakor, som särskildt i södra Gästrikland och i Närke till in i senare tid varit i bruk. Jfr konfekt, lat. *confectio*, som egentligen betyder läkemedel.

² Jfr förf:s uppsats *Midsommardaggen* i *Svenska fornminnesföreningens tidskrift*. B. 12. Stockholm 1903. S. 63—72.

³ A. WUTTKE: *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*. 3 uppl. Berlin 1900. S. 68.

⁴ EVA WIGSTRÖM: *Folketro och sägner*. H. 4. Stockholm 1904. S. 309.

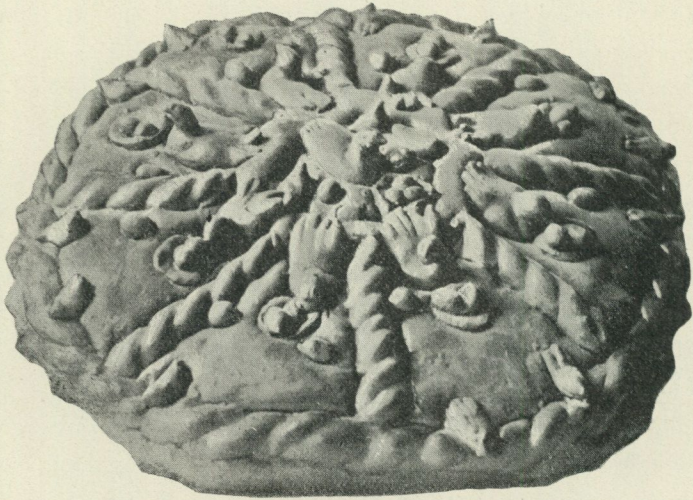
Tyrolen och Schlesien,¹ förtjänar att här närmare förklaras, så mycket mer som äfven den med jäsningen förbundna tron samtidigt erhåller belysning. Enligt den ursprungligaste religiösa uppfattning, som religionsforskningen kunnat påvisa — animismen — innebodde i alla föremål och fenomen ett lif, en *makt*, såsom vårt svenska folk ännu på ett fullkomligt animistiskt vis uttrycker sig. Denna makt förestälde man sig mer eller mindre materiel. Sålunda kallas t. ex. blodet ännu allmänt af vår allmoge för *makt*, men å andra sidan benämnas naturens *rådande* (naturdämonerna), hvilka endast undantagsvis uppenbara sig i synlig måtto, också för *makter*. Såsom jag förut i en uppsats framställt,² kunde denna i ett föremål inneboende makt, flyende undan sina fiender, krympa till sammans till ett koncentreradt minimum i det, som sist blef kvar af hans, så att säga, hemvist: så t. ex. sädesfältets makt i den sista kärfven, växtens makt i den sist grönskande grenen, i frukten eller fröet, nattdimmans i daggen, eldens i glödet o. s. v. Och likasom sädesfältets makt vid skörden flytt undan till den sista neken eller kärfven, så flydde den ännu, sedan säden beredts till föda, undan i denna. Sålunda kröp han i den äfven, och tidigare än brödet, såsom en helig rätt betraktade gröten undan i de på kokkärlets botten kvarblifna skofvorna, hvilka därför, t. ex. i Skåne, Halland, Värmland, ansågos såsom synnerligen kraftbringande. Särskildt gälde detta julgröten, hvilken högst sannolikt en gång tillredts utslutande af säd från den sist skördade kärfven. I Skåne hette det t. o. m., att den, som ej fick med af julgrötskofvorna, icke skulle upplefva nästa jul.³ Också vid baket flydde, menade man, makten på samma sätt undan till det sist kvarblifna af degen och där gälde det att infånga honom. Ja, till och med sedan brödet gräddats, egde samma förhållande rum. Den sista biten af ett bröd kallas därför af vår allmoge *maktbiten*. I Schleswig afskar bonden på jul-, nyårs- eller trettondagsaftonen, sedan han gjort korstecknet öfver henne, ändbitarna, altså »maktbitarna», af kakan och förvarade dessa till vår-

¹ KÜHNAU: *Die Bedeutung des Brotes in Haus und Familie*, s. 27, i *Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde* 1901. Trebnitz 1901.

² *Om fastlagsriset och andra lifsstänglar och gudaspön i Nordisk tidskrift* 1902. Stockholm 1902. S. 265—267.

³ WIGSTRÖM: *anf. arb.* S. 373.

plöjningen, då de gåfvos åt dragarna.¹ I den af den sista degen bakade såkakan fans således sädesfältets makt omsider innesluten. Alldeles viss kunde man dock icke vara på, att han ej tilläfventyrs till sist sluppit undan. Jäste emelltid kakan bra, var detta ett godt tecken för att han fans där,² och fans makten i kakan, så att han med henne kunde öfverföras till åkern, då kunde man ock med trygghet vänta, att årets äring skulle blifva god. »Då kakan jäste

75. Såkaka
från östra Västmanland.
²/₉ af nat. storl.

väl, betydde detta, att en god skörd var att vänta af det stundande året, och tvärt om, då hon syntes tunn och figurerna magra och tydliga. Som den kaka jag sändt jäste öfver höfvan, så att figurerna ej blefvo tydliga, vill och vågar jag hoppas, om gamla märken stå, att vi i år få en riklig äring», skref 1899 gifvarinnan af den i bild 75 återgifna såkakan från Västmanland.³ Samma tro är i

¹ H. F. FEILBERG: *Dansk Bondeliv*. D. 1. 2 uppl. Köpenhamn 1898. S. 234.

² Jfr s. 242 i det föreg. om daggen.

³ Jfr förf:s anf. upps. *Såkaka och gullhöna*, s. 24—26.

Bukovina fäst vid det till påsken bakade brödet¹, och i Egypten förutsäger man af jäsningen hos den deg, som man före Nilens stigande utlägger för att däri insamla dagg, om det kommande skördeårets fruktbarhet.²

Det bör genom det anförda ligga i öppen dag, att dessa julbröd först och främst varit afsedda att vara ett kraftämne och haft till syfte att utöfva ett lifsstärkande och alstringsbringande inflytande. Likasom redan fröna och sädeskornen ansågos innesluta en kondenserad, underbart kraftmeddelande lifssubstans, en makt³, så trodde man ock det samma om de af dem beredda rätterna gröten och brödet. Den förra fick därför, otvifvelaktigt tidigare än brödet, en viktig betydelse såsom kulträtt, något hvarom ej blott hans användning vid årshögtiderna, särskildt julen, utan ock vid de viktigaste familjehögtiderna (bröllop, inflyttning, barnsbörd) ännu bär vitne⁴. Ofvanpå dylik gröt hålles nu för tiden sirap, sannolikt såsom ett surrogat för honung.

Den helighet, som hos sädesodlande folk på vidt skilda håll — så väl i Europa som Asien och Amerika och ej minst hos vår egen allmoge — omgifvit så väl den växande säden som sädeskornen, tillkommer hos alla germaner i ännu högre grad brödet. »Husets själ sitter i det grofva, hembakade brödet» och »ingen föda behandlas med större vördnad», säger E. H. Meyer.⁵ Det samma är i utpräglad grad förhållandet hos oss. Högst betecknande i sin hemska abnormitet är en tilldragelse, som i februari 1894 omtalades i den svenska prässen. En sinnesrubbad man i Södermanland nedbrände, sedan han mördat hustru och dotter, sitt boningshus för att dölja brottet. Innan han antände huset, utbar han dock samvetsgrant alt brödet,

¹ R. F. KAINDL i *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. Årg. 6. Wien 1900. S. 235.

² Se förf:s anf. upps. *Midsommardaggen*, s. 65.

³ Se förf:s upps. *Om fröns användning inom folksed och döds-kult i Till Oscar Montelius* % 1903. Stockholm 1903.

⁴ Jfr förf:s upps. *Om julnötterna, julhalmen, julgröten* o. s. v. i *Jul* 1902. Stockholm 1902.

⁵ *Deutsche Volkskunde*, Leipzig 1898, s. 209, jfr förf:s upps. *Brödets helgd hos svenskarna särskildt julbrödets* i *Samfundet för Nordiska museets främjande* 1893—1894. Stockholm 1895. S. 20.

emedan, såsom han vid polisförhöret uppgaf »det var synd att bränna sådant». Såsom ett utomordentligt kraftmedel anses brödet ock vara verksamt mot allsköns förhäxning och mot onda makter. Från att hafva varit ett kraftoffer har det i likhet med fröoffret blifvit ett skyddsmedel. I Dalarna lägger man t. ex., när ett barn ännu är odöpt, bröd och stål i dess vagga, och i flere orter i vårt land plär man bära bröd hos sig såsom värn mot onda inflytanden. Samma tro på brödet såsom skyddsmedel förefinnes ock i Tyskland, Bayern, Tyrolen, Böhmen o. s. v.¹ likasom äfven i England², ja motsvarande tro har t. o. m. förekommit hos amerikanska folk. Så var det sed på Antillerna, att prästerna, sedan de först framburit offerbröden åt makterna eller gudarna, utskiftade dessa bröd åt familjefäderna, hvilka omsorgsfullt bevarade dem under hela året såsom medel mot skadliga inflytanden.³ Likheten med de svenska julbröden är öfverraskande, men erhåller sin fullständiga förklaring i den animistiska världsåskådningen, hvilken visar sig vara en psykologisk nödvändighet för alla människor på ett visst utvecklingsstadium.

Den i brödet inneboende makten verkade ock förenande, sammanhållande mellan dem, åt hvilka den blifvit fördelad (jfr sid. 255—256 i det följande). Den materiela delningen upphäfver ej enheten hos »makten» och tillintetgör än mindre denna. Under 1600-talet förekom sålunda, att bröd utskiftades mellan oeniga makar för att åvägabringa försoning.⁴ Hos romarne utgjorde en dylik brödfördelning, *confarreatio*, den gamla vigselceremonien vid äktenskapsingående. Enligt Lloyd utdelades i Sverge julbröd på våren åt kreaturen »för att de bättre skulle hålla tillsammans, då de släpptes ut på bete i de ofantliga skogarna», och åt husfolket »för att enig-

¹ WUTTKE: *anf. arb.*, s. 129; KÜHNAU: *anf. upps.*, s. 27.

² A. LANG: *Custom and myth*. Ny uppl. London 1901. S. 143.

³ J. G. MÜLLER: *Geschichte der Amerikanischen Urreligionen*. 2 uppl. Basel 1867. S. 183. Hos asteker, centralamerikaner och peruaner utdelades offerbröden i stället såsom sakraments- eller kommuniionsbröd — altså i hvarje fall såsom direkta kraftmedel.

⁴ L. F. RÄÄF: *Ydre härad i Östergötland*. Linköping 1856. S. 138.

heten därigenom skulle säkrare bibehållas». ¹ Gemensamt förtärande af bröd och salt medför gästvänskapsförpliktelser.

Innesluter sålunda bröd i allmänhet en underbar kraft, gäller detta i alldeles särskildt mått om vissa högtidsbröd och hos oss, men äfven på åtskilliga andra håll, speciellt om julbröden, hvilka därför dels utskiftades åt folk och husdjur, dels sorgfälligt förvarades såsom läke- och skyddsmedel, dels användes för att bibringa lifsdrift åt utsädet, alstringskraft åt åkern, ymnighet åt fruktträden o. s. v. I Mähren gick man t. o. m. så långt, att man lät den kvinna, som nyss knådat juldeggen och ännu hade armarna degiga, omfamna fruktträden. ² Huru vidsträckt användning julbrödet kunde erhålla ser man ock af en anteckning från Österbotten, att fiskare plägat under 1600-talet, för att få riklig fiskfångst, vid första notvarpet kasta en julkaka i notkilen. Kakan uppåts sedan af alla män i notlaget. ³ I Schweiz och Sydtyskland motsvaras våra julbröd, hvad användningen beträffar, ganska noga af Agata-bröden.

Såsom varande en kraftsubstans blef brödet, särskildt jul- och nyårsbröden, i likhet med säd, frön, blod, honung, mjölk, vin, ägg, ett utomordentligt lifsämne också åt de inom människorna boende makterna, så väl åt de på jorden lekamligen lefvande, som åt de till dödsriket gångna, och när naturmakterna frigjort sig och antropomorferats, äfven åt dessa. Det är altså icke, såsom man sagt, emedan brödet betraktades såsom dödsoffer, som seden uppstått att använda det i kulten till kommunionssakrament, läkemedel, plogoffer o. s. v., utan det är, emedan det altifrån början ansetts såsom en kraft- eller maktsubstans. De döde bodde icke i åkerfälten — i dem voro andra makter rådande och verksamma —; de döda bodde i grifternas, och ve den, som ohelgade dessa genom att låta ploget gå fram öfver dem. Ej håller kunde de döde ursprungligen hafva kräft mer närande lifsmedel, än de i detta lifvet varit vana vid; men med de i jorden verkande makterna, hvilka

¹ L. LLOYD: *Svenska allmogens plägseder*. Öfvers. Stockholm 1871. S. 116—117. Jfr härmed förf:s anf. upps. *Om fröns användning*, s. 34.

² MANNHARDT: anf. arb., d. 1, s. 9.

³ HERTZBERG: anf. arb., s. 42.

bragte växtlighet och äring, var förhållandet ett annat: åt dem gälde det att bringa alt det kraftigaste naturen erbjöd. Den profylaktiska uppfattningen hos folket tillhör här likasom på så många andra håll inom folktron, huru åldrig den än må vara, en sekundär religionsåskådning.¹

Att så är förhållandet, som jag här framställt, bevisa också de ariska folkens åkerbruksoffer. På det sakligt insiktsfulla sätt, som utmärker E. H. Meyer såsom vetenskapsman, har han i en afhandling redogjort för dessa offer.² Jag tillåter mig att med ett par tillägg i största korthet därifrån anföra några uppgifter. Hos fornhinduerna skulle enligt Atharvaveda åkermannen nedplöja med mjölk blandadt korn under uttalande af en viss formel eller bön för god skörd. Plogoxarna skulle hafva fett och honung. Hos forngrekerna offrade man åt jordgudinnan Gaia honung och mjöl; hos romarne åt skörde gudinnan Ceres eller jordgudinnan Tellus honung, mjölk och kakor; i senare tid utgjordes plöjningsoffren hos romarne äfven af vin, fläsk, ja t. o. m. penningar. Plöjningsoffer af bröd och ofta äfven ägg hafva påvisats i Böhmen, Bayern, Baden, Rhenprovinsen och Westfalen, oftast dock i den form, att vigdt bröd gafs endast åt plogdragarna (Baden, Rhenprovinsen), eller ock så, att det, sedan plogen först gått däröfver, under benämning »Glücks-» eller »Mennebrot», men äfven »Pflug-» eller »Ackerbrot», utdelades åt barn och fattiga, för att dessa måtte bedja för arbetets välgång (Böhmen, Bayern). På åtskilliga håll nedplöjdes dock kakan i jorden, såsom t. ex. i Egerland i Böhmen, hvarest man, jämte bröd och ägg, likasom hos romarna äfven offrade penningar. I Westfalen ituskar husmodern brödet mot plog-eggen och gaf sedan den ena delen åt plöjaren, den andra åt dragarna. I Bosnien och Herzegovina lägges på julaftonen ett stycke af julkakan på ett plogjärn och förtäres sedan af husbonden.³ I

¹ Jfr förf:s upps. *Ett par sydtyska processionsmasker i Nordiska museet* i dessa *Meddelanden*, särskildt s. 189 o. f.

² *Indogermanische Pflügebräuche* i *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*. Årg. 14. Berlin 1904.

³ E. LILEK i *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. Årg. 6. Wien 1900. S. 214.

Ober-Bayern lades på 1400-talet en plog under det åt *Frau Perchta* dukade julbordet.¹ I sydvästra Tyskland är det flerstädes af prästen på Agatadagen vigdt bröd, som i folktron öfvertagit det hedniska kultbrödets underbara makt och betydelse och därför, vanligen bestänkt med vigvatten, utdelas åt plogdragarna. I Ostpreussen synas nyårsbröd hafva i flere hänseenden trädt i julbrödens ställe, dock ej såsom plog- eller såbröd, hvilka synas vara okända i denna del af Tyskland. I Ryssland nedlägges på Georgsdagen (den 23 april) en kaka i den nysådda åkern och upptages sedan för att fördelas bland deltagarna i ceremonien.² I England, där de hedniska kultkakorna länge bibehållits i förbindelse med åtskilliga ålderdomliga ceremonier,³ utskiftades kvällen före trettondagen en särskild kaka till husets medlemmar. Emellertid sättes eller sattes där, för så vidt jag känner, icke julbrödet i sammanhang med åkerarbetet, utan detta skedde i stället med en till alla sjäalars dag, den 1 november, bakad kaka af stundom mycket stora dimensioner: *the soul-* eller *seedcake*. I somliga orter utdelades denna kaka åt de fattige, för att de skulle bedja Gud välsigna nästa skörd; på andra håll gafs så- eller själkakan åt åkerarbetarne, när de ändat hvetesådden.⁴ Vi anträffa här altså intet nedläggande af bröd i åkern. Emellertid finnes en mycket märklig uppgift från tiden omkring år 1000, hvilken Grimm utförligt anför,⁵ och som bland sina kristna tillsatser visar välbevarade drag af fornengelsk plöjningsritus. När första fåran plöjdes, skulle, enligt denna anteckning, åkermannen uttala denna signelse:

Hell dig, Jord, människors moder!

Varde du alstrande i Guds omfamning,
uppfylld af äring mänskorna till nytta!

Därpå skulle man baka en kaka af alla slags mjöl, knådad med mjölk, och nedlägga den i plogfåran. Tydligt skedde detta

¹ A. TILLE: *Yule and Christmas*. London 1899. S. 110.

² MANNHARDT: *anf. arb.*, d. 1, s. 538—539.

³ Se t. ex. J. BRAND och H. ELLIS: *Observations on popular antiquities*. Ny uppl. London 1900. S. 14 o. f.; 204; 211 o. f.: 283 o. f.

⁴ BRAND och ELLIS: *anf. arb.*, s. 211 och 213.

⁵ GRIMM: *anf. arb.*, s. 1185 o. f.

på en gång såsom ett befruktningsmedel och såsom ett offer, som skulle pånyttfödas.

Såsom den halfkristna angelsachsaren vid begynnandet af sitt åkerarbete sålunda åkallade Jordan (Folde) och Gud, så hade hellenen åkallat Gaia-Demeter och Zevs, romaren Tellus-Ceres (dea Dia) och Jupiter, hinduen Pritivi och Indra, finnen, hvilken från ariska folk lärt åkerbruket, Gumman (Akka) under jorden och Gubben (Ukko) i höjden,¹ och på samma sätt har otvifvelaktigt också den hedniska nordbon en gång bedt till Jord-Sif, eller hvad jordgudinnan nu må hafva hetat alt, och till Tor — till Gomor och Gofar eller Gobonden, såsom folkspråket ännu kallar dem.

I det föregående hafva vi funnit, huru icke blott fasta, utan äfven flytande ämnen ingått i de vid plöjningen bragta offergårderna. Man uppgjorde icke allenast en eld på den plog, som till åkerns välsignelse drogs öfver den samma, man nedförde ock plogen i vatten; hellenen offrade ej blott mjöl, utan äfven honung, och sistnämnda ämne likasom äfven vin ingick i det romerska åkeroffret; fornhinduen offrade mjölk, och den angelsachsiske plöjaren knådade sin offerkaka i samma vätska; de agatabröd, som i Tyskland gifvas åt plogdragarna, bestänkas med vigvatten. I sin enklaste form framträder denna rägnmagi i det vidt på jorden spridda bruket att för framkallande af rägn stänka vatten på marken eller gjuta sådant i en grop. På vissa håll ger man icke allenast bröd åt säningsmannen-plöjaren och dragdjuren, hvilka i detta fall representera växtlighetsmakterna, utan man öfvergjuter dem ock med vatten. Hos tyskarne hafva otvifvelaktigt i forna tider äfven honung och mjölk ingått i åkeroffret.²

Hos nordborna har man alldeles påtagligt en gång och sannolikt under lång tid offrat mjöd, ehuru alla skriftliga uppgifter rörande en dylik användning af denna honungsdryck saknas. Såsom vi sett, beredes allmänt plogkakan af deg, som tillsatts med vört, hvilken såsom bekant har en söt smak. Om en rund offerkaka — af inemot en manslängds diameter — hvilken, efter slutad skörd, på Rügen årligen bragtes guden Svantevit, och som ställes i förbin-

¹ *Kalevala*, sång 2, v. 301 o. f.

² Se GRIMM: anf. arb., s. 1187.

delse med det kommande årets äring — hon var altså en julkaka — förmåler Saxo, bok 14, att den var tillsatt med mjöd (mulsum). Det synes därför högst antagligt, att, när mjödet började komma ur bruk, vört trädt i dettas ställe, likasom jäst mjöd förut af rituela skäl trädt i stället för honung, som ju eljest, ända tills sockret kom i allmänt bruk, var det vanliga sötämnet äfven för bakverk.¹ Men äfven i Sverge har ett direkt offer af flytande art ingått i plogoffret. I Småland skulle på julaftonen, sedan enhvar druckit sitt lystmäte, stånkan fyllas med öl och stå framme på julbordet till trettondagen, farängladagen. Med detta s. k. änglaöl beströkos sedan kreaturen och bestänktes åkrarna.² Enligt uppgift af annan författare skulle i samma landskap julölet räcka till påsk och julbrödet till vårfrudagen (den 25 mars).³ I Västmanland, Harakers socken, förvarades julöl till såningstiden, då den likaledes från julen sparade »såbullan» blöttes däri, innan hon förtärdes af husfolk och dragare. I Uppland blöttes likaledes såbullan i öl eller vört, innan hon vid såningen uppåts. På några håll utbyttes julölet mot marsöl eller »torsmånadsöl», hvilket dels vid åkerarbetets början på våren göts på dragdjurens foder, för att de skulle få styrka och uthållighet, dels äfven gömdes ända till skördetiden för att då i samma syfte gifvas åt skördefolket.⁴ I Finland gafs på 1600-talet bröd, doppadt i öl, åt kreaturen redan på julmorgonen,⁵ och så har ock varit allmänt bruk i Sverge. Sannolikt har användningen af öl vid sådden ej nog uppmärksammats af våra folktroforskare, ty mycket talar för, att den ännu in i senare tid vida allmänare förekommit än af det anförda framgår. Att husdjuren på julaftonen eller juldagsmorgonen skola hafva sin andel af julölet antyda däremot många uppgifter från skilda håll, hvilka i hvarje fall visa, att uppfattningen af julölet såsom ett kraftämne till in på

¹ Jfr sid. 241 o. f. i det föregående.

² G. DJURKLOU: *Unmarsboarnes seder och lif*. Stockholm 1874. S. 71.

³ G. A. ALDÉN: *I Getapulien*. Stockholm 1883. S. 126.

⁴ A. SVENSSON: *Sammansmältning af äldre och nyare gudsbegrepp i vår folkföreställning*, s. 229, i *Svenska fornminnesföreningens tidskrift*. B. 11. Stockholm 1902.

⁵ HERTZBERG: *anf. arb.*, s. 42.

vår tid allmänt bibehållit sig. Hvad husfolket beträffar, ersattes ölet i senare tid ofta af brännvin, hvilket, såsom den af Rietz anförde bonden förklarar, »ju är makten af säden lika väl som ölet är makten af maltet».¹ I Norge skulle sålunda husbondfolket tidigt på julmorgonen väcka tjänstfolket genom att bjuda på brännvin och bröd;² i Sverge tillhörde en liknande plägsed Luciamorgonen (den 13 december).³ Ett minne af såölet såsom kraftöl hafva vi i uttrycket, att man på valborgsmässan skall »dricka mærg i benen för året».

Att ölet eller mjödet under senare delen af vår hednatid var en för bloten obligatorisk förnödenhet framgår tydligt af Håkan Godes saga, i hvilken det heter, att enligt forntida sed skulle alla bönder medföra öl till blotet, samt vidare, att konung Håkan, då han införde den kristna julen, i lag stadgade, att hvar man (fortfarande) skulle till denna högtid hafva beredt en mäle öl eller i annat fall böta.⁴ Öl ansågs således såsom en för julen, vare sig den var heden eller kristen, alldeles oundgänglig dryck. Men före ölet hade mjödet haft denna betydelse af helig dryck påtagligen redan i de germanska och ariska folkens urtid. Tacitus förtäljer, att under första århundradet af vår tidräkning germanerna plägade vid pokalen hålla sina rådslag om de viktigaste angelägenheter, dock så att de sedan i nyktert tillstånd nagelforo sina vid dryckeslaget fattade beslut.⁵ Fullkomligt motsvarande bruk omtalar vid pass 500 år förut Herodotos såsom förekommande hos perserna och tillägger, att det ålåg värden att hålla reda på hvad deltagarna under ruset yttrat.⁶ Det framgår häraf för en hvar, hvilken något tagit kännedom om hithöriga företeelser hos skilda folk i gamla som nya världen, med all tydlighet, att det är själfva den

¹ J. E. RIETZ: *Svenskt dialektlexikon*. Lund 1867. S. 424 (*Magt*).

² F. W. v. SCHUBERT: *anf. arb. och del*, s. 239.

³ Se förf:s upps. *Lussi*, s. 14, i *Meddelanden från Nordiska museet 1898*. Stockholm 1900.

⁴ *Heimskringla*, *Håkan Godes saga*, kap. 15 o. 16. Denna historiska uppgift är äfven ett talande bevis på huru den kristna julen öfvertog den hedniskas plägseder.

⁵ TACITUS: *Germania*, kap. 22.

⁶ HERODOTOS, bok 1, kap. 133.

berusande drycken, som ansetts förläna vishet och gifva råd. För att komma i ekstas och sia berusar sig sjamanen; så gjorde ock den delfiska prästinnan. Mjödets var således hos de ariska folken en inspirationsdryck, en siardryck.¹ Det inneslöt en makt, ett väsen, hvilket inom den fornnordiska mytologien såsom den vise kulturbringaren Kvasir står nära att vinna gudarang bland asarna.² Denna egenskap af maktämne, af gudomlig substans, har mjödets otvifvelaktigt, alt från den tid det af dem blef känt, haft för germaner och nordbor, hos hvilka senare det enligt Pyteas från Massilia var i bruk omkring 300 år före vår tidräkning, altså under älsta järnåldern, men till hvilka det otvifvelaktigt många århundraden förut, må hända samtidigt med bronsen, må hända ock ännu tidigare, nått fram. Att bin hållits i Norden under bronsåldern är påtagligt bland annat af det skälet, att man vid gjutning ofta använde en i vax utarbetad modell (cire perdue), och högst sannolikt är, att man samtidigt känt konsten att af honungen bereda någon jäst och altså berusande dryck, d. v. s. mjöd i ursprunglig bemärkelse. Mjödets åldrighet hos de ariska folken i Europa och Asien intygas af så väl språkliga skäl som literära uppgifter. I germanska, keltiska, slaviska, grekiska, iranska och hinduiska språk kan en ordrot *met*, *med*, *mid*, *mad* i betydelse honung och mjöd påvisas. Om mjödets användning före soman såsom offerdryck hos fornhinduerna vitnar det förhållandet, att soman i Vedadikterna stundom öfvertagit namnet *madhu* (mjöd) på samma sätt som hos forngrekerna vinet ofta fått ärfva sin företrädares namn *metu* (mjöd).³ Då däremot Herodotos uppgifver, att hos skyterna vid den högtid eller stämman, som de en gång om året höllo, en hvar, hvilken i strid dödat en fiende, ur ett gemensamt dryckeskärl såsom en kommuniions- eller må hända inspirations- och rådsdryck skulle dricka vin (*οἶνος*),⁴ hafva vi kanske anled-

¹ Jfr förf:s anf. upps. *Midsommardagen*, s. 69 och 72; H. SCHÜCK: *Studier i Nordisk litteratur- och religionshistoria*, d. 1, Stockholm 1904, s. 72 m. fl.

² Jfr *Gylfaginning*, kap. 49.

³ Jfr SCHRADER: anf. arb., s. 602; V. HEHN: *Kulturpflanzen und Haustiere*. 7 uppl. Berlin 1902. S. 153.

⁴ HERODOTOS, bok 4, kap. 66.

ning att misstänka, att han i stället bort använda ordet $\mu\acute{\sigma}\theta\upsilon$ (mjöd, vin).

Såsom kraftämnen blefvo honung och mjöd redan i älsta tider näringsgärder åt naturmakterna och senare, när dessa utvecklats till gudar, äfven åt dem.¹ Med honung närdes Zevsbarnet, med mjöd berusade sig Kronos, lifsmjöd tilltvingar sig med eld Fröja af skogskvinnan åt den i årets mörkaste tid försmäktande växtlighetsguden.² Efter julölet törsta ock enligt nordisk folktro de andskaror, som vid luci tiden och under julen uppsöka människors bönningar, och skyddar man då ej ölet och brödet genom korstecken, draga de musten därur. Insättandet af den kristnade högtiden alla själars dag på den 1 november äfvensom den gotiska julperiodens begynnelse med den 1 november, den angelsachsiskas med den 1 december antyda, att denna andarnas (naturmakternas, senare själarnas) fritid en gång inträdt tidigare.

Såsom af det föregående framgått, utgöras offergårderna vid plöjningen af så väl fasta som flytande ämnen: älst af gröt eller bröd och honung, mjölk eller mjöd. Båda slagen äro ursprungligen ämnade att vara kraft- och lifsämnena, att befrukta åkern, därom kan knappast råda något tvifvel. Den i plogfåran nedlagda grynell eller mjölrätten stod härvid för äldre tiders naiva uppfattning i direkt kausalitetsförhållande till det den var ämnad att åstadkomma.³ Detta var för äldre tiders människor en lika naturlig eller öfvernaturlig sak som själfva sådden, ty för dem existerade icke såsom för oss något begrepp om en orubblig naturens lagbundenhet. Annorlunda förhöll det sig med de flytande offren, ty honung, mjölk eller mjöd erhöill man ju ej från åkern. Här kräfdes snart en ny förklaring. När den finske såningsmannen skred till sitt arbete under bön till jordgudinnan och himmelsguden, bragte han, så vidt man vet, icke något offer; däremot

¹ Jfr förf:s anf. upps. *Midsommardagen*, s. 70; samt förf:s upps. *Fågeln med segerstenen, sprängörten och lifsämnena*, s. 205, i *Meddelanden från Nordiska museet 1901*. Stockholm 1903.

² *Hyndluljöd* 48—50.

³ Jfr förf:s anf. upps. *Såkaka och gullhöna*, s. 38—39.

bad han Ukko, att »låta vatten neddugga från himmelen, honung från molnen».¹ Här är det altså himmelsguden, som stänker honung, det kosmiska kraftämnet, »aerii mellis coelestia dona» (Vergilius), öfver fältet. Af detta framgår, att honungs-mjödoffret skulle ge impuls åt naturmakterna att skänka fältet den kosmiska livsvätskan; det åsyftar, för att inskränka oss till några bilder inom den nordiska mytsfären, mjölken från urkon Audhumblas jufver, honungsdaggen från världsträdet Yggdrasils krona, mjödet ifrån geten Heidruns spenar, Suttungsdrycken, hvarom de himmelska makterna kämpa med de underjordiska. Det afser dagg och ragn.²

Men åkern behöfver för att alstra äfven värme. I och med det samma det flytande offret framstod för uppfattningen såsom ett ragnmedel, förelåg också anledning att förvandla brödoffret från ett näringskraftoffer till ett offer för värme, för sol. Då man i Ryssland på Georgsdagen nedlagt såkakan i åkern, antänder man omedelbart därefter en eld på fältet. Elden afser här att verka kosmisk värme, ge impuls till solsken, och kak-offret är i detta fall ännu således endast ett näringskraft-offer. Af alt att döma hafva däremot de svenska plog- och såkakorna förenat dessa bägge syften.³ För den folkliga »magin», såsom vi, i brist på bättre uttryck, från *vår* ståndpunkt måste benämna dessa rituela handlingar, gäller såsom en grundlag icke allenast den förut (se sid. 236) omtalade regeln, att lika verkar lika (*similia similibus*) utan också, och i ännu vidsträcktare mått, en annan regel, hvilken i själfva verket i sig omfattar äfven den anförda. Denna grundregel, hvilken lyder så, att en del kan gälla för och representera det hela (*pars pro toto*), erhåller inom folktron den största möjliga räckvidd. Såsom väsenssamhörig med ett föremål anses icke blott hvarje den minsta materiela del af detta, utan ock dettas skugga, spår, mått, namn o. s. v. samt ej minst dess afbild eller liknelse.

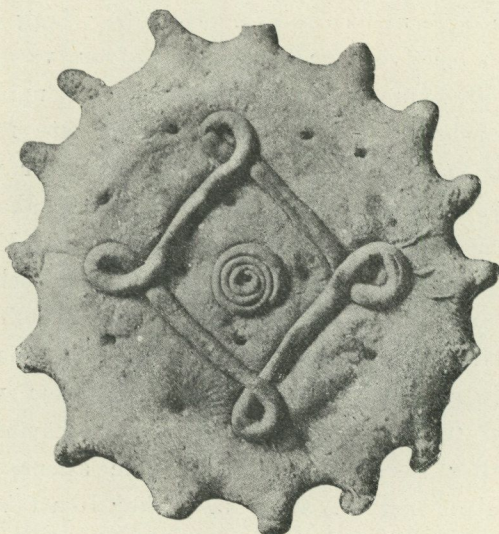
¹ *Kalevala*, s. 2, v. 327 o. f.

² Jfr förf:s anf. upps. *Midsommardaggen*.

³ Från Värmland har jag dock en uppgift, att man där fordom uppgjort eld på åkern. Det är hos oss eljest valborgsmässaöldarna och andra dylika våreldar, som haft till uppgift att väcka sommarvärmerna ur sin dvala.

I alt detta låg något af samma väsen som i dess ursprung eller original, och en korrespondens fortfor, oberoende af alla afstånd, dem emellan.¹ Samma öde, som träffade delen, bilden o. s. v., träffade under vissa vilkor också dessas ursprung.

För att inverka på solen, gifva initiativ till solsken, kunde man naturligtvis icke (om ej där man kände konsten att tända eld medelst en lins eller brännspiegel) erhålla någon del af nämnda himmelskropp. Man måste därför nöja sig med en bild, en liknelse. Sådana bilder voro de brinnande hjulen och trissorna. Skulle nu plogbröden

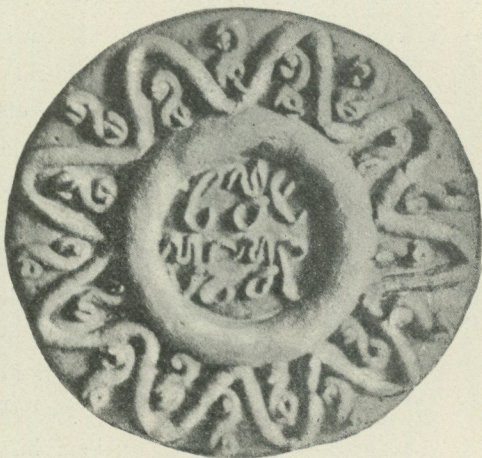
76. Säkaka, »julbon»,
från norra Bohuslän.
¹/₅ af nat. storl.

inverka på solen och nedbringa solvärme i åkern, måste de altså danas till bilder af solen, och det är detta, som tydligen varit händelsen med våra svenska så- eller plogkakor.

Vidast spridd och må hända äfven ålderdomligast bland dessa torde den grundtyp vara, som bild 76 angifver. Så vidt jag känner, förekommer den i aflägsnare bygder inom Bohuslän, Dalarna och Gästrikland och må hända äfven i Östergötland. Från detta land-

¹ Jfr sid. 246 i det föregående.

skaps skärgård omnämnes nämligen ett julbröd, *nypkaka*,¹ bakadt af hvetedeg, hvilket rundtom »garnerades genom nypningar».² Om denna »nypkakas» vidare användning saknar jag kännedom. Däremot äro mina underrättelser om de andra uddkantade kakorna rätt utförliga. Det i bild 76 återgifna brödet från norra Bohuslän, hvilket benämnes *julbon* (julbonden), kvarlåg öfver julen till trettondagen på julbordet. Sedan sparades det på sädesloftet, tills värplöjningen begynte, då »plogen skulle skära det», hvarefter det förtärdes. Enligt en författare åts det »med en viss högtidlighet» af alla husets hjon, hvarvid plogåsen utgjorde bord.³ I Leksand i Dalarna kallas motsvarande julbröd *krusbulla* eller *julkrus*. Detta julkrus, »af vid pass en fots tvärmått eller mer», hade till julens slut, jämte julkorsbrödet, sin plats å julbordet. Båda bröden, hvilka bakades af vörtdeg eller på annat sätt sötad deg,⁴ förtärdes på tjugondagen af hela hushållet ute i fårkätten, hvarvid äfven fåren fingo med. I denna föga åkerbruksidkande ort synes julkakans betydelse således hafva öfverflyttats till boskapsskötseln. I Valbo socken i Gästrikland bakades en *julkaka* med likaledes naggade kanter men för öfrigt liknande den julkaka

77. Julkaka
från södra Gästrikland.
 $\frac{1}{5}$ af nat. storl.

¹ Den uddiga kanten å alla dessa såkakor åstadkommes därigenom, att stycken uttagas med fingrarna.

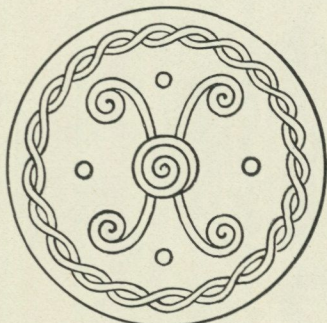
² —TH— (MATHILDA LÖNNBERG) i *Sverige, fosterländska bilder*. Stockholm 1877—78. S. 111.

³ A. E. HOLMBERG: *Nordbon under hednatiden*. D. 2. Stockholm 1854. S. 625 o. f.

⁴ Sötningen kunde ock tillgå så, att man före baket slog hett vatten på mjölet, och sedan lät detta stå några timmar. Enl. uppgift från Leksand.

från en grannsocken, som bild 77 återgifver. Å denna senare hafva, såsom ses, stråluddarna återgifvits genom en pålagd slinga och sålunda dragits inom kakans periferi. Denna kaka låg på julbordet till trettondagen och å henne ställes matfaten. Sedan förvarades hon i sädeslåren till våren, då hon antingen utdelades åt husdjuren i allmänhet eller ock åt dragarne, när plöjningen begynte.

En annan form för julkaka är den af ett fyrekradt hjul eller ett ringkors. En sådan »juulbulla» finnes, tydligen i oproportionerligt förminskad skala, afbildad i Olof Rudbecks *Atland*¹ (bild 84), och författaren uttalar såsom sin mening, hvilken här må anföras till sitt värde, att brödets »omkrets betyder årets omgång och korset de fyra årets tider».² Denna af Rudbeck återgifna brödform synes

78. Julkaka
från södra Dalarna.

hafva förekommit till senare tid i Östergötland: ett julbröd utsiradt så »att på kakan bildas ett kors af upphöjda prydnader».³ På Björkö i Mälaren veta gamla personer ännu att omtala en julkaka, som haft gestalten af ett fyrekradt hjul, och som förtärdes vid sådden. Rundtom kanten löpte en fläta eller slinga.⁴ Denna form närstående synes den af vörtdeg bakade julkaka från södra Dalarna vara, hvilken bild 78 återgifver efter en teckning i Nordiska museets arkiv.⁵ Såsom

ses hafva dock här korsarmarna i stället för att löpa ut till kakans kantring blifvit spiralformigt inrullade innanför denna. Från de hjulformiga julkakorna torde ett slags jultårtor af smördeg, hvilka förekommit i herrskapshus i Västmanland, leda sin härkomst. Dessa cirkelrunda bakverk hade kanten småuddig och det likaledes cirkelrunda midtpartiet utfyllt med sylt. Öfver detta var fäst ett

¹ Atlas. Tab. 15, fig. 69, a.

² O. RUDBECK: *Atland*. Uppsala 1675. S. 94—95.

³ —TH— (MATHILDA LÖNNBERG): *Risingebygden*, s. 158, i *Land och Folk* 1875. Stockholm 1875.

⁴ Meddeladt af konstnären GUNNAR HALLSTRÖM.

⁵ Anteckningar af N. KEYLAND.

kors af deg, så att det hela, om man bortser från den tandade periferien, visade nästan alldeles samma utseende som det bild 84 efter Rudbeck återgifna brödet. Till hjulbröden har man, såsom benämningen *Räder* (hjul) uttryckligen angifver, också att räkna de uddkantade, runda bröd med ett hål i midten, som i Bardowik i Lüneburg bakas till pingst. Dessa bröd uppträdas af köparne på barkade videkäppar,¹ en sed som leder tanken på de hjulkorsbröd, hvilka i Amsterdam sattes på de likaledes af videgrenar bildade palmsöndagskvastarna. Om dessa palmsöndagsbröd skrifves, att de utgöras af en krans med ett kors i midten, mellan hvars armar finnas bakade tuppfigurer.² Sammanställningen af tuppen med detta ringbröd synes mig afgjort bevisa dess hedniska upprinnelse: att det egentligen är ett hjulbröd och ej ett korsbröd. Det eger i så fall väsensfrändskap med själfva palmsöndagskvasten, det kristnade vårspöet, hvilket också det likasom andra undergörande kraftgrenar står i nära förbindelse med den vår, sol och äring bringande fågel.³

Utan att motsäga den nutida kringlans (*die Bretzel*) af Höfler⁴ påvisade romanska härstamning eller det tyska namnets härledning från det latinska *brachium*, italienska *braccio* (= arm), eventuelt ital. *braccioletto*, franska *bracelet* (armring) kan jag dock i detta förhållande ej se något hinder för att ifrågavarande, hos oss troligen ej många hundra år gamla bröd i folkbruk och folkuppfattning kunnat träda i det gamla ringkors- eller ringbrödets ställe. Vill man för enkelhetens skull och för tillverkning »en gros» och äfven för att få brödet hållbarare framställa ett ringkors med en enda degrulle, måste resultatet ovilkorligen antaga formen af en kringla (*Bretzel*).⁵ »Butterkringel *im Dorfe* genannt, von dem Thüringer Bretzel» säger Voss i Louise,⁶ därmed

¹ Se vidare *Jahresbericht des Museumsvereins für das Fürstenthum Lüneburg 1887—1890*. Lüneburg 1890. S. 36—37.

² O. v. REINSBERG-DÜRINGSFELD: *Das festliche Jahr*. 2 uppl. Leipzig 1898. S. 124.

³ Jfr förf:s anf. upps. *Om fastlagsriset* o. s. v. samt *Fågeln med segerstenen*.

⁴ Anf. upps. *Bretzelgebäck*.

⁵ Kringlan (*die Bretzel*) är också åtminstone hos oss otvifvelaktigt från början en stads- och industriprodukt, ett bagare-, ej ett hembröd.

⁶ 3: 729.

uttalande, att den tyske bonden i detta bröd ovedersägligen såg ett ringbröd, och det samma gjorde man, såsom benämningen *kringla* angifver, äfven i Sverge. Då nu det hedniska vårfestskedet — tiden för högtidlighållandet af hjordarnas utsläppande på bete, af vårsådden och senare äfven af det kristna årsskiftet (den 25 mars eller vid påsk) — inföll under nuvarande fastetid och otvifvelaktigt i mycket hög grad influerat på de nutida vårfesterna¹ synes mig användningen under denna tid af *kringlan* (die *Bretzel*), som ju ock tillhör nyåret, lika väl kunna förklaras ur en då öfivad naturkult som ur en må hända egentligen först genom romersk-kristet inflytande till denna tid förlagd, i hvarje fall sekundär själakult. De på palmsöndagskvastar vid nedre Rhen, i Holland och Belgien förekommande »kräklingarna», kransarna, fågelfigurerna och brödformerna likasom de vid mellersta Rhen, vid Neckar, i Schweiz o. s. v. å stänger labarum-liket burna *kringlorna* eller *kakorna*² synes mig afgjort mer förklarliga såsom sommarsymboler än såsom dödsoffer. De måste hafva samma innebörd och betydelse som själfva grenen eller stafven, hvarpå de bäras, nämligen den att vederkvicka, väcka till lif (*kvecken*, *kviken*), att bringa fruktsamhet och äring. Därför kunna ock bröden stundom ersättas med blomkransar, därför förekomma ock ägg såsom lifspotens- och kraftsymboler å hithörande stänger och grenar. Redan flere århundraden före vår tidräkning hängde hellenerna på likartadt sätt bröd och frukter å den olivgren, *eiresiōne*, som vid pyanepsia- och targeliafesten sattes vid Apollos tempel samt af hvarje jordbrukare — ej af andra — fästes öfver hemmets dörr. Näppeligen hade denna sed dödskult att tacka för sin uppkomst, och lika litet är det väl fallet med palmsöndagsgrenarna, om dessa ock i Provence, norra Spanien och må hända flerstädes bringas såsom dödsoffer för att så länge som möjligt rädda den döde från förgängelse.³

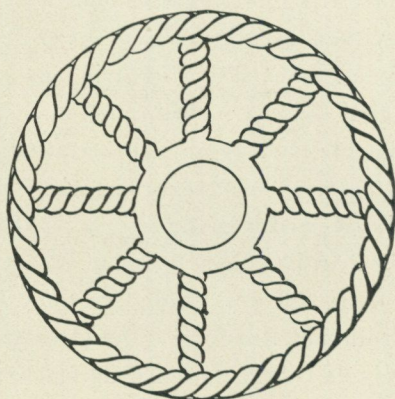
¹ Märk t. ex. Lätare första sommardag; palmsöndag de signade grenarnas högtid; påsk de signade brödens och äggen (d. v. s. plogoffrets, kraftfödans), karnevalen den ännu okristnade fröbeströningens högtid o. s. v.

² Såsom t. ex. i Sindelfingen (se MANNHARDT: anf. arb., d. 1, s. 393).

³ MANNHARDT: anf. arb., d. 1, s. 286.

Likasom man, såsom vi sett, i Holland anträffar tuppen i samband med ett hjulformigt bröd, så finner man ock i Sverge tamhönset, vanligen en tupp, i förbindelse med den fig. 75 afbildade såkakan från Västmanland, hvilken äfven i likhet med det holländska vårbrödet har formen af ett hjul, i detta fall så mycket tydligare, som ekrarnas antal är åtta, hvadan ingen förväxling med en kristen korsform kan ega rum (se fig. 79). Denna kaka bakades till jul af vörtdeg, skulle ligga midt på julbordet och sedan förvaras till såningstiden, då alla husets både människor och husdjur skulle äta en bit däraf »för att det skulle bli lycka med sådden och en god skörd».¹ Samma eller på det hela taget liknande utseende synes ock en såkaka hafva haft, som förekommit i Närke, och må hända är äfven en julkaka, som omtalas från Südermanland — »en stor hvetebulle utsirad med krus, kransar och djurfigurer»² — att hänföra till denna typ.

Äfven på julkusen förekommer någon gång en tupp.³ Oftast bakades dock fågelgestalten, hvilken i regel benämnes *tupp*, men någon gång också kallas *dufva* eller *hök*,⁴ själfständig för sig och erhöll då sin plats öfverst på den hög af uppstaplade bröd, *julhög* eller *julrufva*, som fans på julbordet (Jämtland, Dalarna, Småland och sannolikt äfven Västergötland), eller ock sattes en dylik på toppen af det till julen framsatta smöret (Dalarna, Norge). Detta förhållande tyckes visa, att denna fågelgestalt är en själfständigt upp-

79. Såkakan bild 75, skematisk teckning utan fågelfigurerna.

¹ Jfr förf:s anf. upps. *Såkaka och gullhöna*, s. 22 o. f.

² N. A. LUNDGREN: *Beskrifning öfver Vestra Vingåkers socken*. Örebro 1873. S. 54.

³ Se förf:s anf. upps. *Brödets helgd* o. s. v., s. 23, fig. 7.

⁴ Vissefjärda socken i Småland, enl. meddelande af förste hofintendenten dr J. BÖTTIGER.

kommen företeelse, hvilken först senare förenats med såkakan och julkusen. Emellertid är denna fråga icke alldeles så lätt utredd. Såsom af de ofvan anförda benämningarna framgår, är vår allmoge icke fullt på det klara med, att fågelbrödet betecknar en tupp. I de i Nord. museets Meddelanden 1899—1900 samt 1901 införda uppsatserna »Såkaka och gullhöna»¹ och »Fågeln med segerstenen» har jag (särskildt i den senare) påvisat, att tamhönset, hvilket enligt arkeologernas åsikt icke gärna kan hafva blifvit i vidsträcktare mån känt hos germanerna förr än inemot midten af järnåldern, haft till föregångare inom det religiösa området någon annan fågel, hvilken betraktats såsom vår-, rägn- och värmebringare, ja må hända redan han såsom en äringens fågel, en »Korndämon».² Såsom vår-, rägn- och värmebringare, såsom växtlighetsdämoner, äro väl ock de bakade simfåglar att betrakta, som omkring nedre Rhen anbringas å palmsöndagsgrenarna, och hvilkas väl på det hela taget tillfälliga likhet med fågelfigurerna på de små kultvagnarna från bronsåldern ofta är i ögonen fallande.

Hvad det tuppgestaltade brödet beträffar, förekommer det i Holland, Rhenprovinsen, Hessen, Bayern, Salzburg och Kärnten på Nikolausdagen (den 6 december),³ i Oberbayern (Flinsbach) på alla sjäalars dag (den 1 november). Det är tydligen den från åkerfältet vid skörden hembragta »sådesdämonen», »makten», i tuppgestalt (der Erntehahn),⁴ hvilken möter i detta bröd, och som med den i utsädet blandade såkakan vänder åter till åkern. En fågel — sannolikt en tupp eller en höna — visar ock den julkaka från södra Dalarna, som bild 80 återgifver efter en skiss i Nordiska museets arkiv.⁵ Denna teckning, hvilken, gjord efter muntliga uppgifter, ej torde vara alldeles korrekt, synes afse en kaka, som står nära den från Uppland, hvilken i fig. 81 afbildas. Denna senare bakades af den

¹ Specielt s. 37—38.

² Jfr förf:s anf. upps. *Såkaka och gullhöna*, s. 37 (om brögduginnan och Gert-rudsfågeln).

³ M. HÖFLER: *St. Nikolausgebäck*, s. 200.

⁴ Se W. MANNHARDT: *Die Korndämonen*. Berlin 1868; SCHÜCK: anf. arb. d. 2. Stockholm 1904. S. 114.

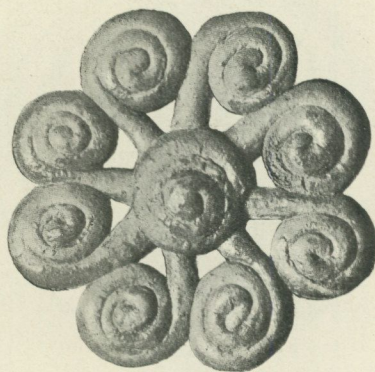
⁵ N. KEYLANDS anteckningar.

vid julbaket sist hopskrapade degen och förvarades till vårsådden, då hon blöttes i dricka eller vört och förtärdes. Ehuru jag ej speciellt rörande denna kaka eger uppgiften, att hon efter julen gömdes i sädeslåren, torde jag vara berättigad till detta antagande, enär det eljest varit vanligt bruk i Uppland att sålunda förvara såbröden.

Andra variationer af jul- och såkakan förekomma ock, såsom i Södermanland: »en jättestor bulle i tre eller fyra afsatser och ringar och i hvar och en af dessa en mängd helt underliga figurer»,¹ och i Halland: ett bröd i form af en ring — altså en *kringla* i detta ords ursprungliga bemärkelse — hvilket bröd bakades till julen för att

80. Julkaka
från södra Dalarna.

81. Såkaka
från västra Uppland.
¹/₅ af nat. storl.

sedan förvaras till tiden för åkerarbetet, då husbonden och plogoxarna skulle äta det, »något som enligt folkets tro borde förläna styrka åt honom och kreaturen». ² Från andra håll beskrifves jul- och såbrödet såsom en enkel cirkelrund kaka, ofta af jämförelsevis stora dimensioner och bakad af vörtdeg. Så t. ex. *såbullen* i Västmanland (Haraker socken), *plattan* i Jämtland (Lockne socken),³

¹ J. WAHLFISK: *Julfirning och julseder i äldre tider*, s. 61, i *Till vår hembygd*. Stockholm 1897.

² M. YSENIUS: *Iakttagelser öfver julens firande i södra Halland på 1860-talet*, s. 14—15, i *Samfundet för Nordiska museets främjande* 1888. Stockholm 1890.

³ V. BEHM: *Anteckningar om Lockne socken år 1892*. Östersund 1892. S. 51.

julbullen i Medelpad (Selånger socken), och sannolikt äfven på Gotland, hvarifrån jul-såbrödet omtalas såsom helt enkelt en råglimpa.¹

I denna enkla form — såsom ett rundt, oprydt bröd — är julkakan eller *kakan* också känd från Stockholm.² Emellertid finnes därifrån och från åtskilliga andra städer ett slags stora, om tysk import eller åtminstone tyskt inflytande³ vitnande pryddliga kakformar af trä, hvilka under 1600- och påtagligen äfven under 1500-talet användes för tillverkning af ett slags julbröd, som otvifvel-

82. Julbrödstämpel.
1/5 af nat. storl.

aktigt hafva rätt nedstigande härkomst från såkakan. För denna härledning talar nämligen, utom storlek och grundform, de å stämplarna förekommande bildliga framställningarna. På en dylik i Nordiska museet ser man sålunda den heliga jungfrun (bild 82),⁴ ett under katolska tiden omtyckt motiv för brödpräglar; å ett större flertal afbildas åter den rike mannen och Lazarus, den senare sittande nedan om eller under bordet (se bild 83). Det

kan ej råda något tvifvel om, att detta å brödformarna med stor förkärlek använda motiv häntyder på den förut omtalade seden att gifva såkakan åt de fattiga, hvilket bruk tydligen uppkommit under kyrkligt inflytande. De fattige och olyckliga hafva fått träda i stället för de kraftbehöfvande eller osälla andarna, d. v. s. i stället för

¹ D. K.: *Årsfesterna i ett gotländskt bondhem*, s. 188, i *Sverige, fosterländska bilder*. Stockholm 1877—1878.

² C. LUNDIN och A. STRINDBERG: *Gamla Stockholm*. Stockholm 1882. S. 38—39.

³ Åtskilliga äro dock säkert snidade i Sverige.

⁴ Sädens kristna gudinna. Se härom förf:s anf. upps. *Såkaka och gullhöna*, s. 39—40, samt FINN MAGNUSEN: *Den förste November og den förste August*. Köpenhamn 1829. S. 229.

naturmakterna, och när dessa under stegradt inflytande af en till själakult utvecklad döds-kult alt mer förblandades med de dödas själar, äfven i stället för de senare. Den antydda förväxlingen eller begreppsglidningen har otvifvelaktigt äfven hos germanerna likasom hos greker och romare inträdt långt före kristendomen, men gynnades i hög grad af denna, för hvilken naturmakterna, dämonerna så väl som gudarna, blefvo djäflar;¹ under det att de dödas själar däremot i hvarje fall voro endast osaliga varelser, hvilka man kunde

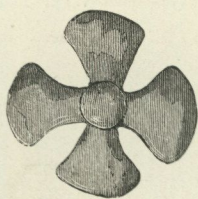
83. Julbrödstämpel
med årtal 1637.
¹/₅ af nat. storl.

skänka medlidande. Åt eller för de döda kunde, ja borde en hvar offra, men den, som deltog i en offermåltid åt dämonerna, d. v. s. naturmakterna eller hednagudarna, kunde, såsom redan apostelen uttalar, ej blifva delaktig af Kristi bord.

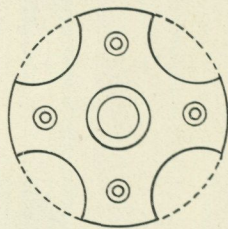
Till så- eller plogkakorna ansluta sig trots sitt kristna kynne de till julen brukade likarmade korsbröden i väsentlig mån. Man

¹ Jfr H. USENER: *Christlicher Festbrauch*, Bonn 1889, s. 51—58, och PAULUS 1:a bref till Korintierna, kap. 10, v. 20—21 (de gamla öfversättningarna däraf).

kan också ej gärna sväfva i minsta tvifvel om, att de äro en af kristendomen föranledd ombildning af de förstnämnda. Borttager man å ett fyrekradt hjulbröd ringen, så att endast ekrarna och navet återstå, har man ett i de flesta fall typiskt korsbröd (jfr fig. 84 och 85). Såsom bild 86 antyder, gick man ock stundom vid framställandet af julkorsbrödet till väga på det sättet, att man först bakade

84. 85. Julbröd
från 1600-talet, efter O. Rudbecks Atland.

86. Julkors
från södra Dalarna.

en typisk kaka och sedan med ett korfhorn eller på annat sätt borttog det för ett korsbröd öfverflödiga.¹ Äfven till sin användning står julkorsbrödet såkakan nära. I några orter — södra Dalarna, Helsingland, Värmland — nedlades sålunda julkorsbröd i sädesförrådet för att välsigna detta. I Värmland plögade man antingen förtära detta bröd på kormässodagen (den 3 maj), hvarvid äfven husets kreatur skulle hafva med däraf, eller ock uppåts det, då man begynte sådden. Härvid blandades ock något bland utsädet »för att få mycken säd».² I Gräsmarks socken i samma landskap lade man äfven en ost i såkorgen, och vid åkerarbetets slut uppåts denna jämte brödet, alt blandadt med bränvin.³ I Småland (Villstads socken) sparades det af limpdeg bakade julkorset (se bild 87) till långfredagen, då det doppades i köttspad och förtärdes jämte hembrygdt öl.⁴ I nordligare Dalarna förtärdes däremot detta bröd redan på tjugonedagjul af hela familjen ute i fårhuset, hvarvid alla husets

¹ J. HENRIKSSON: *Plägseder och skrock bland allmogen i Dalsland*. Åmål 1889. S. 9. N. KEYLAND'S anteckningar i Nordiska museets arkiv.

² N. KEYLANDS anteckningar i Nord. museets arkiv.

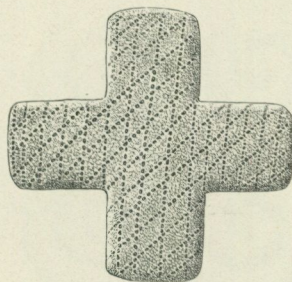
³ GRANSTRÖMS anteckningar i Nord. museets arkiv.

⁴ Uppgift af M. HARALDSSON i Vipperhult.

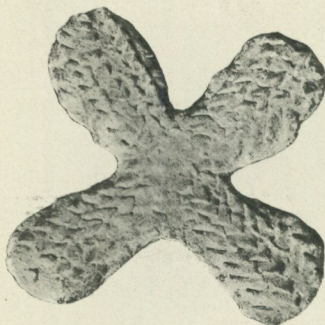
medlemmar och äfven fåren skulle hafva sin del med.¹ Likasom såkakorna bakas julkorsen i regel af vörtdeg.

Lika nära som korsbröden sluta sig, hvad formen beträffar, ofta nog de väl sannolikt redan under medeltiden uppkomna och sedan till in på 1800-talet använda stämpelkakorna till såkakorna. Användningen såsom såbröd har med detta stadium emellertid, så vidt jag vet, alldeles upphört. Egenskapen af kraft- och hälsobröd tyckas de däremot i en och annan ort hafva behållit.

Egendomligt nog visar sig hakkorsbrödet, hvilket rätt mycket erinrar om den i bild 81 återgifna såkakan, icke hafva spelat någon roll såsom plogbröd. Äfven synes spridningsområdet för detta bröd

87. Julkors
från Småland.
¹/₈ af nat. storl.

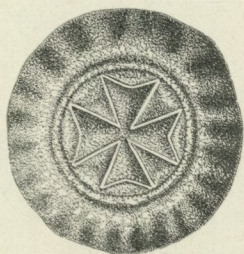
88. Julkors
från mellersta Dalarna.
¹/₈ af nat. storl.

inom vårt land vara mycket mera inskränkt än såkakornas, om det ock må hända är vidsträcktare än de rakarmade julkorsbrödens. För så vidt jag känner, förekommer det i Småland, Östergötland, Uppland, södra Dalarna och Medelpad (Selångers socken). I de bägge sistnämnda landskapen kallas det *kors-* eller *julkors*, i Uppland och Västmanland ofta *julkuse*, i Småland *gullvagn*. Denna sista benämning väcker erinring om de små kultvagnarna af brons, hvilka af folktron ock synas sättas i förbindelse med hedniska grafplatser.²

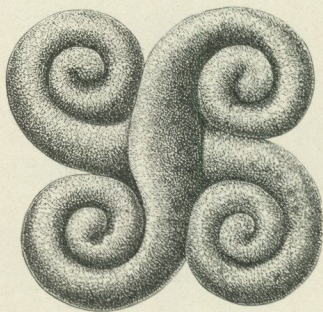
¹ Uppgift af JONAS MATS PERSSON i Leksand.

² Jfr H. HILDEBRAND: *De nedgräfdas skatternas skyddsandar*, s. 132, i *Kungl. Vitterhets- Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad* 1872, Stockholm 1872; samt förf:s anf. upps. *Såkaka och gullhöna*, s. 28.

Där gammal sed iakttages, bakas det alltid af vörtdeg: andra degslag tillhöra senare tiders större anspråk. Såsom framgår af de anförda benämningarna, betraktas detta bröd af folket i de norra orterna såsom ett »kors», men detta kors måste i så fall afgjort vara ett hedniskt sådant: järnålderns hakkors. Såsom arkitekten F. Uldall i Randers haft vänligheten meddela mig, förekommer alldeles denna korsform med spirallagda armar såsom gjutarmärke å kyrkklockor från 1200-talet, ett förhållande, som icke bör förvåna, då man känner, att hakkorset användts såsom bomärke i vårt land ända inemot eller inpå 1800-talet. Utom Sverige förekommer hakkorsbrödet i västra Tyskland, Bayern och Schweiz »vid tiden Nikolaus till nyår, altså vid det gamla eller nya årsskiftet».¹

89. Stämpelkaka
från Småland.
 $\frac{1}{3}$ af nat. storl.

90. Hakkorsbröd, »gullvagn»,
från Småland.
 $\frac{1}{5}$ af nat. storl.

Det kan förefalla egendomligt, att icke detta bröd blifvit ett plogbröd, när, såsom vi sett, sådant kunnat inträffa med det kristna korsbrödet. Emellertid torde detta lätt nog kunna förklaras, i fall man antager, att införandet af hakkorset icke betecknar någon åtminstone mer genomgripande religionsreform, hvilket ju var förhållandet med kristendomen, som antingen sökte upprycka eller ock genom lämplig omdaning i sig upptaga den föregående folktrons religionsföreteelser. Och för detta senare förfaringsätt lämpade sig, åtminstone formelt, hjulkorsbrödet ganska bra.

¹ HÖFLER: *Schneckengebücker*, s. 391.

Ehuru sålunda egentligen icke hörande till de bröd, som denna uppsats är egnad att behandla, erbjuder dock hakkorsbrödet åtskilliga jämförelsesidor med såkakan icke blott till sin form, utan sannolikt ock till sin sinnebildliga betydelse, hvilken väl i likhet med hjulets och hvirfveltecknets (fig. 81) varit den att beteckna en kringhvälfvande, roterande och må hända samtidigt en framåtrullande rörelse.¹ För detta begrepp är det ock jämte triskele och det åt ett håll bågekrade hjulet onekligen den uttryckfullaste hieroglyf, som låter tänka sig. En eller annan skulle nu må hända med stöd af engelska arkeologers åsikt om hjulets betydelse vilja framkasta den förmodan, att hjulbröden endast varit egnade att vara ett slags rörelseimpulser, ett slags medel att få naturrotationen åter i gång, när växtligheten upphört, efter skörden, under stabraket eller vintern. Det förefaller mig ock ingalunda osannolikt, att ett sådant åskådningssätt en gång gjort sig gällande. Att en sådan uppfattning i hvarje fall dock icke varit den ursprungliga visa otvetydigt de kantnaggade såkakorna, hvilka tydligen äro ämnade att återgifva en flammande eller strålade skifva, och som således i likhet med de i det föregående omtalade brinnande hjulen måste vara solsymboler.

Den frågan framställer sig nu: från hvilken tid bör man anse dessa bröd härstamma här i Norden? Det svar, som jag tror böra gifvas härpå, har i det föregående otvifvelaktigt flere gånger framskymtat. Att plogoffret icke inkommit hit under kristen tid är uppenbart. Men det har icke håller vidare frändskap med den heddend, som vi känna från de skrifna fornhäfderna. Såsom af den anförda framställningen af plogofferbruken framgår, måste den religionsåskådning, ur hvilken såkakan framgått, tillhöra en urtid — den s. k. ariska enhetstiden. Vi hafva således anledning att skåda till baka till åtminstone bronsålderns tidigare skeden för att tillse, om

¹ Jfr L. MÜLLER: *Det saakaldte Hagekors's Anvendelse og Betydning i Oldtiden* i *Det Kongel. danske Videnskabernes Selskabs Skrifter*, 5 R. 5 B., Köpenhamn 1877—1892, s. 1—114. Burnoufs förklaring af hakkorsset torde näppeligen längre tillmätas vidare betydelse.

vi må hända där kunna anträffa några säkrare spår. Åt detta håll visar, såsom vi sett, också öl-mjödoffret.

Att under bronsåldern en kult af den art, till hvilken såölet och såbrödet höra, verkligen förekommit, detta intyga de små kultvagnar af brons, hvilka anträffats på många håll i Europa altifrån Kypern och de grekiska och italienska halföarna ända upp till Mecklenburg, Danmark och Sverge.

Dessa vagnar uppbära vanligen en skål och omkring denna fågelfigurer,¹ i hvilka man alldeles påtagligt har att se den rägn och äfven värme bringande fågeln, växtlighetsgudens närare.² Religions- och fornforskare synas nu ock vara ense om, att här ifrågavarande kärlvagnar, hvilka i ålder torde gå till baka åtskilliga århundraden in på andra årtusendet före vår tidräkning, hafva användts för att framkalla rägn. Man har efter vederbörliga ceremonier, som efterhärmat rägn, slutligen offrat själfva kärlvagnen, hvilken var en sinnebild af det på himlafästet framåkande molnet. Genom denna gärd åt underjordsmakterna ville man förmå dem att låta den stora molnvagnen, det lifsdryck inneslutande vagnskärl, som underjordskonstnärerna tillverkat,³ köra fram vid horisonten. Den vätska, med hvilken dessa med hjul försedda kultkärl fylles, var väl ursprungligen vatten, men då man, såsom vi sett, också förestälde sig rägn och dagg såsom mjölk, honung eller mjöd (jäst honungsdryck), är det ganska påtagligt, att äfven dessa ämnen användts vid ifrågavarande ceremonier, på det att impulsen skulle verka så mycket kraftigare. Ja, det är altför sannolikt, att kraftvätskan redan på här ifrågavarande tid ofta nog utgjorts af blod, ej blott af djur utan äfven af människor.⁴ — Eller skulle det verkligen, såsom Snorre angifver, hafva varit Frökulten, hvilken i en jämförelsevis sen tid gifvit säningsoffret denna form? Det är ej gärna möjligt.

Samtidigt med kärlvagnarna användes, såsom det bekanta vid Trundholm på Sjælland gjorda fyndet visar, äfven små brons-

¹ Å den vid Ystad funna vagnen hafva dessa urartat till ormliknande halsar.

² Jfr förfs anf. upps. *Fågeln med segerstenen*.

³ Jfr *Iliaden*, sång 18, v. 368 o. f.

⁴ Jfr t. ex. SCHÜCK: anf. arb., d. 2, s. 268 o. f.

vagnar, hvilka i stället för ett kärl buru en rund skifva, en bild af solen. Möjligen hör ock till denna kategori ett i Skåne anträffadt bronsföremål med orörliga hjul och en horisontalt anbragt, nu såsom botten insatt rund skifva med strålförmig teckning.¹ Såsom den kände danske religionsforskaren E. Lehmann påvisat,² har den vid Trundholm funna vagnen sannolikt varit en votivgåfva — en sol, som offerats för att skaffa sol, på samma sätt som vagnskärlet offerats för att skaffa rägn.

Dessa ceremonier med de otvifvelaktigt ganska dyrbara, omsorgsfullt utarbetade votivgårderna synas mig förutsätta ett långt framskridet stadium, hvilket visserligen *kan* först i detta utvecklade kultskick hafva nått hit till Norden, men som också — och detta förefaller sannolikare — äfven här kan hafva föregåtts af enklare ceremonier. En sådan vore det af mig i det föregående skildrade närings-, kraftoffret åt naturmakterna, hvilket i så fall skulle kunna räkna anor ej blott till bronsålderns början, utan må hända t. o. m. till de slipade stenredskapens tidskede, under hvilket, såsom arkeologerna visat, sädesodlingen redan nått hit till Norden. Ett sådant antagande förklarar ock den homogenitet, som visar sig i de ariska folkens åkerkult. Äfven folkpsykologiska skäl synas tala för denna mening. Det är nämligen så godt som orimligt, att i de aflägsna tider, om hvilka här är fråga, en sådan reform som åkerbruket kunnat utbreda sig utan att beledsagas af rituela och magiska ceremonier. Otvifvelaktigt hafva också sådana följt det allt ifrån dess vagga i Orienten, en härkomst, af hvilken de rituela åkerkultsederna än i dag ofta bära en påfallande prägel.

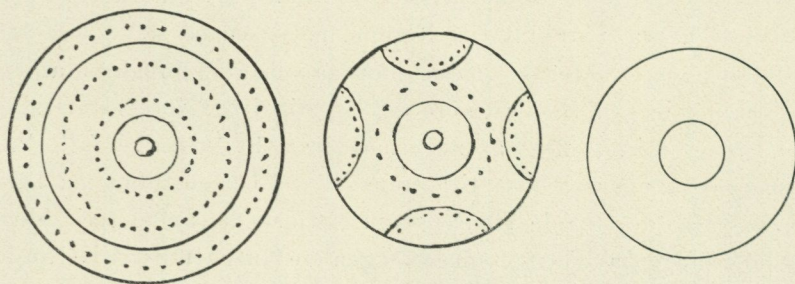
Höfler har³ uttalat såsom sin åsikt, att bland de germanska kultbröden intet inflytande af främmande folks solkult kan spåras. Tille ser åter i de germanska vid jul och nyår förekommande brödoffren visserligen icke solkultföreteelser, men afgjordt ett orienta-

¹ Se O. MONTELIUS: *Scenska fornsaker, Atlas*, Stockholm 1872, fig. 254, där föremålet, i fall här anförda förklaring är riktig, dock är afbildadt upp- och nedvändt.

² E. LEHMANN och A. OLRİK: *Solvognen fra Trundholm i Danske studier 1904*. Köpenhamn 1904. S. 72 o. f.

³ *Bretzelgebäck*, s. 99.

liskt inflytande, som dock först genom romersk förmedling nått fram till de germanska folken.¹ Såsom af det föregående framgår, kan jag på intet sätt ansluta mig till någonderas åsikt. Mig synes, hvad först och främst Höflers påstående beträffar, flere af våra julbröd ej blott till sin innebörd och användning, utan ock till sin form visa påtagliga spår af så väl solkult som orientalsk härstamning. Jag har för jämförelse i fig. 91 efter F. Woenig² återgifvit några fornägyptiska kakor, om hvilkas betydelse läsaren själf må bilda sig ett omdöme. Men det är icke, såsom Tille påstår, genom de romerska legionärerna och kolonisterna som seden att vid jul

91. Skematiska bilder af fornägyptiska bröd.

Efter F. Woenig.

eller nyår bringa makterna eller gudarna offer af bröd och dryck från Österns folk öfverförts till det germanska Europa. Detta bruk har, såsom jag velat visa, där förekommit mer än tusen år förr än en romersk legion trampade Germaniens mark, ja det tillhör hos åtminstone öst- och nordgermanerna en tid, då Rom än ej blifvit till. Dessa såkakor hafva medförts af den från Orienten utgående kultur, öfver hvilken fynden på Kreta, i Mykene och Tiryns bilda hufvudmonumenten, men hvilken verkningar med föga minskad kraft sträckte sig ända upp till den skandinaviska Norden. För denna kultur är hjulet en förtrogen symbol. I de bohuslänska hällristningarna från bronsåldern möter solsinnebilderna i en mångfald af variationer: slät cirkelplan, cirkel, cirkel med medelpunkt, dubbel-

¹ *Yule and Christmas*, s. 107 o. f.

² *Die Pflanzen im alten Aegypten*. Leipzig 1886. S. 177.

cirkel, fyraekradt hjul, åttaekradt hjul samt äfven som cirkel med flamkantad periferi.¹ Ja, hjulet eller ringkorset var redan för bronsålderns nordbor en så högt skattad sinnebild, att det t. o. m. följde den döde i grafven, såsom ristningar på grafkamrarnas väggar visa.

Men var solen under denna tid en gudomlighet? Detta kan dock sättas i fråga. Att en solkult existerat i Norden under bronsåldern synes visserligen alldeles otvifvelaktigt. Herodotos uppger om perser och massageter, af hvilka folk de senare ännu på den grekiske historieskrifvarens tid stodo på en utpräglad bronsåldersståndpunkt, att de voro soldyrkare. Om fornägypterna veta vi, att de under sin bronstid, likasom äfven senare, voro det samma, och egenomligt nog anträffades hos Amerikas i bronsåldersstadiet varande folk likaledes en utpräglad solkult. Solkult och bronsålder tyckas nästan af något hittills outransakadt — må hända psykologiskt — skäl i regel stå i inbördes samband. Emeliertid kan det sättas i fråga, om ordet solkult i hvarje fall bör tolkas såsom en dyrkan af själfva solen. Ordet solkult bör ock kunna beteckna en religionsutöfning, i hvilken solen ingår såsom en betydande del, utan att hon därför anses såsom en gud. Betecknar t. ex. Trundholmsvagnen en dyrkan af solen, skulle ock kärlvagnarna beteckna en dyrkan af molnet. Onekligen finnas enligt min mening också, äfven i Norden, antydningar om en molnkult: så är Skade väl på sätt och vis en molngudinna,² och från våra fornhäfder samt den ena Merseburgformeln ega vi i behåll sådana gudinnor eller halfgudinnor som Sol och Sunna. Men ingen af dessa bär ålderdomlig prägel, utan de synas, af allt att döma, vara jämförelsevis sena tiders barn. De makter, som man vid rägnvagn- och solvagnceremonien dyrkat, synas mig hafva varit först och främst underjordens eller i vissa fall må hända vattnets (hafvets) makter eller gudomligheter, hvilka gåfvo och återtogo så väl sol som moln, samt sedan den gudomlighet, som förstod att frigöra sol och moln ur underjordsmakternas våld. Det var makterna, de rådande, dvärgarna, underjordskonstnärerna, det var underjordsgudinnan eller underjordsguden, det var omsider sol-

¹ Se L. BALTZER: *Hällristningar från Bohuslän*. Göteborg 1881.

² Jfr förf:s anf. upps. *Lussi*, s. 28.

vagnens eller molnvagnens dragare, körare eller spannriddare, som offren gälde. Ännu så sent som år 970 synes denna sist anförda uppfattning af äringsoffren hafva i Norden bestått i det allmänna medvetandet. Huru svårt ytdt det af Snorre i Olaf Tryggvessons saga¹ införda brottstycket ur Vellekla än må vara, synes dock däraf i hvarje fall framgå, att de genom »Skades ättling» Håkan Ladejarl upplifvade bloten lände »rödskifvans främjare» (raudbrikar rækir) till gagn, hvilket hade till följd, att jorden blef fruktbarande. Hvad denne rökskifvans främjare inom den nordiska mytologien burit för namn kan må hända bli omtvistadt. Enligt V. RYDBERG² var han Balder,³ och i den senare folktron framstår han klart och tydligt såsom *Staffan stalledräng*, som vattnar och kör solspannets fem hästar, och som bringar välsignelse och välstånd till bondens boning. Än i dag egnas honom på hans dag — annandag jul — öl och bröd: *staffanskanna* och *staffanskaka*. Om den senare heter det i Danmark, att en hvar måste hafva med däraf »for ikke at blive graa».⁴ Hvad staffansölet beträffar må anföras, att man i Finland under 1600-talet göt sådant öfver hästarnas hufvud och rygg, sedan dessa inledts i stugan, hvarefter både hästar och karlar äfven drucko däraf.⁵ Ännu vid medeltidens slut välsignade kyrkan på Stefans dag årets äring.⁶

Innan jag slutar denna uppsats, må jag äfven söka besvara eller belysa ännu en fråga, hvilken måste tränga sig på åtminstone hvarje etnolog och religionsforskare, som genomläser detta. Frågan lyder: har plogbrödet eller offerbrödet själf, såsom bröd betraktadt, möjligen under någon tid ansetts såsom en gudomlighet? Om mjödet — siar- och visdomsdrycken — hafva vi sett, att det under namnet Kvasir varit på väg att intaga en plats bland gudarna på samma sätt som Soma hos hinduerna, Dionysos och sannolikt äfven Gany-

¹ Kap. 16.

² *Germ. mytologi*, d. 1, s. 280—281.

³ Inom den fornindiska mytvärlden hette han Savitar: »den guldhändte, rastlöse, som, farande mellan jord och himmel, sätter solen i rörelse». (Rigveda 1, 35, 9.)

⁴ E. T. KRISTENSEN: *Sagn og Overtro fra Jylland*. Köpenhamn 1883. S. 274.

⁵ HERTZBERG: *anf. arb.*, s. 39.

⁶ OLAUS MAGNUS: *Historia de gentibus septentrionalibus*. Rom 1555. S. 536.

medes¹ hos hellenerna och frygera. Men skedde detta med siardrycken, visdomssubstansen, bör det samma ock kunnat ske med styrkesubstansen, det heliga brödet, om hvilket vi veta, att Oden i likhet med Mitra utskiftade det åt sina kämpar,² ja, att man i vårt land ännu på 1700-talet utdelade det åt soldater, som drogo i fält.³ Inneslöt brödet en makt, kunde denna makt, för så vidt man ansåg honom nog betydande, lika väl som någon annan dylik bli till en gudomlighet. Den bohusslänska benämningen på såkakan *julbon* (julbonden, jämför *gobonden*) häntyder ock må hända på ett sådant förhållande, hvilket i så fall nästan nödvändiggör den slutsatsen, att en direkt soldyrkan verkligen på detta håll en gång förefunnits. Antydningar om bröd såsom en personlighet eller en gudomlighet möta ock i sydöstra Tyskland. Sålunda omtalas år 1704, att det sist i ugnen inskjutna brödet kallades *der Wirt* (husbonden) och förvarades så länge som möjligt till fromma för hushållet. I Tyrolen förekom ännu i början af 1800-talet den seden, att husmodern af den sist sammanskrapade degen danade en figur af obestämd form, hvilken kallades *der Gott*. I sistnämnda fall betecknas således den i det sista fångade makten uttryckligen såsom en gud.⁴ I inre Frankrike (dep. Allier) förekommer en särdeles märklig sed, nämligen att i den sist skördade sädesskylen resa ett träd, på hvilket man jämte några flaskor vin äfven hänger en af deg bakad mansfigur, altså både dryck och bröd. Detta träd förvaras sedan, tills vinskörden fullbordats, då bilden sönderstyckas och utdelas bland arbetsfolket.⁵ Det är tydligt, att denna brödbild framställer äringsmakten i mänsklig gestalt och altså i detta fall åtminstone på väg till gudomlig rang.⁶

¹ Å en vid Mykene funnen vas bär den af örnen bortförda ynglingen kärlet med gudadrycken. Örnen bortför således samtidigt äfven lifsfluidet.

² Jfr RYDBERG: *Germ. mythologi*, d. 1, s. 70—71.

³ E. M. ARNDT: *Resa genom Sverige år 1804*. Öfvers. D. 3. Karlstad 1808. S. 61.

⁴ KÜHNAU: *anf. upps.*, s. 27.

⁵ MANNHARDT: *Wald- und Feldkulte*, d. 1, s. 205.

⁶ Om förtärandet af guden se F. LIEBRECHT: *Zur Volkskunde*. Heilbronn 1879. S. 436—439.

Den sist anförda seden visar stor likhet med rituela bruk hos de central- och sydamerikanska kulturfolken. Då det torde vara öfverflödigt att här utförligare redogöra för dessa, inskränker jag mig till att påpeka å ena sidan fornmxikanarnes af mjöl, honung och människoblod beredda idol af växtlighetsguden Huitzilopochtli, hvilken bild man låtsades döda och sedan styckade och fördelade till en sakramental föda; samt å andra sidan det af säd från »solens majsält» och af människoblod tillredda bröd, hvilket de peruanska solprästinna bakade till Raymifesten, och som förtärdes utslutande af »solens ättlingar», d. v. s. af inkaerna och deras fränder. Egendomligt nog inträffade bägge dessa sakrala fester vid vinter-solståndet. Raymihögtiden, vid hvilken äfven, jämte brödet, af soljungfruarna brygdt majsöl af konungen förtärdes och utdelades åt den kungliga familjens medlemmar, var uttryckligen en högtid för den i sitt årslopp återvändande solen.

Otvifvelaktigt har brödet såsom kultföremål i Amerika genomgått i hufvuddrag samma utveckling som hos Europas folk. Äfven hos amerikanska folk ansågs redan själfva säden helig: hon inneslöt i sig en makt,¹ något som följaktligen äfven blef förhållandet med det af henne beredda brödet och ölet. Då denna makt i föreställningen antropomorferades och utdanades till en gud, erhöill ock det för rituelt syfte bakade brödet mänsklig gestalt.

I Europa hade det emellertid att genomgå flere utvecklingsled, innan det antog mänskliga former. En sådan var solkakan, hvilken emellertid möjligen ock haft en motsvarighet i det peruanska Raymi-brödet. Andra former voro djurbröden, hvilka vi endast känna från Fornägypten och Europa. Växtlighetsmakterna, »die Korndämonen», uppfattades, såsom vi redan sett (se sid. 262) också såsom djurgestaltade, såsom ox, ko, häst, bock, hjort, galt, tupp o. s. v., och de rituela maktbröden erhöillo därför, samtidigt med dessa föreställningars uppkomst, nämnda djurs gestalt eller åtminstone benämning: *julkuse, julhäst, julbock, julgris, jultupp*. När sedan makten, dämonen, omsider antog mänskliga drag och samtidigt successivt utbildade sig till en gudom, antog ock ritusbrödet mänsklig gestalt. Vi möta

¹ Jfr LANG: anf. arb., s. 19—20.

dylika bröd i de till julen bakade *jultuttan*, *lilla jäntan*, *jungfrun* (Dalarna, Värmland, Småland), *julryttaren* (Norge), *Nisse och Nasse* (Stockholm) eller *Adam och Eva* (Danmark, Schleswig). I Tyskland möta motsvarande figurbröd såsom *Weiblein*, *Dame*, *Fröwli* (Freulein), *Hahnreiter*, *Schwanenreiter*, *Schimmelreiter*, *Mann*, *Mannl*, *Nikolo*, *Klaus*, *Speculatus*, *Hansl*, *Wildmannli*, *Mannl und Weibl*, *Hansl und Gretl*, *Jan und Greite* o. s. v.¹ Beträffande Johannes och Gretas (eller Gertruds) egenskap af växtlighetsgudomligheter tillåter jag mig hänvisa till Mannhardts »Wald und Feldkulte».² Mest kristenartade bland de antropomorfa figurbröden äro de, som gå under namnen den heliga jungfrun samt Nikolaus, hvilka båda personligheter, såsom jag redan annanstädes påpekat,³ också därför vordo bagarskrånas skyddshelgon. I dem alla har man emellertid på det religionsstadium de egentligen tillhöra, anledning att spåra drag af de hednisk-mytiska gudomligheter, som representera växtlighetsguden och växtlighetsgudinnan, sommarens, äringens och årets gudomligheter. I Indien bakas sålunda t. ex. bröd, som framställa gudinnan Parvati.⁴ Med det mytiska stadiet inträder ock i offeruppfattningen det för högre offerkulter utmärkande mysteriet, att den till gud vordne makten offras eller offerar sig åt sig själf, ett mysterium, hvilket, af hvad jag i det föregående framställt, erhåller en enkel förklaring.

EDVARD HAMMARSTEDT.

Sommaire.

Le mémoire *Såkaka och såöl* (Gâteau et bière de semailles) traite d'un usage suédois qui consiste à garder du pain et de la bière, préparés pour Noël jusqu'aux travaux des champs du printemps, afin d'en dé-

¹ HÖFLER: *St. Nikolausgebäck*, s. 86—88.

² D. I, s. 429, 464 o. s. v. Se ock registret (*Hansel und Grethe*) samt min här förut anförda uppsats *Såkaka och gullhöna*, särsk. sid. 34 o. f.

³ *Såkaka och gullhöna*, s. 40.

⁴ LIEBRECHT: *anf. arb.*, s. 437—438.

poser une partie dans la terre et d'en distribuer une autre partie aux travailleurs ou aux gens de la maison et aux bêtes de trait ou aux animaux domestiques.

Après avoir montré l'existence de ce qu'au point de vue de nos jours nous appellerions de la « magie » pour évoquer le soleil et la pluie, l'auteur passe à la description de la manière de faire des gâteaux suédois de Noël et de semailles, de leur forme et de leur emploi. Il voit des formes du soleil dans ces pains bordés de pointes, en forme de roue ou d'anneau, et il explique l'origine de ces formes en disant que l'on a commencé par déposer le pain dans les champs en offrande directe pour la récolte (pain nouveau), puis on y a attaché plus tard l'idée d'une offrande pour la chaleur de l'été — magie solaire —; c'est alors qu'on aurait donné au gâteau d'offrande une certaine ressemblance avec le soleil.

L'auteur voit une « magie pluviale » dans la libation qu'on offrait en même temps à la terre ou aux démons (« makterna », les puissances occultes): la bière ou l'hydromel des semailles.

L'auteur rappelle les cérémonies du labour dans l'antiquité chez les peuples Aryens et les petits chariots votifs de l'âge du bronze qui portent habituellement un vase, mais aussi parfois — comme le prouve la trouvaille de Trundholm — un disque représentant le soleil; l'auteur conclut de là que l'usage d'offrir des gâteaux et de l'hydromel de semailles date de l'âge du bronze ou peut-être même de l'âge de la pierre polie.

Pendant cette dernière période, la culture des céréales rayonna de l'Orient jusque dans le Nord et, avec cette vague de civilisation, vinrent probablement aussi les usages rituels décrits plus haut comme un supplément nécessaire.

Comme preuve de l'âge avancé du sacrifice de labour, l'auteur cite entre autres le développement ultérieur des pains de Noël pour aboutir aux pains à images et la conception de l'univers au fond de ces offrandes, savoir le plus pur animisme (vitalisme, polyzoïsme) ce qui explique pourquoi on rencontre aussi chez des autochtones américains cultivant les céréales plusieurs rites qui sont à un degré étonnant analogues à ceux de l'Europe dans l'emploi du pain et même de la bière.

L'emploi du pain dans le culte des âmes et des morts est en rapport immédiat avec cet emploi dans le culte des puissances de la nature; mais il est, pris en soi, d'une importance secondaire, comme le culte des âmes est une formation postérieure à l'animisme primitif.

INNEHÅLL.

1.

	Sid.
Nordiska museets styrelse och tjänstemän	1.
Strödda meddelanden angående Nordiska museet år 1903.	
Styrelse	4.
Tjänstemän och öfrig personal	>
Resor för museets främjande	5.
Museibygnaden å Lejonslätten	7.
Installationen i museibygnaden	8.
Ekonomiska förhållanden	9.
Förvärf	10.
Deposition	47.
Skansens kulturhistoriska afdelning	48.
Skansens utveckling i öfrigt	55.
Skansens klädkammare	56.
Skansens fester m. m.	57.
De naturvetenskapliga afdelningarna på Skansen	63.
Utställningslokaler, förevisningstider, specialutställningar	65.
Besök	66.
Brandförsäkring	>
Utgifna arbeten	67.
Literär förbindelse med andra museer och samfund	69.
Nordiska museets fonder.	
1. Byggnadsfonden	70.
2. Allmänna fonden	71.
3. Pensionsfonden	>
4. Bredablicksfonden	>
5. Herman Frithiof Antells fond	72.
6. Tivolifonden	>
7. Johan August Hazelius' fond	73.
8. Grundfond af den 30 november 1901 till doktor Artur Hazelius' minne	>
9. Artur Hazelius' monumentsfond	74.
Donationer till Nordiska museet	75.

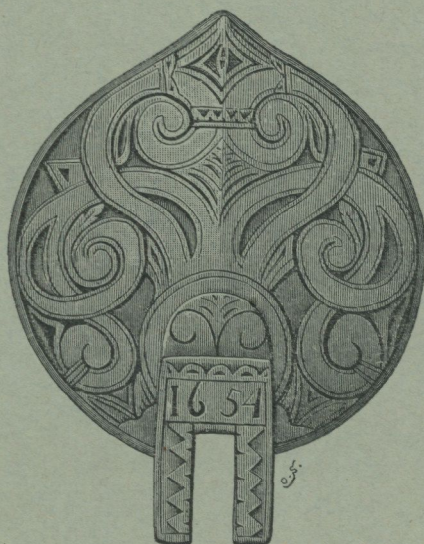
Testamentariska förordnanden till förmån för Nordiska museet	Sid. 88.
Personer, som under år 1903 lämnat gåfvor till Nordiska museet . . .	92.
Ombud för Nordiska museet	104.
Museer och vetenskapliga samfund m. m., med hvilka Nordiska mu- seet står i förbindelse	111.
Arbeten, som angå Nordiska museet eller utgått från det samma . .	122.
Antal besökande i Nordiska museet	136.
Ur Nordiska museets räkenskaper för år 1902	138.

2.

Några anteckningar om myrjärnstillverkning och smide i Härjedalen i gångna tider. Af E. MODIN	151.
Nogle lesjekrus i Nordiska museet. Af H. FETT	166.
Ett par sydtyska processionsmasker i Nordiska museet. Af E. HAM- MARSTEDT	180.
Sagor och sägner, skrock och öfvertro från finnbygder och lappmarker. Af H. SAMZELIUS	191.
Såkaka och såöl. Af E. HAMMARSTEDT	235.
Sommaire	277.

*Arbeten, som angå Nordiska museet eller utgått från det samma
(se för öfrigt sid. 122 o. f.):*

- Samfundet för Nordiska museets främjande.** Meddelanden. Årg. 1881—1899 utgifna af A. HAZELIUS; årg. 1900 och 1901 af G. HAZELIUS. Stockholm 1881—1902. Pris: från 60 öre till 2 kr. 50 öre.
- Meddelanden från Nordiska museet.** Årg. 1897 och 1898 utgifna af A. HAZELIUS; årg. 1899—1903 utgifna af NORDISKA MUSEET. Stockholm 1898—1905. Pris: från 3 kr. till 4 kr. 50 öre.
- Handlingar angående Nordiska museet.** Utgifna af A. HAZELIUS. 1—5. Stockholm 1890—1900. Pris: från 25 öre till 2 kr.
- Minnen från Nordiska museet.** Afbildningar af föremål i museet jämte åtföljande text, under medverkan af flere konstnärer och författare utgifna af A. HAZELIUS. B. 1 och 2. Stockholm 1880—1902. P. B. Eklunds förlag. Pris: 24 kr. bandet.
- Bidrag till vår odlings häfder.** Utgifna af A. HAZELIUS. Afdelning 1—8. Stockholm 1881—1901. F. & G. Beijers och Nordiska museets förlag. Pris: från 75 öre till 3 kr.
- Afbildningar af föremål i Nordiska museet, äfvensom af nordiska ansiktstyper, klädedräkter och byggnader, af hvilka teckningar förvaras i Nordiska museets arkiv.** Utgifna af A. HAZELIUS. B. I. H. 1—7. Stockholm 1888—1892. Pris: 1 kr. 50 öre för hvarje häfte.
- Ringlekar på Skansen.** Utgifna af NORDISKA MUSEET. 2 uppl. Stockholm 1901. Pris 50 öre.
- Vinterbilder från Skansen.** Utgifna af A. HAZELIUS. 50 bilder i autotypi. Stockholm 1901. Pris: 2 kr.
- Sommarbilder från Skansen.** Utgifna af A. HAZELIUS. 50 bilder i autotypi. Stockholm 1901. Pris: 2 kr.
- Skansens zoologiska trädgård.** Kort vägledning för besökande utgifven af NORDISKA MUSEET. Stockholm 1903. Pris: 50 öre.
- Karta öfver Skansen, Lejonslätten och Framnäs å Kongl. Djurgården,** upprättad af C. E. DAHLMAN. 3 uppl. öfversedd år 1903 af AXEL ASKENBECK. Pris: 50 öre; å väfpapper 1 kr.
- Sångdansar** utgifna af NORDISKA MUSEET. Stockholm 1905. Pris 25 öre.
-

Lock till matask.
Från Island.

Pris: 4 kronor.
